
1817

Magyar Remekirók

Arany János . . . . . 7 kötet
Br. Eötvös József . 18 kötet
Petőfi Sándor . . . . 2 kötet
Tompa Mihály . . . . 4 kötet
Tóth Kálmán . . . . . 2 kötet
Kölcsey Ferencz . . 7 kötet

KISFALUDI

KISFALUDY KÁROLY
MINDEN MUNKÁI.

HETEDIK BŐVÍTETT KIADÁS

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

BÁNÓCZI JÓZSEF.

HATODIK KOTET.

BUDAPEST.
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IRODALMI INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.
1893.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

VEGYES IRATOK.

ÉLET ÉS HALÁL.

(1821.)

ÉLET.

Hah rettenetes váz! te bűnnek rút fia, kerűlj! ne zárd el útamat; még a természet késni bátorít, czélom tovább terjed.

HALÁL.

Alélt szellem, szédelgő tünemény! eddig s nem tovább megyen futásod. Mint urad, mint jótevőd jövők feléd, ne rettegj.

ÉLET.

Az égi harag kivont mély üregedből s ércz kormányod alá veté a mulandót; de belsőmbe is erőt fuvallt, mely bátran gúnyolja komor hatalmadat. Az ifjuság kivív sírjaid éjjéből.

HALÁL.

Tüzét eloltja fonnyasztó lehelletem. Lehull a virág legékesb nyíltában és a láng, mely kebledet he-

víti, az enyészetnek legbiztosb eszköze. Merre lépek hasonló szívek porlanak fel s a kikelet zöldjét dísztelenítik. Én őrje az örökkévalóságnak, kemény kézzel tartom a földi pályákat, lerontva a különbség zárait, a szegényt megváltva, a kevélyt lealázva határtalan szállok a világ térein, s a mi él, lesülyed alattam, ha fekete szárnyam árnyéka érinti. Imádd a végzést, mely általam büntet s jutalmaz.

ÉLET.

Te pornak ura, csak azon győzhetsz. Mit érzek, az nem halandó. Felsőbb származás fénylik lelkemen, éggel vegyülve lényem emésztő mérgednek martalékja nem lehet.

HALÁL.

Eltűnsz s álmaid, érzetid veled merülnek el. Mi a síron túl vár, azon nagy titkot csak színváltozott érti; én vagyok azon ismeretlen világnak első hirdetője.

ÉLET.

A lelki tehetség, halhatatlanságom igaz záloga, fentartja emlékemet, s habár földi részeit örök éjbe taszítod is, általsugárzik s voltomat vallja.

HALÁL.

Ez csak beteg elméd áhítatos reménye; fénylepelre szorúl hiányaid serge. Mi állandót mutathatsz, melyen a percz nem fordít, nem győzhet?

ÉLET.

Enyim a gondolat; ez a mennyei szikra kihat a sötétből és alkotó lángjánál egy világ melegszik. Bátor röptének ég s föld megnyílik s évek, századok neki szolgálnak.

HALÁL.

Csekély nyereség oly nagy szándékért, sok a semmiért; félig alak, félig árnyék, a mit nyomoz, s mentűl tovább szárnyal, annál nagyobb zavarba ötlik, míg fáradtan szűk határ közé szorúl. Mi a kóválygó ködön áltvillan, az csak a képzelet múló játéka, a lekötött észnek tévelygő habja; áldozz az eszméletnek s ön léted károsúl. Az idő forog, állj magasan vagy alant, vele elragad és a gondolat fejlését, melyre annyit építesz, a vélemény, ez a sötétség szülöttje, intézi vagy tiltja.

ÉLET.

Nézd a dicsőket, kik napként a magasról alásugárzanak! Főhajtva áll előttök az idő, nemzetek változnak alattok s koszorújok virági most is illatoznak; egy póltól másikig terjed érdemök, s a föld fiait nevök lelkesíti. Ez a lélek legfőbb diadalma, ez az élet istenülése!

HALÁL.

Azok kiket csudálsz, kik körűl álmaid lengenek, azok leginkább bizonyítják a ködbe vont elmét, melynek a sejtés végső határa; mert örökös harczban egymást semmisítve, homályos s ellenes ösvényen

bolyongnak és véleményt halmozva véleményre, valóért epedve, füstöt ölelnek. Hol az igazság, melyet kérkedve említesz? Hány ezer évek folytak le buzgó vizsgálóikkal és szent képét eddig senki nem látta.

ÉLET.

Tettekre ébresztve tűnnek fel mindenütt az ész hagyományi, s isteni ereje a mindenható akaratnak, mely hegyeket mozdít s világokat mér, vallja becsét a nemes életnek.

HALÁL.

A hideg ész, mely magasra vágy, megfoghatja-e azt, a mit büszkén állítani mer? Minden rémzet után esengve, szeret ragyogni a sokaság előtt. A távolban minden szép és a rejtelmes szó csiklandja a gyarló szívet. Ha nyílt szemmel behatsz léted titkába, dermedve fordúlsz felém s keskeny boltom leszen világod. Bölcseséged minden foglalatja az, ha békén tanulsz halni.

ÉLET.

Nézd a dicsőség templomában a hősöket, kik nagy tettek által azon tetőre felvívtak, hová nem ér a mulandóság karja! Borostyánok hűséből néznek le a jövendőségbe és az évkönyvek kérkednek nevökkel.

HALÁL.

Csalóka vágy! A történet megvesztegetett bíró, a környülmény lánczait hordja; olcsó tömjénnek csak gyermek örvend. Ledől az oszlop ércz szobrával, *mert a földi zavar* állandót nem szenved és ki ma

koronákkal játszik, holnap helyet alig lel hideg hamvának. Nézd a világ bálványát; egy pillantat, s dísztelen hever a porban és neve csak például szolgál a bátor küzdőnek, midőn fendörgő tetteit a mulandóság szánakodva mosolyogja.

ÉLET.

Minek tehát ezen ösztön a forró kebelben? minek a hév kívánat, mely kizúdúlva mereng?

HALÁL.

Engem keres! s az legyen főjava, ha tisztán feltalálhat.

ÉLET.

Mély borzanat leng sírjaid körűl, szemed sötétje enyészettel frigyes — én még lenni óhajtok. Ah az a világ oly szép és kedvezve nekem annyi édest ígért! Engedd szépét kiélnem, bájait ölelnem. Ily örömtelen nem válhatok el.

HALÁL.

Az öröm tarka színén legel boldog szemed, tavaszod zöldjében rejtezik tövise; de rekkenő nyarad méreggé forralja s csak lassú telednek hidegén fagy meg. Háborgó e világ, külseje tetszetős, de benn édes méreg lakik, és a legnemesb szív felett, letiprott reményiden kevélykedik a méltatlan szerencse.

ÉLET.

Mégis van boldogság a szerelem nyugtató ölében; ott lebeg hívem, a serdülő élet virít körűle;

szelíd szózatja édesen hangzik vissza mellemben, midőn nem ismert éleményre int. Oda — oda engedj röpűlnöm!

HALÁL.

Ne higyj a szerelem ámitó szavának! Ön hevétől lesülyed éktelen mélységbe. A birtok közt kegytelen eltaszít, kiválva tőled csak fájdalmad marad fenn; hideg lánczokra fűz, habár hívtelen elillan és alacsonyba merít. Elszórt romok között bánat lappang nyomában s váratlan virraszt fel andalgásaidból s a tündérképnek ijesztő vázait mutatja.

ÉLET.

Te komor ellenség! mit adhatsz létemért, ha minden szépét oly hidegen téped el?

HALÁL.

Nyugalmat — a béke szent malasztját. Nem örűlsz ugyan, de nem is csalódol, és a földi inség kígyós fejét káratlan rázza feletted. Ki tőlem fél, azt én üldözöm, ki megvet, azt ápolom és az érte hullongó könnyeket a megbékélt istenség trónusához viszem, hol az erkölcs fénykoszorúja készűl.

ÉLET.

Ez tehát szomorú sorsom, hogy a végső határnál megvetni tanuljam azt, a mi egykor gerjeszte? Egy lánczuak rabja, ki a forrásnál szomjúzni kénytelen; kire égi fény világít ugyan, de csak békóját *mutatja*? Nem több egy néma növevénynél, mely

azért virágzik, hogy az egésznek ékét tudatlan emelje?

HALÁL.

Térj magadba; ne keress kívül maradást létednek. Benned ég a mennyei jóság örök tüze, s testvéri karoktól átölelve, a hit, remény és szeretet szebb létbe kísérnek. A fergeteg önkényt hányja a port csattogó szárnyain; köszönd, hogy hajnalod velem kezet foghat, minekelőtt megragadt a világ ordító zajszele és búcsúzó lelked örömmel csókolja omladó házát, midőn szemed az égre tekint fel utolszor.

ÉLET.

Az irtózat múlik! végy magadhoz Halál! Érzem, e lét nem legfőbb adomány, ezentúl van a jobb lelkek hazája. Még egy tekintetet a világra — zárd be szemeimet!

HALÁL.

Nyugodj!

PÁLMA ÉS CYPRUS.

(1822.)

PÁLMA.

Bús őrje a sírnak, magas Cyprus! te a halálnak néma biztosa, minő titkot fedez nemes példázatod? Felhőt oszlatva törsz fel a magasra, az ég csillagos térein örök fényben merengve nézteid, tisztább levegőnek szívod árjait; s komoran még is büszke létedet keskeny hantok díszére szenteled!

CYPRUS.

Ön választás, nem földi hatalom szabá létem fentebb irányait; belsőmben él a nagyság érzete, mely vagy dicsőt, vagy halált ölel. Mint szabadság képe állok itt a holtak mély csendű hamvain. Meggyőzve a por ingereit, balsorsban is merész emelkedést vagy önkényes lemondást hirdetek. Nem hajlok földre, mely ha egyszer megfog, alacsony lánczra fűz; szabadon élve, mint földi pálya vég határjele, nem vágyok mulandó fény után.

PÁLMA.

Részvétlen állsz csont-lepte földeden, hidegen nézve az életbe, mely gyász-színben hervadoz körülted; s merre sötét árnyékodat veted, elnémúl a vígság örömzaja s halvány ínség, komoly bú tévedez.

CYPRUS.

Elvonúltan nagy képzetimmel vizsgálom belső világomat, nem nézve a külsőnek változó alakját. Az eszmélő távozik a hiú zavartól, hol a jelennek áldoz a sokaság. Nem zaj közt érik a nagy elme, mely azon fényes távolba röpűlni mer, hová titkos sejtésein vonzódik, midőn a végzet jeleit minden tárgyban csudálja. S bár kéjtelennek látszik tekintetem, mégis tisztán ég bennem a szeretet szent tüze, mely ott is világít, hol irtózva mulat az élet, mely léte czélját számos napjaiban leli — az erős hithez simúlva, mely az enyészet körűl is rettenhetlen áll, felsugárzom a sírok éjéből s az örökké valóhoz szárnyal gondolatom.

PÁLMA.

Borúlva hódolok a magas eszméletnek, mely túl fellengve a mulandón, vigasztalólag kísér s védpaizsúl szolgál a kétség ellen, midőn odavetve zajló habok közé küzdni kell s tettek által tágítni körünket. De van érzés adva a szívnek, mely forrón öleli a jelen kincseit; van czélja az életnek, mely után

méltán törekszik a nemes: dicsőség ez, az érdem jutalma s földi öröklét! Emlékül zöldelek jeles tetteknek, mint az erkölcs csendes homlokán, s körüllengve a mindig ifjú hírtől, tavaszt legyintek a sötét vadonra. Kardok villognak, a harcz fergetege zúg, vér párolog a mezők síkjain: a haza bajnoka tőlem lelkesítve kiszáll oltárának védelmére s éltét elszánva rohan az ellenség soraira; győz s tőlem nyeri diadalmi bérét. A nemzet hálakönnye hull leveleimre s égi harmatként fakasztja virágra; azzal koszorúzom a szépet, mely édes bájjal ébreszti az erőt s a győzőt meggyőzi. Az élet szövedékein mint bölcseség jele virúlok, s általfutva a lehetség határait, a föld minden javait nyújtom szerény éleményül. Sikert adok a józan szándéknak és békepartomon a szerencsét megvetni tanítva, az elmét tartós tehetségre edzem. Igazság fényében állok a tetőn, s kik a szép- s jón fáradtanak, azokat öleli árnyékom, hol ültetvényök tenyészetén örülve néznek le a gördülő világra; s kit az irígy kor letiprott, szebb díszben ragyogland védő szárnyaim alatt.

CYPRUS.

Nagy vagy oh Pálma! gazdag kebleden nevelve a világot — de bár az igazság körül lengsz: egész valódat nem öntheted által a hiányos életbe, melyhez csatolva fiaid sorsát könnyezni kénytetel. Én a szelíd remény képe tartós ifjúságban kísérem az embert s még sírjánál is, mint szebb lét reménye *nyúlok az ég felé*! Homályaim között nem zordon

a halál, s mitől a köz elme retteg, itt csendes kívánattá válik s édes álomként röppen el az élet. Értem a kebel sóhajtását, mely kivágy bilincsei alól s nyugalmat, türelmet lehelve reája, gyöngéden zárom be szemeit s mohszőnyeget terítek hamvára.

PÁLMA.

Minden nagy s dicső jótét által szépül, s hová erős kar nem érhet, oda az adakozó kéz jut el; ezt példázva állok a kietlen pusztákon. Nehezen lihegve megy a vándor a déli nap hevében: égő homok s száraz keble a távolban csillogó habtorlatok felé sürgetik lépteit, hogy a folyamnál szomját enyhíthesse; de csak üres gőz, játszi homokfény, mely őt csalogatva, messzebb messzebb távoz. Hanyatlik már ereje, midőn reám talál: én nyujtok a fáradtnak gyámkezet, védő fedélt, gyümölcsöt és erőt, s kényére telvén ápoló nedvemből, lenyugszik árnyékom hűsébe, hol lágy szellők álomba szenderítik. A boldog álma tündér szárnyain megfutja élte szebb virányait; előtte leng a nagy czél, mely megvívni biztatá annyi veszélyeket. Szép hölgyét látja, látja kisdedit s övéit karjai közt tartván, újúltan valósúl a szent érzemény, melytől a földi gond oly messze szakasztá. Könnyétől ázik gyökerem ágya most s tördelt sóhajtások közt engem zár dagadó mellé-hez. S ím! ezen bájihletés hévárjával valómat rengeti; a léterő gyönyörben olvad el, a virágpor megválva szállong el s rokonvirággal párosúl, hol a természet alkotó lehelete az atómok nemző vegyületét

édes hasznos gyümölcsre érleli, nembéli vonzódást képezvén általam.

CYPRUS.

A jótét malasztja legszentebb java a nemes életnek. Az én gyümölcsöm nem e földön érik; de a hűség, az ég csendes leánya, nem mulandó jelére érdemít. Kit a világ csudál hatalmas tettiért s a szerencse gazdag ölén ringat; kinek felléptén egy világ megrendűl s minden virág elébe illatoz, utóbb mégis leszáll s szűk hant közé szorúl; — s minden drága külföldi növevények, minden nyájas hízelkedők közül csak a Cyprus marad híve, és a bátor főnél, mely messze földekre hinté elmesugárait, búsan ingadozva magányosan áll. A kedves sírja felett némán zokog az árva szerelem; haszontalan omlik a hideg kőre, nem jön ismét hang a sötét mélységből. Hideg a kebel, mely érzelmit egykor viszonzá! Éktelen űr az egész nagy teremtménység előtte; csak én, a viszonlátás édes reményét sugallva, sugár termetemmel a kedves alakját képezve lengek körűle s a vesztés gyötrelmit a jövendő- s múltnak enyhe álmával könnyítem. Reám borúlva vár és vár — míg szeme megszakad, s a hív a hívvel egyesűl.

PÁLMA.

A szenvedőt ápolod kegyes képzetiddel, túlemelvén őt a valóság terein. Én az örök rendnek titkába avatva, a kénytelenség nyilait megtompítom, hogy *minden* viszontagságon győzzön az emberi nagyság.

Mint látható valóság, mív- s tettbe ásom be képemet minden időkre.

CYPRUS.

Mint élet bálványa állsz az idő fokán: én fénytelen a magányban zöldelek, egy világot alkotva körűlem, melyet a vélemény homálya el nem boríthat, hol a lelketlen újra létesűlve a jövendőség titkain hajnallik. Ragyogj dicső! emeld az érdemest, kit magas példázatod lángit. Tiéd az élet, enyém a képzemény; *egy* hon szülötti külön hatalmakra szakadtunk, míg létünk, *egy* fénynek árja, a végtelennek keblébe özönlik.

GNÓMÁK.

(1822.)

1.

Mit nem tudunk az szép, mit nem látunk az nagy, mit sejtünk az felséges, mit bírunk az kicsiny, ha bár elérése egy életkorba telt is.

2.

Távolban szép az igazság, velős az ítélet; a közel történtet minden ember maga után méri.

3.

A reményt vágyaink úti költségűl adják; de a sors hamis pénznek nézi s el nem fogadja. Így kénytelenek vagyunk a sírig hordozni.

4.

Vannak emberek, kik fanyarságig édesek s édességig csalfák.

5.

Erkölcs! köz szó: minden ajkon megfordúl; *minden idő s kor* szeret kérkedni vele; vizsgálva

többnyire világos árnyék, melyet az elme bizonyos alakká létesít. Hasonlít a képhez, mely alatt már csak jele áll a nagy mesternek, de a festék leperkedt.

6.

A jelent könnyű megcsalni, a jövendőt soha. Tág torok, jó tüdő tiszteletre kiáltozza az élőket, de ha elnémúl ez, csak tettek maradnak bírói latra.

7.

Ki csak mindenben a szépet vadászsza, jele hogy ereje haldoklik. Az erős gátlan előre tör s tövist virággal együtt érintve magasra száll; kelletlen néha bár a déli nap heve, de midőn tikkaszt, egyszersmind érlel is.

8.

Az ifjuság s a boldog minden villámban egy reménysugárt sejt.

9.

A sokaság czélját neveti a halál, s a halált a józan eszmélő. Multakon épűl minden új s az újnak virágit mulandóság szedi.

10.

A ki nem él, hanem mindig eszmélkedik, annak a világ annyi mint a soha nem gondolkodónak — üres.

11.

Vannak emberek, kik mindenben részt vesznek a nélkűl, hogy legkisebb befolyások lenne a történt dolgokba.

12.

Minden szerencse képzelettől függ s többször gondatlan elmétől is. Mily tudomány, mily birtok éri fel az ifjúság szép korát! midőn egy pár szem keskeny körébe egy világ zárkózik; midőn a tölt kebel habzása is boldogabbá tesz azon erőszakos nyugalomnál, melyről bölcseink szólnak, s világos neve: kénytelen lemondás.

13.

A szépség lélek nélkül az aranyporhoz hasonló, mely a lepke szárnyain csillog s lesodorva kelletlen hamuvá lesz.

14.

Békó nélkül az ember nem élhet: ha idegen erő nem fűzi lánczra, maga készít magának.

15.

Czéltalan tehetség inkább fáraszt mint legmagasb feltétel, mely a dolog rende szerint sikert találhat.

16.

Leányszemérem hasonló a nyílt virághoz, ha egy levele letöretik, a többi önkényt utána hull.

17.

Az asszony mindig szívet említ a nélkül, hogy *azt méltatná a férfiban*; a férfi észről szól s nem

hogy azt keresné a szépnemnél, de szemközt vele még a magáét is elveszti.

18.

Mi a természet minden szépsége azon képhez, ha egy asszony szemében látod az érzés könnyét csillogni? A béke istene hinti onnan világölelő malasztit.

VÁNDOR ÉS SPHINX.

(1823.)

VÁNDOR.

Óriási rémzet a völgyben, sziklából faragva, magas Sphinx, te is holtat takarsz? Merre tekintek Egyiptom virányin, sírboltok emelkednek.

SPHINX.

Hamvakat rejtek-e belsőmben, vagy üres fejemben holt ideákat, azt neked, vándor, illik fejtegetni; higyj nekem, nem hasztalan Sphinx nevem.

VÁNDOR.

Úgy nevez a görög, úgy utána a római, ámbár mindegyik előtt homályos mese vagy; de az arabs tégedet, pyramislakos, ijedség atyjának nevez.

SPHINX.

Ha a név nem csalékony látvány, mely a gyermeket ijeszti, és ha a sírboltok az előidő kincseit rejtik, én mint talizmán, mint őrző állok előttök.

VÁNDOR.

Engem nem rettent széles alakod, mely egy póltól a másikig nyúlong; nem is jövék ide aranyt és kincseket emelni, de mért nézesz oly meredve reám?

SPHINX.

Vándor, ha nem jövél aranyt és kincseket emelni, rosszabb, ha a kíváncsiság sírokat bontogat; de én nem nézem a férget mely testemre száll, a rokon napot keresi szemem.

VÁNDOR.

Tehát fejed a levegőbe, tested homokba temetve, szemed a nap felé, hátad sírokhoz támasztva, elül szelíd asszony, hátul oroszlán, mint őrző erő állasz a pyramisok előtt.

SPHINX.

Bátor méltósággal, mélyen a földbe gyökerezve, jóságot erővel, erőt kegyekkel párolva, halált megvetve nézek a jövendőbe.

VÁNDOR.

Értelek rejtékeny alak, te vagy képe a felsőbb eszméletnek, szelídséget s erőt tanítasz e pusztán, és a keménységet elzárod magadba.

SPHINX.

Jóságot küldesz előre, erőt annak nyomára! Bölcselkedő balgatag! ne válaszd el a mi öszveolvadt.

Minden csak egy, és a bölcseség erőt s jóságot foglal magában. Ím, bennem ezeket egyesűlve látod.

VÁNDOR.

Választás illik ott, hol a vegyület gondatlan történik, hol a szelíd asszonyi alak oroszlánba szakad, két munkálkodó erő egy harmadikat szülhet; de a három mindig kettőből származik.

SPHINX.

Minden csak egy; a szentek szentét három szám nevezi, és az égi főhatalom egy istenbe vegyűl, kit borúlva imádsz.

VÁNDOR.

Kevesen értik rejtékeny szavadat, e ketté oszlott természet tűnik fel benned; embert és állatot, világot, sötétséget, jót és rosszat foglalsz magadban.

SPHINX.

Nemde úgy is van: a jó vegyűl a rosszal, ámbár hatalmokat soha váltig ki nem merítik e földön; az élet kezdetén már elődbe jőnek és el nem hagynak a halál torkáig.

VÁNDOR.

Azért állasz hidegen, mint idővizsgáló a halál kapuja előtt; nálad kezdődik a mulandóság sötét határa.

SPHINX.

Rejtékeny az út, mely a távolba vezet és az égi szellem általam terjed a földre; rejtékeny az út a

mély sírokon túl, és azon ismeretlen világnak én vagyok hirdetője.

VÁNDOR.

Borzasztó szellem leng a sírok éjjele körül, hol a földi pálya enyészetbe dől; de kívül élet tenyészik, és a sírok mellett virít a természet, midőn a Níl árjai harmatozzák a sárga mezőket.

SPHINX.

Eddig és nem tovább megy a serdülő élet; én vagyok a világ örök határköve és mértékre veszem a lélek legmagasb futását és a porszem repültét a szél gyors szárnyain.

VÁNDOR.

Te ember műve, csak emberit jelelsz; az özön magasságát mutatod, midőn a nap az oroszlántól a szűz ölébe száll; mint a múltnak emléke leped meg az eszmélkedő vándort. Ezen titkot a köz elme is érti, náladnál tovább hat a bátor vizsgáló.

SPHINX.

Nyomorúlt ész, mely magasra szédelg, távolba néz és magát sem érti — homályban fekszik az, mit a büszke elme a világnak gondol. Mi vagyok én, oh vándor, akkor tudod meg, ha ezen mesékből csak egyet megfejtesz. Mondjad: mi a lélek s mit dolgozik e romlékony testben? Mi az isteni ereje a mindenható akaratnak, mely hegyeket mozdit és holtakat lelkesít? Mint válik gyöngygyé egy cseppje a tengernek, és mint formálódik az ember az anya

méhében? Mi az a titkos erő, mely a rokon szíveket szerelemre gerjeszti és egy tekintetben érzetét kifejti, mely minden alkotmányt szeretni és gyűlölni késztet? Miként értik meg egymást messziről a lelkek az együttérzés s a sejtés szelleme által? Fejtsd ki titkát az élő erőnek s a változások örökös törvényét. Mi határozza a földet, éktelennek azt ki gondolhatja — min függnek a számtalan világok, vagy semmiségbe dőlnek? Csak egyet fejts meg ezen közönséges mesékből, vagy tovább ne kérdezz.

VÁNDOR.

Hah, porban fekszem előtted, magas Sphinx, érzem, hogy nálatok nagyobb titok az ember.

KÜLÖNFÉLE.

(1823.)

Hogyha nevetni akarsz, sok tárgyban lelsz okot arra:
A legerősebb is négy fal közt többnyire gyönge.

LEVÉL.

Fa- és viráglevél, vagy írott levél: ez néma társalkodás, lelki üzenet s minden kifakadó érzések tárháza, a tágulóésznek találmánya, mérge és virága; az indulat rakhelye és országútja a szivnek minden fellegi és földi követőivel. Amaz a természet titkos műhelyében készűl, élet gyanánt tenyészik, zöldel, fonnyad és lehull; mint az ember minden szél után hajlong, ezer színekkel kérkedik s utóbb barnultan a földdel párosúl.

De miként a fa- és a viráglevél most kifeselve gyönge bimbókból tavaszt hirdet, most védő fedél gyanánt szolgál a gyümölcsnek, most hűs árnyékot ád a nyári melegben, most az ősz lehelletétől sárgúltan csüggedvén, a természet minden fordulatit mutatja: így az írott levél is minden életkornak bélyegét hordozza. Először tehát:

A *gyermeki levél*: ez ártatlan, többször kénytelen felszólalása az érzésnek; félig hála, félig kérelem. Ebbe keveri a tanító jó és rossz gondolatait és

a mi hibázik, hozzáteszik a szülék; buzgón jövendőlgetvén belőle, szeretik mutogatni az ismerősöknek, csodáltatni a leendő nagy elmét. Ennek sorába tartozik a névnapi és ünneplevél is; ez szokás szüleménye, egyszínű s többnyire ásítva íratik; puszta kívánat tartalma, szóval halmozott üresség. Unokája az alkalomversnek, mely minden fel- és letünetkor harsog, a méltósággal koldulónak s a hízelkedőnek néha kis jövedelmül szolgál.

Az ember élte nagyobb részén a szerelemmel vesződik; míg fiatal maga szeret, azután más szerelmén töprenkedik. Nem csuda tehát, hogy az ifjú, mint hajdan Eliás, tüzes kocsival akar vágtatni a szerelem egébe. Szívének él, annak szemével nézi a világot s a mit tesz és tanul, azon egy ösztönforrásból csörgedez. Egy szép tekintet elragadja, s mit a nyelv megtagad, a türelmes papiros felveszi. Így születik a *szerelmes levél;* de minthogy az első szerelem ritkán isteni, az első szerelmes levélben is ritkán találunk észt. Az egész munkát álom kezdi, álom végzi; de miről az okos borúlva gondolkodik, és még sem foghatja meg, p. o. isten, örökkévalóság, jövendőség s több ily súlyos mondások, benne úgy el vannak hintve, miként mezőn a virágok. Üdvösség és gunyhó egymás mellett állnak és ez tetszik! mert a szem csak a jelennek rózsaszínén mulat, s valamennyi bölcsek arany szavaik nem jutnak fel azon fényes pontra, hol a szerelmes áll. Tömve sóhajtással, felkiáltó- s gondolat-jelekkel,

egyszer a szülék tudtával, huszszor azok tudta nélkűl, röpül az ily levél a kedves tárgyhoz, ott kebelhullámok ringatják, az elmaradt punctumokat könynyek pótolják ki — s még a borzas levélhordót is angyallá varázsolja.

Azonban idő, külön tárgyak hasonlításra késztik az elmét. Egyik szépség a másikat félre tolja; a vak hódolat múlik, s a kedvesnek szeme, mely először nap volt, utóbb hold, tovább csillag, végre egyenest csak szem marad. Mindazáltal a csillapítatlan kívánat, bár megosztva is, lángol és levelekbe hinti szikráit; de már jobban meggondolva: mi előbb zavartan érzés körűl lebegett, most csinos phrasisokban jelen meg. Költés nyújt kezet az érzésnek és az író, ki előbb csak kedvesét csudálta, most örömest magát is csudáltatja. Ez így foly, míg féltékenység s egyéb világi tekintetek a levélnek más formát nem adnak: ekkor a stilus pattogó, eltökélett; kétség, halál minden harmadik szó; végre ha kénytelenség vág a szerelem közé: büszke lemondás. A sorsnak ezer átkot lobbantván szemébe, a levelek visszavándorolnak, vagy tűz által enyésznek el. Tiltott szerelemben a levél rövid, nem fest szívlángokat, hanem jelt és helyet mutat.

Vannak szerelmesek, kik a dolgot könnyen veszik, és sok könyvből egy szép levelet teli édes mondásokkal alkotnak s azt mindenkor használják; gondolván, hogy észtörés nélkül is oda jutandnak, hová az eredetiség.

Erős kebelben a szerelem tettekben vágy kiöm-

leni, lelkesít, de nem hízelkedik. Csak az erek játéka, istenit ma, holnap alátipor.

Ama nagy, szerelem-alkotta könyvnek, hol annyi álom, annyi feltétel s oly kevés való rejtezik, házasság a vége. Ekkor sok hályog lefordúl a szemről, vagy még inkább reávonúl és a levelezés, hacsak nem bánatos vagy hálálkodó, kis időre megszűnik. De, minthogy kívánatban áll egy része a földi boldogságnak, az ember ismét kinéz a világba, mely fris lánczokkal kínálja. Atyafilátogatás, különféle útak levélírásra kényszerítik. A békevágy nyugtató és bíztató ígékkel simúl a ház körébe, hosszan, de nem tüzesen; mi előbb fris magyar tánczként szökelt, most lassú lengyelben ballag a szív felé. Rendelések, mindennapi esetek töltik a levelet, és csak ezen kisded, de vajmi nehéz szó: *hív*, mint köz epithetonja a férjnek és hitvesnek, különzi a tiszti levéltől. Minden teljesedés kötelességet szül, s ez hacsak hivatalként folyvást nem gyümölcsöz, addig kellemes, míg ujsági bája tart; nem ritkaság azért, ha ily frigybe kelt felek mást írnak és mást éreznek, vagy némely szép mondás alatt idegen kép lappang. Közös gond, közös haszon és veszteség lassanként ugyan a kölcsönös gyámkézre szorulókat nyiltságra késztik és egy fertályszázadig való öszvetörődés után a *házassági levél* is újonnan a szív hangján beszél. Kik nyáron többször idegen virágokhoz lopódtak, télen a meleg kályhánál ismét öszveülnek.

A házas embêrre már valamit tart a világ; mert vagy asztalt tart, vagy a szép nő talentumra emeli;

már ő ajánl, vagy ajánltatik. Az ily ajánló levél nem ritkán teher a vivőnek, pirulást szerez írójának és szorúltságba hozza a vevőt. A nagyok kegyelme vagy gőgje sokszor él ezzel és az elöntött dicséret benne a szegényt eszköznek hirdeti. Ki hajladozva ily levelet hordoz, számot tarthat mosolygásra, szép ígéretekre; de a következést bízza tulajdon eszére.

Szerelem után ezen szó: barátság, legtöbbet fordúl elő; szegény a gazdagnak, gazdag a híresnek barátságát keresi, nem szívbéli vonszódásból, hanem azon celebritás végett, mely más kalapját örömest lepillantja. Számtalan levelek jönnek mennek baráti név alatt; de a hajlandóság leplében csak az önszeretet rejtezik. Szép testvér, szép hölgy sok barátokat szerez, szintúgy a környülmény sokszor kézfogást tart s a jövő pillantat ismét szétszakasztja. Ezer közűl hány *baráti levél* van, mely tartós részvéttel keresi fel hívét a sötétben s nyiltan szól hozzá a fénytetőn? Ki tetszésére adomány és váltólevelet kap, hiában nem sóhajtoz különféle érzések után; és ha költésben a prózát nem leli fel, lesz mit ölelni, lesz mit örűlni másnak szóval nyert hasznán.

Tiszti levél — — — — — — — — — — — — — —

Mely következéseket az ember most a szív mélyéből, most a tapasztalásból öszverak, vagy fenekes okokkal némely előitéleteket megvívni törekszik, azokat, mint annyi kincseit az eszméletnek, levél által közli gondolkodó társával; ez felel s így többször nemes versenygés támad, mely sok szép s jót

segít elő. Ezen írást a világ *tudós levélnek* nevezi. De ezen czím alatt sok levél forog, melyben gondolat nincs ugyan, de annál több önhittség, fendörgő ítéletek s ügyetlen dicséretek. Ez a kezdőnek oly kedves, mint a szedő, mert azok sorába véli magát, kik az időt szakálánál fogva vezetik. Az igazság mindig komor a minden csalfény után kapkodó embernek, ki mindent örömest maga után mérne; azért is a mélyebb s tulajdon müvészpályán indult írónak nincs oly kelete, mint annak, ki a rég ismerteket czifra köntösben hozza elő s az olvasót kedves szokásinál fogva csiklándozni tudja; mert senkivel sem ellenkezik. Az ily koszorúban a tudós levél nem kis helyet foglal — az ifjúság, ki mindent csudál, őrzi dicsőségét.

A tenyésző indulat hamar költésbe olvadoz. Az ifjú szeret s ha az imádott tárgy mindjárt nem hajol meg, bús versekben panaszolja el magát: mi boldog volt előbb, mi szépen sütött a nap, s most minő sötét az ég! Ez édes szülöttnek keresztatyát keres és *magasztaló levéllel* küldi el ahoz, kit ezer trombita pennadictátornak hirdet. Ez felel s nagylelkűen halhatatlansággal ajándékozza meg és a boldog nem győzi eléggé ezen levelet szerte küldözgetni, mint nyugtatványát a késő maradéknak. Ekkor előlép a kritikus, fegyveres orral vizsgálódik s ezen szavakkal: ezt már untig hallottuk! az olcsó dicsőséget szertelebbenti. Recensenssel az író úgy van, mint a vándor éjféli órában a lelkekkel: nem látja, nem hiszi s mégis fél tőle. Kész ugyan irígységgel men-

tegetni magát, de a titkos méreg mégis epeszti. Így történnek szakadások, kemény harczok és ez által nem ritkán szenved azon ügy, melyet védelmezni keltek ki. A község kaczag s a győzőnek szinte úgy tapsol, mint ki sűrű forgásban megbotlik. Ily állapotban írt levelek nem igen kedvezők, többnyire harmadikról szólnak, megismerik érdemét, de annyi hibákat tetéznek rája, hogy amazt senki sem látja. Megtér a béke, azzal ismét megnyilnak a fénytemplom ajtai és egyik a másikat belé vezetgeti; de ott az idő veszi által őket s a hátulsó ajtón ki-kiútasítja; jele: hogy sokan vágynak a dicsőség után, de ez csak keveset fogad el.

Tavaszkor kellemes a napfény, nyárban kerüljük és hűs árnyékot keresünk, de csakhamar beköszön a tél és mesterkélt melegre szorulunk. Kinek előbb keskeny volt a világ, most reménye omladékain övéit lemondásra tanítja, vagy *intő levéllel* keresi fel azokat; mitől az idő immár eltiltá, arról mást is szívesen lebeszél. Az ily oktató s fenyítő levéi tele van példázatokkal, jósló képekkel, s minthogy az öregség ritkán bőkezű, gazdaságos intésekkel. Inkább panaszkodik mint vígasztal, inkább tagad mint jutalmaz; ez így foly, míg a sír, ez a végső gondolatjele az életnek, felment az írástól.

Sok embernek a harangszó vagy a *halotti levél* utolsó emléke. Az elhúnyt gazdagot ily levelek mindig szeretettnek, példás életűnek hirdetik. Fekete karima között áll vígasztalhatatlan a fenmaradt fél és az egész biographiában, mely vele jár,

sokszor csak a dátum igaz. Sok szépnek élte hossza csak akkor tűnik ki, mert az ember a halálon kivűl mindent meg tud csalni. Mily benyomást tesz a halotti levél? erre feleljen a zokogó árva, vagy az örökség után áhító atyafi.

Ennyit a levelekről. Csak azt jegyzem még fel, hogy minden olvasónak szabad a magáét szebbnek és tisztábbnak tartani.

HASONLAT.

Az *Élet* hasonló egy szekérhez, melynek minden kereke más kátyuba szalad. Halál húzza, Remény tartóztatja. Indulat a kocsis és pattogva sürgeti futását. Szerelem és Barátság benn ölelkezve ülnek s bájszínű szappanbuborékot fúvnak a levegőbe. A Kívánat nagy helyet foglal el s önmagát terhelve mindent felvesz a mit útközben talál. Egy örökké változó alak lebeg felettök, a benn ülők szünetlen kapkodnak utána, de csak árnyéka esik reájok; ez a Szerencse. Bölcseség kalauz gyanánt megy elő, lámpát akar gyújtani, de a Vélemény mindig mellette jár s el-eloltja világát. Téren, tetőn így fut a szekér; ha eltéved, sok a tanácsló, kevés a segítő; ha megsülyed: ezer az útmutató, de hasztalan; nem képes haladni már és a kocsis kétségbe esve törtet ugyan előre, de mindig mélyebb posványba jut. Erre a Szerelem és Barátság egymás után leszáll-

nak s hitetlen elszöknek s a sok fellegkísérők semmiségbe oszlanak. Védőleg jönnek most a Tudományok is, de magukkal egyenetlen, többször oda ütik a szeget, a hová nem kell, s a szekér szertedől. Felkaczag a Halál s óriássá nőve, szétűzi az egész társaságot. Csak egy szelíd fényes ifjú küzd meg vele, diadalmasan kiragadván kezéből az enyészet szövétnekét. Ez a Hit. Végre eljön egy tisztes ősz s öszveszedvén az elszórt töredékeket, azokkal más kocsikat igazgat s a mint lehet a kora sülyedéstől meg óvja. Ez a Tapasztalás.

MESE.

Mi az? — Hogy vele szólhasson, éjjel-nappal utána jár s hozzá jutván elnémúl. Ha perel is sír, ha megbékül is sír. Messziről sok szép- s nagyot lát, közelről mégis vak. Szavait nem hallja s hallgatását megérti. Ha lefekszik nem lel álmat, felkelve meg álmadoz. A zárt ajtót felkeresi, a nyilt kaput kerüli. A mi nincs azt kedveli, a mi van azt elveti. Eget említ szünetlen s keze földi után nyúl. A küzdéstől nem retteg, de távozni mégis fél. Köz vígság nem érdekli s magányos könnynek örűl. Kis körbe szorúl világa s a földön alig fér meg. Türedelmes mint a bárány, csekélységért háborog. Az erős lánczot elszakasztja s a czérnaszál mellett megül. Bár nem képes gondolkodni, találmányos mindenkor.

Tettben mindig ellenkezik, belsőjében mégis egy. Éltét köti birtokára s ha elnyeri hideg lesz.

Ezen mesét fejtse meg a *szerelmes.*

A KÖNYV ÉS SZERZŐJE.

Menj szép könyvecském! szerte a világba, dicsőségemnek te lészsz záloga! Így szóla megelégedve a szerző. Vigyázz uram! felel szerényen a könyv: vizsgálj meg jól mindent, mert félek, hogy bennem csak a jó szándékot és nem a dicsőt ismerik el. — Menj csak! monda kevélyen a szerző: nem kérdik azt Mi, hanem Ki? s ezzel könyvét szárnyra bocsátá s mindjárt is ezer torokból harsog a dicséret.

Később a szerző egy könyvtárba jut s örömmel látja könyvét kiragyogni az üveg alól. Hah! felkiált: nem mondám, mily díszre jutandasz! mily szépen állasz a sok kopott könyvek között! — Ne örülj, mond búsan a könyv: szép vagyok mert soha sem olvasnak!

A SZARKA ÉS FÜLMILE.

Kis madár! kiált a szarka a lombok hűsében elvonúlt fülmiléhez: énekelj szebben; nem tudom, mint kaphatnak az emberek rajtad; nekem nem tetszenek hangjaid.

Taníts szebb hangra! felel a fülmile; a jót szívesen elfogadom.

Erre a szarka csörögni kezd, hogy a liget viszhangzik.

A fülemile elnémúlt. —

A vadság gőgös zajára hallgat a szelídség, vagy rokon kebelt keres.

ANDOR ÉS JUCZI.

(1824.)

HAMIS PATHOS.

Öszvezavart hangok, nap, hold, láng, fergeteg, ég, föld,
Bú, panasz és új szók a költőt nem teszik ám még.
Benned azért ha nem él a nagy s szép érzete, hagyj fel!
Mert sasszárnyakon is, ha erőd nincs, szinte alant jársz.

Kapd meg, kezem, a hárfát; zengj magas éneket! Zúgásod łegyen mint a porkalapáló bikáé; zengésed sziszeglő mint a berki szúnyog esti furuglyája. A húr reszket! halljuk!

«Pityergő szűz a komor éjben! mint a hold sötét felhők közűl, úgy fehérlik széles alakod által a sövényen. Hallgatsz deli szűz? igék helyett melegen csapnak felém sóhajtásid; de érző keblem felfogván azokat, forróbbakat lódít helyettök. Jer! lebegj keresztűl a kegyetlenség-rakta sövényen. Közel a csárda, hol a bárdok tündér hangjai mellett vígadnak barátim; légy fénye a zajos ünnepnek!»

Így Andor; karja elterűl, s mint egy útmutató jel áll néma homályban.

«Szívek győzője Andor! tükröm a sötétben! lángoló szemem arra néz, hová te készűlsz, de a sors ércz keze itt tart.» Így nyögdel harsogva a vastag

karú szűz, leánya a mord tekintetű Simonnak. Szereté ő Andort, a szőke üstököst; de atyáik nem ittak egy kulacsból, mert tusára keltek egy kajla tinóért; mégis a bátor szerelem túlemelé őket minden veszélyen, többször látták egymást a lángszívűek, ott hol egy szűk árok, koronázva bozóttal, a ránczhomlokú Simon kertjét hasítá a marhalegelőtől. Csak éj vala tanúja e biztos frigynek, s egy borzas komondor, mely pörgő rokka mellől kísérgeté az ábrándozó szűzet. —

Éj vala. Csípős szél ingatá a bunkós Andor fürteit. Juczi újjain nézett keresztűl hívére. Ment volna, de nem mert. «Leánya a bajszos Simonnak! — így zeng a szellemszózat — kövesd bátran talpas imádódat! ő pajzsod!» Mint a duda szívemelő hangja, úgy hata Juczira e szellemi nógatás s elszánva magát, nehéz ugrással átszökik a sövényes árkon és pipacs-arczczal, de tele bojtorjánnal, símúl Andorhoz. Mentek; vágyott a komondor is utánok, de a sövény közé szorúlva, csak dúdolva siratta titkos távozások.

«Meddig hortyogsz még padlásod hűsében, söppedezve lágy sarjupárnán, ura a kéménytelen háznak? Nem hallod az udvari őrt a kert alatt riadozni? Fel! fel! Juczi illan a tőled gyűlölttel!» Így zúg az őslélek, szűrújjával érintve Simont.

«Mi zajong itt?» Így az ébredő Simon; szemét öklével dörgöli, hosszan ásít a hold felé s nyújtózva az ajtóhoz tántorog, honnan egy létra alávezérel. Rendületlen akará maga látni, mi történik háza

körében s a létrára hág; de hamarább aláért, mint sem reménylette: mert egy bicczenés a mámorost homokba zuhintá.

Énekemtől elbájolt fül! hallottad-e Kárpát fityegő szikláit megváltan leomlani s hosszan dördűlni a viszhangos tájban? Oly zuhanás volt ez! Az eperfán ülő kakas hegykén csodát kurrongata, s a kövér bundába leplezett béres ijedten kiszaladván, tátott szájjal néz fel: mi hull a magasról? Simon próbálva tagjait halkan feláll. «Hah! — mormol — óriási végzet, kemény hánykódásaid érzem; de én férfi vagyok!» Ezzel megragadván kéthegyű fegyverét, hosszú vasvilláját, a kert alá száguld. Pista béres nagy dolgot sejtvén, kaszát markol meg s rejtélyes léptekkel dörmögő urát követte.

Csillogó harmatgyöngyökön sötétlett széles nyomuk az elszökötteknek. «Ucczu, Pista! — rikkant a villámszemű Simon — látod a pántlikát a sövényen akadva? itt leányrablás történt! El, el utánok!» Dölyfösen indúltak, mint a háborgó tenger hullámi, hajtatva döbörgő szelektől.

A hívek az alatt nagy czéljokat, a csárdát, elérték, melynek papiros ablakja, világítva pislogó mécstől, hosszú fénysugárt vete; tüzes embernek vélné azt a vándor. Benn a hamvas teremben három bárd ül a kályhakuczkóban, recsegő hang lepdez szét az illendőkép nyomott húrokból. Faluvégen laktak ők s most megjelentek gyantás vonókkal. Kettejök vállán sujtásos mente lógott, foltozva külön-külön színekkel. Veres dolmány, hímezve kopott ezüsttel

ékesíté az érdemes brúgóst. Kályhatetőn ült a hangok mestere, a félszemű Gyurkó; fordított pipaszár ajkai közt, és a dudának külön zengésű sípján az ősi üdő nótáit billegeté; mellette font hempelygve a csintalan fiatal macska s gyöngéden játszott ritka zsinórival hajdan zöld köntösének.

Örömzaj üdvözlé a díszes párt, virágos kancsók tele új borral nyújtatnak feléjök. Iszik Andor egy jót s Juczira pillant, ki piczinyke szemét a földre sütötte.

»Három a táncz!» riad Andor, félre lökve kalapját, kézcsattogtatva szórja lábait; Juczi szerényen aprózza. Kereng a társaság, öszveütött bokák csipkés sarkantyúi pöngnek; mindenütt forr a zavar, Juczi perdűl, hujjogat Andor s fel-felszökve a pávatoll kalapján meg-megcsókolja a pipafüsttől barna gerendát. Hallgasd el kobzom, a csípőre szegzett könyökök kéklő hagyományait.

Mi zúg oly tompán, mint a távol fergeteg? Simont látom jőni, a hirtelen haragút; nem szól ugyan, de bajuszpödrése mondja: itt lesz dolga karomnak. Zordon férfiú! Nem puhít el leányod bájos lejte? hová ragad gyűlölséged, fia az üldöző sorsnak? Nevet Simon, de mérgében, hallván rikkantani Andort; s Pistát az ablakhoz állítja illő parancscsal, maga pedig hősként az ajtón megy be dörögve.

Mint mikor az éhes farkas bécsap a gyapjas seregbe, oly tolongás lőn. Juczi asztal alá bújt. Andor a mécset fúvta el, hogy a sötétség kormában Simon ne lelje fel.

Éktelen most a zavar. Andor homlokán a borzadás cseppjei állnak s az ablakhoz fúrva magát, ügyesen kerüli Simon vas tenyerét, megismervén őt harsány szuszogtáról. Juczi is elhagyta menedék szögletét s az ajtó felé nyomúl. A kemény atya tudván leányát legizmosabbnak lenni a tájban, csak a széles vállakat kereste; rájok is akadt, de bojtorjántól megszúrva, komolyan rázogatja kezét; s így, míg Andor kicsusszan az ablakon, Juczi is áltsurran az ajtón.

Érzékeny hallgatója dalomnak! ne hígyj a rózsaszínű reménynek. Kivűl áll Pista s parancsa szerint megragadja Andort. Szörnyű küzdés támad, csontjaik ropognak ércz ölelésektől, de egyik sem hajlik; míg Pista, birkózni tanultabb, egy lábvetéssel a földre nem gáncsolja s letartva kiabál urának. Juczi hallja ezt, hősláng villan kebelére s elszánva addig csiklandozza Pistát, míg ez fel nem ereszti foglyát.

Kicsődűlt a gyülekezet, maga a hold kibukkant fellegi közűl, lenézve a csatahelyre. Ott áll Andor, a meggyőzött, s oly fájdalmasan hadonáz kezével, hogy a jégkeblű Simon is érzésre olvadoz. Már áldásra húzza szét ajkait; de Andor így szól irtóztató hangon: «Rejtsd el foltos képed szelíd hold! potyogjatok le csillagok! sülyedj el oh csárda! s te Juczi, menj dolgodra: én lemondok s nagylelkűen válok el onnan, a hol megugrattak!» Így Andor s felséges léptekkel odább megy. Borongva néz utána a társaság. Simon nem szólt, csak gondos fejét rázta.

Sírt Juczi s szilaj kíntól szaggatva nyújtja kezét a kaszás Pistának.

Ki ül ott búsan a vadkörtélyfa alatt, duzzadt szemmel nézve Simon kertjébe? Andor az, a szőke fürtös ifjú, a szerencsétlen szerető. Így andalog ő estvénként s forró sóhajtásival le-lefúvja a savanyú körtéket.

Némúlj el, kobzom! nyugodjál a fűzfa csendes homályiban, míg egy lelkesült óra ismét fellengzőbb dalra nem ébreszt.

PROLOGUS,

mely Pest város színházában, május 10. 1824. a székesfehérvári színjátszó társaság új felléptekor mondatott.

Bár még gyönge erővel, de teljes bizodalommal lépünk ismét ezen művészi helyre és azon nemes gyülekezet elé, mely a tiszta igyekezetet, bár ezt a sors fényes valóra érlelnünk nem engedé, méltánylani tudja, s nagylelkűségét már néhány évek előtt vélünk oly mélyen érezteté.

Virágos pálya ez a boldognak, ki nemzete szívéhez símulva, annak hevétől lelkesítve bátran felleng-het a képzelet országában s mintegy előidézve a múlt kornak dicső hőseit, édes hazai nyelvén szólhat a buzgó maradékhoz. A sírok felett lengő sugárban tükrözi magát a nemes unoka és dagadó keble fentebb érzetekre gyúlva ég a kedves hazáért, a szeretett királyért.

Ily szerencse készül ma nekünk; de miként a zsenge virág csak a nemes kertész szorgalma által tenyészhet s bájos illatot nyújtva hálálja meg szíves gondviselését; így állunk mi is a sülyedező parton

karjainkat felétek terjesztve, hogy szülőföldünkön mi is elgyökerezhessünk.

Szép erkölcs ápolni a kezdőt, érdemdija önkeblében épül. A jelen korban nyugszik a jövendőség gyümölcse, nemes védőjit fénykoszorú várja. Ti, e jelen kornak lelkes rajzati! így ragyogjon nevetek a haza oltárán, a mi fő jutalmunk legyen megelégedéstek.

KRITIKAI JEGYZETEK.

(1826.)

I.

Literaturánk állapota.

Literatúránk hasonló egy otthon ülő gyámoltalan emberhez, kinek jó a tüdeje, lába rossz, keze jó, feje szédeleg; mindig panaszkodik, de nem segít magán; szökni akar s a ponyvára esik. Jön a sok orvos, ki régi, ki új szerrel neki áll, czibálja, metéli, kínozza és éktelen lármával a józanok szavait felüti. A gazdag földi idegent majmol s lovakra vagy kegyes szépekre figyelve, nem aggódik róla; ha oda tekint is, vagy koldúsnak véli, vagy nyelvét nem értvén, hidegen odább megy s ott segít, hol — kinevetik.

II.

Márévára.

Firkáló időnkben, hol minden írni tudó, mindenféle úr örömest szép elme s beletristikusnak akar látszatni, nem csoda: ha könyveink szaporodnak és számtalan versek készülnek. Látjuk és igen könnyen

megfoghatjuk is, ha literaturánk csigahátou halad ugyan, de a mi a munkát illeti, széles és tetemes lesz, mint *Márévára.* Azonban hogy balra ne értessünk, megvalljuk, hogy habár a fennhéjázó előfizetési jelentés szerint meglepő jelenéseket s az előszóban önmegelégedéssel hirdetett társasági nyelv helyett silány, pletykaságon épült átkozást, egész könnyözönt, ropogó, göröngyös stilust találtunk, a szerzőnek mégis köszönettel tartozunk, mert ő nyilván tanít, mint *nem* kell románt írni.

III.

Új szellem.

Ha a közönség azon panaszkodik, hogy kevés mulattató darabok íratnak, szívesen ajáljuk e bohózatot. Kezdete ugyan bús, mert a szerző sárt említ, melylyel hajigáltatott s e kép legyen bármi nagy értelmű, nem igen kellemetes; de ezentúl bizonyosan minden szivet megragad. Minő elmés gondolatok váltják egymást! Az semmi, ha nem illenek össze: a bohózatnak szökdösni kell. Az okos olvasó majd elmagyarázza. Mi ha nem is irigyeljük koszorúját a nem eléggé tisztelt szerzőnek, de a többi becses munkáihoz igen hasonlónak tartjuk s ha az ifjúság szellemében örökösülhet, literatúránk kincs lesz, s a külföld bámulva látja majd, mi a zűrzavar.

Egy tudós mondja: a vígjáték legfőbb lépcsője a mívelt nyelvnek. E jámbor szinte érzé, hogy a magyarnál is megvalósodik. Ki nem teszi mindjárt

e magas példában az *Új szellemet*, a mégis elmésebb Mondolat mássát? De sok is volt ezt teremthetni *egy* elmének, azért két lélek fáradozott rajta. A két jeles hazafi a nép-árulókat méltókép bünteté s kérjük, büntesse ezentúl is. Mert ha okkal, tudománynyal nem bir is velök, gorombaságával mindenkor győzni fog. Vannak emberek, kik azt állítják, hogy nagyobb része a magyar iróknak se tudománynyal, se világ-, se ember-, se nyelvismerettel, sőt még neveléssel se bír; örökös visszakérődzői a rég mondottaknak és a literaturát inkább nevetségessé teszik, mintsem emelnék. De ezt csak a szegény olvasó mondja, ki pénzét sajnálja, ha egyszer átolvasta a munkát. Az Új Szellem két hőse okos és gondos; már nevökkel megczáfolják e balítéletet; hogy a világot ismerik, azzal bizonyítják, hogy bátran ökölre kelnek s egyszerre külső és belső foghatóságra dolgoznak s azt ily gyorsan a legnagyobb bölcseség sem eszközölheti. Hogy pedig az újítók személyét inkább sértik, mint azoknak munkáit, ismét emberismeretre mutat, jól tudván: mily könnyű végezni a személylyel s mily nehéz a munkával; ehhez fáradság, észtörés kell, amarra a béres legjobb professor. Igen szívreható a darabnak vége, midőn a poetai igazság munkálkodván, az ujítók eldülnek. Kár, hogy az árnyékok helyett nem tették oda Csokonai kulacsát: ez nagyobb benyomást, vagy jobban, vonzódást tett volna.

Mily dicséretes légyen ezen törekedés, az újság méltókép hirdette, mi csak azt teszszük hozzá: még

nagyobb dicsőségére válik a hazának, hogy ily jeles két férfi külön is tud dolgozni. Lásd Hébe 208. «Cebesz tábláját». Ez olyan munka, hogy kivévén azt, a mit a szerző úr messze földről összehordott, bizonyosan commentatort vár — felséges ködbe rejtezni szinte mesterség, de az értő mindjárt sejti, mit a szerző Ipolisz név alatt szól magáról: «Nagy vala arányba vett czélunk és csekély, igen csekély, a mit elérénk!» Ismét ezen szerzőtől lásd Hébében 190. lap «Kremniczi érczek». Itt a szerző (minő csintalan szúrás) tudta, hogy Körmöczbánya városban kevés magyar lakik, azért magyar versben német nevet adott a városnak s így írja: Kremniczi érczek; de ha nem készakarva történt is, ki tudná mind az ismeretlen városok neveit magyarul s időnkben az ottani érczek sem igen sokat emlékeztetnek reája: ezért lehet magyarul tanítani másokat.

A másik Új Szellem szerzőnek ismét saját szülöttje, szellemi myrtus-koszorúja. Ismét szellem? kérdi az olvasó. Ez úgy van, mert a mivel nem birunk, azt nem akarva is említjük. — Ha élet, szeszély, gyors dialóg, szóval elevenség az elsült vígjáték tulajdona; nem győzzük örömest csodálni a szerzőt, mily könnyen meg tudott felelni e nehéz törvénynek. Bár elmésség, kitünő helyheztetés nincs is a darabban, annál több házi kifejezésekkel tündöklik, ezek alatt értsük azon mondásokat, melyeket a napszámosoknál s több efféle természet gyermekeinél hallhatunk. De legnagyobb talentuma van a szerzőnek, effectust és bizonyos mozgást adni

darabjának, mert majd minden jelenés végén verekednek személyei. Ily művészi fogások a fentebb publikumot bizonyosan elragadják, kivált ha a színjátszó a szerzőnek dicsőségére kötelességét és a játékot valóvá teszi.

E fent érdeklett darabokra az orthologia méltán büszke lehet, kivévén Cebesz tábláját, melyben a szerző csinosabb és józan újítást elfogadott nyelvében megmutatja, hogy ő minden testiséget gyűlölő s mysticismusba merűlt idegen írókat olvasott s erkölcsi czéljára nézve bár sötéten indúl, nincs érdem nélkül.

IV.

Kenyérmezei diadal.

Ha a *Kenyérmezei Diadal*-t, e vitézi érzékeny játékot szemléljük, lehetetlen nem lelkesedni. Ha régi hősnevek, haza-kiáltások s buzgó óhajtások a jelent hajdanná varázsolhatni, oly nyilván láthatók, ne kívánjuk, hogy az író e tiszta szándék mellett még a drámai regulákra is ügyeljen, a személyeknek charactert, ebből sarjadó érzést, jelenéseinek összefüggést, lehetőséget, tartalmuk eltéréseinek okát s az egésznek belső és külső életet adjon, szóval, a művészet nem mulandó bélyegét munkájára süsse. Elég az: magyarúl ír s a magyar győz s míg a művészet pirúlva —

V.

A hét magyar fővezér.

Ki nem örül, ha a vándorló Thalia papjaitól ama nagy vitézi játékot: *A hét magyar fővezér* ország szerte láthatja! Mily képzelet uralkodik itt! s szinte oda sujt honszerzőink első korába. Ott állnak a kapitányok felvasalva, mindenféle bőrökkel teli aggatva, köztök a nagy hódító Árpád. Szólásokból nem vélné az ember, hogy annyi lélek lakozik bennök, csak reczegő fellépésök s Lehel szörnyű kürtje sejteti velünk a nagy következést. És mily szépen szövi öszve a szerző a hajdant a jelen korral, midőn látjuk mikép Árpád a tömlöczbe menvén foglyához, hasonló egy huszárkáplárhoz, egy nagy veresbőr pugyillárist veszen elő s felelet helyett néhány sorokat ír. Mely kár, hogy Zalán írója ezt s ehez hasonló vitézjátékait mostani Rosciusainknak nem vette példányúl s Árpádot s Leheljét ily előképek után nem festé: mert jobban tetszenének mint a komoly erő s a hajdannak egyszerű, de tettel gazdag időképe.

Valóban, literatúránk több ily csodákkal bővelkedik, melyek haladásunk mind annyi csalhatatlan jelei! Az ember olvas, történetet hall, átteszi honába, vagy készet lop s elbérmál; elég ha a magyar vitéz, s a szerelmesek sóhajtoznak, vagy meghalnak, vagy megházasodnak. Minek a vitézt mint embert erejében s gyöngéjében s belső harczaiban festeni? az előíté-

let hatalmát, az indulat szökéseit, az embert szűk s terjedtebb körében mutatni? minek, végre az olvasót vagy nézőt tartalommal terhelni? Egyiránt bajos magasra fellengeni s mélybe szállani — jobb a felületen uszkálni.

VI.

Az irók s a nyelvújítás.

Majd minden olvasóra jut nálunk egy író s versben prózában szórja elmevirágit. Irigyeink tagadják, hogy az mind virág — elég hogy van, s boldogok a birtokosok. Ki számlálni tanult, meg tudja olvasni a szótagokat, Simaiban összehangzó szókat lel, s kész a vers. Minek metrum! Minek a szó gyökerét áskálni, a nyelvet csinosítani, azt a tárgyhoz alkalmaztatni? Az szép, a mit könnyen értenek, ha viszont könnyen elfelejtik is. Minek a rövidség? Hisz a jámbor paraszt, kitől ha mindent, legalább a gyökeres magyarságot nem lehet eldisputálni, nem mond alkalmat alkalmatosság helyett, sem győzedelem helyett győzelmet. Maradjunk a szent régiben, ez alapja nemzeti életünknek! — Ily fonák vélemény vezet sok irót; s ők azok, kik durvaságban erőt, hiú sallangokban hazafiságot keresve, a literatúra méltóságát lealacsonyítják, a míveltebb publicumot elidegenítik s a köztünk lakó jövevényeket méltó gúnyra fakasztják.

De nem kevesebbet árt a csupa édességtől elke-

seredett fél is, sziszeg, pisszeg, vizsgálatlanúl körűlmetéli a szókat; most franczia, majd német finomsággal a nyelvet természetéből kiveszi, s mit az értelmes búvár alkot, azt vakon s a túlságig utánozva lerontja. Nem a felvett tárgy lelkes kidolgozása, csak új hang fő czélja. Ily példákat mutatnak — — — Itt látunk feszes stanzákat, csigázott sonetteket, melyek ha érzést gerjesztenek, az csak szánakodás a szembe szökő erőlködésen — —

De ily bátor gyermekek miatt minden újítást megvetni, képtelenség. Rég érzék azt Gyöngyösi s a derék Bessenyei, megmutatták a Berzsenyi második kiadásában álló lelkes értekezés s mind azon jeles férfiak, kik tettel, nem puszta szóval igyekszenek a literatúra előre vitelén. A költő keresi ki a nyelv virágait; szükségeihez képest, de a nyelv természetével egyezőleg teremt, s az ily merészség hathatósban vezet elő, mint a vétkes vagy ízetlen szokás védője, ki hogy a régit kedvelő sokaságnak tessék, enyésző dícséretért leszáll inkább mintsem az olvasót magához emelné.

VII.

Visszaélés a nyelvújítással.

A feszességet, erőlködést nem annyira az új nyelv teszi, mint a bitang ideák zavara, a tárgy és képzés hiánya. Ha a törpe egy óriás ruháját ölti fel s mentében botorkál, le-lebukik, oka nem a ruha,

Az igaz talentum meggyőz minden nehézséget, félénken nem köttetve egyes gondolathoz, apró czifrához, lelke az egészen csügg; a legforróbb érzemény titkait, a magasb élet jelenéseit követvén, nyelve is tömöttebb, képesebb: de nem tömve semmit sem mondó szép s nem szép új szókkal; s képei világosítók s ha eltér a szokottól, arról számot adhat; ki szabadabb fordulatit nem érti el magától, jele, nem röpülhet az író lelkével. Ily munka mélyebb vizsgálatot kíván, de szebben is jutalmaz.

A mit a józan újítás befolyása az újabb korban szült, annak érdemét egyedül a megátalkodott önhittség tagadhatja el egészen. Ha némely hivatlan visszaél vele s a reg kiránya pirányától fogva késő estig minden rend és törvény nélkül fúr farag s így koholt szókból s Olymp isteneiből szövi üres beszédét: csak azt hirdeti, hogy mind az újítás, mind a költés szelleme tőle messze jár. De ily ferde kinövések mindenütt vannak, csak hogy nálunk ezek űzik a legnagyobb lármát s a publicumot a literatúrától elidegenítik.

VIII.

A kritika szükséges voltáról.

Hogy asszonyaink inkább magyarosodjanak, s a közönség hazai nyelvét inkább pártolja, élelmet kell nekik nyújtanunk; tettel vívnunk, nem hiú sopánkodással az előítélet ellen, mely a magyart most színjátékra, majd ismét nyelvét finomabb társalko-

dásra alkalmatlannak itéli. Ha a közönség nem oly meleg is, mint lehetne, maguk az írók okai: a sokszori megcsalatás idegenséget szül, midőn az előfizetésnek az olvasás lesz kára. A könyv olyan mint a szép leány: a szív édesen vonzatik hozzá mint honja virágához; ha rossz, kettősen sínli veszteségét. A míveltebb rész idegennél keres éleményt s a nemzetiségtől már úgy is gyengén vonzatva, hidegen nyúl a magyar könyvhez, vagy épen megveti. A nagyokat minden bokorban várja egy éneklő, s ők azt tartják, hogy hazai nyelvöket már eléggé becsülik, ha hiszik, mit a hízelkedő reájok tapaszt. A dedicátiót nem nézik dicsőségnek, mert attól, a mi azután következik, dicsőt nem várnak. A többi olvasó, kit helyeztetése távol tart a külföld ízlésétől, habár kedveli anyanyelvét, minden készsége mellett ennyi zavar közt nem vergődhetik fel tisztább ízlésre, helyes ítéletre; s a lelkesebb író műveiben sem lel gyönyörűséget.

Mind ennek fő oka, hogy nincs *kritika*, mely részrehajlás nélkül, akár kakas, akár kereszt álljon a tornyon, a jót kimutassa, a kezdőt vezesse, a hivatlant a pályától elrettentse: de állandóan szem előtt tartván, hogy midőn más tehetségeit bírálja, maga is a józan ész s az igazság birószéke előtt áll.

Hazafiságból valami munkát dícsérni annyi, mint a hazával elhitetni, hogy szebbre, jobbra számot nem tarthat. Vagy oly nyomorúlt állapotra jutánk, hogy minden magyar nyelven írt apróságért már hálával tartozunk, s ezt torok-tátva hirdetni köteles-

ségünk? Ha literaturánk, nyelvünk minden szépségei mellett, azon fényes ponton nem áll is, melyen a nyugati nemzeteké; vannak mégis férfiaink, kik bárhol is érdemmel megállnának: nem szükség azért minden idétlen versfaragónak tömjént hintenünk. Mi marad az érdemnek, ha a gyöngét is istenítjük? Hány félszegű ítélet alatt nyög az igazság! s jaj annak, ki minden véres verítékkel kicsikart hangban fülmilét nem hall! Nincs ember, kinek néha jó gondolatja ne lenne, ezen elsőség teszi őt emberré; de azért nem minden gondolat ért meg a világnak. A müvészet többet kíván, a mívelt ember többet vár. A meztelen gondolat faragatlan gyémánt, a művészet adja meg fényét.

Az ember bölcs lehet, de rossz poeta: régi igazság. Ész és képzelem külön dolgok, s ki az utóbbival nem bír, hagyjon fel a költéssel, mert csak hóból rakja alakját, mely a kelő nappal hirtelen enyészik. De legyen bármi nagy a költői tehetség is, ritkán terjed el mégis a művészség minden ágaira. Ki minden szívet elragad éneke bájával, édes andalgásival minden bút elaltat, viszont — például — unalmas drámával ásítani késztet. Itt a kritika visszainti az eltévedtet s elérhető koszorúra mutat. Nem retteg tőle a valódi talentum, csak a gyenge félti kérkedő tollait. Amannak minden észrevétel új útat tör saját vizsgálódásra, eláradt képzelmét egy pontra gyűjti, hogy onnan annál szebben sugározzék ki; ez megakad, s bizonytalan törekedése magától elalszik. Hányszor a kisebb, de a művészség titkaiba avatott, gondolkodó

elme, gyenge szikráival is a lángésznek szövétneket gyújtott, melynek fényével az ég útját föllelé! Volnának több kimerítő, nem személyt, de nem is puszta szót, hanem dolgot érdeklő birálatink: ha számra nem is, de érdemre több javakkal bírnánk.

IX.

Hibás drámák.

Némely írók buzgó sietséggel a literaturát gazdagítni akarván, munkájoktól belső, de leginkább külső szorgalmukat elvonják s bizonyos hiányt észlelnek, melyet könnyen elkerülhettek volna. Így állnak előttünk némely jambusos drámák: *Ilka, Stibor* s a gondosabb ugyan, de mégis sok helyütt metrumtalan *Irene.* Ott, kivált *Ilká*-ban, *Stibor*-ban a legszebb kiömléseket a kificzamodott versek elrontják a nyelvet sértik, mely szakadozva halad. Ilyen *Kemény Simon,* mely a szerző saját vallásaként Erdélyben egy névtelen, igen lelkes, de a játékszínt nem ismerő hazafinak ily czímű darabjából szakadt — tiszta nyelve s hazafiúi érzései mellett a lágynak egyoldalusága miatt, drámai élettel nem birt. Ily hibákat a kritika nem hallgathat el, mert a költő szorgalmát a nyelv méltósága kívánja. Így a darabok belső alkotása is csekély figyelemmel történt; ezt *Szécsi Mária* még inkább bizonyítja. Itt a sok szép mondást a scénák szerencsétlen összeszövése s nem eléggé nyilvánosított hirtelen cselekedetek

hasztalanná teszik. Sándor a darabban búsúlgat és semmi dolga nincsen. Valami szerelmest láthatunk az ablakon ki s bejárni, de hogy szörnyű ugrással egy egész osztály, sereg, az ablakon becsúsznék : már ez oly licentia poetica, melyre maga Thalia, bár sok mindenfélét láta, mégis elsötétül. Így *Az emberszívnek örvényei*-ben Kálmán characterét sem igazolhatjuk. Azonban e darabokat bővebb vizsgálatra fenntartjuk.

X.

A józan kritika.

A literatura egyedül a lélek szabad honja, oda semmi mellékes út nem vezet, csak a tehetség. Itt se aristokratia, se diktátor fel nem állhat, s ha valaki magát ez utóbbinak képzeli, menydöröghet ugyan rövid ideig ingó tetőjén, de utóbb kaczaj közt leperdűl. Kritika a művészet theoriájából sarjadó észrevétel, személyt nem ismer, csak a munkát: ezáltal tanúlja a közönség s lelkesebb író is tisztelni. Ezt azonban némely elkényeztetett író megbántásnak tartja és jaj a szegény recensensnek, ha a dicséret tengerébe egy csepp vád esik : még öregapjának életét is kifürkészi, hogy valami épen a fődologhoz nem tartozó gáncscsal önszülöttjének hibáit eltakarja; pedig hiában, mit a jelen elhallgat, azt az idő annál keményebben kimondja.

Az oktalan vagy szenvedelemtől vezetett kritikus, ki csekélységet vadász, de a jót elhallgatja s önfitog-

tatásán edzi elméjét: oly kritikus soká nem vakíthat, mert vagy tudatlansága, vagy keresett sophismák mindjárt elárulják s csak olyan mint rossz töltés a fegyverben: a czél fenn áll s az elsütő sértődik.

A józan kritika az érdem védője; koszorút oly könnyen nem osztogat, de a tiszta törekedést szerényen megismeri; csak az elbizottra, ki mindent megvet, ki látkörét túlhagyja vagy külön pályát választ, ki büszke erőszakkal a jobbat fitymálva lép fel a mezőre, arra méltó, hogy ostorát emelje. Mely literaturában ily kritika mély gyökeret verhet, ott nem fog minden hivatlan, kevély hánykódással dicsőséget osztogatni s a csendes érdemen paczkázni.

Recensenseink igen készek a dicséretre s ez által nem ritkán szenved az igazság s a buzgónak, kinek a megismerés legszebb bére . . . ez által megcsonkul. Így látjuk a Tudományos Gyűjteményben habozni a derék jelentőt, midőn Auroráról és Hébéről véleményét adja — mindenik félnek eleget akar tenni s csak ezen kedvezésnek lehet tulajdonítani, hogy *Cserhalom*-ban, ott hol érzés, erő, lágyság, szép nyelv, keleti hévség, a kellem, művészi alkotás literaturánk egyik remekeként számlál; hogy ott, hol annyi szépség egyesülve látszik: hogy ott csak egy diphtongust talált.

Elvégre csak azt jegyezzük még fel, habár literaturánk napja csak most kezd is haladni — mienk az idő és a gyönyörű nyelv díszleni fog, csak magunk

akarjuk. Bár minden magyar a *Felső-Magyarországi Minerva* e szavait szívmélyébe ásná: Olvadjunk össze, hogy el ne olvadjunk. A művészettel frigyben hintsünk virágokat a hazának. Ezek nem lesznek mulandók, még a romladékból is édes illattal néznek a késő időkbe, hirdetve, hogy éltünk és küzdöttünk. Irjunk hazafiak! így szól Horvát István, történetünk s nyelvünk tisztelt buvárja. Irjunk, de úgy, hogy a kritikát kiálljuk!

HŐS FERCSI.

(1828.)

Ébredj, lantom, édessége a termetes fülnek. Hőskor juta néked, lökd vissza sugárit!

Oh puffadt csillag, hajdús polgármestere az égnek, mért reszketsz a kárpit lyukain által? Fercsit nézed, a köpczöst? Ott nyújtózik ő, ajkai közt szortyolgó pipájával, már utolsót pislogva az éjben. Előtte a nem-fizetett kappan váza, s üressége miatt haragosan feldöntött kulacs. Már alszik. Bájosan zeng hortyalma ősteremében.

«Van zivatar és pusztítás és ínség és nyomás. És te többet ásítasz mint szólsz, többet eszel mint gondolkodol, többet alszol mint élsz, protestálsz, de semmit sem tészesz, elfajúlt csöppje véremnek! Fel! nézz le! Íme a zsomporos telek szélén áll Imrus, a kecskeszemű szomszéd; s elárkolja határod. Űzd el sergét, a cséppel erőset; s ha megvernek, tűrd a honi szokásért.»

Felpillant Fercsi, jobb fülét érezvén húzatni magosra; s előtte áll az őslélek: arcza fehér, pajzsa

várkapu, dolmánygombja halálfő, s éktelen bajusza hegyétől ömlik a kőpor. Ilyen volt ő, szava lassú, dörmögő, vastag.

Mi korget ki a sírból, lelke nagyapámnak? A falon lóggtál, mázolva szörnyű ecsettől. Fülemet kínozni mért szállsz le a mélyre? Tán adós maradtál itt alant, s a bús maradék nem válta ki téged? Így Fercsi három kereszttel.

«Korcs unoka! A vitéz karddal fizeti meg a pénzt.» — Ezzel lekapja fejét s úgy csapja az asztalnak alája, hogy szinte megrendült a téglátlan őslak. — Én valék szerződ, vettem czímet és telket: és te nem érzed, általam mit bírsz!»

Mért szakasztád le fejed? kérdé rettegve az ifjú.

«Mert most tűzben vagyok. Akkor pedig fő nélkül szoktam beszélni. De elég. Menj és ugrasd szét az ásó vitézeket immár. Majd bátrabban pipálhatsz, votumodat drágábban adandod; a bocskoros tábor bajt keresvéje elűztén. Hol fegyvereid, hajdan a tusában villámlók?»

Ah, konyhakés kardom, dárdám seprőnyél, pánczélom használta kovács s pajzsom öblét teknőként lúgozza a szépnem, mosófa kezében.

«Végy bunkót és lármázz, ha nemesi kardod eladtad.» Így a lélek. Visszaszegzi ismétlen fejét; Fercsire fújong éktelen szuszval. Nesze bátorság, mond; s eltün azonnal. Fercsi feláll. Nem szól, de a hősiség látszik már zuzmara képén. A mezőnek indúl lelkének bizodalmában. Őt követi Jancsi kocsis és agg Débora, a bő zengésű konyhakirályné.

Ott Imrus. Komolyan nógatja emberit, áskálni a szomszédos telket, mely Fercsinek jutott kínos osztályban. Mellette tündérkedik egyetlen leánya, a vékony tagu Jutka; szeme nagy, lába nagy, szája nagy, ő maga is nagy.

Előrobog Fercsi. Elrikkantja magát és Débora háta megett százszorozva visszalövi hangját. Folyong a zaj. Erőt merít Imrus, nem kímélve az ilyen amolyant. Szózatok után döbbennek a felek, s hajaik fel-felmerevednek. Tettre kelnek. Hős Fercsi bunkója suhog a légben. Szélnek véli azt a mosolygó juhász paripája s esőt jövendől. Fercsi suhog; de az ő hátán is az ütlegek özöne csattog. Megfordul a nehezen mozgó, tudvája: jókor futni nem szégyen a hősnek.

Oh, édes emléke a multnak, a csatának kék foltjai mellett!

Diadalmasan áll Imrus az árkon. Fercsi keblében új harag szivárog; lelke szőnyegén feltűnnek ősei; melyre visszakiált, és elszánva pört említ — mint az igaz honfihoz illik.

«Elég, atyám! és te nyugodjál meg, ura a zsomporos teleknek. Fáj lelkem, ha viharba látok kelni rokonvért.» Így Jutka, a békét ölelő szűz. Ámúlva pillant rá Fercsi: s bár háta sajog, szíve érzi mi a szép. Hűlnek a lángok. Maga Imrus szűnteti dölyfét; és sok hmgetés után frigygyé válik a rettenetes baj.

Oh dicsőült kobzom, bájosan zengő mint az árvizű próza! Mondd el az üdnapot, a gyors szerelemtől okozottat.

A két szív összecsapódott. Ezen épült a frigyes eskü. Imrus szelídültében könnyei mellett, egy pár ökörrel toldotta meg az atyai áldást. Jőnek a vendégek. Több rázó kocsi rakva czigánynyal. Füstös alakkal beültek azok, húzni a nótát, a fülnek keservest. Vezérli pedig a hangot a fehér fogú rajkó; sötét arcza kinyomja, ha mit elmulasztna vonója. Mellette sípol purdéja, a barna tarisznyás. Belépnek a nászok is, rímet harsogva előttök a vőfél. Utánok a boldog pár. Hős Fercsi mentéjét lóggatja panyókán, és dohánytartalmú zacskója verdesi térdét. Volt pedig zsinórral elhintve nadrágja és a sárga csizmán piroslott kivarrva egy lobogó szív. Jobbján mint bucsuzászló leng a menyasszony. Hattornyos párta fején, kirakva vörös üveggel; mellette százlevelű rózsából koszorúja égett. Magas ő és lábán a piros stekli fenségét emeli inkább. A sort követi a nemzetes kántor. Nagy sok tudománya mély redőket vésett homloka bérczén; és a bibircsós orr nyilván mutatja, mi mélyen turkál az életben, szint a kancsóban. Ha ő köhent, nagy gondolat lebben el akkor.

Az agyaggal padlatozott terem közepén állt az abrosztalan asztal. Leülnek. Ám édesen vonzó a töpörtyűs kása, a sódar s a bájkellemű lúdczomb, s ezt nyájasan kenyérre egyengeti Jutka. Megkínálja az érdemes kántort. De magosban jár ennek elméje, szellemén a domboru csikóbőrös kulacsnak. Csak ahoz hajol és felölelve, háromszor köszönt Fercsire, hosszan és mélyen. Őt követi a lakzi. Vitéz Fercsi tudván, mily hős, mily győzhetetlen ő ebben, már

ajkai tátongnak a nyílást befogadni iziben, midőn az őslélek kidugja fejét az öblös edényből s imígy szól: Oh vérem csöppje, a hősiség mi ferde tusára vezérlett! Megvert Imrus ugyan, de te jobban tenmagad a deli szűzzel. Én most e csípős elemben eloszlom; nem látsz soha többé.» — Döbben Fercsi. Hol Jutkára pislog, hol a vőfélre, a szemre tüzesbre, ki csirkesarkantyút tör hölgyével enyelgve. Néz Fercsi. Gondjában a zuza megakad torkán. Azt letolni a kulacshoz kap; s nagy hirtelen a lelket beiszsza magába. Az alatt nőttön nő a zaj. Harsány éljent riadoznak a nászok; s a köz öröm tántorgó lejtésre csapong már. Jutka nagy méltósággal tipeg a körben. Egyszer fel is szökik és szökésében az asztal alá kaszálja az érdemes kántort, ki épen az állhatatosságról tudós mondásokat ejte.

Így folyt a menyekző, míg a hajnal piroslék az ablakon által. A vendégek eltelve gyönyörrel, szerte kerengnek. Csak Jutka sóhajt. A pacsirta felel, de nem a mámoros Fercsi. Neki a lakoma fejébe szállt és nem a szívbe. Hasztalan költi a hölgy. Alvása vas, bár teteme gyönge. Elvégre kifejlik az álom öléből; minekutána két sajtár víz permetez arczán. Ezt rendelte pedig a bölcs kántor, a természet titkát meglesve gyakorta. Fercsi nyújtózva szorítja kebléhez deli hölgyét; s lőcs tartotta oldalak közt elvitte ősi lakába.

Ott agg Débora duzzogva fogadta. Sínli a kormányt, melyet eddig forgata hangos ajakkal. Bandzsán nézi Jutkát állani a polczon, a meg nem

meszelt tűzhelynek megette, mint szedi rendbe a fedők s a mázos fazekak számát.

Oh boldog idő! Mi szebb a házasság legelső évszakaszánál? Nyájaskodva sürög akkor a nő férje körül; s nem vág sebet patkója még az uradalmi papucsnak. Jutka is oly jó volt, oly meleg, mint télen a szőrben sürü bunda.

Mért recsegsz, lantom? mintha zokognál?! Hát nincs állandó szerencse a nap alatt? Nincs. Ím küszöbön a bal sors. Koczog immár. Irtózzál, szív! megráz énekem mostan.

Vasárnap vala. A nő éktelen gombóczczal kívánta meglepni a kedvest, a ki tizenkettővel megbirkózott hősi erőben. Virágos tálban gőzölnek azok már. Fercsi mosolyg; Fercsi türődzik. Jutka is nagy-szépen széttagol egyet. S egek!.. a mint metszi, egy levelke ötlik szemébe. A nő pirúl; Fercsi meghökken; s az őslélek szava villan eszébe.

Honnan e levél, oh nő? Hitszegés gombóczba leplezve! Ijedelmed vádol. Tán küldi a lángszemü vőfél? Olvasná; de a betű felmúlja tudását. Jutka soká hallgat. Végre kitör a fergeteges nyelv; s a méltatlan gyanút visszaveri fontos okokkal. Irtózatos a dulongás. Mindenik szemében a harag tüze lángol. Ekkor belép az érdemes kántor. Látogatóba jött ő s túsára érkezék. Mindenik ostromlá fülét vádló igékkel. Fercsi irást nyújt neki, Jutka gombóczot. S ím a bölcs rést nyit a titkon. Ez írás nem levél, nem valami szerelmi sóhaj; de egy vándordeák poggyászlajstroma volt csak. Találta

pedig azt Débora, a bosszúálló; s oda dugta, a hű szerelmet lerontani vágyván. Fercsi szepeg. Ám a nő szíve hideg már. A harag fájdalommal vegyest, elölte verését. Mire harmad nap lebukott, sírba éneklé rekedten a lágy érzetűt az érdemes kántor. Torja után Fercsi táborba iramlék. S ha el nem szaladt, mint hős végezte világát.

Hallgass, kobzom! Fenn ragyog a csillag; lenn a hír s a dicsőség. Ez béred, míg a sajt-áros akarja.

OGUZ KÖNYVE.

ATYÁINK SZAVAI.

(Keleti közmondások.)

Egy vagyok az éneklők közűl, ki mesze járván, atyáink szavait Oguztól örökségűl átvettem. Halljátok a bölcseséget közmondásokban s éljetek vele!

Tégy jót s vesd a tengerbe, tovább ne gondolj, ha meg nem ismeri a hal, megismeri a teremtő.

Tégy jót annak idejében, gyújts gyertyát, míg sötét van.

Tudósok, kik nem tesznek, esőt megtagadó felhők.

5. Szemérmetlen asszonyok sótalan étkek.

Zabolátlan ifjak fedetlen házak.

Szegény, tűrelem nélkül, olajtalan lámpa.

Kar nélkül a lándzsás, nincs haszna fegyverednek, a czélt nem találhatod, ha felsőbb erő nem segít.

Erős ellen nem használ gyöngének haragja, óvd azért magad, megtámadni az ércz bálványokat.

10. Csókold a kezet, melyet levágni nem tudsz.
Lovasé a ló, a kard azé, ki forgatni tudja.
Trónus a győzőé, a leány azé, ki ágyába vezeti.
Ha tetőkön akarsz járni, tanúlj elébb mászni.
Nem parancsol az a népnek, ki maga nem engedelmeskedett.
15. Te úr vagy, én is úr vagyok, ki vakarja a lovat?
Uraság vagy halál, nincs más választás.
Sas leng fejed körűl, kánya ha meghalsz.
Mindaddig remélsz, míg a halál meglep.
Ki magának tanácsol, elől látja magát tükrében; ki barátival tanácskozik, két tűkör közt hátát is látja.
20. Ha oroszlánon nyargalsz, tarts a körmétől.
Ha uralkodó vagy, vigyázz a tanácsosokra.
Közel tartsd kutyádat, ha farkasnál vendég vagy.
A bárány porát szereti a farkas.
A porban nem látni, mi a szamár vagy ló.
25. Inkább halált mint szükséget.
Inkább tüzet mint sem szégyent.
Inkább boszút mintsem lánczot.
Inkább kardot mint megvetést.
Főre való a korona, lábra a békó.
30. A szabad trónusát rabok hordozzák.
Hegy hegyen megállhat, soha egy trónus a másikon.
Egy kézbe két tök be nem fér.
Két uralkodót egy ország nem szenved.

Egy sírban megfér kettő, ritkán egy házban.

35. Két oroszlánnak egy erdő nem elég.

Királyok az isten árnyéki, királyok árnyéki a vitézek.

A hal fejénél kezd rothadni.

Rothadástól megment a só; de ha romlott, hamuként az ajtón kivetik.

Az udvari szél némelynek Zephyr, másoknak Samum.

40. Királyok palotái szükségben a népek tárháza.

A királynak szava király a szók között.

A kilőtt nyíl s a szó soha vissza nem fordúl.

Egy nyíllal két madarat nem lőhetsz.

Állatot kantárnál, embert szavánál fogják.

45. Ha kiejted a szót, az leszen urad.

Légy ura nyelvednek, légy rabja szavadnak.

A láb inkább megjobbítja a botlást, de a nyelv sohasem.

Inkább lándzsától sebet, mint a rossz nyelvtől.

Nyilt szívben lakik a butának nyelve, de a bölcsnek nyelve bezárt szívben lakik.

50. Legjobb a rövid s meghatározott szó; férfias legyen hangja, de tiszta szűzi értelme.

Mindegy ki szól; arra ügyelj mit szól.

Takard mész közé portékádat, ha a sárba veted.

Ha butákkal társalkodsz, ne kíméld a hizelkedő szót.

Üresen ne menj vásárra.

55. Népnek s butának titkot ne beszélj, ne ott, hol a baglyok csevegnek.

Balgatag ki szóval haragszik.

Harcz próbája a vitéznek, harag a bölcsnek.

Hol vad nincs, tartsd kötélen kutyádat.

Ezüst a folyó beszéd, de hallgatás arany.

60. A férfi nagyságát szív és nyelv mutatja.

Az igaz férfi kőből teremt kenyeret magának.

Az épület-köveket az úton nem hagyják.

A férfiérdem változásoknál tűnik fel.

Ha a forrás elapad, akkor van érdeme a víznek.

65. Annyiféle az ember mint bányákban a kövek, arany, ezüst, de többnyire keverék.

Ki jót a rossztól választani nem tudja, olvasd a marhák közé.

Bolond, ki azt mondja : minden ember egyenlő.

Oszlop és oszlop között vagyon mindig különbség.

Szépen fénylik a hold, de szebben a nap.

70. Nem mind arany a mi fénylik; arany nem rozsdásul.

Szegek tartják a patkót s a patkó a lovat, ló tartja az embert, ember az országot.

Ha magasra vágyol, szállj előbb a mélybe.

Mélyen fekszik az arany, tengerfenéken a gyöngy; szállj alá hozzájok, ha bírni akarod.

Ne kérkedj aranyoddal és születéseddel, de azzal, a mit tudsz.

75. Tudatlanság a szamár örökje.

Ha tudomány nem volna, barommá válnék az ember.

A tudatlant ismeri a tudós, mert maga is az

volt; de tudatlan nem ismeri őt, mert tudós nem volt.

A bölcs véleménye több mint a tudatlan mondása.

Minden tudásnak tökélye a béke és szerénység.

80. Az író érdemét könyvei mutatják.

A jó könyv többször legjobb társaság.

Könyvek a butának annyit használnak, mint metszetteknek az asszony.

A bölcseség magának kíván házat mint a menyasszony.

Szépség lelke az asszonynak, lélek férfi szépsége.

85. Arany ékesíti az asszonyt, tudomány a férfit.

Szerelmes és szülő asszonyok legjobbak.

Menj hóban és tedd látatlanná nyomodat.

Szerelem, moschus és arany nem maradnak elrejtve.

Szerelem és gyűlölség elörököstílnek.

90. Szívtől szívhez bizonyos az út.

Köd borong a hegyen, félelem a szerelmesek szíve körűl.

Elválás fele a halálnak, a levelek fél élemények.

Az úr átkozza a férfias asszonyt és az asszonyos férfit.

Ne végy özvegyet, inkább gyümölcstelen leányt.

95. Végy jó szüléktől, ha mindjárt meztelen fekszik az utczán.

Ha éhség szegénységgel párosúl, koldusokat nemz.

Minden teve megőrzi nejét.
Tevének nem teher a háta.
Ne pökj a pohárba, melyből ittál.
100. Zárd be szemeidet a kisértő szépek előtt.
Légy ura az asszonynak, különben ő uralkodik rajtad.
Atyák erkölcse legszebb örökje a gyermekeknek.
Ki hibátlan barátot keres, meg nem találja.
Ha barátod csupa méz, ne zárd öledbe.
105. Új portéka, régi barát legjobbak.
Jobb nyilván való ellenség alattomos barátnál.
Légy kemény mint vas ellenségedhez, mint viasz barátodhoz.
Jaj azon páholynak, hol az egér s macska barátok.
Macskák elmentek, kutyák jöttek helyökbe.
110. Ha a szamár meghal, menyekzősködnek a kutyák.
Vizet hordani híják menyekzőre a buta szamarat.
Egyél a mézből, ne gondolj a méhekkel.
Tűrd a magad baját, ne gondolj a máséval.
Ne piszkáld a tüzet, a heves elmét ne ingereld.
115. Ha ütni akarsz, végy kalapácsot előbb, aztán furkót.
A hegy nem találkozik, de ember emberrel.
Sokat adunk nincsből, keveset a szívből.
Jobb a felső kéz, mely ad, mint az alsó, mely vesz.

Ha üresen jösz az ajtóhoz, azt mondják: alszik az úr.

120. Ha ajándékot hozasz, azt mondják: tessék.

Ki az arany érdemét nem ismeri, adjon kamatra.

Ne nézz a fekete képre, mely fehér ezüstöt ajánl.

A víz nem oltja el a tüzet kohában.

Csak a kemény aczél csalja ki a szikrát.

125. Az alacsony téren a domb is hegynek tartja magát.

Alacsonyon repülő madarak magasan fészkelnek.

Légy hasonló a csillaghoz: a legmagasb legalul fénylik a folyón.

Ne légy mint a füst: magasra menő s mégis semmi.

Ha isten a hangyát megrontani akarja, szárnyat ad néki.

130. A pávát és galambot ne zárd el egy kalitkába.

A kevélységgel nem fér meg a szelíd barátság.

Felül ég a gyertya, de alatta sötét van.

Ha gyémánt oly közönséges volna, mint a tűzkő, leszállna becse.

Önnön hazájában is idegen a szegény.

135. Idegen földön is otthon van a gazdag.

Ha a gazdag ruhát vesz, szerencsét kívánnak neki az emberek; vesz a szegény ruhát, azt kérdik: honnan?

Jobb ma egy tojás, mint holnap egy tyúk.

Jobb egy borjú magadnak, mint közösen egy tehén.

Ha fejedet védeni akarod, ne vond ki lábad a sorompóból.

140. Légy megelégedve és szabad, a sokat kívánó meg van büntetve.

Szabad a rab, ha megelégedett; rab a szabad, ha fösvény.

Sokat kívánj, kevéssel elégedj.

Czélját eléri, ki szándékát elrejti.

Mesd magad szőlődet és ne vádolj mást.

145. Legjobb ha magad vakarod fejedet.

Ha az emberek mind okosak volnának, kihalna a világ.

Mit az ember kíván, ritkán teljesedik.

Máskép fúj a szél, mint a hajók kívánják.

Nagy hajók a tengert keresik, kicsinyek az öblét.

150. Gondatlan elnyugszol, a szerencsétlenség felkölt.

Terhes az éj sokféle bajokkal.

Mindig nagyobb a lárma messziről.

Lassan jön a szerencse, ugrál a szerencsétlenség.

Ne felejtsd el a halált: ő téged el nem felejt.

155. Ne szomorkodjál, ha a szerencse ellened dolgozik, mert mindig a jobbakon edzi fulánkját.

Nézd a tengert: a fa felűl úszik és elnyeli a gyöngyöt.

Sok csillag ragyog, csak a nap és hold sötétednek.

Az emberek tanácskoznak, az úr határozza meg.

Ha előre mégy, szembe szállsz sorsoddal, ha vissza, háttal ütközöl belé.

160. A hegyeket is átlépi a sors.

Ha nem történik mint akarod, a történtet akard.

A sors nyila ellen csak tűrelem pánczéla használ.

Az irígynek vess türelmet elébe és meghal, mert a tűz magát leginkább emészti.

Ki fürdőbe megy, készüljön izzadni.

165. A birkák számától egy mészáros sem ijed meg.

A kutyaugatás nem tartja fel a bátor útazót.

Menj a tyúkokkal aludni s kelj fel a kakassal.

Neveld fel a varjút, kivágja szemedet.

Ha vak vakot vezet, mindketten az árokba dőlnek.

170. Nem minden lát, kinek szeme van.

A sülyedt kocsinak sok útmutatója van.

Válaszsz okost segédnek, akkor nem kell tanítgatnod.

Előbb étket aztán szót: úgy kívánja a házi barátság.

Halat a tengerben, madarat a levegőben eladni bolondság.

175. Mely víz lecsordul a malomkerékről, megveti a molnár.

Ne légy közönséges mint a só s ne oly ritka mint aranypor.

Becsülj mindent jobban meg mint érdemli.

A sántával sántíts, a vakkal zárd be szemedet.

A dolog mivoltja pillantatban vagyon kifőzve.

180. Legjobb a középúton dolgozni.
Szó szót követ: mindennek vagyon kezdete.
Ki varjut választ vezetőnek, dögre talál.
Kövesd a baglyot: omladékra találsz.
Édes a világ annak, ki nem ismeri, keserű a tapasztaltnak.
185. Kerüld a világot; először mézet ad, aztán mérget.
Az ember léte álom, a halál felkölti abból.
Az ember phantom, mely a bölcső és sír között szédeleg.
A mondások istentől jőnek, hogy az emberek reájok emlékezzenek.

JEGYZŐKÖNYV.

1. Mily szerencsétlenség a gondolatvadászónak, ha ezer homlokdörgölés után egy gyöngyre talál s azt utóbb más kertjében szemléli, mely által az elsőség dicsősége füstbe oszlik.

2. Idegen parancstól függni nehéz, de parancsolatot lesni még nehezebb.

3. Kis szolgából nagy szolga lett.

4. Szomorú dolog, midőn fél lelkek és hízelkedők a Jupitert körűlállók.

5. Alszik az öreg, a természet örök álomra késziti.

6. Hosszú az élet a búsnak, rövid a boldognak, theatrum az okosnak, álom a szerelmesnek, részegség a könnyelműnek, pusztaság a szegénynek, örömház a gazdagnak.

7. A remény hamis pénz, melyet vágyaink úti költségül adnak; de a sors a fogadós s a hivatlan vendég előtt bezárja ajtaját.

8. Keserves mosolygás.

9. Van ember, ki ha nagyobbhoz jő, képe szóló istantia.

10. Mely ember mást tisztel önbecsülete végett, az charactert mutat; a hízelkedő hajladozó vagy csalárd, vagy ostoba.

11. Ki éltében nem botlott meg, bátran lépni nem mert és örökre szűkkeblű marad.

12. A férfiak miatt minden szép leányt el kellene zárni, hogy eszöknél maradjanak.

13. Férfiban több az erő, asszonyban több az érzés. A férfi hívtelen a nélkül, hogy jobb érzése csonkulna, az aszszony míg szeret hív, hol nem szeret, keményebb biró a leghidegebb férfinál.

14. Elmult szerelemből barátság nem leszen, hacsak a mindennapi szükség vaslánczа nem tartja.

15. Erkölcs! — közszó, minden szájban megfordúl; a koldus mint a király kérkedik vele, s mindegyik csak hangjából érti. — Hasonló azon képhez, mely alatt már csak a nagy mester jele áll, de a festék leperkedt.

16. Egyik kor eszik, iszik, alszik; a másik szeret: így az ember csak hasból és szívből áll. A szegény esze foltozza a nagyok hiányait és esze által csak hasának szolgál.

17. Természetes, hogy időnkben a költőt nem tisztelik; mert minden tettek költeménynyé válnak, azaz füstté, mely szemlátomást eloszlik.

18. Az igazság és történet hiú költemények, csak más czím alatt.

19. Az írónak, ha nincs tiszta gondolatja, gondolatjelt ad; az okos maga gondol hozzá; a buta csodálja az eltakart óriási képet.

20. A halál azért rettenetes: hogy mielőtt bezárja szemeinket, létünk minden irányait, szépeit s javait lepletlen mutatja és a csalódás jóltevő ködét eloszlatja.

21. Halni rettenetes, s így születni még rettenetesebb.

22. Ifjaink addig hazafiak, míg a nagy világba nem lépnek, vagy pénzhez nem jutnak. Azután többnyire oly gyöngék, mint az egyszeri ember: ki kulturát menvén keresni, az első örömházban felejté, mit akart.

23. Ki csak a szépet vadászsza, annak haldoklik ereje. Kelletlen a déli nap heve, de érlel.

24. Nincs nevetségesebb tekintet, mint a fanyar képű tudós, midőn a szépség határait szabja ki.

25. Az idő rövid: így hangzik a panasz számtalan ajaktól; pedig tekintsük az emberek nagyobb részét, azon dolgoznak, mint öljék az időt, s ha elméik gyöngék elölni azt, panaszkodnak a rövid időrül.

26. Minden tapasztalással egy szép sugára huny el az érzésnek.

27. Ház nem ország, szokás nem törvény, alak nem test.

28. Ki az idő fokán áll, azt bámulja a közönség, pedig hányszor csak a világ habja emeli a magasra.

29. Az ember egyez minden állattal, csak a szenvedély emeli ki azok sorából.

30. Hány ember ragyog érczben, ki itatós papirost *sem érdemel.*

31. A sokaság czélját neveti a halál, a halált neveti a józan eszmélő.

32. Az író, kit a dicsőség szomja hánytogat, holdként világít, de melegítni nem fog.

33. A szegény különködőt neveti, gúnyolja és bolonddá alázza a világ; a gazdagot majmolja és bolondságát characternek nevezi.

34. Csöndes magányban mívelődik a szív s az elme. Künn a zavarban formálódik a character.

35. Tiszteld a költőt, kit igaz lelkesedés a szépért és jóért vezérel. Ő bájos alakban önti a komor életet s jótevő leplet terít a porra; az elmét isteníti és a holtakat dicső életre szólítja. Ő nemes tagja az emberiségnek, melynek nagy érdemét gazdag keblében hordja és kivívja az idő vas karjaitól. Ellenben vesd meg a buta hízelkedőt, ki minden alkalomra szavakat rakosgat és a vak szerencse gyermekét üres hangokkal üdvözli: hasonló a gondatlan gyermekhez, ki a könyvnek egyedül bekötését nézi.

36. Minden kívánat gondot szül, minden gond egy virágot lop az élet kertjéből.

37. Az ifjú, ki a síron túl örömest álmodozik, mégis retteg a haláltól; a jövendőség bizonytalansága gyötri és minden földi czélt tartós fáradságra érdemetlennek tart. A férfi élete más irányt vesz, azért-e, hogy a hiú remények eltávozván, az élet magába vonul s önerejében bízik, vagy az egy pontra gyűlt hév csak egy tárgyon csügg és a szép csalódást a hidegebb tapasztalás elöli?

38. A magyar nemzet igazi rejtmény a történet

könyvében — e nemzet, melyben nemzetiségi egység, közjóért való törekedés soha nem volt, kit annyi külső s belső veszélyek fenyegettek, örökkön idegen szokás rabja, tíz századot kiállt és törvényi ezer águ szövevénye napjainkra áthatott. Ha ezeket az elme megfontolja, a közvallástól-szentelte *magyarok istenét* meg kell ismernünk.

39. Az eszmélő hallgat, a gúnyoló ritka, de nyomós szókat ejt, a könnyelmű mulat, a szenvedő érez, a kérkedő csácsog, a buta mindent majmol.

40. A belső érzeményt igazán leírni egy nyelv sem képes. Ez a természet titka, melynek csöndes, de bizonyos léptét senki nem nyomozhatja. A szavak árjait többnyire az elme szüli; a szív szózatja többnyire együgyü.

41. A tapasztalás tanítja, hogy emberek, kik a közszokás határiból kiléptek, a társaság rendére különösen ügyelnek. Örökös harczban külsejökkel, leplezik a benső tévedést, habár annak nem lelki romlás a kútfeje: jele, hogy az emberi világi szövetség erősebb a legforróbb indulatnál.

42. Az ifjú író számos kötetekről álmodik, s a szedő leszen kedvese. Utóbb, t. i. ha nem rontja meg az önhittség, félve közelít a sajtóhoz. Nem a recensiók miatt, hanem előbbi munkái elolvasása kétséget támaszt maga iránt.

43. Az érzés önkényt fakad, ha valami szépet s nagyot látunk; ha önérzetét hozza szövetkezésbe, kívánattá vál, melyet az önhittség gyulaszt és birásra ösztönöz.

44. A sok tanácsadás, kivált nem barátoknál, többnyire nevetséget szül; mert a ki valakit tanácsért látogat meg, a dolog felől többnyire már előbb gondolkodott s azt eltökéllé.

45. Óvd magad a lekötelezésektől, mert a legjobb ember is némely órákban, ha nem szavakkal, de cselekedettel szemedre hányja jótéteit. Akkor érzed a szegénység egész súlyát, és az ember magaddal együtt lealacsonyíttatik. Az ember mindaddig felebarát, míg adni és venni nem kénytelen.

46. A nagyok ebédhívása többnyire lépes veszsző, melyen sokan megakadnak. Oly embert, kit a világ fentebb talentumáért becsül, kérkedésből hivatik, a köz embert az által szolgálatra késztetik. Egymás között a trakta szemfényvesztés, vagy bujálkodás.

47. Az író, ki másokat követ, ritkán lepi meg az olvasót; ki önérzetéből ír, legyen bármi gyönge, föltalálja keblét.

48. Méltatlan bánás, érdemetlen nagyság, váratlan ajándék, fölöttébb való tisztelet, az embert magába térítik és tettekre unszolják.

49. Sok író közt sok csekély elméjű találtatik; és egy rosz könyv sok jónak olvasásától elijeszti az embert.

50. A phlegmaticus ember, ha különben jó esze van, tartós munkában a legnagyobb talentumot győzi; de hol valami nagy dolgot a pillantat határoz meg, akkor a türelmen is az elragadtatás vesz diadalmat.

51. A részeg és a gyermek lépteire egy különös végezet ügyel.

52. A játék oly találmány, melynek annyi haszna, mint ártalma vagyon. Hány ember teszi becsületét, birtokát és földi szerencséjét egy kártyára és általa magát az inség mélyébe sülyeszti. Ellenben a játék hány buta embernek a pajzsa, hány gondatlanság födele, mennyi unalmas ásítozás kimélője, hány kelletlen társaság kötele, védőszer a rágalmazás ellen, mert hány jó név elhalna, ha nem tudná a játék a hosszú időt megcsalni. A nagyoknál a játék leginkább szükséges, mert a sok hajladozástól ép tagot alig láthatnánk.

53. Hogy időnkben a házasság szüksége hanyatlik, igen természetes; hogy lehet az szent, a mi a legdurvább ösztön és nyereségkivánás által köttetik.

54. Világ s örökkévalóság! Két nagy szó, ámbár legtöbbet előfordulnak. A szerelmes, költő és bolond minduntalan odavetik nyomószónak; pedig épen azok borultan gondolnak örökkévalóságot, kétkedve ez szerelmet — s nehezen élnek a világban.

55. Időnkben mennyi az író — hány volt az előtt is; s mégis kevés név maradt fel annyiból. Jele, hogy sokan vannak a dicsőségkívánók, de a dicsőség csak keveset kíván.

56. A szorgalom hasznot szerezhet, dicsőséget soha. Daedalust csak fia élteti, ámbár a bölcs tanácsot megvetve vesztét találta — de a nap felé ment és a bátornak illő, hogy éljen.

57. A ki minden embert őszinte barátsággal fogad, annak nincs érzése az igaz barátságért, azért is az érdem többnyire elvonul, mert az üres gőznél csak a hízelkedő melegszik.

58. Boldog az, a ki minden nyílt karba omolhat, kit a szép csalódás oly álomba ringat, mitől a gondolkodó rettegve irtózik.

59. Míg az ember másokon tehet észrevételeket, magára nem sokat ügyel; azt a természetes önhittség szüli, mely magát mindenkor fényben tünteti fel, hasonló a gazdag különködőhez, ki foltos ruhában jár; de minden lyukon aranyokat buktat elé.

60. Boldog ember, a ki szabad és minden tartozás nélkül élhet! így kiáltanak sokan, kik haszon nélkül dolgoznak; pedig a szabadság csak az egyesült társaságot érdekelheti, a magányos szabad többször boldogtalanabb a rabnál. Mi az ember, ha nincs láncz, mely nyomja és erejét serkenti. A szabadság ..... mert az élet maga, s a természeti ösztön gúnyolja értelmét. Hány szabad ember sóhajtozott édes bilincs után és a rabsorsot irigyli, ha emberi törvény intézi azt. — Ama szabad Cato szinte rab volt, és véleménye lánczait csak gyilok törhette le.

61. A belső szabadság nagy érték, de azt a rab is birhatja; a külső szabadság változó forma, melyet az idő lelke alkot. Hasonló az aranyporhoz, mely a lepke szárnyain csillog, mely lesodorva, kelletlen hamu lessz.

62. Minden szerencse a képzelettől függ és a gondatlan elmétől. Mily tudomány, mily birtok éri fel a

meglett embernél az ifjúság idejét, midőn egy pár szem keskeny gyűrűjében egy világ zárkózik, midőn egy pár édes költemény a kedveshez boldogabbá tőn, mint azon erőszakos béke, melyről a bölcsek szólnak, melynek világos neve csak kénytelen lemondás.

63. Mely országban sokat beszélnek a hazafiságról, ott többnyire nyoma sincs, és a mi nincs, azt az ember örömest emlegeti.

64. Nincs vakabb szövetség, mint az úgy mondott tudósbarátság. Az ember összejön, kívánván ismerni azt, ki ezt és amazt írta, vagy legalább azért, hogy formája megfelel-e a képzelt formának? Az ember beszél, mindenik tiszta felét és nemét, tulajdonait mutatja, a szépet és jót szerényen említi; de mihelyst az életben összeütköznek, önhittség és irigység vezeti a kormányt.

65. Hogy az embereket a változás ösztöne össze ne zavarja, a szokás adatott ellenméregnek.

66. Az ifjú, habár művelt elmével a világba lép, nem győzi eleget a föld nagyjait csudálni és azoknak kimért és rendes viseletöket mint lelkükbe öntött nemesb tökélyeket tiszteli és utóbb látja, hogy mindez játék és a mesterség munkája, és azokat úgy méri, mint gyarló embereket.

67. Leányt szépségéről, a szerelmest kedveltjéről, költőt verseiről. Minden generatió dicséri a multat, szenved a jelenben s nagyon reményl a jövendőről.

68. Virágnapok. — Melyik óra látszik késeinek *az ébredő gondnak?*

69. A színlett vígság másokat csalhat, de nem az önkeblet.

70. Kinek reményei vannak, az fél; kinek nincs mit szeretnie, nincs mitől félnie.

71. Az első szerelemben a jelen öröme oly teljes, hogy minden gondolatot a jövendőségben elmellőz: nincs félelem, nincs eszmélet; egy szemben van a világ.

72. A kegyes szívet, a csöndesen jótevőt dicsőség nem követi: az emberek azoknak szeretik adni, kiket csodálhatnak, kik őket károsan érdeklik és nem azoknak, kik őket vigasztalva ápolgatják.

73. Nem a szavakból látszik ki az igaz szerelem, hanem a hallgatásból.

74. Úgy látszik, mintha az ember fájdalomra inkább, mint örömre lenne alkotva: az elsőre talál szavakat, leírja a maga teljében; és egy csepp öröm elnémítja és mint egy idegen vendég, nem leli fel magát házában.

75. Ronda beszéd.

76. Hajnalt falak között, fülemilét kalitkában látnom, nem gyönyörűség.

77. Minden időszakasznak vannak hősei; kik előre néznek, azokat a jelen megveti.

78. A halál minden teremtményeket ismét összecsatol, és századok után legkisebb emlék se leng a sötét chaos felett, melynek elszaladott porszeme, egykor meghatározni, merre mi a jó és gonosz.

79. Mély *tudomány* arany pénz, melylyel az em-

ber messze juthat, de az élemény és életben a kis pénz többet megfordul.

80. Tegnap volt, holnap lessz, de most nincs.

81. Szerencsésebb hasra metszetett.

82. Csupa akarattól nem tud.

83. Test a léleknek porfátyola.

84. Szomor léptekkel megy el az idő előttem.

85. Sokan mentek vándorlani; se bokor, se fű nem mutatja nyomukat; porba vegyültek sírjaik. Tágas a pálya, hosszú a pusztaság, háborgó a tenger, meszsze a part, vedd azért erődet és lemondást utitársul.

86. Észszel ölöd el a szerelmet.

87. Fülmile se a holdvilágnál . . . . . . nem öröklétért éneklesz. Elég, ha énekem egy pillantatra kéjre bír és magot a lélekükben vet, mely egykor gazdagon gyümölcsöz. Az unoka dicsérje az ültetvényt, ki gondol azzal, ki fáradott érte.

88. Te éneklesz, rózsák között egy szerelmes pár hallgatja hangodat; eljönnek őszkor is, de te már rég elnémultál. Lehull a rózsa, elfelejtve a lágy szellő lengzete, de az érzemény, melyet gerjesztél, örökké fenmarad.

89. Tavasz elején napfényt keresünk, nyáron árnyékot, télen erőszakos meleget.

90. Önhibáját az ember másban leginkább vádolja.

91. Mi tartandó e földön? az érzemény örök léte csak az újabb bú habjain látszik. A fris sírnak látásánál fájdalomra ingereltetünk; a jövő tavaszban

annak virági édes andalgásra bírnak; később azon virágokat hidegen elhervadni látjuk.

92. Sehol sem oly kész az ember nemesist sejdítni, mint a szerelem kínaiban.

93. Komoran áll mint a sors a szunnyadó kisded felett.

94. A régiség azért nagy, mert az ember mindig a jelennel hasonlítja; s bár a mostani szebb s nagyobb, a lehetséget mindig a régire ruházza, gondolván: ha akkor úgy volt, mi lehetne most; pedig mily nagy köz és hány lélek fáradsága fekszik közötte.

95. Minden új, a mi fáradságba kerül, támadókra talál.

96. A középúton maradni mindig, ész kívántatik, vagy élettapasztalás, vagy lecsillapult indulat. Csak az extremitásnál ütközik meg a butaság és a génie.

97. 40 a 16-ból nem megy, azért kölcsönözni kell — erre vigyázzatok későn házasulandók.

98. Az asszonyok dícsértetni akarnak, a férfiak uralkodni; azok imádtatni egytől, ezek azt kívánják, hogy a világ beszéljen felőlük.

99. Szava úgy hangzik, mint a fűrész.

100. A szükséges mindig előttünk fekszik, de mindenkor bőségről álmadozva elmegyünk előtte.

101. A halál jön, vagy vége van, csak benne nincsen jelenlét. Nékünk nincs érzékünk létünk kezdetéről és végéről.

102. Tükör előtt ásitozik és maga szájába néz.

103. A rózsa és a leány közt az a különbség, hogy a rózsa nem tudja szépségét, de a leány mindig tesz még hozzá.

104. Első szakaszában az ember mindig szerelem útain utaz, a másodikban mindig a haláléin

105. A szerelmes egyszer megy a szülők tudtával, huszszor azok tudta nélkül.

106. Az ember kész minden dolgot mindjárt előítéletnek vagy véleménynek tulajdonítani, pedig többnyire öntetteink gyöngeségéből ered a következés.

107. Ereje nem lelkes magyar tánczban, hanem lengyel formán megy.

108. Vannak oly scénák az életben, melyek ha a kárpit lefordul, azoknak is álomnak látszik, kik bennök játszottak.

109. A szerencse röpül; csak az árnyékát öleli az ember.

110. Az alkotónak első tekintete szülé a szépséget; s a mennyei fény abban mutatja magát e földön.

111. A ki igazán szeret, az nem tud hizelkedni.

112. Vannak leányok, kiknél az ember nem tud megegyezni magával, szépek-e vagy rútak.

113. A legkeményebb moralista többször csak echója kedvesének, ki erkölcsöt prédikál, mivel senkinek sem jut eszébe azt ostromolni.

114. Minden cselekedetre a szükség vezet, ámbár az ember nem gondol arra, mivel az ész csak annak megnyerésére szolgáló eszközökkel vesződik

115. Nem a sokat tanuló, hanem a ki sokat gondol, választ és hasonlít az a genie.

116. Az öt érzék eszközei az érzésnek; a megfogás ezen öt kapun keresztül jár a lélekhez.

117. A kívánatban fekszik egy része a boldogságnak, ha más okból nem is, legalább az unalmat elűzi.

118. A mit kívánunk, azt hamar elhiszszük s a gondolat hamar valóvá lesz, melyet szeretünk.

119. Minden ember alkot lelkének jövendő lakást, melyet úgy intéz, a mi éltében kedves volt. Így lettek Elysium, a paradicsom, a Hesperidák kertei és több affélék.

120. Az okos ember sokat gondol, keveset hisz, ellenben az oktalan nem gondol, de annál többet hisz.

121. Ki tiszteletet érdemel, ritkán nyeri meg; ki borostyánt ültet, ritkán nyugszik árnyékában.

122. A kevély tudatlannak nagy vigasztalás megvetni a talentumot, a közép elme mindig gyűlöli, a ki felette van.

123. A középszerű író mindig a jelennek hizelkedik; nem tanít, hanem csak csiklandozza kedvelt szokásival.

124. A koszorú, melyet a tudatlan fon, nem illik a genie fejére.

125. Ki az igazságot megismeri, jele, hogy törvény alá szorult.

126. A kit képben meg nem vetünk, attól félünk. Titkos megvetés mindig gyöngeségnek a jele.

127. Erős és igaz gondolatok mindig üldözést vonnak magok után. A legolvasottabb írók azok, kik ismert gondolatokat új s elmés módon elő tudnak adni; ők dicsértetnek, mert senkinek sem mondanak ellen.

128. Szemesnek a játék, vaknak az alamizsna.

129. A fehér személy hasonló a jól megrakott asztalhoz, ebéd előtt az ember egészen máskép néz reá, mint utána.

130. Hadd lármázzon a hideg bölcs és a borult elme a szélnek; szerelem adhat csak örömdíjt hosszú keservekért.

131. Mit használ a nagy, de elesett országnak, ha omladékait bámulja a jövevény, énekeit mormogja, és az antiquarius különösségeivel kereskedik?

132. Ilyen a földi alkotmány: századok kellenek hozzá, míg a mag nagyra nő és egy pillantat ledönti.

133. Pfui az ilyen világnak, a becsületes embernek kár bele születni.

134. Az életregulák igen szépek, de többnyire akkor jőnek, mikor már késő.

135. Vannak írók, kik a publicumot mindig szép reménynyel biztatják a nélkül, hogy valami okot tudnának előhozni; ilyenek az újságok.

136. Vannak írók, kik felől a publicum mindig sokat reményl, a nélkül hogy reménységök valóvá tehetnék.

137. Fársángi prédikáczió és bőjti muzsikus.

138. Mi boldog volna az ember, ha füle és szája *nem volna.*

139. Trillákkal kezdi és skálával végzi.

140. Úgy ragyog, mintha az ember gyémántokat vetne a nap felé.

141. Felséges setétség után vágy.

142. A világnak mindegy ház vagy ország, csak elsülyedjen, beszél és örül — a fogadó csatahely, ha tán nincs czégér — és a vitéznek az asszonyok fonnak koszorút.

143. A legokosabb ember is sokszor úgy ül, mint a kappany a tyúknál és az ifjú buta neveti.

144. Az ember többször ellenére az észnek valamit visszásan cselekszik; előre tudja ezt, mégsem haragszik magára.

145. Minden ember költő, ha a maga hibáit szépíteni kell.

146. Az ember mindig addig tapasztal, míg tapasztalásait nem használhatja.

147. Addig épített, míg tulajdon házában házmester lett.

148. Házasság előtt nadrágot visel.

149. Nincs oly remek munka, melyhez a közelme is ne tudna jobbat hozzá adni.

150. Elveszti a kengyelt. Lecsúszott a nyeregből.

151. A kik a holdat tisztának vagy szépnek hirdetik, egy keveset hirtelenkedtek, mert tíz napsütésekor sem történik annyi csúnya mint egy órányi holdvilágnál.

152. A férfi sajátsága nincs szerelmével párosítva; ő dicsőség, szerencse, nyereség és minden inger után szalad és mindenhol kimenetelt talál, de

az asszonynak nincs mása mint egyet szeretni és magát siratni.

153. A hullám forog, ámbár a szél megszűnt.

154. Inkább egyet tenni jól, mint kettőt rosszul.

155. A szegény sokszor erkölcsöt forgat, mivel némely tapasztalás pénzt kíván; s a gazdag neveti és a szegényt, ki a külsőn csüggve marad, tudjon bár százszor többet, kérkedve ostobának nevezi.

156. A ki csapongó gőgjében celebritást keres, ritkán kerüli el a nevetséget.

157. Czérnával méri a verseket, se rhythmus, se metrum.

158. Mivel az emberek most igen sokat tudnak, azért egészen semmit sem tudnak.

159. Az ember sokat álmodik és beszél a jövendőről, pedig tetteiben többnyire elfelejtkezik róla.

160. Minden ember árthat, kevés segíthet, még kevesebb akar segíteni.

161. A hiúság eszközeit az asszonyok leginkább tisztelik és szeretik, míg az idő kellemük vesztésére emlékezteti, akkor jön a pénz és egy messziről ragyogás jön sok egyes órák helyébe.

162. A kettő teszi a boldogot: szerencse és lélek, de egyesülten; mert hány lélek elhamvad ismeretlen szerencse nélkül, viszont a szerencse lélek nélkül csak hiú füst.

163. Hallva nem ért, nézve nem lát, tapasztalva semmit nem foghat meg és nem nyeret, nem használ és . . . . nem tanul.

164. Egy asszony sincs a világban, legyen bármily csacska, ki titkot ne vinne magával a sírba.

165. Hátán hordozza születését.

166. Más a tanulság, más a gyakorlás, más a lelkesedés. Az első mély fontolgatás után készít, a második semmiből valami türhetőt teremt, a harmadik elragad és csodálatra bír.

167. Bodzalevelet isznak, hogy jó mulatság lássék rajtok.

168. Ha egy pillanat nem jutalmazza az embert, az idő soha sem fogja.

169. A legokosabb ember is szív érzelmében balul cselekszik.

170. A szabad embernek nincs szolgaság.

171. Ssabadságban fejlik ki az igaz szerelem.

172. Ármányos practica a szív.

173. A ki 50 esztendőn felül napjában többször egyszernél néz a tükörbe, nevesd ki.

174. Oly jó háziatya, hogy három napig nem tudja, mily névre keresztelék a gyermekét.

175. 12. febr. 1824 egy leánynak boszút esküdtem. Őt imádva gyűlölöm, mindent áldoznék érte és élte szerencséjét letipornám és az indulat, mely megf... ront és rontva boldogít.

176. Az emberek inkább kérkednek fejökkel, mint külsejökkel és mégis külsejöket inkább mívelik, mint fejöket.

177. Senkinek a halandók közül sincs elég bátorsága, — legyen az bölcs vagy erkölcsös — álkép nélkül járni a világban.

178. Az ember ájtatos álmában azt véli, hogy a hosszú gondolkodás igazsághoz vezet és az igazság nyugalomhoz; pedig többnyire csalatik és kétkedés jutalma a tüzes eszmélőnek. Legnyugottabbak és boldogabbak a tudatlanok: vakon hisznek és a földön minden kénytelenséget, sőt önügyetlenségük kárait is az égnek tulajdonítják.

179. Vélemények a halandók isteni.

180. Szerelem poesisa az életnek.

181. A gondolatnak van adva a szó, az érzésnek egyedül a hang.

182. A ki az előítéleteknek hódol, az minden szív embere.

183. A nagyok külső pompája inkább hat a népre, mint azok hatalma.

184. Barátság és szerelem szülötti az isteni és emberi természetnek.

185. Még vázai is az ifjú álomnak, bár lelketlen, még is boldogító.

186. Az őszinteség gyermek síp, csak két hangja van: igen és nem.

187. Kevélyen tesz, mint a kakas szemétjén.

188. Az asszonyban minden temperamentum megfordul; míg fiatal, sanguineus, szemről szemre néz, ugrál, könnyen felejt, könnyen szeret, egy szóval a pillantat uralkodik rajta — ha a virágok hullanak s a gyümölcs jelengeti magát, akkor teli vannak feltételekkel, melyeket bár törik szakad, a világ .... nyomoznak; örök hűségről szólnak s teljes indulattal ragaszkodnak egyhez. Ha már az ősz közelget, s nem

jönnek kedves tolvajok a gyümölcsös kertbe, akkor a melancholia beáll, akkor mindent komor színben néznek, irigyelve a mások jó kedvét, a legnagyobb társaságban hiányt éreznek, szenvednek és nem tudják miért s ebből képzelt betegségek támadnak s örömest panaszkodnak a világ ellen, kivált a férfiak ellen. A legnagyobb télben jár a jóltevő phlegma, de minthogy ritka asszony hiszi, hogy telére jusson, tehát a phlegma is igen ritkán jelenti magát.

189. A szerelem megfordított hideglelés, először forró, aztán hideg.

190. A ki hisz az boldog, a ki nem hisz az okos.

191. Az időnek változásait az emberben szinte feltaláljuk. Tavasz a gyermekség: játék, álom, minden pillantata virágot szül és kedves, mert nem ismerjük. Nyár az élemény: forró és erős, gyümölcsöz. Ősz már az eszmélet: gonddal néz előre és hátra. A tél lemondás, mindent hullat és fogyaszt. A ki e pontban erőszakosan kivál, vagy idejének, vagy belső erejének gátot vet.

192. Akkor van jó appetitusa, ha ingyen eszik.

193. Tagadva tenyészik a világ.

194. Minden nyereség új ösztönt ad és az indulatot neveli: csak a szerelemben ritkán és soha nem tartósan.

195. Köpönyeg alatt fügét mutatni.

196. Kenyérért imádkozik, hogy semmit se kelljen tennie.

197. Olyan harmonia, mint a búcsúsok éneke.

198. A szerelem olyan mint a tinta, akár ír az ember, akár nem, elszárad.

199. Négy fal közt százszor megházasodna az ember, de ha innen kitolja az orrát, irtózik tőle.

200. Hatvan esztendős kengyelfutó.

201. A vénasszony sírhat, ha a tükörbe néz.

202. A ki meggondolja: mit használ a legnagyobb ember élete s mely csekély a következés, mely sokára hatna, méltán kérdi: mi czélra élünk?

203. Akkor néz az égre, ha iszik.

204. Belül kell neki fűteni, hogy kívül melegedjék.

205. Híres feleségéről s a nem fizetésről.

206. Az uralkodó és az író úgy ír «mi», — azért van, mert az első katonáit, amaz pedig az előbbi írót említi, kit meglop.

207. A költő olyan, mint a champagnei bor. Ha nem jó, rosszabb a közönséges italnál, úgy a költő ha középszerű, hasztalan mobilia.

208. Minden az enyészet eszköze; a szellő, mely ezt enyhíti, a másikat megöli.

209. Mely nemzet gyászban van, ott a költés is szomorú.

210. A rossz darabban az «elmén» legjobb cselekedet.

211. A zsidó azért keresztelkedik, hogy egy napot csalásra nyerhessen a hétben.

212. Szolgabiró vezesse temetésedet.

213. Sok ember mondja a nem tudom helyett: nem akarom.

214. Az alkalomnak elől van üstöke.

215. Ha a nagy úr vétkezik, azt mondja a nagyvilág: ember; ha a szegény vétkezik, azt mondja: gazember.

216. Olyan ember, hogy a gyermekek megdobálják s a böcsületes emberek ujjal mutatnak rá.

217. A világ theatrum, hol a rossz embernek szinte úgy tapsolnak mint a jónak; sőt meg is koszorúzzák, csak jól játsza el a magáét.

218. Leány, ifjú, lég, tűz — egy kis kedvező szellő kell hozzá, összeomolnak.

219. Olyan fösvény, hogy a gombóczot hamuból süti és a szalonna helyett cserebogarat dug belé.

220. Kákán csomót keres.

221. Nincs hidegebb lény, mint az orvos és pap, ezek téli természettel bírnak más ember iránt.

222. Gonosz rend van a világban, a kinek legelni kellene, az ember is gazdag.

223. Magyarország minden tekintetben vízkórságban szenved.

224. Hátával nézi birtokát.

225. Neki nem az adás, hanem az elvevés boldogság.

226. Rosszabb mint a csizmám talpa, mert a hazai föld legalább ráragad.

227. Este sokszor gondoltam, bárcsak feleségem volna, reggel azt mondtam, hála isten hogy nincs.

228. A szegény magyarnak csak üres fényüzésre és koldulásra van nemzeti ruhája.

229. A magyarban van ugyan enthusiasmus, de nem igaz hazafiság. Az pillanatra hevül, ez állandóan álló; az múló színt ad, ez alapos. Ritkán zajos az igaz tehetség.

EGY PRÆNUMERANS FOHÁSZA.

Az bizonyos, tíz előfizetés között nyolczszor megbántam pénzemet, de a magyar conversatiói Lexicon oly bájosan vonzott magához s gondolván, belseje a rossz czímnél tán csak jobb lesz, neki bátorodtam s letettem a tíz f. pengőt; ennélfogva bocsássanak meg a tudós dolgozók, ha én is bele szólok, mert ha előfizető nem lesz, nem lesz két arany. A Wigand úrtól hirdetett tudós egyesület olyan szépen hangzott — mert két kakas inkább megfér, mint két tudós, kivált olyan kínból és gőgből összefércze1t elmék — s szinte örültem, midőn Recensens nevöket kérdé, egyszersmind magyarán ki is tálalá és Vigand úrnak eddig ismert zsoldositól a nagy tárban nyelvre nézve vajmi csekély kincset remél. Erre jött figyelmeztetés és mutatvány — és pénzemért már egyet fohászkodtam: milyen agyvelő! Mért nem vett a tudós doctor német velőt segédül, ha a magáé tele lett olyan valamivel, mit zsebjében hordoz. Milyen constitutio! ugyan megverné az isten azt az országot, hol a törvény-magya-

rázást oly főre biznák, mint a mely itt zavaroskodik. Milyen Mátyás király! Született és punctum. Hogy született, azt előfizetés nélkül is tudtam. Azonban jobb, hogy az író félre vágott, legalább azon derék király képét el nem roncsolá s ezért neki hálával tartozunk.

Rec. kapott feleletet is; ebből láttam, minő furcsa emberek azok a tudós urak, hogyan felzúdulnak, ha valaki álmodott fényökben kétkedik. De a helyett, hogy ezen feleletben valódi érdemüket kitüntették volna és okkal és jobb mutatványnyal, Döbrenteivel szólván, a dologra való rátermettségöket bebizonyították volna, a haza és — oh repedj meg szív — Vigand köntöse alá bujtak: két olyan összeillő név, mint a tiszta szeretet és mocskos haszonlesés.

Én azért prænumeráltam, hogy jó könyvet kapjak s így nyerni akarok; Wigand pedig mint kereskedő szinte nyerni akar — ez igen természetes is: a munkának legyen meg bére. De mért köti az író a karót Vigand úr ügyéhez? Ez oly nevetséges, mint mikor a törpe az óriás buzogányát veszi, hetykén küzdeni akar és a ponyvára rogy. Valóban furcsa emberek az író urak, ha más nem dicséri őket, megteszik maguk. Van Campénk, a ki megmozgatja a serdülő nyomát. Ki tagadja, hogy Döbrenteink poeta? A szomorú esést ereszkedésnek hívja s mivel a lelket nem tudja megrázni, abéczés könyvet ír és azt, mivel nagy ember így leereszkedett, jó drágán adják. Éljen is alant Döbrentei, ő azon körben, melyre alkottatott, eltengődik. Hogy ő halhatatlanságot akar,

igen bocsánandó; így szól Klopstock: Und die Unsterblichkeit ist ein grosser Gedanke, ist des Schweisses der Edeln werth. Hagyjátok uraim őt izzadni!

A Rec.-nek adott felelet engem szegény előfizetőt nem tudott megnyugtatni. A kijelelt nevek közül legalább ismeretes írót véltem redactornak lenni — s im!

(Itt megszakad a kézirat.)

FORDÍTÁSOK.

BRUTUS.

SZOMORÚJÁTÉK ÖT FELVONÁSBAN.

(1812.)

(Voltaire egy átdolgozásának fordítása.)

BRUTUS.

SZOMORÚJÁTÉK ÖT FELVONÁSBAN.

(1812.)

(Voltaire egy átdolgozásának fordítása.)

SZEMÉLYEK.

JUNIUS BRUTUS } consulok.
VALERIUS PUBLICOLA }
TITUS, Brutus fia.
TULLIA, Tarquin leánya.
ARONS, Porsenna követe.
ALBINUS, Arons titkosa.
MESSALA, Titus barátja.
ALGINE, Tullia szolgálatjában.

Római senátorok, polgárok, lictorok. Szolga.

A darab Rómában játszik.

ELSŐ FELVONÁS.

ELSŐ JELENÉS.

A játszóhely egy részét a tanácsháznak s a Tarpejus hegynek mutatja. A Capitolium temploma hátul látszik. A senátorok öszvegyűlekezve Mars oltára előtt ülnek, legelül *Brutus* és *Publicola.* Lictorok az egész gyülekezetet környűlveszik.

BRUTUS.

Ti ! kik erős kézzel Tarquin hatalmát
Lenyomtátok s csak az isteneket,
Törvényt és az erkölcsöt királynak
Valljátok ; most itt az a drága idő,
Fáradságunk czélja, hogy esmérni
Kezdi Rómát büszke ellenségünk :
Porsenna, ki tyrannust védelmez
És rettentő táborával Tiber
Partjait födözi, kinek merész
Lelkében már a római uraság
Gondolatja támadt ; ő most a néptől
Tartván, maga békességet óhajt.
Ott a templomban vár Arons követe,
Veletek szólni akar : hallgassuk-e

Vagy nem? az a kérdés melyet teszek,
Közelget már: azért mit ítéltek
Polgárok?

PUBLICOLA.

Őt nem is hallgatni az én
Gondolatom, Róma akkor felel
Minekután győzött; tudom hogy kétszer
Megboszúlta dicső fiad hazáját
Hetrúria királyán, tudom azt is,
Mely köszönet illik ama vezérnek,
A kitől, mint tetőled, Róma magát
Megmentve látta; de e még mind nem ád
Teljes bizodalmat: a falak előtt
Látom még a két király népeit
Rendben állani.

BRUTUS.

Igaz jele, hogy új
Viadalra nincs elég bátorságok —
Esmérni látszik Tarquinnak gyenge
Fegyverét, hogy egy követ által Róma
És előttünk magát úgy megalázza.

PUBLICOLA.

Nem tartok én Tarquin fegyverétől,
Mert a szabadság megaczélozza
A római melleket; de félek
Csalárdságától — mért küld követet,
Midőn tudja a tanács végzését?
Harczolni tud Róma, nem titokba csalni,

És hatalmasan mindaddig üldözi
Ellenségét, mig térdet nem hajt néki:
Vagy mi, vagy a tyrannus vesszen el.

BRUTUS.

Róma szabadsága, a mint tudjátok,
Legszebb kívánságom; de ebben más
Hitelben vagyok: hogy egy király hozzánk
Követet küld, az nékünk dicsőségre
Válik: mert benne egyedül a király
Semmiségét látjuk. Lássa ezen szent
Szövetséget, mely trónusnál nagyobb,
Lássa Arons jövendő nagyságunk
Gyökerét, lásson szabad férfiakat,
Ő, egy király szolgája vizsgáljon
S tanúljon meg mindent; bennetek lássa
A haza erejét; tisztelje ő az
Istent, ki bennünk lelkesít: jőjön
A tanácsba s tanúljon rettegni.

(A tanács fölkel és itéletét adja.)

PUBLICOLA.

Látom, hogy a tanács veled egyet
Érez, Róma és te így akarjátok,
Én ellent nem állok; vezessétek be.

(Proculus kimegy).

Bár Róma őtet kárára ne lássa.
Oh Brutus, légy te a haza paizsa,
Te, ki az igát először eltörted,

Te vagy a szabadság fölszentelt atyja;
Róma teérted, te Rómáért jót állj.

MÁSODIK JELENÉS.

Előbbiek. Arons, előtte *két lictor* és *Albin* s *Proculus.*
A tanács előtt magát meghajtja és egy székre leül.

ARONS.

Örömmel veszem azon engedelmet,
Mely nékem alkalmatosságot ád
Bennetek látni polgárok s tisztelettel
Rómával ma Brutus által szólni,
Itt, hol legalább a nép nem háborgat,
Melyet az indulat mindenre késztet,
Mely vakon szeret s gyűlöl, fél, fenyeget,
Uralkodik s magát a szabadság
Rabjává teszi.

BRUTUS.

Ne tovább Arons!
Tiszteld azokat, kiknek mi polgári
Törvényt és szabadságot engedünk;
A nép egyedűl a mi dicsőségünk.
Itt látod a tanácsban azokat,
Kiket most szád balgatag gyalázott.
Hadd el; ne is kedvezz, nálunk nem szokás.
Szólj!

ARONS.

Ne hidd, hogy ez a kevélység úgy fel-
Gerjeszt, mint a ti szerencsétlenségtek,

Mely orditva barátokat környül-
Veszi és irgalmatlan letiporja.
Látjátok azt a fergeteget ti jól,
Melyet ugyan Titus most elforditott.
Ámbár hiába; mert vitézsége csak
Nagyobbítja s hirdeti Rómának
Elestét — és diadalmi siettetik
Romlását. Ti, kiket nép atyjának hívnak,
Ti gyűlölhetitek a békességet?
Ti akartok az egész világnak
Törvényeket szabni és királyokat
Itélni? Oh mely gondatlan feltétel!
Ez az az oltár, itt a Capitol,
Hol mindegyik közűletek, midőn
Az isteneket bizonyságnak hítta,
Tarquinnak, mint uratoknak, hűséget
Esküdtetek; melyik isten bontotta
Fel e drága hit erejét, ki
Meri levenni koronát fejéről,
Vagy őtet kevesebbet tisztelni?
Ki engedte el esküvésteket?

BRUTUS.

Maga a király! nem tértünk volna ki
Őseink nyomdokából, de félre
Tevén az igazságot, megbántván
Az isteneket, vesztét készítette.
Alatta való polgárnak, nem rabnak
Lenni esküdtünk mi: emlékezel még
Erre a helyre és napra, midőn

Az egész tanács itt az oltár előtt
Őtet királynak nevezte? És ő
Ugyan azon istenek előtt fogadta
Népe boldogságát, igazságát,
Törvényét: és magát a néphez, népet
Magához kötötte; de első volt ő,
Ki elállt hitétől és nem gondola
Kötelességével, se Róma régi
Törvényével; és így lett Róma szabad.

ARONS.

Legyen úgy a mint mondád, hogy Tarquin
Magát elfelejtvén és hatalmába
Bízván, kilépett néha az igazság
Útjából; vajjon hol egy király, a ki
Nem hibázik? azért még sem illik
Neked felőle itélni, vagy őt
Megbüntetni; ő volt a te urad,
És te az ő született szolgája.
Ha az atya hibáz, a fiú nem nyúl
Mindjárt éles fegyveréhez, sőt inkább
Elfordúlva tiszteli kínzóját.
Ily mértékben vagyon az uralkodók
Igazsága is; mi gyermekek vagyunk,
Őket az istenek itéljék. Többször
Az égi harag fordítja szívöket
Némely bal tettekre. Most Tarquin már
Megtért — s esete megjobbítá, már
Érdemes hogy visszafogadjátok.
Legyen békesség és hazátok szerencsés

Fog lenni, ha az uralkodás terhe
Tarquinra visszaszáll.

BRUTUS.

Ez az új törvény
A nemzetnek használ, és mi mellette
Maradunk. Ti szolgáknak születtetek,
Azért nem nyom láncza a rabságnak,
Melytől más irtózik. Szabad egész
Görögország, csak Jonia szolgál.
Jele, hogy nincs férfiúi szívetek.
Rómába még eddig egy úr se volt,
Mert a nagy Romulus maga nevét
Legelső polgárnak viselte, a
Nagyság osztva volt, sőt törvényhozó
Numa se volt ettől szabad; nem tudom,
Hogy jöhetett Róma arra a bal
Gondolatra magának egy királyt
Toscánából hozni, ki annyi
Gonoszat hozott Hetrúriából
És a mint ott, úgy itt is tyrannus lett. *(Feláll.)*
De most velünk az égi segedelem,
És kiontott vérrel nehéz kezéből
Kifejtőztünk s örökre elhagytuk.
Nehezen feküdt a nemzeten Tarquin
Vas kormánya mind addig, míg a szükség
A szabadság lelkét bennünk újra
Föl nem gerjeszté; és így maga Tarquin
Gonoszsága lett Róma szerencséje
Forrása. Bár a toscanaiak is

Minket követnének és elhagynák
Régi bölcstelen szolgaságokat.

(Az oltárhoz közelít, az egész tanács föláll, magas hanggal.)

Oh Mars, bajnokok istene! Te Róma
Hatalmas védje, te ki velünk harczolsz
És e falakat őrzöd; itt esküszöm
Szent oltárod előtt, a tanácsért,
Értem és mindazokért, a kiknek
Mellökben még római szív ver: hogy
Ha találkoznék köztünk, ki hazáját
El tudná árulni, vagy új királyt
Keres, hogy azt kitörülöm az élők
Közűl; az ő hamva legyen a szelek
Prédája, nevét átkozván Róma úgy,
Mint egy királyt s rabságot utálja.

ARONS *(ő is az oltárhoz mégyen).*

Én is hát esküszöm Tarquin uratok
És hatalmas Porsenna nevében,
Hogy köztünk s köztetek e földön soha,
Míg Róma áll, békesség nem leszen.

BRUTUS.

Örömmel hallom Arons tetőled
Nemzeted estét. Menj vissza uradhoz,
Beszéld el néki, mit láttál s halottál.

A polgárokhoz.)

Ha tetszik, polgárok, az áldozathoz
Fogni.

ARONS.

Még egyet polgárok! Elhallgatom
A tanács pártütő végzését; de
Mit mivelt Tullia, egy gyenge leány,
Hogy őtet is a nép mérge üldözi?
Vagy csak azért leszen ő ártatlan
Áldozat, hogy a király mélyebben
Érezze sebjeit, melyeket Róma
Szívébe ütött? Hol a király kincse?
Ha még kérdeni lehet; préda már,
Vagy ki ragadványa? Ki gazdagítá
Magát a többi értékével? Oh
Nemes indulat, valóban nagy érzés
Mely őtet trónusától megfosztá:
Valjon mit tud ehez a tanács, mit
Maga Brutus szólni?

BRUTUS.

Hogy nem esméred
A római szíveket, melyek ily
Mulandó vagyont megvetnek. Nem fél
A római a szegénység halovány
Képétől, mert a szabadság legdrágább
Értéke. Vidd el aranyát, mely minket
Soha meg nem tántoríthat, és Tarquin
Leányát, melyet ámbár gyűlöltem,
De mégis házamban neki szabad
Menedékhelyet adtam; nem érte itt
Ugyan az udvari tömjén, melylyel

A hizelkedés neki azelőtt
Áldozott, de tudom jól, mi illik
Neméhek, sorsának és az emberség
Törvényét tanultam; még ma elmehet
Atyja táborába, és így nem marad
Semmi nálunk a királyoktól hátra,
Mint Róma gyűlölsége és föleskűdt
Boszúja. Az aranyt, egy napon, melyet
A tanács följegyez, a királyhoz
Bátran kiviheted. Te pedig menj
Arons, házamban örömmel fogadlak;
És az a mit a tanács és Róma én-
Általam Tarquin s Porsennának izen;
Vígy nekik háborút, mi készen állunk.

(A tanácshoz.)

Mi pedig a Capitóliumot
Laurussal ékesítjük, melyet fiam
A hetrúriaktól elragadott,
Áldozzuk s akaszszuk az oltárra
A diadalom szívemelő jeleit.
Így hát vérem érdemes Rómában
A dicsőségnek fő pontjára jutni
S örök nevet hagyni maradékink
Szívében. Őrizzétek hát istenek
Tovább is mindennémű ellenségtől
Az atya nehéz hivatalját
És a fiú győzedelmes karját.

(Elmegy a tanácscsal.)

HARMADIK JELENÉS.

Arons és *Albin.*

ARONS.

Láttad őket, mely teljes hiedelem
Lakózik lelkökben? Én igen félek,
Ha időt nyerhetnek, hogy tartandó
Marad, sőt nől makacsságok. Nem lehet
Oly könnyen a szabadság álmát
Kiirtani az ember melléből.
Én érzem mint ők; és épen azért
Keresem vesztöket. Midőn Tarquin
Uralkodott, elfelejté ő annyi
Indulatok között a római népet;
Elmerűlve az öröm keblébe',
Nem látta a felébredt tanács titkos
Lépéseit, gondatlan béesett
Mostani sorsába. Ha a tanács
Ez úton marad, győzni fog, s Latium
Oda vész; az oroszlán, melyet mi
Neveltünk, erejét legelőször
Mirajtunk mutatja; nagy változás,
Azért minden erővel le kell őket
Nyomni, míg mi és a világ előttök
Nem retteg. De hol maradt Messala,
Nem hallottál semmit? hogy —

ALBIN.

Nékem meg-
Igérte eljövetelét, tudod Titus
Mennyit tart reája.

ARONS.

Valjon
Mit gondolsz Albin, mi részünkhez áll-e?

ALBIN.

Én úgy vélem, hogy Messala küszködik
A nagy név- s a haza szeretetével.
Máskép ő maga magának ura
És minden titkot jól a mellébe
Zárja.

ARONS.

Én is annak esmértem
Mindjárt, midőn Tarquin szolgálatába
Léptem — hanem itt közelget maga.

NEGYEDIK JELENÉS.

Messala, az előbbeniek.

ARONS.

Köszöntlek, Messala, e veszélyes
Időben. A tanács már nem tiszteli
A Tarquin követjét; se aranya
Se fenyegetései keresztül

Nem hatnak ércz szíveiken. A tanács
Úgy látszik mintha az istenekkel
Frigybe lépett volna, mert az emberi
Gyöngeség elhagyá őket és nincs
A mit egyesült erejök végbe
Ne vihetne.

MESSALA.

Ők ugyan úgy hirdetik,
De nem tudom azt, mely törvény tanítja,
Hogy a polgár a kormány után nyúljon.
Ők eltörik az igát, hogy másoknak
Adhassák s a szabadság neve alatt
A világot ronthassák; az a király
Ellen való támadásnak oka.

ARONS.

Nem érzi a népség ez új szolgaság
Terhét?

MESSALA.

Csak kevesen; többnyire mind
A változásnak örül. Egy polgár sincs,
Bármely alacsony sorsú, ki buta
Véleményében a király esete után
Magát királynak ne tartaná. De a mint
Már tőlem hallottad, vannak még itt
Férfiak, kik éles elmével által-
Látják a tanács iparkodásit.

ARONS.

De
Mit remélhetsz azoktól — azt kérdem?

ALBIN.

Akarnak-e ők Tarquinnak szolgálni?

MESSALA.

Ők éltöket érette a koczkára
Vetik; de ne hidd, hogy vakon magokat
A veszedelembe adják. Királyért,
Nem tyrannusért akarnak harczolni;
Nem balgatag a halálnak futni
Egy úrért, kit nem esmérnek, vagy új
Rabságért.

ARONS.

Hálaadó Tarquin és tud
Jutalmazni.

MESSALA.

Esmérem én e föld
Nagyjait. Barátok ők, ha őket
Bal esetek érik; jó napokban
Ellenségek lesznek, könnyen oda vész
A vitéz bajnok legnemesebb tette.
Ha ő hírt s nagy nevet hajhász, téged
Eszköznek választ, megvetve elhágy
Ha nem használhatsz néki, letipor
Ha megsértett szíved fölháborodik
Érte.

ALBIN.

A szerencsétlenség szelídebb
Érzéseket, hiszem, öntött Tarquinnak
Szívébe — tudja ő most, mit tehet

Egy megbántott lélek — egykönnyen ált
Nem ugorja az emberség határát.

MESSALA.

Azt vélem én; azért, hogy ezen kevés
Férfiaknak, kiknek Tarquin java
Még szívökön fekszik, egy vezért adjunk,
Kinek magas lelke és éles elméje
Magát Tarquint félelembe' tartsa;
Hogy ő, hamindjárt a sors bennünk
Győzni nem engedne, megboszúlni
Maga esetünket tudná.

ARONS.

A mint
Nekem írtad, hogy Titus legelső —

MESSALA.

Róma vezére és Brutus fia.
De mégis —

ARONS.

Hogy tetszik néki a tanács
Igazságtalansága, kik oly rossz bért
Készítnek nagy szolgálatjáért? Rómát
Ő maga megmenté, és hivatalból,
Melyet kért, őt mégis kizárták,
Ámbár megérdemlé.

MESSALA.

Tudom mit érzett,
S mely harag és boszú forrott mellében,

Melyet a diadalma s híre most ugyan
Eloltott, mert tünemény nagysága most
Minden jutalma. Zabolátlan tűzzel
Kezdi a dicsőség pályáját. Én
Remélem, hogy könnyen megváltozik,
Ámbár, mint Brutus, gyűlöli a királyt.

ALBIN.

Az ifjúság mindenre hajlandó.

MESSALA.

Nehéz munka ugyan Brutus szeme
Előtt más érzéseket önteni
Titus vad mellébe; csak egy van még
Hátra. — Neked, Arons, megvallom Titus
Állapotját, felfödözöm titkát,
Melyen csudálkozhatsz. Ő szereti
Tulliát.

ARONS.

Hah!

MESSALA.

Köszönd fáradozásimnak,
Hogy Titus szíve nincs rejtve előttünk.
Elpirul ő ugyan még szerelmén,
Mert fellengző lelke örömest
Tagadni akarja azt, a mit a szív
Oly nyilván megvallott. A szabadság
S jövendő nagysága, félek, hogy el-
Oltják a szerelem lángját.

ARONS.

Azt én,
En fogom hátrálni. Messala, vedd
Köszönetemet királyod nevében,
Érdemed szerint meg fog jutalmazni.
Te Albin, készülj az útra, még ma
Elküldlek Tarquinhoz fontos gologban.

(Messalához)

Titus hát a próbakő — őbenne
Van teljes bizodalmam; erős a
Szerelem láncza — egy ember mint Titus
Azt el nem szakasztja. Most Tulliához
Megyek, kikémlelem szívét, mert
Eszköze lehet Róma romlásának.

MÁSODIK FELVONÁS.

ELSŐ JELENÉS.

Szoba Brutus házában.

Tullia és *Algine.*

ALGINE.

Még szerencsés lészesz, megkérlelt sorsod
A Tarquin elvesztett trónusát neked
Visszaadja. Egy híres nép dicső
Fejedelme kíván látni, és rövid

Idő múlva Ligúria lábad előtt
Fekszik. De mi fájdalom gyötri
Szívedet? Mi oka, hogy vígságod
Szomorú búra vált? Szólj! mért vádolod
Az isteneket? kik csak most kezdenek
Szeretni. Oh Tullia, ha még érzesz
Irántam igaz barátságot, szólj
Mért folynak könnyeid?

TULLIA.

Oh Róma!
Te a halál s gyilkosság rettentő lakhelye,
Itt fekszik eltemetve életem legszebb
Reménye; itt, hol a szerelem rózsa-
Kötelével egy szívhez kapcsolt, kit hah!
Gyűlölnöm kellene. Oh Róma! egy
Titus mért született benned?

ALGINE.

Mit hallok?
Titus hát még szerelmednek tárgya?
Ő, a kit te nékem számtalanszor
Haraggal neveztél és fogadtad
Az érdemetlent kivetni szívedből;
Őt, az atyád mérges ellenségét
És Brutus nagyravágyó fiát! Oh
Tullia, hogy megcsaltál; én véltem,
Hogy őt elfelejtéd.

TULLIA.

Azt gondoltam
Én is — erővel takartam azt az
Indulatot, melyre magam szégyennel
Tekintők; elvonva a világtól
Csendes magányosságban kívántam
A te karjaid közt enyhítést és
Jobbulást találni, az atyám nehéz
Sorsán s testvérem halálán véled
Szomorkodni; de rettegve mutatta
Magát a szív fenekében Titus
Szeretett képe, és könnyeim csak
Ő — őérte folytanak. Bocsáss meg
Algine, hogy szerelmem nagyobb, jobb
Tehetségemnél; most érzem nagy dühét
Midőn az elválás közelget; — az
Álarcza leesik, nyitva áll most
Előtted szívem. Oh el ne kárhoztass!

ALGINE (*érzéssel*).

Ki tehetné azt jó lélek, erkölcsön
Épűlt tiszta szerelem az istenek
Legszebb adománya; de siess Tullia!
Siess elhagyni ezt a helyet, gondold
Hogy pártütő Tarquin leányának
Itt Rómában nincsen maradása.

TULLIA.

Nem, nem, Algine, mert nem az én vétkem

Hogy a berekesztett tűz hamvából
Kigyúladt; sőt te voltál az ártatlan
Oka, midőn szád szép erkölcseit,
Udvari keletét, nagy érdemeit,
Tökéletességét és nagy születését
Hirdette. Titkon beszíttam én
Akkor a szerelem édes mérgét,
Ámbár magam kifejezni nem tudtam.
Láttam őt, bétekinték szemébe,
És szívem egyedűl őtet választá.
Oh Algine! akkor én mely boldog
Valék: mert véltem, hogy ő is engem
Szeret. De mely szörnyű változást kellett
Megélnem. Brutus jön s a trónust
Lerontja, Tarquint kihajtja Rómából,
Ki elhagyá e népet, s az istenek
E helyet. Én itt maradtam elhagyva
A szégyen és gyűlölség markában;
És oly mélyen estem, hogy legmérgesebb
Ellenségem ügyemet megszánta.
Egy tábor közelget az elkövetett
Tettét Rómának megboszúlni; oh
Róma, mely közel volt romlásod! már
Falaid reszkettek — egy csapás még —
És — akkor jön ő hatalmas karjával —
Harczol, győz és Rómát fentartja. De
Nékem! nékem új sebet vág szerető
Szívembe. Hallgasd csak a nép öröm-
Zaját, nézd mint akasztják a vértől
Vörös zászlókat az oltárra, látod

Lábai előtt a koronát — s az ő
Dicsőségét? Ezek keserítnek
És akaratom ellen szívemet
Az övéhez közelebb forrasztják.
A vitézséget mindig tisztelet
Követi. Én örömöt találok
Titus nagyságában, ámbár feltett
Méltó szándékom őtet elfelejtni.

ALGINE.

Idő, ész, távollét megemésztik
Ha mindjárt nem is, a te szerelmedet.

TULLIA.

Én érzem, hogy gyűlölni is tudok,
Midőn látom a római nép vak
Dühösségét, kik csak egyedűl azért
Üldöznek, hogy egy király gyermeke
Vagyok, ámbár ártatlan, minden vétek
Nélkül. Titust magát se veszem ki
Közűlök; emlékezel még arra a
Napra, midőn ő először győzött?
És Brutus magán kivül itt örömmel
Fogadta? És ő vértől nedves szemem
Eleibe jött; én tele kétséggel
Eltiltám néki minden további
Látogatásait, nézd mely szívesen
Engedelmeskedett, sőt a naptól
Fogva engem még kerülni is látszik;
Itt hágy, nem gondol nehéz fájdalmimmal.

ALGINE.

Ne adj helyt, Tullia, ily emésztő
Gondolatoknak, virágzó léted
Még boldogságot igér. Oh egek!
Titust felénk jönni látom! itt van már.

MÁSODIK JELENÉS.

Titus, az előbbeniek.

TITUS.

Repedjen bár e szív, én akarom őt
Látni.

TULLIA *(magában).*

Reszketek, hogy eljött, de nem
Lehet elhagynom.

TITUS.

Látom, Tullia,
Hogy nem várt jövetelem felháborít
Téged; de nincs annyi erőm neked
Engedelmeskedni. Te elhagyod Rómát,
Vedd hát egy bús römainak
Végső búcsúzását: tőlem, ki hidd el, csak
Hazáját egyedűl Tulliánál
Buzgóbban imádja. Menj! nekem tovább
Élni gyötrelem, mert véled örökre
Oda hágy nyugalma éltemnek.

TULLIA.

Te, kit én gyűlölök, Brutus fia,
Te Tarquint üldözöd és Tulliát
Sajnálod? Nem, nem! e csak képmutatás.
Mit kívánsz? Ma, midőn annyi tisztelet
Ért, nem elég dicsőséget nyertél?
Mit én neked, siralmim mit használnak?

TITUS.

Az egek úgy akarták hogy nékem
A dicsőség vak kínokat szüljön.
A szerencse, mely eddig felemelt,
Néked könnyeket csalt ki isteni
Szemedből — de mind szívembe hullottak,
És kemény sorsom azokat kínosan
Felszámlálta nékem. Ez a tűz, mely
Úgy éget mellemnek mélyébe', melyet
Haragod még jobban növeszt, úgy
Is elemészti ezt a boldogtalan
Szívet.

TULLIA.

Nézd, kemény Brutus! vad szíved
Művét.

TITUS.

Én fia vagyok, hagyj viseljem,
A mit reám mértél — Tarquint gyűlölöm,
Téged, jó lélek, szeretlek.

TULLIA.

Ne többet
Titus, tudod ki vagyok, és ki nemzett,
Tiszteld állapotom; tőled, nagy Brutus
Fiától, semmi illetlent nem várok.
Még most mint fogoly kell Rómában élnem,
De vígasztal az, hogy Brutus kezébe
Estem, nem örűl ő könnyeimnek,
Mert magas lelke más dicsőséget
Keres.

TITUS.

Szívedben élni legnagyobb
Dicsőség.

TULLIA.

Zokogva elszakasztám
Azt a lánczot, mely eddig Rómához
Kötözött — békén elvándorlok.

TITUS *(ömledezve).*

És
Az a könny mely szemedbe' ragyog? Oh
Tullia! hallgass reám —

TULLIA.

Mit kivánsz tőlem?
Szerelmem megtompúlt, és tudd meg, hogy
Gyűlöllek, azért mindjárt hasznomra
Fordítom azt az engedelmességet,
Melyet fogadtál; s ezzel parancsolom,

Hogy magadat többé nálam ne mutasd.
Legutóljára —

(Szerelemtől elragadtatván, tele indulattal hozzá fordúl, érzékeny szavakkal.)

Oh ne üldözz tovább!
Légyen elég a mi itt *(mellére mutat)* itt sanyargat.
Erőm hanyatlik — Titus légy boldog,
Nékem nem lehet. *(Algine elvezeti.)*

HARMADIK JELENÉS.

TITUS *(maga).*

Mi volt ez? mit hallék?
Hah! mint dühöd e féreg mellemben!
Tullia elhágy és én még élek?
Oh egek! mint borítja ily fergeteg
Éltemnek legszebb, legfényesebb napját.

NEGYEDIK JELENÉS.

Messala, Titus.

TITUS *(elébe siet).*

Oh Messala, engedd, hogy fáradt szívem
Hív karjaid közt keveset nyughassék,
Nézd, mint vérzik, mint nyomorog
Az indulat, kétség sebjei által;
Néked nyitva mellem, nézd mely nehezen

Fekszik rajtam a kemény végezet vas
Keze.

MESSALA.

Drága barátom!

TITUS.

Minden, minden
Az én mellemnek czéloz; szerelem,
Róma, nagyravágyás s maga a tanács
Midőn azt eltagadná, a mit saját
Véremmel kerestem. Minden elhágy,
Egyszerre kell mindentől megválnom;
Elmém tétováz, Tulliát szeretem,
Féltem másoktól, ámbár nincsen hozzá
Semmi igazságom. A tehetség
Elhagyott, mely azelőtt nagy tettekre
Gerjesztett. Titus már nem él, a kit
Előtted látsz, csak egy mindennapi
Ember tünemény árnyéka. Egészen
Kiforgatva régi sarkaimból
Önnön magamat vádolom, Róma
S Tullia megvet.

MESSALA.

Szabad barátodnak
Gondolatját véled közleni?

TITUS.

Szólj,
Tudod, hogy előttem tanácsod mindig
Becsben vala.

MESSALA.

Te szeretsz az ifjúság
Első tüzével s a büszke tanácsot
Gyűlölöd, hogy téged egy alacsony
Eszköznek választottak és véredet
Idegen nagyságért kívánják, vak
Engedelmességet várnak tőled
Ott, hol magad a mester lehetnél.
Két ellenkező indulat; egyiket
El kell fojtanod, máskép oda veszesz.
A szelíd érzések nem gyalázzák úgy
A férfiat, hanem —

TITUS.

Egy tárgyért élni
Kötelessége minden hív polgárnak.

MESSALA.

Ha ezen tárgy köz jóra czéloz;
Ha a szabadságot rabláncz nem követné.
Te lemondasz az élet javáról,
Balgatag, és magadat ékesíted
Az áldozatra. Csak hamar, hidd el,
Lefordúl a dicsőség fátyola,
Mely mint egy hajnali álom káprázik
Az ifjú előtt — mit akkor?

TITUS.

Inkább
Szerencsétlen, mint hazaáruló.

MESSALA.

Tullia elhágy és Porsenna neveti
Diadalmidat szép hölgye karjában.
Még nálad áll és könnyen elnyerheted,
Ha erős fegyveredet másfelé
Forditnád.

TITUS.

Oh mivel kecsegteted
Habozó szívemet, midőn tudod,
Hogy a polgárt Róma és a tanács
Mire kötelezi. Tullia pedig,
Tudom, oly mértékben gyűlöl, mint én őt
Szeretem. Még ma elhágy bennünket?

MESSALA.

Kevés órák múlva kiköltözik
Rómából.

TITUS.

Idegen trónus sorsát
Megjobbítja, én nem morgok érette.

MESSALA.

Szebb országot szánt a szerencse néki,
Ha a büszke tanács és te — megbocsáss
Mert tudod — szép értékétől meg nem
Fosztottátok volna. Testvérének
Halála után Róma egyedűl
Magát illeté. Sokat szóltam Titus —
De a barátság bátor, és hidd el,

Szerencsédért véremet s éltemet
Könnyen feláldozom.

TITUS.

Nem barátom!
A kötelesség győzzön. Érzem, hogy nem
Üres hang az igaz szabadság. Igaz,
Megvallom, egy ártalmas méreg bé-
Hatott mellembe és némely kétséget
Támasztott szívemben; de egy bajnok
Szabad lelke nem érez gyöngeséget,
Söt tőle vár erőt tüzes szerelmének.

MESSALA

Toscana követje hozzád siet,
A becsület, melyet ő —

TITUS.

Szomorú
Tisztelet, mit akar? Ő ragadá el
Nékem Tulliát s véle örökre
Jövendő éltem minden boldogságát.

ÖTÖDIK JELENÉS.

Arons, az előbbiek.

ARONS.

Minekutána mindent elkövettem,
A római pártütő tanácsot más

Gondolatra hozni; hozzád sietek
Bátor ifjú, vitézségedért téged
És erkölcsödért tisztelni. Te
Tartád meg Rómát, midőn már közel volt
Romlása. Érdemesebb volnál ugyan
Szebb diadalomra; de örök kár,
E nem használ — s szebb jutalom illenék
Tettednek. Esmérek én királyokat,
Itt merem mondani, kik erkölcsödben
Bízván, örömmel általadnák az
Országok kormányát. Sajnállak, hogy itt
Te oly uraknak szolgálsz, kik félnek
Az erkölcstől és jutalmazni nem
Tudnak; kik, meddig a szabadságról
Szólnak, addig alacsony igát dicső
Nemzeted nyakára készítenek.

TITUS.

Nagy szorgalommal, látom, akarsz te
Engem Róma ellen felindítani;
Még ma nem akarom látni csalárd
Mesterségeidet, tartsd magadnál; mert
Hasztalan iparkodol hízelkedés
Által megfogni. Én képmutatást
Nem esmerek, szívembe bé
Nem hat. A tanács engem megbántott,
Azért gyűlölöm; de vígan harczolok,
Ha a köz jó együtt bennünk a vér
Mezejére vezet; a haragot el-
Fojtván, magunkat meggyőzzük, hogy aztán

Egymásnak jobban segíthessünk. Ti!
Ti vagytok a mi ellenségünk és
Voltam, vagyok és akarok maradni,
Akár balvélemény, akár az erkölcs
Vezet. Én római vagyok és úgy is
Akarok meghalni. A kevély de igaz
Tanácsot inkább kedvelhetem, mint egy
Csalárd udvar szemfényvesztő fényét.
Én Brutus fia vagyok és keblemben
Hordozom hazám szeretetét s a
Királyoknak szoros üldözését.

ARONS.

Egy tünemény jóért, látom, magad
Feláldozod, pedig aztat soha el nem
Éred. Én is tudom mi a szabadság,
Hamindjárt egy országba' élek, hol
A király parancsol. Szólj! hol történnek
Több igazságtalanságok, mint egy
Országban, hol mindegyik polgár úr
Akar lenni? Oly törvény foly ottan,
Melynek nincs ereje; és alacsony rab
Maradsz, ha veszedelmes nem tudsz nékik
Lenni. Légyen bár kevélység, avagy
Irigység, de Rómában minden
Köz ember magához hasonlónak tart;
Nem néz erkölcsödre, mert az forog
Eszében, hogy a ki segít, az, ha
Akar, rontani is tud; és így elvész
A virtus érdeme s a legszebb tetteket

Halál vagy számkivetés követi.
Veszedelmes, tudom, az udvari
Élet is; de én benne több nyugalmat
És kellemet találok. A szabadság
Királyok alatt is békén virágzik.
Öröm és dicsőség karon fogva
Járnak. Ha hazádnak szolgálsz, a király
Jutalmaz, szeret és védelmez minden
Időben, a nép imád s minden tetted
Égig emeltetik. Bár a fegyverek
Helyett az udvart választanád, hiszem
Megelégednél sorsoddal; kivált,
A mint hallám, Tarquin igen
Szeret és örömmel általadná ő
Urasága felét. Akkor a tanács
Figyelmez reád s térdet hajt előtted.

TITUS.

Félre az udvarral, esmérem én és
Láttam eleget; légy bár kedves,
Akkor első szolga ugyan leszesz, de
Más emberek megútált tyrannja.
Hála az egeknek, mely nem oly szívet
Adott, mely csak a hatalomért lángol;
Szolgának, érzem, nem vagyok teremtve.
Te menj és csak szolgálj királyodnak.

ARONS.

Dicséretre méltó erős szíved,
De gondold meg, te Tarquin adósa

Vagy, s hogy a hálaadatlanságot
Az irgalmatlan Nemesis követi.
Hogy ő volt nevelőd, azt most is többször
Emlegeti; hallgasd tegnap mint szóla,
Minekelőtt fiának halálát
Panaszlá: Titust, úgy mond, akartam
Választani, hogy áltvegye országom
Kormányát és ő legyen öregségem
Segéde; Tulliát is, kiben szívem
Él, oda adom neki és én leszek
E boldog párnak még boldogabb atyja.

TITUS.

Hallod Titus — Tulliát — mely gyötrelem!

ARONS.

Most elviszem atyjához, kit elhagytál,
És ő Tulliát Liguria dicső
Királyának adja. Messze Rómától
Fog ő, messze tőled, kit szeretett,
Élni; te pedig itt maradsz és szolgálsz
A tanácsnak, míg makacsságodat,
De későn, meg nem bánod. Nem sokára
Üt, remélem, e városnak végső
Órája, és Capitolt magas tűzben
Látom. Mit akkor a tanács? Mit a nép
Teneked? midőn Capitol lángjában
Látod Tulliának hymenfáklyáját. *(Elmegy.)*

HATODIK JELENÉS.

Titus, Messala.

TITUS *(mély gondolat után).*

Oh Messala! Tarquin nékem adná
Tulliát! mely édes gondolat! Én még
Boldog lehetnék. *(Felháborodva.)*
Nem, nem! ez a csalárd
Követ áltlátta csendes szerelmemet,
Látta gyengeségem s az udvarhoz
Viszi nevetve szilaj indulatom.
Hah! ennyire vitt ez a szerencsétlen
Szív, melyben szünet nélkül változnak
A Tartarus kínjai.

MESSALA.

Magadtól függ
Sorsod. Válaszsz, míg Arons segíthet.

TITUS.

Nem, félre e csalárd reménynyel; egész
Róma kíván engem a Capitolban
Látni, a nép gyülekezik, csak reám
Várakoznak, a királyi hatalom
Ellen a nagy hitet letenni. Én
Megyek.

MESSALA.

Menj! Keresd a tanács kegyelmét,
És szolgálj azoknak a királyoknak. *(Elmegy.)*

TITUS (*maga*).

Mindegy, elhágy, csak a kétség s fájdalom
Öldöklő seregi huzódnak felém.
Önmagamnak ellenére élek, nem
Tudom hol vagyok, mit cselekszem s merre
Menjek; a tanácsot üldözöm, mégis
Feláldozom neki Tulliát, életem
Üdvösségét. (*Gondolkodva fel- s alá jár.*)
Titus, megállj — még érzek
Erőt keblemben. Eddig a gyöngeség
Határa, egy bajnok tovább nem megy.
Kivetem egyszerre szerelmemet és
A gyűlölséget erővel kiirtom
Forró keblemből, és a mi eddig
Voltam — ismét férfi leszek. — Dühödj,
Hah! szaggasd vad indulat, szorítsd tűz-
Szívemet, önts új mérget belém, te
Vagy a tyrannus, de én Titus leszek.

HARMADIK FELVONÁS.

ELSŐ JELENÉS.

Arons, egy levéllel, *Albin*, *Messala*.

ARONS.

Új remény kecsegtet, te eleget
Tettél, minden beüt akaratom.

Szerint. Ez a levél, Albin, e teszi
Rómát szolgává és visszaadja
Tarquinnak koronáját. Készen fog hát
Táborban a katonaság állni
És a sötétben mindjárt Quirinus-
Kaput ostromolni?

ALBIN.

Minden készen áll.

ARONS.

Ha csak az istenek nem dolgoznak
Ellenünk, még ma Tarquin magát Róma
Urának látja, hamindjárt vérben
S hamvában találja, mert jobb, midőn
A király kezd uralkodni, a népet
Szükségben látni, mint erőszak által
Őket hódítani. *(Albinhoz.)*
Menj csak Albin,
Én Tulliát várom, mert vélem titkon
Szólni akar. Te maradj, Messala. *(Albin elmegy.)*

MÁSODIK JELENÉS.

Arons. Messala.

ARONS.

Mit csinál Brutus fia? nem állott el
Régi szándékától?

MESSALA.

Nem lehet őt
Más útra vezetni. Ő szereti Tulliát,
Midőn a tanácsot átkozza; minden
Indulatok, melyek egy ifjú szívébe
Szökdözni szoktanak, nagy mértékben
Őtet háborgatják és nekem jó
Kimenetelt igértek. De hiába,
Róma szeretete meggyőz más minden
Indulatot. Lassan el akartam
Szívétől fordítni a király ellen
Való gyülölséget; de lehetetlen, mert
Csupán csak nevénél fellobbant
Haragja.

ARONS.

Nem reméled hát az ő
Másulását?

MESSALA.

Könnyebb erővel meg-
Nyertem Brutus második fiát.

ARONS (*látható örömmel*).

Hát
Tiberin a te hálódba esett?
Barátom, hogy jöttél czélodhoz? Szólj!

MESSALA.

A becsületkívánás vitte aztat
Végbe, melyet benne felgerjeszteni

Tudtam. Ő régen volt már Titusnak
Irígye, hogy csak maga üríti ki
A dicsőség kelyhét; s hogy csak Titus az,
Kinek Brutus és Róma örül. Titus
Hírében Tiberin önnön gyalázatját
Látta és csendesen bészítta az
Irígység mérgét. Midőn Titus nagy
Pompával diadalmasan béjött
A városba és arany kocsirul
Kezét öcscsének nyújtá; az szégyenlé
Magát bátyja diadalmán. Ezt látván,
Kezdém néki az udvart dicsérni,
Hogy nálunk előbb lehet nagy nevet
Szerezni mint Rómában — és végre azt
Igértem néki, hogy Tarquin után
Ő légyen az első. Ilyenek őtet
Megtántorították; most téged keres,
Hogy véled tanácskozhassék a király
Javáról.

ARONS.

Át tudná-e ő Quirinus
Kapuját adni?

MESSALA.

Az Titustól függ,
Az ő keze alatt van; és nem merném
Az ostromot javasolni, mert félek,
Hogy elfordítja Titus erős karja —
Előbb meg kellene nyerni.

ARONS.

Hiszem, ő
A római polgármesterséget
Kérte, nem lenne-e érzéketlen,
Ha néki Tulliával koronát
Igérnénk?

MESSALA.

Római szíve a koronát
Nagy gyalázatnak vallja.

ARONS.

De Tulliát
Szereti.

MESSALA.

Egyedül benne él; hasztalan
Küszködik vad indulatjával, tüzét
Oltani nem tudja. Ő keresi és
Szalad tőle, titkolja könnyeit:
Egy szóval Titus szörnyeket szenved.
Esmérem én őt, mely tüzes és bátor,
Nagy név s a dicsőség betölti
Szívét, soká ellent nem állhat.
A szerelem akaratja ellen
Vezeti frigyünkbe. Mely öröm lesz
Néki, ha elgondolja a büszke
Tanácsot lábai előtt; fogadni
Nem merem, de azért részemről ugyan
El nem mulatok semmit.

ARONS.

Szerelmétől
Mindent reméllek. Egy tekintet
Tulliától, egy szép szó, elhajtja
Melléből ama vad erkölcsöt: többet
Tehet Tullia, szívének bálványa,
Mint ha mi eleibe ezer hálókat
Vetünk, csalárdság és a hízelkedés
Legyenek eszközök. Az irigység
Egyiket, másikat a szerelem
Kezeinkbe adja és Tarquinnak
Elvesztett trónusát. Tullia itt jön.

(Messala elmegy.)

HARMADIK JELENÉS.

Tullia, Algine, Arons.

ARONS.

Tullia, ezen irás most küldetik.
Kezedbe adom, mint volt parancsolva
Nékem Tarquin atyádtól.

TULLIA.

Az istenek
Védelmezzék jó atyám szerencséjét
S éltét. *(Olvas.)* «A római trónus újra
Fog tenyészni, ha Titus vitéz karját
Nékem kölcsönözi. Én elállok

Fele országomtól és téged néki
Adlak köszönet jeléűl. Gondold
Meg Tullia az atyád szükségét.
Terajtad áll éltem egész java.
Liguria fejedelme hátra
Állhat, ha Titus néked tetszik, légyen
A te férjed —» Mit? Titus! — nem csal meg
Ábrázatod, melyből én csalárdságot
Olvasok? Az atyám, kinek szándékát
A legnehezebb sors se tudta meg-
Hajtani, ő akarna engem — De hogy
Tudja? Ki nyilatkoztatá meg néki
Titkomat? midőn könnyeimet csak
A magányosság látta?

ARONS.

Én Tarquinnak
Engedelmeskedem — s néked is szolgálni
Mindig készen állok. A mi titkodat
Illeti, nekem rejtve vagyon, nem is
Bátorkodom aztat felfödözni.
Én szorosan kötelességem után
Járok, csak azt mondom, hogy a trónust
Felemelheted, ha a jutalom
Előtted meg nem vetendő.

TULLIA.

Az atyám
Akaratja az, hogy én Titussal
Magam öszvekössem? Valld meg Arons!

ARONS.

Igen is Tullia, ő lesz a trónus
Előmozdítója, nyerd meg őt, mert
Tiéd egészen a szíve, téged szeret,
És egy korona se mindennapi
Találmány, melyet kezeddel fog nyerni.
Egy szép szót csak, ellent nem állhat, s első
Ellenséged lészen a te foglyod.
Add őt vissza atyádnak és a tanácsnak,
Ragadd el őrző istenét, ki Rómát
Maga fentartá. Még egyszer gondold
Meg, Tullia, atyád veszedelmét. *(Elmegy.)*

NEGYEDIK JELENÉS.

Tullia, Algine.

TULLIA.

Örvendetes drága levél! az egek,
Érzem, megszánták ügyemet és vígan
Teljesedik legszebb reménységem.
Algine! örvendj velem, már most szabad
Minden visszatartás nélkül ötet
Szeretnem! De mért nem jön, küldd hozzám,
Hogy ő is részt vegyen örömemben.
Bár ez a szép remény engem meg ne
Csalna, s Titus a tanácsot megvetvén
Karjaimba sietne!

ALGINE.

A mit a tanács
Rajta elkövetett, egy Titus el nem
Felejti.

TULLIA.

Itt jön; most tudom, hogy szeret.
Menj, Algine, hagyj véle egyedűl.

(Algine elmegy.)

Oh szerelem! erkölcs! mutassátok
Most meg hatalmatok s fordítsátok meg
Titus áldott szívét. Szerelmem adja
Vissza Tarquinnak koronáját; az ész
S a kötelesség vitte rá szívemet.
Az ország szerencséje magát az
Enyémben feltalálja, és én mérték
Felett boldog lészek. Oh gyönyörű
Óra, mennyei gondolat; a nagy
Titusnak én teszek koronát fejébe.
Róma! harczolj most, keveset használ,
Mert bajnok vezéred engem szeret,
Rettegj és tiszteld Titust, a nagy királyt.

ÖTÖDIK JELENÉS.

Tullia, Titus.

TITUS.

Mit kívánsz tőlem, kit szíved átkoz,
Ki ellenséged volt?

TULLIA.

Sorsom megjobbula,
Már szabad néked —

(Titushoz közelget, teljes szerelemmel.)

Valld meg igazán
Nem csalatkozom-e? érez-e szíved úgy
Mint Tullia érez?

TITUS.

Hogy tudod kérdeni!
Nem vallotta meg fájdalmam eleget
Szívem állapotját — életem tőled függ,
Szólj, mit tegyek? kezedben tartod
Minden üdvösségem.

TULLIA.

S nálad az enyém.

TITUS.

Oh Tullia! alig merem hinni ezt
A sebes változást, látom, isteni
Szemeid rajtam mulatnak s nékem
Engedelmet s bocsánatot igérnek.
Tullia! hagy ürítsem ki egyszerre
Az üdvösség kelyhét; szólj, mi vár reám?

TULLIA.

Olvasd. Így hát elértem azt, a mit
E szív oly buzgón óhajtott. A boldogság

Itt határzik; én szerencsés —

(Titus a levelet olvasván, magával küszködik és vonása mély fájdalmára mutatnak.)

De mely bús

Tekintet —

TITUS.

A sors csapási meg nem
Szűnhetnek, sőt új lest hány éltemnek.
Alig hogy érző szívét megesmértem,
Az üdvösség kapujánál állván,
Hah fene kín! őt el kell vesztenem.

TULLIA.

Mit Titus?

TITUS.

Szörnyű választás; akár
Merre tekintek, ezer halált látok.
Mert vagy hozzád, vagy Rómához hívtelennek
Kell lennem.

TULLIA.

Mit beszélsz — még most se vagy
Eltökélve? midőn ez a kéz néked
Egy koronát ád, s Tullia megvallja
Hogy igazán szeret. Nem titkolom
Tovább, hogy atyám akaratja
Engem boldoggá tesz, s hogy ez a legelső
Szép napja éltemnek. Szólj, mit várhatok,
Mért küszködik lelked? Vagy Tullia nem
Él még szívedben? mért futsz karjaimtól?
Oh Titus! fontold meg, most tégy szabad

Választást: rövid az idő, vedd el
A koronát, hadd el a tanácsot,
Jőj hív mellemhez, s légy vélem együtt
Boldog. *(Titus mindeddig mély gondolatban vagyon.)*
Többet nem tudok. Az istenek
Vezessék lelkedet. *(Titus a levelet visszaadja.)*

TITUS.

Eltökélettem
Már magamat.

TULLIA.

Rettegek és örvendek
Ezen pillantatnak! *(Titushoz.)*
Mire készteted
Szívemet? Mit végeztél? Én akarom
Tudni — legyen élet bár vagy halál.
Szólj Titus.

TITUS.

Én, mint Brutus fia, híve
Maradok Rómának és meg akarom
Mutatni, hogy érdemes voltam Tulliát
Szeretni. Az erkölcs, mely ékesít
Téged, engem is vezessen — és ha az
Elhágy, téged se kívánlak.

TULLIA *(nagy fájdalommal).*

Menj hát! Oh!

TITUS.

Bocsáss meg Tullia, légy szánakodással

Egy szívvel, mely csak magát kínozni él;
Tőled el kell válnom, ámbár szeretlek.
Meg ne vess azért, felejts el örökre,
Mert inkább szomorú éltemről
Lemondok, mintsem megvetésed
Lássam.

TULLIA.

Még nálad van szívem, még
Csak terajtad áll.

TITUS.

Ha szeretsz, tehát
Légy te is római, szeresd Rómát
Légy szabad, légy több mint egy királyné.
Róma örömmel béír gyermeki
Sorába, s én boldog férjed lészek,
Brutus az atyád. Ez a nagylelkűség
Koronázza ritka szerelmünket.

TULLIA (*illetődve*).

Hová ragad kábaságod? tudod ki
Vagyok — nékem ily —

TITUS.

Bocsásd meg szívemnek,
Mely mint a hajótörő a habokhoz
Kapdoz, elfelejtém magam — Nem! nem!
Tullia erkölcse ilyest nem szenved;
Több szerelmet kíván szerencsétlen

Atyád. *(Nagy háborgásban.)*
Azt tudom, hogy szeretlek, többet
Nem mondhatok.

TULLIA.

Hallgasd hát általam
Tarquin kérését —

TITUS.

Azt véled, hogy Róma
Nem fekszik szívemen?

TULLIA *(fájdalmas haraggal).*

Félre hát csalárd
Szerelem — vissza csak mellembe ti
Vérsóhajtások! mérges harag most
És bosszúállás legyen indulatom.

HATODIK JELENÉS.

Arons, Brutus, Messala, Albin, Proculus, Tullia, Titus és több rómaiak.

BRUTUS *(Tulliához).*

Az idő eljött Tullia, s magadat
Az útra készítsd. Eddig nem lehetett
A nyughatatlanság és Tarquin sorsa
Miatt, ki felőled nem sokat látszott
Gondolni, mert nagyobb dolga vala —
Minket üldözni
(Nyájasabb hanggal néki kezét fogván.)

Én atyád voltam, Tullia, hallgasd hát
Utóljára atyai tanításom:
Még néked a hízelkedés mérges
Fulánkja nem ártott, még te atyádnál
Szebb sorsot érdemlesz. Légy azért most
Figyelemmel. Tullia, gondold meg —
Minthogy az egek ügyedet pártúl
Fogták és számodra egy trónust még
Feltartottak — hogy az igazság teszi
Egyedűl a királyt halhatatlanná
S országát boldoggá. Neked a nemzet,
Te a törvénynek engedelmeskedjél;
Rettegj valaha kilépni az ő vont
Határiból. Ne adj helyt a hiú
Hízelkedésnek és hatalmadat
Tanuld meggátolni. Emlékezz vissza —
Végy példát Tarquinról. Menj s légy boldog.

(Tullia elmegy s útjában egy haldokló tekintetet vet Titusra, ki az egész scénában megdermedve, mély gondolatban álla. — Brutus Aronshoz fordúl).

Így akarja a tanács, hogy még ma
Tullia az atyjának visszaadassék.
Proculus fog kísérni benneteket.

(Brutus, Proculus s a többi rómaiak elmennek.)

TITUS *(magában).*

Hah! mely szilaj gyötrelem! *(Aronshoz)*
Nem szenvedem,
Hogy Tullia — Arons, szabad tudnom?
(Magának)
A szégyen és a bánat letipor —

Arons, szólj, hova s mikor viszed el,
Tulliát Porsenna karjába — kérlek —

ARONS.

Az idő nem engedi, mert Tullia
S az atyád reám várakoznak. Egy órát
Szabad csak Rómában mulatnom. Ha
Késön jősz, magadra vess. Én megyek!
(Albinnal elmegy.)

HETEDIK JELENÉS.

Titus, Messala.

TITUS.

Őt látni nincs annyi tehetségem,
Mert nagyon fáj az elválás sebe.

MESSALA.

Ennyi erkölcs mely nagyokat szenved,
Ámbár igaz és érdemes szerelmed.

TITUS.

Nem, én lemondok —

MESSALA.

Ki hátrál, valld meg,
A te szerelmedben?

TITUS.

Elátkozva
Vagyok magammal küszködni. Mit tegyek?

Vagy a hazámat el kell csalárdúl
Árúlnom és a meggyőzött ellenségnek
Lábához borúlnom, vagy oda hagyni
Éltem reményét és boldogságát. Ily
Véget érdemlett fáradságos létem?
Az atyámat hozom nehéz rabságra,
Azt a vezért! Róma pártfogóját és
Szabadítóját, a jövendőség díszét!
Őtet, ki engem erős kezekkel
Feltett a dicsőség magas szárnyára,
Kinek én nevét hordoztam s erkölcsét
Követvén, Róma első vezérének
Hivattam!

MESSALA.

Hív polgár voltál eddig,
De mutasd meg, hogy király is tudsz lenni.
Az egek magok megengedék néked
Rómát országolni s a szép Tulliát
Szeretni. Az atyád, kit most tisztelet
S dicsőség ékesít, ki a lerontott
Trónus halmán magát mint egy istent
A néptől imádtatja, nem más mint
Pártütő. Oh Titus, mely kívánatos
Lehet, önnön hazájának, mely most
Tetőled függ: a régen várt békesség
Olajágát adni s szerzett laurusán
Nyugodni. Bár Titus ezt a szép s arany
Időt hozná! Róma a királyt úgy
Nem gyűlölheti, hogy nem fogadná
Vissza kebelébe. Te országolnál,

És Róma először érezné, mely
Édes az élet egy jó király alatt.

TITUS.

És a te hűséged? Messala! így
Szól egy római?

MESSALA.

Nem akarsz? jól!
Hát más segítségem is van aztat
Elérni, a mit a szerencse néked
Szánt, s te balgatag magadtól elveted.
Meg lesz nálad nélkül is Tullia
Boszúlva.

TITUS

Mit? mástól? Hah!

MESSALA.

A testvér
Öcséd megigérte.

TITUS.

Tiberin? légy te
Átkozott! ez az újság valjék mérges
Furiává és örökös károdra.

MESSALA.

Ő Tarquinnak szolgál. És a király nem vesz
Mást fiának, egyéb ki zabolában
Tudja tartani a római népet.

TITUS.

Hah gonoszság! mely az egeket hasítja,
Hogy ezer villámok csalárd szívedet
Porrá zúzhassák. Messala! Te ezt
Cselekedted! És nékem, óh fájdalom!
Testvéremet kell vádolnom, ha nem,
Én is hazaárulóvá leszek. *(Felháborodva.)*
Még ez most titok; s minekelőtte
A méreg kirágja tartalékját —
Elemésztem. *(Megragadja Messalát, kardot húz.)*
Vedd szolgaságod bérét.

MESSALA *(békén).*

Ölj meg! És ebbe a vérbe, mondom, mártsd
Előbb kardodat, minekelőtte
Tullia ellen húzod. Küldd el azután
Fejeinket a római tanácsnak,
Talán most a consuli hivatalt
Tőled meg nem tagadják. És hogy a
Tanács dühének áldozat ne hibázzék,
Én magam megyek és kivallom nékik.

TITUS.

Megállj szörnyeteg! egy szót se erről
Többet — itt vársz — remegj haragomtól.

NYOLCZADIK JELENÉS.

Albin, Titus, Messala.

ALBIN.

Ha tetszik most Aronssal végezni,
Tulliánál vagyon.

TITUS.

Mindjárt jövök. *(Magában.)*
Oh egek! siessetek Rómát s Titust
Védelmezni. Ha nem, hát rontsák el
Azt a szívet, melyben a szerelem
Hatalma az erkölcsöt letiprá. *(Messalához.)*
Te nézd hűségem jeleit ott a
Capitolban függni.

MESSALA.

De ott is a
Tanács parancsol. *(Elmegy Albinnal.)*

TITUS.

Még van idő,
Még visszatérhetek. Egy lépés csak,
És Róma oda vész. Még Brutus fia
Vagyok; eddig hírem nevem mindig
Gyarapodott, dicsőség sugárzá
Körűl koszorús fejemet. De hová
Leszek ha ezt elkövetem, a mit

Lelkem átkoz? Keserves végezet,
Mely engem bús áldozatnak választ!
Csalárdúl kell elárulnom hazámat
És Brutust. Oh mennyei segítség!
Engedd Titust Titusnak lenni. És ha
Az örvényből ki nem menekedhetem,
Legalább vétkemért Róma és Brutus,
Hogy gonosz nem valék, meg légyen boszúlva.

NEGYEDIK FELVONÁS.

ELSŐ JELENÉS.

Brutus házában.

Titus, Messala, Arons.

TITUS.

Eltökélettem, én nem hallgatlak,
Hadd szerencsétlenségemben épen
Erkölcsömet. Tullia tekintete
Többet tesz mint a te unszolásod;
Én nem akarom látni, útazzék —
Ámbár e szív megreped.

ARONS.

Titus! néked
Szolgálni maradtam csak itt — a kért
Idő halad.

TITUS.

Énértem?

ARONS.

Örömmel
Reméltem egyesülésteket, de te
Nem akarod.

TITUS.

Hát oly közel volt már
Titusnak esése, hogy már benn' bízhattál?
Te láttad gyöngeségem? Menj te
Vad tüzemnek csalfa bizonysága,
Beszéld el a királyoknak Titus
Gyengeségét. Mond nékik, kiket karom
Megvert: hogy ama Brutus fiát te
Könyvezni láttad. De azt se hallgasd el,
Hogy sem te, sem Tullia, sem a könnyek
Hatalma meg nem hódítottak; hogy
Én római vagyok és magamat meg
Győzöm, hogy még egyszer esküszöm annak
A nemzetség ellensége lenni, kit
Eddig tiszteltem.

ARONS.

Bal vélemény szól
Hallom belőled, én nem vádollak;
Mert látom szilaj gyötrelmidet, melyek
Úgy is letörik Tullia létét —
Élj boldogúl! *(Elmegy.)*

MESSALA (*Titushoz*).

Oh egek, mit mívelsz?

MÁSODIK JELENÉS.

Titus, Messala.

TITUS (*nagy harcz után*).

Én nem szenvedem, hogy Tullia Rómát
Elhagyja, ha éltembe telik is.

MESSALA.

Te akarsz? —

TITUS.

Hazámnak híve maradni,
Rómának meghagyom szabadságát,
Karom az övé; de Tullia nélkül
Tovább nem élhetek. Az ő élte
Éltemmel öszve van szövetkezve,
Melyet csak a halál bonthat el. Segíts
Most nékem — szaladj — végezd szükségem —
Siess, szedd öszve barátimat, kik
Vélem a tanácsot kényszeriteni
Fogják Tulliát zálogul itt hagyni.

MESSALA.

És mi végre ezeket? akarod hogy
Róma lássa szerelmedet és

A tanács magát a veszedelemtől
Ója?

TITUS.

A merre fordulok, mindenhol
A vétek torkát látom — oda erőm —

MESSALA.

Gondolkozz máskép, közöld Tulliával
Feltett szándékodat.

TITUS.

Bár őt soha ne
Láttam volna; de most akarom látni
És tőle elbúcsúzni.

MESSALA.

Azt én is
Javaslom.

TITUS.

Ott jön. Most légy erős, lelkem!

(Messala elmegy.)

HARMADIK JELENÉS.

Tullia, Algine, Titus.

ALGINE.

Itt Titus — s reád vár!

TULLIA.

Elmén tétováz.
Őt még most is szeretem, de mit nekem
Itt —

TITUS.

Maradj Tullia!

TULLIA.

Félre, félre,
Kegyetlen! mit akarsz még én velem?

TITUS.

Oh szerencsétlen nap! magamat se
Értem, te vetted el eszemet, éltem
Nyomorúság. Használd tehát, Tullia,
Kétséges szívemet, kívánj, én mindent
Mindent végbe viszek. Akarod hogy
Elveszszen Róma? akarod hogy füstbe
Menjen ama város, melyet csak nem rég
Véremmel védelmeztem? Akarod hogy
Titus legyen a nagy Brutus hóhérja?
Hah! hogy én őt mint rabot Tarquin király
Eleibe vezessem és lábaihoz
Hurczoljam azt az ősz s dicső bajnokot?

TULLIA.

Azt soha nem fogom kivánni, tudom
A természet mit s te mire tanítottál;
S mint tiszteli egy jó gyermek az atyját.

Nem, Titus! Éltem életéért jót áll.
Kételkedsz? Azt véled, hogy Brutus maga
Nem örömmel látja fiát Róma
Magas trónusán tündökleni? — Mit, te
Sírsz? keseregsz, midőn én szeretlek? Szólj
Elégtelen! mi hibázik még?

TITUS.

Még kérded!
A halál, hogy legalább ne lássam
Alacsonyságomat.

TULLIA.

Titus, te messze mégy!
Én mindentől elállok, vedd vissza
Szavadat. Csalatkozol, ha azt véled
Hogy egyedűl a korona diszében
Kerestem szerencsémet. Sőt itt néked
Fogadom — ámbár új trónus vár reám —
Hogy Róma falait életben el nem
Hagyom. Itt, hol először a napvilágot,
Hol téged, e kínok szerzőjét, láttalak,
Itt vérem önnön kezemmel kiontom
Néked örömödre, kegyetlen! Akkor!
Akkor, majd ha látni fogod Tullia
Mely híven szeretett, virágzó létem
Elhervadva, e szívet, mely egyedűl
Éretted vert, hideg hamvában látod;
Akkor vas szíved meglágyul és
Tullián bánkódik, egy ártatlan

Teremtésen, mely boldogtalanúl,
De híven szeretett.

TITUS.

Oh Tullia!
Mely szépen rajzolod az én sorsomat,
Jobb akaratom elhagyott, erkölcsöm
Többé nem vígasztal. A szerelem
Ad most fegyvert kezembe, és halni
Megyek, midőn éltemet kedvelem;
Vétkekben úszom, midőn lelkem az
Erkölcsöt tiszteli.

TULLIA.

Légy férfiú,
Légy erős, végy példát hívedtől.
Tudod, hogy szívedben élni legszebb szerencsém,
De azért bátran nézek a világba,
Sorsomba. Bizonyos lépésekkel
Indúlok a jövendő felé, habár
Előttem a sirok megnyílnak, és a
Halál csontujjait értem kinyújtja;
Mindenhez van erőm, csak téged el-
Veszteni szívem nem engedi. Titus,
Az óra üt már, mely minket örökre
Elválaszt, vagy öszveköt. Arons vár
Reám. — Határozd meg magad. Vagy mint
Királyné vezess be Rómába; ha nem,
Nézd a falak előtt Tullia halálát.

TITUS.

Országolj te! — én néked szolgálok.

TULLIA (*magában*).

Mért rettegek, hogy őtet megnyertem?
Mi szorítja szívemet? (*Titus nézésébe elmerül.*)
Oh Titus!

TITUS.

Mit kivánsz még Tullia, mindent, mindent
Végbe viszek.

TULLIA.

Kedvesem, férjem! kiméld
Drága életedet. Tullia meghal,
Ha néked bajodat látja (*karjába dűl*).

TITUS (*fejét Tullia mellére hajtja*).

Bár itt
Hagyná el lelkem szomorú fogházát!
Tullia, Tullia! mennyire vittél! (*indulattal*)
De karjaim közt tartám őt — a sors akár
Mit végez, új erővel elvárom,
Mert szerencsés voltam. (*Tüzesen magához szorítja.*)
Drága lélek,
Így hálálom meg hív szerelmedet.

TULLIA.

Titus most elhagylak. Ha az istenek
Akarják, szebb állapotban egymást

Meglátjuk; addig légy boldog. Ne felejtsd
El, hogy értem harczolsz s hogy nálad van
Tulliának élete és holta. *(Karjába dül.)*
Jövendő napjaim, Titus! egyedűl
Néked legyenek szentelve.

TITUS.

Légy boldog!

(Tullia s Algine elmegy.)

NEGYEDIK JELENÉS.

Titus (maga).

Te győzesz Tullia, és Róma néked
Szolgál. Jőj és uralkodjál. Felteszem
A koronát isteni fejedre,
Hamindjárt szívem vérével kell érte
Adóznom. Brutus, ne átkozz, mert nem
Esméred a szerelem hatalmát.

ÖTÖDIK JELENÉS.

Titus, Messala.

TITUS *(örömmel Messala eleibe megy).*
Várva jősz barátom, segítséged most
Használhat.

MESSALA.

Hív osztály őrzi Quirinus
Kapuját, mindnyájan csaknem tehozzád

Esküdtek és királyoknak neveztek.
Ne mulass, használd az éjszakát, mely
Sokat könnyebbít.

TITUS.

Közelget az idő,
Tudom, hogy Tullia magát gyötri,
Azért sietek — *(a mint menni akar, jön Brutus).*
Oh egek! az atyám.

HATODIK JELENÉS.

Brutus, Titus, Messala s egynéhány a tanácsból.

BRUTUS.

Róma új veszedelemben forog,
Titus, benned bizodalmam, siess
Váltságára. Még az éjjel fogja az
Ellenség Rómát ostromolni, mint egy
Kiküldött kém hirelte. Menj kedves
Fiam, nyúlj éles fegyveredhez; ne
Sajnáld éltedet. És hamindjárt vissza
Nem térsz, halhatatlan maradsz Róma
És Brutus szívében.

TITUS *(félrc).*

Oh Tullia!

BRUTUS.

Mit kedves fiam?

TITUS.

Én megvallom, ezt
A böcsületet a tanácstól más kézben
Szeretném látni.

BRUTUS (*keményen*).

Mi volt ez! nem akarsz?

TITUS (*bizonytalan*).

Én, drága atyám! — —

BRUTUS.

Még most se tudod,
Látom, a tanácsnak elfelejteni,
Hogy kérésedet kényszeríttetett
Megtagadni. Nem vagy megelégedve
Magaddal, midőn Rómát megmentéd?
Kinek adott még valaha a jobb
Szerencse oly dicsőséget? Ki viseli
Azt a drága nevet; hogy kérhetsz
Oly hívatalt, mely aggott embert kiván,
És a törvény megtilt? Vesd ki fiam
Az elmúltat szívedből és gondolkozz
A jelenlétre és nagy nevedre.
Ne várj jutalmat tettedért, az a
Drága hiedelem, mely lelkedet
Felemeli, legyen legszebb értéked.
Én atyád vagyok és békén lerakom
Fáradt csontjaimat, ha győzedelmes

Kezed bécsukja szememet; mert érzem,
Hogy Brutus él szeretett fiában.
Készülj. Én kísérlek, ámbár ősz fejem
Gyenge és karom fegyvert nem forgathat,
De mégis követlek ; nézlek mint győzől.
Ha pedig oda vész benned dicső
Rómának vezére, én is mint szabad
Melletted meghalok.

TITUS *(félre).*

Mit tegyek? Az
Örvény megnyílik előttem, vissza
Nem térhetek — akárhova fordulok,
Vesztemet és szégyent s halált látok.

HETEDIK JELENÉS.

Valerius, Publicola sietve jön, *az előbbiek.*

PUBLICOLA.

Brutus, csak magaddal akarok szólni.
(Brutus int, és Titus, Messala a tanácscsal elmennek.)

BRUTUS.

Siess fiam!

PUBLICOLA.

Rómát nagy veszedelem
Fenyegeti, el vagyon árúlva.

BRUTUS.

Hah!

PUBLICOLA.

Nem lehet benne semmi kétséget
Találni, ámbár a feltámadás
Fejeit nevezni nem tudom. Tarquin
Hivattatik, és már annyira fogott,
Hogy egy része a népnek magát megadta.

BRUTUS.

Hát a rómaiak magok ohajtják
A rút szolgaság jármát — most, most halni
Idő lesz.

PUBLICOLA.

A pártütők nékem ugyan
Elszaladtak, de üldöztetem őket.
Menos és Lælius azok, kik Rómát
Elárulhatták. Messala is őket
Védelmezi — Titus pedig annak
Jó barátja.

BRUTUS.

Most a vigyázat itt
Legszükségesebb, A szabadság s törvény,
Melyeket tanácsunk védelmez, itt
A keménységet megengedi. Egy
Igaz római se hagyja oly könnyen
Magát elfogni. — A nép keljen fel,
Ő is érzi az arany szabadságot.
A tanács tüstént gyülekezzék öszve.

NYOLCZADIK JELENÉS.

Proculus, az előbbiek.

PROCULUS.

Egy szolga vár reád — véled szólni akar.

BRUTUS.

Ily éjjeli időben?

PROCULUS.

Nagy titkokat,
Mondá, fog ő néked felfödözni.

BRUTUS.

Ha Rómát illeti, meghallgatom
Őtet. *(Proculushoz fordúl)*
Te menj s mond néki,
Hogy mindenek előtt a Quirinus-
Kaput legjobb állapotban tartsa.
Lássa így a világ, hogy Róma és
Brutus nem fél egy király hatalmától.

ÖTÖDIK FELVONÁS.

ELSŐ JELENÉS.

A Capitolban.

Brutus, a tanács, Proculus, egy szolga és *lictorok.*

BRUTUS.

A régi szolgaság majdhogy erőt nem
Vett, nagy volt a veszély, mely ma Rómát
Fenyegette. Ez éjjel Tarquin magát
Eltökélé fegyveres kézzel Rómát
Bévenni; Liguria követje
Alattomos mesterségei által
Tudta városunkat ily közel hozni
Estéhez; kivel önnön polgárink
Tartottak, és a végbevitelt neki
Lehetségessé tenni akarták.
Az egek magok elfordították
A sötét felleget, mert ez a szolga
Meghallotta, midőn végeztenek és
Nekem hirűl adá; arra tudtam
Mit tegyek, esmérvén hivatalomat.
Messalát mindjárt vasra verni és
A tanács eleibe hozni parancsoltam
S véle kivallatni pártütő társait.
A szolgák megfogták, kezökben volt
Kardja, mely reátok, ti atyák, volt

Élesítve: már vezették, midőn ő
Így szóla: Az én titkomat ti soha
Meg nem tudjátok s ha nélküle nem
Lehettek, kérdezzétek vérző szívemet;
Én meghalok. Arra magát keresztül
Szúrta s meghalt mint egy római szokott
Halni. Aronst, ki már magát szabadnak
Tartá, vitéz seregünk csakhamar
Elérte, mindjárt ide hozzák őtet
Tulliával. A többi gonoszokat
Publicola fáradozik felkeresni;
És esmérjük csak őket, azon kemény
Itéletet se kérés vagy sírás meg
Ne lágyítsa; legyen köztök testvér
Vagy fiú — meg kell nékik halni. Rómát
És a szabadságot csak tekintsük,
Polgárok. *(A szolgához fordúl, ki térden várja jutalmát.)*
És te, ki szolgaságban
Születtél, de nemes melled római
Szívet hordoz, vedd tőlem azt, a mit
Ma én és az egész tanács néked
Köszönhet, a szabadságot.
(Őtet felemeli. Szolgák felső ruhát akasztanak nyakára.)
Gerjedj fel
Ezzel érdemesb tettekre: hasonló
Légy Róma- s az én fiaimhoz, légy
A tyrannus félelme.
(A szolga a többi tanács mellé áll, kivül lárma hallatik.)
Mit hallok?
Mely lárma? (Proculus béjön.)

PROCULUS.

Aronst a tanács eleibe
Hozzák; itt jön.

BRUTUS.

Ő eleven képe
Porsenna s Tarquin csalárd szíveiknek.

MÁSODIK JELENÉS.

Arons (megkötve), *az előbbiek.*

(Mihelyest belép, Brutus intésére a lictorok feloldozzák lánczait.)

ARONS.

Látom, rómaiak, hogy ti minden
Erkölcsből kivetkőztetek; látom,
Még a nemzetek törvényét se
Tisztelitek immár. Vélem így bánni
Az én megsérthetetlen hivatalom
Mellett!

BRUTUS.

Az nagyobbítja vétkedet.
Követséged néked most nehezen
Fog használni.

ARONS.

Az én királyom —

BRUTUS.

Elég!
A *királyokat* szent frigyben tartani,

Nem idegen országban támadást
Indítani volt a kötelességed.
Tudod mit míveltél? s hogy ezzel halált
Érdemlettél? Mi vitt arra? De tanulj
Erkölcsöt a rómaiaktól, mi —
Megengedünk. Büntetésed egyedül
Az legyen, hogy lássad társaidnak
Böcstelen halálokat. Menj azután,
Vidd hírül királyodnak és beszéld el,
Mely keveset árthattál; lássa utóbb
A világ alacsony tettedet s Róma
Nagylelkűségét s hatalmát csudálja.

ARONS *(félre)*.

A boszúm még is lelkedet találja. *(Elvezettetik.)*

HARMADIK JELENÉS.

Publicola, Brutus, a tanács.

BRUTUS.

Mint folynak a dolgok? meg vannak-e
Mind fogva? *(Hallgat.)* De mely sötét tekintet,
Mely szomorúság látszik képeden?
Mely szerencsétlen hírt kell hallnom? Te
Remegsz?

PUBLICOLA.

Most is Brutus maradsz? *(Félre.)*
Mint kezdem?
Helyette reszketek.

BRUTUS.

Olvasd neveiket!

PUBLICOLA.

Bár elhallgathatnám! — *(egy táblát ad neki)*
Ebből meglátod
Az elárulókat.

BRUTUS.

Mit látok? Hah!
A fájdalom és a szégyen megemészt.
Fiam Tiberin! az ő neve is itt
Áll.

(Nagy csendesség; minden szem rajta függ, magával küszködik, végre magához tér.)

Megbocsássatok polgárok, már
Meg vagyon fogva.

PUBLICOLA.

Védelmezte magát
És mellette még kettő; de vitéz
Seregünk mind a hármat megölte.
De még nem elég; légy erős Brutus,
Még nagyobb szerencsétlenséget kell
Hallanod, mely téged és Rómát illet,
Mely nékem szívemet hasítja.

BRUTUS.

Nem,
Elég már, mi van még hátra — többet
Ennél már nem veszthetek. Szólj!

PUBLICOLA.

Nem látod?
Olvasd a táblát, melyet Messalánál
Találtak.

BRUTUS.

(Olvasván, Proculus karjába dűl, nagy fájdalommal felkiált és képét eltakarja.)

Oh egek! Titus! —

PUBLICOLA.

Csak nem rég
Láttam őt fegyvertelen állni,
Mély fájdalom képében — halálát
Békén látszott várni.

BRUTUS.

Polgárok! Én
Nem vagyok érdemes, hogy bennetek
Kövesselek. Lássátok bennem is
Róma ellenségét. Itéljetek ti
Minden kegyelem és irgalom nélkül.
(A tanács csendesen és szomorúan elmegy.)
Hogy még ősz fejem ezeket megérte!
Tiberin! és te örömöm Titus! — Oh!

(Proculus elvezeti.)

NEGYEDIK JELENÉS.

Egy piacz.

A nép mindenfelé szalad; foglyokat látni a játszóhelyen keresztül a Capitolba vezetni. Elül egy kövön rendetlen, siralmas képpel *Tullia* ül, körülötte *Algine*, több *római*, *néppel*.

TULLIA.

E hát a vége, kegyetlen sors, rövid
Életemnek? Így végzem szomorú
Pályámat? Óh ti hatalmas istenek
Mit vétettem? *(Rabokat vezetnek előtte.)*
Hah mint rázza lelkemet
Ez a tekintet. A mérges fúriák
Elhagyák Tartarus mélyeit és
Szivembe vérlángokat fújnak. Ott
Emeli egy kígyói fejét és nehéz
Átkokat küld rám! Félre, félre gyilkos
Képek! ne kísérjetek. *(Magához tér.)*
Hol valék —
A kemény Nemesis, érzem, közelget
Hozzám, hogy méltatlan egy ártatlan
Lelket a kárhozatba dönték. Bocsáss
Meg Titus, mert Tullia is meghal.
Oh Titus, kedvesem — énértem, oh
Értem vérzettél.

(Siralomnak ered, több jelenvalók sírnak.)

ÖTÖDIK JELENÉS.

Titus, az előbbiek.

(*Titus* lictoroktól környülvéve a játszóhelyen keresztül vezettetik. *Tullia* őt meglátván, nagy indulattal karjába szalad.)

TULLIA.

Hah! mit látok, Titus!

TITUS.

Valóság vagy égi tünemény? Tullia,
(*Fakadozó fájdalommal.*)
Szerencsétlen! így látjuk meg egymást!
(*Karjába dűl.*)
Oh istenek, nékem megvetettnek
Még ily boldogságot!

TULLIA.

Oh engedj sírni,
Meleg vérkönnyeket sírni, drága
Lélek, míg létem eloszlik. Én! én
Vagyok gyilkosod. Én rontám el szép
Dicsőségedet.

TITUS.

A sors nehéz keze
Rajtam feküdt — rossz ember nem voltam —
(*A körülállókhoz fordúl.*)
Nézzetek ide rómaiak, még
Egyszer szól Titus hozzátok; nézzétek

Ezt a szépséget és itéljetek,
Hogy ki ne érezzen —

EGY KATONA.

A tanács reánk
Várakozik. Már ehez nincs idő.

TITUS.

Igaz! oh igaz, a gonosztevőnek az
Öröm nem virágzik — Tullia! nékem
Az órám lefolyt — a halál integet.
Légy hát boldog, felejts el ha lehet,
És egy könny szemedből légyen szerelmem
Végső áldozatja — *(menni akar).*

TULLIA.

Megállj Titus!
S hallgasd Tullia utolsó szavait:
Én is tudok halni, engem is Róma
Szült. Nem a trónus vesztesége vitt
Arra a bal gondolatra, téged
Elcsábítani, nem nagyravágyás,
De tüzes szerelmem; karjaid közt
Nem irígyleném bárkinek a világ
Csillagkoronáját. Vad indulatom
Készíté kora sírodat.

TITUS.

Nálad
Nélkül úgy is mi lett volna éltem?

TULLIA.

Titus! Te oda vészsz. És így én se
Akarok már élni, a mit fogadtam,
Nézd, híven megtartom. *(Magát keresztül szúrja.)*

TITUS.

Oh örök irgalom!
(Tulliát felfogja és lassan a földre ereszti.)

TULLIA *(szakadozva).*

Ott az örökségben meglátjuk egymást,
Ott is híven találsz. Reményem bételt,
Mert karjaid közt halok — megbocsáss —
Én — Titus — *(meghal, Algine elfut).*

TITUS *(nagy csendessség után).*

Nyugodj békén drága lélek,
Itt ezen a földön egy ellenséges csillag
Hív szerelmünket vesztünkre fordítá.
(Nézésében elmerül.)
Mely szép még holtan is — és az a mély seb
Mellében nem oly rettenetes nékem
Mint az élet. *(A tőrt kihúzza Tullia melléből.)*
Ez a vas engem is
Megszabadíthatna és véremet
Vérével keverhetném — egy gyenge
Taszítás, és ez a csepp élet oda
Esik, és az a pára visszatér
Honába, mely örömre és fájdalomra

Ez ideig a testben lakozott —
Nem! vétkem példát kíván, vigyetek
A tanács eleibe. *(Elveti a tőrt.)*
S ezzel magamon
Rómát megboszulom. *(Elvezettetik.)*

EGY POLGÁR.

Jobb sorsra méltó
Két szív, én sajnálom őket, ily ifjan
Elköltözni.

MÁSODIK POLGÁR.

Ily véget szokott hozni
A zabolátlan indulat. Titust
Sajnálom.

ELSŐ POLGÁR.

Halált nem érdemel.

MÁSODIK POLGÁR.

Igen
Félek az atyja kemény szívétől.

HARMADIK POLGÁR.

Siessünk a Capitolba — ha lehetne,
Őtet oly rút haláltól megmentsük.

HATODIK JELENÉS.

BRUTUS *(maga).*

Megfoghatatlan az istenek végzése,
Kiktől mint bíráktól mi földiek

Félünk; igazságtokra építém
Róma szabadságát, és nagy munkám
Általatok veszszen el? Fiaimat
Kell eszközöknek látnom! Tiberin
Tarquinnak szolgál a haza vesztire:
Az is nagy csapás volt, mert én nemzém
Őtet — de Titus! ez a bajnok, kit
Egész Róma tisztelt, kinek én magam
Tettem fel a koszorút fejére —
Kiben Rómának védjét magam után
Hátra hagyni véltem, ki csak nem rég
Diadalmat nyert — oh istenek, Titus!

HETEDIK JELENÉS.

Publicola, Brutus.

PUBLICOLA.

A tanács téged választott Titus
Birájának.

BRUTUS.

Engem?

PUBLICOLA.

Téged!

BRUTUS.

A tanács
Kiadta már végső itéletét?

PUBLICOLA.

Mindnyájan a halálra ítéltettek.

BRUTUS.

És én önnön gyermekemet itéljem?

PUBLICOLA.

Szoros erkölcsödben bízunk.

BRUTUS.

Oh Róma!

PUBLICOLA.

Mely feleletet vihetek vissza
A tanácsnak?

BRUTUS.

Hogy Brutus általlátja
Azon tiszteletet, melylyel a tanács
Hozzá viseltetik; — de Titus minden
Védelmezés nélkül magát megadta,
Talán — Megbocsáss, ő menté meg Rómát —
Érzem hogy őtet még most is szeretem.

PUBLICOLA.

Brutus! alig hogy Tullia magát
Megfogva látta és mind azokat
Kik atyját védelmezték — midőn látta
Őket a halálra vezettetni, Titus
Karjai közt magát keresztülszúrta.
Így hát Tarquin legutolsó vére
Magát nékünk áldozatul adta —
Ő szerette fiadat és Titus volt
Legutolsó szava.

BRUTUS.

Isteni végzés!

PUBLICOLA.

Most ülj le bírószékedbe és mit
Brutus végez, Róma jónak itéli.

BRUTUS.

Szolgák! vezessétek Titust elömbe.

PUBLICOLA.

Én addig visszatérek a tanácshoz,
Megvallom mint szenvedsz s nagy lelkednek
Hirdetem igaz állhatatosságát. *(Elmegy.)*

NYOLCZADIK JELENÉS.

Brutus, Proculus.

BRUTUS.

Bár merre fordítom eszemet, meg nem
Foghatom, hogy Titus, Brutus fia,
Eláruló lehetne. Ő szerette
Rómát és atyját — esmérem szívét,
Mely el nem fordúl oly hamar a jótól —
Nem, nem! Fiam azt nem cselekedte.

PROCULUS.

Messala volt mind ennek szerzője,
Talán takarni gondolta magát

Titus nevével, vagy talán irígység
Volt az ő vádolója.

. . . . .

BRUTUS.

Az egek
Adják!

PROCULUS.

Ő most egyetlen egy fiad,
És hamindjárt hibázott, Rómától
Kezedben van élte; ne foszd meg a
Hazát ily bajnok vezértől — mint atyja —

BRUTUS.

Gondold el, mely hivatalt viselek.

KILENCZEDIK JELENÉS.

Titus, lictorok, az előbbiek.

PROCULUS.

Itt jön!

TITUS.

Brutus! — mely félelem, mely szégyen!
Nyílj meg föld s temesd el tettemet — kedves
Atyám — szabad fiadnak —

BRUTUS.

Elég, két
Gyermeknek hagyott a sors atyjává
Lenni; egyik oda veszett, téged
Még nem tudom, annak hívhatlak-e?

TITUS.

Fiadnak nem érdemlek lenni.

BRUTUS.

Állj hát
Te pártütő, kemény bíród előtt. *(Leül.)*
Te szent hitedet megszegvén, Rómát
Új szolgaságba ejteni akartad:
Szólj, mért védelmezted, nagy esküvésed
Ellen, hazád kegyetlen tyrannját?
Mit vétett Róma, hogy így elárultad?

TITUS.

Én semmit nem végeztem — egy gyilkos
Indulat elragadá elmémet.
Nem tudom, hogy történt, s csudálkozom
Magam, hogy oly rútúl hibázhattam!
Azt tudom csak, hogy szívemen bánat
S szörnyű fájdalom rágódik, s hogy Róma
Magát rajtam meg tudja boszúlni —
A halál nékem elkerülhetetlen.
Tégy itéletet, egész Róma rád néz,
Rajtam vegyen példát minden római,
Mely gyalázat éri a gonosztévőt.
Így véremet a hazámért ontom,
És halálom válik szabadság
Hasznára.

BRUTUS (*félre*).

Ennyi erkölcs oly gonoszság
Mellett — (*Titushoz*) Annyi tiszteletnél, melyet
Te nyertél — mi vihetett ily alacsony
Hívtelenségre?

TITUS.

Nagyravágyás, boszú
A tanács ellen és tiltott szerelem.

BRUTUS.

Tovább, tovább!

TITUS.

Tulliát szerettem — s ő-
Érte hordozom ez alacsony vétket.
De mit szólok tovább, Rómának nem
Használ, és te fájdalommal hallod
Fiadnak mély estét. Siess, hogy szabad
Legyek a kinoktól, melyek szívemet
Szaggatják. (*Lábaihoz esik.*)
Nyisd meg, kérlek, hív atyai
Karodat és mondd, hogy szíved rajtam
Sajnálkodik; csak azt mondd, hogy nem gyülölsz,
S ez az egy szó visszaadja régi
Erőmet. Egész Róma akkor látja,
Hogy Titus tettét megbánta és hogy
Titus fiad él — a te szerelmedben.

BRUTUS *(fellengezve).*

Oh haza, vedd bús áldozatomat — vissza
Atyai érzemény —

(Küszködik magával, hiában akarja nagy gyötrelmét titkolni, végre Tribunhoz.)

Tribun! vezesd
Fiamat a kárhozat helyére.

(Egészen meglágyúlva Titus karjába dül, könnyes szemekkel.)

Te, kinek öregségem örűlt, te hív
Szerelemnek tárgya; kelj fel
És jőj atyai mellemhez. Így kellett
Itélnem. — De ha Brutus nem volnék,
Életben hagynálak. Nézd e könnyet,
Mely képedre gördűl; e mutatja
Nehéz fájdalmimat. Menj, hallj meg, mert
Megérdemletted, de ne remegj tőle:
Halj úgy, mint egy római hal — és így
Büntetésed által még dicsőséget
Nyerhetsz.

TITUS *(Brutus nyakán.)*

Drága atyám! Érdemesnek
Hozzád akarom magamat mutatni.
Brutus megbocsátott. — Tullia, téged
Követlek!

(Nagy érzeménynyel még egyszer az atyjához fordúl.)

Jó éjszakát drága atyám! *(Kimegy.)*

TIZEDIK JELENÉS.

Proculus, Brutus.

PROCULUS.

A tanács veled érzi, s méltán, súlyos
Gyötrelmidet. Én részemről nagyon
Sajnálom vitéz fiad vesztét.

BRUTUS.

Nincs
Idő most Brutust vígasztalni, sőt
Arra figyelmezz, hogy Rómát veszély
Fenyegeti. Róma egyedűl lészen
Ezután minden gondom. Ő szivemhez
Növe fiaim helyett, kik, oh fájdalom!
Oly méltatlan oda vesztenek. Ez az
Élet legyen Rómának szentelve,
Mely bár a haza javáért és a
Szabadságért a sír felé hajlana.
Itt állok gyökeretlen törzsök, melynek
Zöld ágait egy ordító fergeteg
Letöré s letiprá — de egy szép virág
Tenyészik alattam, a dicső Róma
Hosszas szabadsága. Ez ékesítse
Brutus keskeny sírját; ez nyugtat, és
Új erőt ád hátralevő éltemnek.

TIZENEGYEDIK JELENÉS.

Egy a tanács közül, Proculus, Brutus.

SENATOR.

Brutus!

BRUTUS

Mit kívánsz? Fiam már meghalt?

SENATOR.

Hideg tetemét ha parancsolod
Hogy elődbe hozzák —?

BRUTUS.

Nem, a Capitolba,
Hol győzedelme jelei függenek,
Hol diadalmát tartá. Lássa a nép
S a tanács, hogy' bünteti Brutus Róma
Ellenségét, s a hazánk váltságáért
Adjunk hálát a dicső isteneknek.

(Vége.)

RÉGI SZOKÁS MEGMARAD.

PERZSA REGE.

(Gaal György német eredetijéből fordítva.)

«Ifjuságomban én felette eleven és indulatos voltam. Az asszonyokat kábulásig szerettem, hittem szavaiknak, hízelkedéseiknek. Ők Perzsia legszebb férfiújának mondtak, s én valóban szépnek hivém magamat; ők ritka éles elmémet magasztalgatták, s én magam is néha elmésnek tartogattam magamat. Az ő csábító dicséreteik, hízelkedéseik döntötték el szerencsémet. Oh Meledin! egykor bőségben éltem, most alig birok annyit, hogy pályámat nyugton futhassam végig. Az ifjúság, fájdalom! merő dőreség, őrjöngés; volt volna éltem tavaszában az a tapasztalásom, mely most vagyon, Ispahánnak egyik leggazdagabb kereskedőjét látnád bennem. Most majdnem koldus vagyok.»

«Kétség kívül, monda Meledin; ha húsz évű korunkban azt tudnók, mit nyolczvanadik évünkben, sok bohóságot nem követénk vala el. Mely különböző volna sorsunk e mostanitól. Valóban a tapasztalás rosszkor jő, midőn tanácsaival már nem élhetünk. Mit használ tudományunk, ha nincs többé időnk azt használni. A mi az én sorsomat illeti, kedves Amesztán, engem a hívság vesztett el. Balgatag épen nem voltam, ezt tudtam; de oly nagy vala

vigyázásom a ragyogásra, hogy szerencsétlen nyelvemmel soha nem birtam. Szerénytelenségem egyedül való oka, hogy soha nagyságra nem jutottam. Vajha visszatérhetnék ifjú koromba! soha mostani tapasztalásom mellett hasonló bohóságokat el nem követnék. De most késő a bánat.»

Így beszélgete két ősz agg egy pálmának árnyékában, a maáráni barlang nyilása előtt leheverészve. Mind a kettő maga kárán okult. «Oh hatalmas Mohamed! kiáltának egyszerre, fájdalom, mi soha többé meg nem ifjodunk! Mi hasznunk van immost ama számtalan balesetekből, melyek értek; mi hasznunk dőreségeinkből s azon arany bölcseségből, melyet hosszú idők sora nyujtott!»

Míg így szólának, a barlangból csendes zörej hallszott, hasonló Zephyr susogásaihoz; majd közeledett, s midőn szemeiket felveték, egy nemtőt (geniust) láttak feléjök lépdelni, ki leírhatatlan szelídséggel szóla hozzájok: «Amesztán! mondá, Meledin! ne remegjetek előttem. Egyedül annak jövök, hogy minden kívánságaitokat betöltsem. Régóta lakom már e magányos barlangot és épen keresztűl akartam vándorlani a világot, midőn panaszaitokat hallanám. Nem tartám igazságtalanoknak s megosztám fájdalmatokat, mert megismerem, hogy az ég szeretet nélkül bánt veletek; bölcseséget adott, midőn többé nem használhatjátok. Halni tanított, midőn alig maradt miből élnetek. Jóvá teszem ezen igazságtalanságot, s ha kívánjátok, ifjúságtok arany napjait, erőtöket, szépségteket visszaadom. Mely

kort kívánnátok? szóljatok!» — «Húsz esztendőt! húsz esztendőt!» kiálta a két agg egyszerre. «Elhiszem, felele a nemtő; legyen! ti húsz esztendősek vagytok.»

S valóban, mely hirtelen elváltozás! Alig mondá ki e szavait a nemtő, már fris, ifjúi vér szökdele ereikben. Reszkető térdeik véletlen megerősödének, görnyedt testök felegyenesedék férfiúi erőben, tar homlokok körül szép haj kele, mely teljes fürtökben omlott le vállaikon, hosszú szakállok eltünt s gyönge pelyhek csiráztak áll- és ajkok körül. A nemtő tükröt vona elő tág redőjű palástjából s örömcsodálat lepte mind kettejét, megpillantván benne magokat; önfelejtve szökeltek gyönyörűségökben, nem bámulhatván eléggé testök s arczvonásaik szépségét, a teljes tagok fürgeségét, az izmok vas erejét. Oda borulának a nemtő lábaihoz, de ez mosolygva emelte fel őket s monda: «Barátim, minekelőtte ezt megköszönnétek, tudnotok kell, élhettek-e ajándékimmal, hasznosak lesznek-e azok nektek, vagy kártékonyak. Meledin! vedd e varázsgyűrűt; ezt viselvén, minden embernek titkait felfedezed, ha szemébe nézesz. Hiuságod ki fog elégittetni, de légy ura nyelvednek. Te Amesztán! itt maradsz távollétem alatt, légy őre palotámnak, melyhez e barlang vezet és végetlen kincseimnek. Minden javak telje vár s kívánatod elég, hogy kívánságaidat betöltve lásd. Ellenben én tőled csak egyet kívánok, mi épen nem kerül sok erőbe: őrizd gyönyörű kertemet, mely előttem mindenek felett kedves. Vigyázz, hogy halandó soha küszöbére ne lépjen s tudd, hogy magad is elvesz-

tél, ha azon túl mersz hágni. Év multával, ha szolgálatoddal, mint reménylem, megelégedhetem, jótéteményekkel elöntlek: s akkor Ispahánba térhetsz s ezen gyönyörű város mint leggazdagabb, leghatalmasb urát uralni fog.»

Térdre borúla ismét a két új ifjú a nemtő előtt; örömmámorok sem mértéket, sem szót nem lele; képzeletök édes gyönyörámulatban özönlék s paradicsomi képű jövendő látszék tekinteteik előtt fejledezni. Végre elváltak. Meledin a drága bájgyűrűvel Ispahán felé indult. Amesztánt a nemtő barlangjába vezette. Minekutána egy ideig sötétben halada, véletlen a nemtő palotáját pillantotta meg teljes pompájában. Soha szemei hasonló remekét az építésnek nem látták. Tömérdek gyémántoszlopokon nyugodt az épület, s aranylépcsők vezettek fel hozzája. Amesztán elvakulva ily látványon, nem szólhata. A nemtő pedig monda: «Légy ura ezentúl e virágoknak; parancsaid oly pontosan lesznek véghez hajtva, mintha enyéim volnának; ezer szkláv kész, leghalkabb kívánságodat azonnal betölteni. Élj boldogul, néhány napra elhagylak. Emlékezzél kertemre s arra, mit neked meghagytam iránta.» Itt elméne a nemtő s Amasztán ura volt e bájoló laknak. Számtalan minden színű, minden nemzetbéli rabszolgák gyűltek össze körüle, hogy parancsait kihallgatnák s nem hagyának neki időt óhajtásait kibeszélni. Drága ételek tálaltattak, s míg ő a legválasztottabb falatokkal élne, egy közellévő teremből elragadó hangok zengének feléje, holott a legszebb szklávok ünnepi

körökben forgának s alakjok és mozdulataik kecsével mulatták; majd a legtündérebb versenyénekek hallszának, melyekben Amesztán szépsége, kellemei, lelke adományai dicsőittetének: míg ő maga a legfinomabb borokkal élenge. A nemtő tudniillik nem volt a Korán törvényeinek alávetve, mint a halandó: mert a próféta csak Ádám fiainak tiltá meg a bort, kiket gyengeségök minden pillantatban el-elcsábít, hogy az égnek legnagyobb jólétével is visszaéljenek.

Vége lévén az ebédnek, más szolgák aranyos füstölő edényekkel jöttek s Amesztánt legott tündéri illatok fellegeibe boríták. Lassúdan azután a leglágyabb, legrengőbb ágyra tevék, hol ő a szelíd nyugalom karjaiban elszenderült, ringatva deli álmaktól, mosolygó gyermekeitől a megélt örömnapnak.

Hajnalban egy pompás, hatszáz tündér-képekkel diszesített fürdőterembe vezették. Kiszállván a vízből, két szkláv pehelypárnákra bocsátá, tagjait dörgölgeté illatokkal s fejét fűszerrel bélepett vánkosba borítá. Ereiben gyönyör szökele s képzelete a mennyországban ledérgett.

Minden nap új örömekkel kínálta, s a jámbor Amesztán meg nem foghatá, mint tudák szolgái minden leghalkabb kívánságát mintegy előre látni s megelőzve bétölteni. De azoknak számos seregében még eddig egy asszonyi teremtményt sem pillanta meg s e hiányt ő napról-napra mindinkább érezte. Különös! így tünődött magában, makacsságból vagy szeszélyből tette-e azt így a nemtő, vagy nem bírik

bölcseségemben? Töltötte volna el palotáját Ázsia s Európa legszebb hölgyeivel, engem azok hidegségem sarkaiból ki nem forgatnának. Eleget csaltak már meg; ismerem őket; a tapasztalás okosabbá tett; és ha valaha mégis szerelembe esném — nem, soha; s a nemtő minden bizonynyal azért távoztatott el innen minden asszonyt, hogy az ezen hivtelen nem látásából eredő kelletlen emlékezések örömeimet ne zavarják. De ő balul ítél felőlem; én az asszonyok iránt sem szerelmet, sem gyűlölséget nem érzek s a föld legszebbike sem tudná egykedvűségemet háborgatni.» Azonban néha mégis azt mondogatta magának: «Ime közepén ezen éleménynek, ez örömeknek, szüntelen érzek valamely hiányt. Most hogy ifjúságomat, szépségemet visszanyertem, mégis szeretném tudni, mit gondolnának felőlem az asszonyok; oh minden bizonynyal ezer móddal azon volnának, hogy nekem tessenek; s ez a tréfa annál inkább mulatna, mert hála tapasztalásomnak! magam semmikép koczkára nem tenném. Valóban, ha mindent megfontolok, meg kell magamnak vallanom, hogy jobb szeretném, ha asszonyok is volnának itt. «Öt-hat napig tartott ez az érzése, midőn egyszerre az a kívánság szállá meg, a rá bizott tündérkertet nézelleni. Minekutána a világ legkiesb völgyén keresztűl ballaga, egy dombra jutott, melyet minden éghajlatok s évszakok legdúsabb gyümölcsfái árnyaltak be. Ezen domb aljáig ért azon magos ezüst kerítőfal, mely a nemtő titkos kertét körűlvette; egy arany *rostélykapú* hagyá csak megpillantgatni szépségeit,

de a bemenetelt gátolta. Amesztán közelített s csodálkodva legeltette szemeit a megbájoló virányon, mely neki mása, ha nem maga az előképe volt Mahomed paradicsomának.

«Mennyei vidék! kiálta, ah hogy a nemtő beléptemet megtiltá.» — Most rostélyon keresztül egész sereg fiatal leányokat láta meg, szépségben a húrikkal vetélkedőket, kik legott a rostélykapúhoz közelítettek. Fátyol nélkül voltak, s alakjok lágy idomjait a könnyűded vékony leplek csak félig rejtették el. Vidámság és tetszvágy pillanta ki szemeikből. Midőn Amesztánt megláták, bámulni látszottak, egymást nézdelék, titkos szavakat és jeleket váltogattak, pajkosan feléje mosolyogtak s majd nyájasan integettek is, hogy osztaná meg velök a szép táj örömeit. Amesztán rendületlen maradt; erre egy a lánykák közül megszólamlék s az egész deli társaság nevében ismételte a meghívást; sok szépet, kedvest mondogatott neki; erre mások ezüst szavaikat a legkellőbb hangszerek zengzetei közé vegyíték, melyeket kimondhatatlan kellemmel és könnyűséggel játszának; mások táncznak álltak s mindannyi sylphidek gyanánt a legékesb tekervényekbe s bájkörökbe fonódtak.

Amesztán nem kevéssé gyönyörködött e tündér látványokon; önszeretete megtisztelve érzé magát annyi inger, annyi mesterség feltevése által, melyekkel e fiatal szépségek őt érdekelni iparkodtak; de az ő szíve erős volt, annyi tapasztalás bölcscsé tette, s mosolyogva és egykedvűen nézte bájoló játékaikat.

De egyszerre némely távolságban egy magányos myrth-lugasban egy ifjú leánykát vőn észre, mely elválva a többitől egy csermelyének virágos partján üldelt. Pillanati szomorún le voltak sülyesztve s a habok futtát látszának követni; majd sóhajtás kelt melyéből, majd ismét fájdalmasan az ég felé tekintgettek szép szemei; könnyűk simultak le arczain s búba merűlve, az egész világot ellátszék felejteni.

Amesztán észre vevé, hogy a szűz őtet egy pillanatra sem méltatta; még is akaratlanúl felé érzette magát vonzatva s minden figyelmét mint egy varázslánczok által lebékózva. Semmit a lánykán kívül most sem látott, megleste minden mozdulatát s csak perczekre fordítgatta el szemeit a rostélytól, minekutána az érdeklő alak a myrth-lugas árnyékába visszavonúla s végre eltünt. Jókora ideig ott nyugvának szemei még a helyen, hol az neki megjelent, s késő estve tért csak vissza a nemtő palotájába, eltöltve egészen e nap csodáitól. «Ah! így szóla magában, most tudom, miért nem ada a mentő szolgáim közé asszonyt is: maga magának akarta ő ezt a gyönyört fentartani. A világ legszebb szerályja az övé — engem választott volna őrjévé? Valóban nagy megtiszteltetés húsz évű embernek, ki csak életet, ifjúi tüzet lehel. Pirúlok e példátlan bizodalmon. Mely dicsőség, ha majd kincsektől elborítva Ispahánba térek és a nép azt fogja kiáltani: ez az ifjú megérdemelte szerencséjét, hív őrje volt Ázsia legszebb szerályának. De nevetni is fognak rajtam, ki

fognak gúnyolni, s meg nem merek jelenni a város ifjai között.»

Közepette ezen bús elmélkedéseknek, álom lepte meg, de korántsem oly szelid álom, mint egyébkor. Megjelent képzelmeiben ama magányos merengő szépség. Kies szemei könnyükben lábadoztak, Amesztánéi hasonlóan. Nyilt karokkal akart felé sietni, de átkozott korlátok tilták el tőle; már ki vélte emelni az aranykaput sarkaiból, midőn egy rettenetes szózat azt hallatá: Megállj, boldogtalan! mit téssz? elfelejtéd a neked osztott parancsokat? — Amesztán erre felébredt. Forró veríték omlott le arczain; lángok csapongtak ereiben; reszketve felszökött fekvéről, s heves léptekkel járván fel s alá, így várta a hajnalgó nap felkelését.

Alig reggeledék, a kert felé sietett. Az arany kapuhoz közelítvén, mind eleibe jöttek a tegnapi szép alakok, bájolólag ékesítve; homlokaikon vidámság ült, de tekintetök cselt árulgata. Meglátván Amesztánt, fennhangon nevettek s ekkép idvezlék: Jó napot, szép őre a szerálynak! mint nyugodtál? hisz oly frisen felkeltél te fekvedről, mint harmat fürdejéből a rózsa! Valjon honnan vett téged, szép őriző! a mi nemtőnk? Némelyek sajnálkozó tekintettel méregették, mondván: Kár a szép ifjúért! s elhagyák őtet, kit szégyen és harag öldökölt.

Azonban azt, ki minden gondolatját elfoglalta, szemei hiába keresték: sehol az meg nem jelent. Mély csend terjedt el a körfalon belül. Végre hat várakozással töltött óra mulva visszatért a palotába.

«Talán meglelem estve, monda magában vigasztalólag. Hiszen a nemtő meg nem tiltá, hogy ne lássam, ne halljam, ne szeressem, ne szerettessem; csak azt tiltá meg, hogy a kertbe be ne lépjek. Oh ha valóban szerettetném e gyönyörű teremtmény által — de mit mondok, én boldogtalan? Még egyszer szeressek? ki lesz kezesem, hogy ez arcz, e jószívűség kigyói incselgést nem rejtenek? De nem! ily tiszta, nyilt ábrázat csak a legtisztább léleknek lehet tüköre. Ő épen nem kereste figyelmemet, nem dicsekedett ingereivel, ügyességével mint társnéi; ő szerény, szemérmes — az ő lelke épen úgy hajléka a legszentebb ártatlanságnak, mint kedves arczulatja annak képmása. Csak ez az átkozott zár ne volna! De ez nem fog szerelmemnek gátot vetni, nem annak, hogy az ő szíve hajlandóságát keressem — mely kétség kívül legfőbbje minden javaknak. Majd ha vége lesz ezen évnek s a nemtő be akarja tölteni nekem tett fényes igéreteit, azt fogom neki mondani: Nagylelkű! tartsd meg minden kincseidet, csak azt add nekem, kit lelkem szeret!»

Még napnyugat előtt az aranykapunál megjelent. Pillanati lesengve bolygották keresztül a szép virulmányt, mindenütt kívánsági, óhajtási vágyát kémlelve. Azonban a kert csendes volt, mint egy sivatag. Csak az égi madarak éneke hallszott. Amesztán várakozott; óra óra után repült, közel volt már a sötét éj s ő kétségeskedék szerencséjén, midőn véletlen közel magához fájdalmas sóhajtást halla. Mindenfelé *pillangata* leselkedve, s oh gyönyör! ott látta

szívének óhajtott asszonyát áloe- s czitromfák között egyik társnéja vállára nyugasztva szép karját, lágy gyepen ülni, mélyen gondolatokba merűlve. Egy időköz múlva felszólamlott társnéja: «Kedves Amelinám! mért e fájdalom, mely szívedet emészti az örömnek és kéjnek e ragyogó mezein? Minden a mit óhajthatsz, kész szolgálatodra. A nemtő indulatosan szeret; tőled függ egyedűl, hogy itt uralkodjál s hatalmát, kincseit véle megoszszad: csak viszonozd szerelmét; te pedig sírsz, míg társaid irígylik sorsodat. Öntsd keblembe bánatod! Adna a nagy Mahomed nekem oly vigasztaló, orvosló beszédet, mely minden bút elűz s minden sebét a szívnek meggyógyítja.»

«Hiában iparkodol vigasztalni! sóhajta Amelina. Szerencsétlenségem határtalan, s csak a halál lehet orvosom. Egyetlen egy leánya vagyok nemes anyámnak, kit imádok; egyetlen vigasztalója, gyámola a szükségben. Ez a hatalmas nemtő meglátott, szeretett s anyám karjaiból kiragadott. Szinte látom a szerencsétlent, mint él siralom közt s megfosztva minden segédtől, meg gyermekétől, egyetlen boldogságától, kétségben mint kulcsolja kezeit az ég felé. Jaj! talán el is veszett már a drága annyi inség között. Mit nekem most e kincsek? Szegénységemben szerencsés, nem óhajtok egyebet az égtől, mint drága szülőmet. Nála maradván egykor talán egy szegény, de magamtól választott férj a leggyöngédebb gondot felosztotta volna vélem. Békében folytak volna oda napjaink — a kegyetlen nemtő mindezt megsemmisíté.»

őt ámítgatni, mert messze gondolta magától s egész őszinteséggel beszélte ki érzéseit, gondolatait; a bizodalom, a barátság kebelébe öntögette csak szenvedelme vallását. Azonban folytatá a leányka szavait: «Úgy van, azon perczenettől fogva egész valóságom elváltozott; remény szállt mellembe, s kies, vígasztaló gondolatok derítik fel lelkemet; mert ha valóban úgy szeret, mint mondá, mint szentül esküvé, úgy jól tudod, csak tőle függ mindkettőnket boldogítani.»

E szavaknál Amesztán figyelme a legfőbb polczra hágott; lelke Amelina ajkaiba tapadt, ki is ekkép folytatá beszédét: «Úgy van; csak bátorságán áll, bennünket boldogítni. Tudod, Szóphia! hogy egyetlenegy történet eldöntheti a nemtőnek felettünk való hatalmát. Tudod, hogy azon perczben szabadok volnánk, melyben férfiú e földre lépne, s hogy e kertek, e palota övék volnának azonnal kimentésünk díjául. Oh vajha e javak és kincsek egykor ama szép ifjúé lennének, kit láttam, kinek képe örökké él keblemben.»

«Hah egek!» kiálta fel Amesztán hirtelen és a legnagyobb elragadtatásban; «csak ezt? S Amelina akkor enyém? s én — én ezen mennyei vidékek asszonyává tehetem?» Ekkor megmarkolta az arany rostélyokat s nagy hevesen és hatalmasan megrázkódtatta, mire a könnyenzárt kapuszárnyak megnyilának s ő kéjmámorban Amelina lábaihoz rohant; de nagy Isten! mely irtózat! — az eltünt; a kertnek, palotának minden nyoma elenyészett; minden

elszéledt légi illatokként, s a jámbor Amesztán ismét a maáráni barlang torkolatja előtt látta magát, ugyanazon magányos pálma alatt, hol a jóltévő nemtő először tünt fel előtte.

Ki írhatja le bámulását, szégyenérzését, fájdalmát? Ereje ki volt merítve, feje földig legörnyedt, térdei remegének, kezei gyöngék a vén testet támogatni. Hosszú hószakál borítá be mellét; mély barázdák vonúltak el sápadt száraz arczain s tar homloka alig állhatá ki a leáldozó nap bágyódó sugárit. Oda volt egy percz alatt ifjúsága, ereje, szépsége. Borongó lélekkel, meredt szemmel, szinte kővé válva, merült gondolatjaiba a nyolczvanados agg. Pillanatjait fel nem meré emelni a földről, hogy netalán szégyene tanuiba akadjanak. De csakhamar félbetörte szomorú tünődéseit halk léptek hallása, felnézett és ráismert, kire? — Meledinre, régi barátjára, ki szintoly töredékenyen s meggörbedve ing vala feléje.

Jó ideig hallgatának, egymást bámulva nézvén. Végre viszonlátások valamennyire megnyugasztá mind a kettőt. Meledin szólamlék meg előbb: «Ismét itt vagy, szépséges Amesztán?» kérdezvén. «S téged így látlak megint, lelkes, elmés Meledin?» mond a másik. «Fájdalom!» kiálta mind a kettő. «Ifjúságunk rövid ideig tartott: de mi kerestük. Mit cselekvénk? — Bohó csinyeket. — Úgy van. Valljuk meg.» Most elbeszélte Amesztán régi barátjának viszontagságait, s utána ez így kezdé történeteit beszélni.

«Tudom, emlékezel még, Amesztán! hogy a nemtő drága gyűrűvel ajándékozott meg, melynek ereje

által minden embernek, ha szeme közé néztem, kitalálhatám titkait. Szép, fiatal, egészséges, tele erővel, visszatértem Ispahánba, a legragyogóbb remények seregétől körüllengetve. Képzeletemben már is gazdag voltam, hatalmas, dicsőséges. Hah! mely eszközeim vannak, gondolám, rövid idő alatt mérhetetlen javak urává lennem. Minden embernek kitanulom gyöngéit s hizelkedem indulatainak. Mind ezeknek s minden szerelmeiknek, cseleiknek, ármányaiknak hasznát fogom venni s tőlem fog függeni a föld legbölcsebb, legrendkívülvalóbb emberének tartatnom. Előre fogom látni a jövendőt és soha meg nem csalatkozni. Ily képzelgések közt Zurfa kertjein által megérkeztem Ispahánba; büszkén jártam végig a pompás Shiarbach utczáját, midőn egy kisded vénasszonyt, palástba burkolva látok velem szemközt jőni; karján kosár csüggött, mely valami titkot látszék rejteni. Minden hosszas meggondolás nélkül karjánál megfogtam a dadát, fátyolát felvetettem s erősen szemei közé nézvén, mosolyogva szólék: «Ej, ej, anyók! jól látom, hogy nem én vagyok az a boldog, kit keressz. Valóban, ha a pompaszerető Akelibe, a te urad, tudná mitevő vagy, bezzeg örülne!» Az öreg asszony elnémult irtóztában s merevényen rajtam nyugasztá szemeit. «Ah! a Mindenhatóra kérlek s könyörgök, uram, el ne árulj. Igaz, hogy Akelibe egyik felesége halálig szerelmes egy fiatal emberbe a városban s neki ezeket a gyümölcsöket és drága borokat küldi; de a nagy *prófétára* kérlek, vissza ne élj e titokkal.» Mivel az

éhség és szomjúság majd hogy meg nem ölt, azt feleltem az öregnek: «Ne félj; de hadd itt ezt a kosarat, mert ma még egy falatot sem ettem.» Amaz nem késedelmezett egy perczig sem, nekem hagyta a kosarat s elosont. Én félre vonúltam, inyem kívánságainak eleget tettem s nevettem a viszontagságon, áldván nemtőmet, kinek varázsgyűrűje szerzett ily gyönyörű ebédet. Rád emlékeztem, Amesztán, egészségedért ittam s kértem a prófétát, hogy továbbá is kedvében és védletében tartson meg.

Erre házamba akartam menni, de eszembe jöve: mint fogom én magamat háznépemmel megismertetni, holott most fiatalabb vagyok ennen gyermekeimnél? Ha atyjoknak mondom magamat, kigúnyolnak, kiűznek. Fogtam tehát magamat s szolgáim gazdájának levelet írtam, melyben tudósítom, hogy egy véletlen utazás bizonyos időre elhagyatja vélem Ispahánt; s parancsolom, hogy e levél átadóját egész tisztelettel fogadják s visszajövetelemig (melynek időpontját meg nem határoztam) úgy tekintsék akaratját, mint a magamét. Ezzel a levéllel mentem haza; foglalatja szerint fogadtatám s úgy uralkodtam mint az előtt, csakhogy más név alatt.

Másnap korán már Atmeidán gyönyörű piaczán termettem, hol a kereskedők kitárják a világ minden kincseit. Ott minden rendbeli emberek felett tehettem észrevételeimet. Vevő, kalmár, kíváncsi, szerény, becsületes ember, kópé, nagy úr, udvarnok — minden ott tolongott. A varázsgyűrű ujjamon volt, s nem kevéssé mulattam magamat, min-

den legtitkosabb gondolatját, érzését a fel s alá hullámzó sokaságnak kifürkészvén. Itt egy török kereskedő Mohamedre, Abubégerre és Ómárra esküdt, hogy eladó portékáját harmincz tómányon vette, holott szeméből olvastam, hogy csak harmincz rupiájába került. «Átkozz el Mahomed! kiálta, ha csak egy obolylyal mondok többet»; s mégis legalább huszonöt tómányt hazudott.

Egy másik különféle holmit tárt ki s a feléje közelgető fiatalságra kacsingatott. Ott olvastam szivében, mint vágyta azokat megcsalni, a mi el is sült neki. Így minden portékának igaz becsét megismervén, azt tettem fel magamban, hogy a kereskedésre adom magamat: s így csalom meg az embereket, úgy nyerekedem rajtok, úgy gazdagodom meg, mint amazok. Míg így tünődném, két udvarnokot láttam a királyi palota lépcsőjén oly szívesen ölelkezni, mint két barát hosszú távollét után; én szemeik közé nézek s úgy találom, hogy semmit forróbban nem áhítanak, mint hogy egymást felmészárolhassák.

Nem távol azoktól két más emberrel találkozom, kiknek egyike a másiktól kétszáz rúpiát kívánt, melyeket neki kölcsön ada. A szegény adós kétségben fetrengett; Ali sirjára esküdt, hogy egy kispénze sincsen, s képéből azt láttam ki, hogy ládájában ezer tómánynál több vagyon. Azt igérte, hogy egy hét mulva lerója tartozását s szívében azt tevé fel, hogy hét esztendő alatt sem fizeti ki.

Erre egy fiatal emberre akadtam, kit a legtetszetősb termet s ékes öltözet díszesített. Az halálig

volt szerelmes egy fiatal rableányba s őtet jött látni, venni. Az örmény kereskedő Georgiából valónak állította, noha meg voltam győződve, hogy annak Tauris a hazája. Épen most engedte által egy vén zsidó orvosnak harmincz tómányon s az ifjúnak szent György lándzsájára azt esküdte, hogy azt százötven tómányon nem adhatná.

Azonban nagy zajgás, tolongás támadt két kalmár körűl s én oda futék annak okát megtudni. Az egyik avval vádolta amazt, hogy őtet meglopta s tanukat állított. Derogár ítélőszéke elébe vezettettek. Én elkisértem a biróházba. A biró mindegyikét magához hivta különösen s mindegyikkel titkon beszélgetett egynehány minutumig, azután egész méltósággal beült székébe. Én erősen ránéztem és láttam vonásaiból, hogy a tolvajt szabadon bocsátani, a meglopottat talpvágásokra fogja ítélni.

Alig voltam megint a szabadban, minden felől nagy hangon zengett: Allah! Allah! kiáltás és az egész népség a mosé felé tódult s én vele. Jelt adtak az imádságra, s én homlokomat egész ájtatosságban a földhöz verdestem; de hirtelen felzavart épülésemből a molláhok ordítása. Ezek mindnyájan egyszerre kiáltának fel nagy zajjal s hatalmas jajsikoltással, szokott arczrándulásaik közt; földre veték magokat, ott hengergődzének s fejöket hamuval boríták be. De én csodálkozva olvasám szívökben, hogy Mahomed küldetését, a koránt, Álit, a nagy próféta unokaöcscsét, a jámbor nép hiszékenységét magokban csak nevették.

Ezen színjáték különfélesége nagy mértékben gyönyörködtetett. Minden embernek gondolatjai és feltételei nyitva voltak előttem; a legnagyobb speculánsok képeiből kifürkésztem a legmesterségesebb szövevényeket s a legjobbat magamévá tettem, egykor ezek által boldogulandó.

Most a nagyok társaságába szándékoztam belépni s magamat minden játékokban, ünnepekben kimutatni, mert a nélkűl hogy a magam titkát elárulnám, mindenkinek oly csodálatos dolgokat és igazságokat mondogattam, hogy közönségesen nagy és rendkívül való embernek tartottak. Már mindenfelé elszállt hírem nevem, jövendőmről a legbüszkébb feltételeket koholtam, midőn nagy fájdalmamra észrevettem, hogy az egész világ, még azok is, kik örömmel látszának szavaimat hallgatni, egyszerre elhagyának és mindenkép kerültek. Mindenek, kikkel észrevételemet közölni elég vigyáztalan voltam, azokat oly valóknak találták, hogy félnének netalán felfedezzem az ő titkaikat is; engem hűtelen, gonosz embernek hirdettek s azt mondák, hogy az, ki engem Szanderon vizébe vetne, az emberi társaságnak nagy hasznot tenne.

Azonban mindaddig keveset tettem a magam szerencséjeért. Fényes alkalmat lestem, mely végre elő is adta magát. Egykor, midőn ismét az Átmeidán piaczán sétálnék szokásom szerint s minden elmenőnek vonásait vizsgálnám, véletlen nagy zajt hallottam. Azt mondák Shach Zéfi király fogna kijönni palotájából és Shiarbach nagy utczáján kerész-

tűl minden hölgyeivel együtt zurfai kerteibe vonúlni. A királyi lak kapui megnyilának, a fehér márvány lépcsőkre a legdrágább perzsa szőnyegek teríttettek ki és Shach Zéfi minden nagyjaitól körűlvéve egész felségben lelépdelt. Aztán egy gyönyörű arabs ménre ült, melyen számtalan gyöngyök, gyémántok, drágakövek tündököltek. A nagyok s az udvar urai is ritka szépségű paripákon nyargalának. Így indult az egész sereg a széles utczának. Az asszonyok ragyogó selyem és arany szövettel bevont hintó székekben vitettek utána. A fővezér a király mellett lovagolt, ki véle felette nyájasan látszék magát mulatni. Mellettem menvén el Shach Zéfi s szemébe nézvén, azt találtam nagyocska hangon mondani, hogy a körűlállók is megértenék: «Holnap a fővezérnek szerencséje lesz a selyem nyakzsinórhoz.» Az egész nép kétes mosolygással pillangata rám, ujjakkal mutogata s kigúnyolta jövendölésemet.

Azonban eloszlik a sokaság, mindenki hazatért, de másnap reggel az a hír szállong szájról-szájra, hogy a fővezér megöletett. E mellett jövendölésem is elterjedt egész Ispahánban. «Ki lehet az? kérdezgeték egymást az emberek, ki oly nagy mértékben birja a jósló tehetséget. Ő bizonyosan vagy a próféta lelkétől van eltöltve, vagy maga egy, minden halandókon felül levő lélek.» Minden társaságokban csak én voltam a beszéd tárgya. A hol megjelenék, összegyűlt körülem a sokaság s elgondolhatod, hogy jól tudtam, kit keres a közkíváncsiság.

Eddig még minden kedvem szerint történt s

közel jártam czélomhoz. A Shach magához hivat, látni akar, velem szólni. «Mely szerencse!» kiáltok fel magamban, «mely becsület! Mely okosan fogom e fényes alkalmat használni.» Megjelenek az udvarnál, a király szent és dicső személye elébe vezettetem; szemtől-szembe láthattam fényében, nagyságában, hatalmában és fenségében. Lábaihoz borulok, ő felhágy kelni azt mondván: «Ki vagy te jövendölő? Ki mondta neked tegnap, hogy fővezérem ma meg fog halni?» — «Legbölcsebb, leghatalmasb király!» felelek, «Perzsiának fényes dicsősége, ki inkább tündöklöl mint az égnek legragyogóbb csillaga! hadd valljam meg neked az igazságot. Én neked a legnagyobb szolgálatokat tehetem meg, mert egyetlen egy pillanattal keresztül látom az emberi szívnek minden rejtélyeit, titkait. Meg tudom választani azokat, kik téged szeretnek, azoktól, kik gyűlölnek; felfedem mindazon titkos készületeket, melyeket ellenségeid életed ellen tesznek; egy szóval, nincs titok, a mi szemeim előtt rejtezhetnék.» «Hogyan? esék szavamba a Shach, előtted nincs titok? erről meg akarom magamat győzni. Mondd meg, miért ölettem meg fővezéremet?» — «Mert azt a vigyázatlanságot követte el, téged a próféta törvényeire emlékeztetni, melyek szerint a híveknek a bor itala meg van tiltva.» — «Mit tettem tegnap, minekelőtte elalunnám?» — «Uram! drága fűszereket szívtál arany pipádból és hat kehely shirászi bort ittál.» — «Mit álmodtam az éjjel?» — «Azt *uram, hogy te* vagy a nap; a tenger bor, s te azt

sugáraiddal felszívod.» — «Kit hallgattam ki ma reggel?» — «A khinai követet.» — «Mit tevék az ő beszéde alatt?» — «Nagy uram! aludtál.» — «Elég!» kiálta a király rettentő pillanattal, «félre szemeim elől. Én nem türök a földön embert, ki legrejtettebb gondolatimat tudja, ki szívem fenekéig lásson. El innen!»

Mely szomorú meglepés, barátom Amesztán! Mely irtózat fogta el minden idegeimet. Az alatt, hogy a legfényesb jutalmakról álmadoztam, a Shach halálomat végzé el magában. Én kiléptem a palotából s alig voltam lenn az utczán, hirtelen nagy gyengeséget éreztem tagjaimban; térdeim inogtak, kezeim remegének, testem meggörbedt; melyemre hószakáll simult államról; gyűrűm oda van s én jaj! ismét nyolczvanad évemet sínlem.

A király őrei utánam siettek, hogy megöljenek. Azt kérdék tőlem, nem láttam-e épen egy magos, szép termetű és képű, valami húsz évű férfiút mellettem elmenni. Én reszketve mondám nekik, hogy nem. Elváltozásom oly tökéletes volt, hogy lehetetlen vala megismertetésem. Veszély nélkül ballagtam át a nagy várost s ime ide jöttem, téged itt találni реménylvén, s ah, nem reménylék hiába.»

«Fájdalom, nem! viszonza Amesztán! — Mindketten dőrék valánk, visszaélénk a nemtő adományaival. Vajha azokat visszaadná nekünk ismét!» «Esküszöm az égre! monda Meledin, bölcsebben használnók mi azokat ezentúl.» — «Nem tű! viszonza

véletlen egy gyöngéded szózat, melyet azonnal megismertek.» A nemtőé volt. «Tévedtek barátim! ezen legújabb kívánságaitok mutatják, hogy a tapasztalás legkevésbbé sem jobbított meg titeket. Higyjétek el, sem tapasztalás, sem ész nélkül nem szűkölködik ifjúságában a halandó, s nem is tudatlanság oka annyi bohóságainak, tévedéseinek, hanem szenvedelmei, indulatai, melyek az észt s a tapasztalást elnémítják. Húsz hajótörés után a révész csak megint kivágy a nagy tengerre. A fiúk tudják atyjok gyöngéit s azokat még sem kerülik. A kihalt népek hiába eldődjei és tanítói a jövendőknek. A háború minden iszonyaival, a lázadás és öldöklés mint ekkorig, úgy mint e világ végeiglen vérrel és könnyűkkel fogja itatni a földet. Az éltes embernek ifjúságát és erejét visszaadni, annyi mint visszaadni balgaságait is. Te, Meledin! hiú voltál és szerénytelen s százszor levél áldozatja ezen gyengeségidnek. Ifjodjál meg újonnan s egy hajszállal sem lész okosb, mint valaha. Te, Amesztán, szerelmes bohó voltál örökké, noha százszor meglakoltál szenvedelmedért. Csak megvalósodik nálatok is amaz arany közmonda: *Régi szokás megmarad.* Szünjetek meg ostromolni az eget keménysége, igaztalansága felett való panaszaitokkal. A sokszorozott tapasztalás felébreszt hiú álmaitok ámítgatásaiból s ámbár kevésbbé édes az ébrenlétel az álomnál, nyugodjatok meg a természet közönséges törvényének dönthetetlen szükségén.

LEVELEK.

I.

LEVELEK
FARKAS GÁBORNÉ, KISFALUDY TERÉZHEZ.

(1808—1821.)

1.

Szuszek, am 17. July, (1808).

Gute theure Theres!

Mit unbeschreiblicher Freude erhielt ich gestern Deinen Brief. Liebe Theres, nun ist wieder Alles gut, da ich Dein Herz noch nicht verloren habe. Auf die Räuber commandirt, sitze ich nun hier in Szuszek auf der Grenze Syrmiens, in einem Wald, wo selbst der Wanderer vor Entsetzen bei der fürchterlichen Wüstenei zurückschaudert.

Du beschuldigst mich, dass ich nicht schreibe. Du thust mir Unrecht. Wie viel Briefe schrieb ich ohne erhört zu werden, wie lang hab ich gebeten nur um eine Antwort — und dennoch hab ich, nichts bekommen. Schon zwei vollkommene Jahre sind es, dass ich kein Schreiben vom Hause erhielt,

und dass ich auf jede Hoffnung und jede Wohlthat Verzicht leisten musste.

Urtheile selbst, gute Theres, ob es billig war, meine Zulage zurückzuziehen, da ich sie nur 6 Monate genossen hatte — — Jetzt brauch ich nichts mehr, da mir deine Liebe kein Geld ersetzen kann — arm und kummervoll will ich leben, aber nie mehr Geld verlangen.

Grüsse den Gábor und alle Geschwister, und du Gute — lebewohl, ich küsse dich tausendmal in Gedanken, und bitte dich nicht gänzlich zu vergessen auf deinen dich ewig innigst liebenden Bruder

Carl.

Schreibe mir recht bald, denn nur deine Briefe, liebe Theres, können mir Linderung verschaffen. Auch ich will dir oft schreiben, aber nie mehr klagen.

2.

Zala-Apáthi, am 2. Oktober, (1808).

Theure Schwester!

Es giebt Augenblicke, und Tage, die den Menschen durch theure Erinnerungen vorbereiten und ihn höchst glücklich machen. So war es mir als ich dein Namensfest nähern sah; ich habe in meinem Herzen für dich, liebe Theres, die besten Wünsche *aufbewahrt,* aber meine aufrichtige brüderliche Liebe

gebietet mir es, (sie) auch laut zu äussern, und dir das Gute, was ein Bruder und Freund seiner Freundin wünschen kann, zu sagen.

Schreibe mir bald, liebe Theres, und benachrichtige mich, wie es unserem guten Vater ergehe, wie dir, und Nanett.

Neuigkeiten kann ich nicht schreiben, da in diesem Winkel nur die unwahrscheinlichen sich verbreiten; ich glaube, es wird ein Krieg, und (zwar) ein spartanischer Krieg werden.

Nun lebe vergnügt und zufrieden, dies wünscht dir Dein dich über alles liebender Bruder *Carl.*

Wie gehet es deinem 2. Soldaten, Gábor?

Es gehen täglich Off(icier)e mit Avancement zur Insurrection; auch ich könnte mit geringen Unkosten dahin kommen; aber Sándor hat auf sein Versprechen vergessen — für einen Rittmeister wäre ich eben recht.

3.

Ujfalu, am 28. July. 809.

Liebe Theres!

Zu stark ist noch die Erinnerung an die kürzlich bei dir so angenehm verlebten Tage; ich kann nun manches Schicksal so mir mein harter Stand aufbürdet, mit Gleichgültigkeit ertragen, da ich noch Eine weiss, die mit wahrer Liebe an mir hängt,

und meine Leiden, die sich bloss nur auf ihre Abwesenheit beziehen, mit mir theilt. — Hier sitze ich nun in Ujfalu und die angenehmsten Stunden sind, die ich mit dir, theure Theres, in Gedanken zubringe, leider dass es durch stumme Buchstaben geschieht, und ich nur diese paar Zeilen, als Zeugen meiner aufrichtigen Liebe aufweisen kann, mögen sie doch so glücklich sein, die Hände meiner geliebten Schwester nie zu verfehlen.

Die üblen Nachrichten, die ohnehin fast schon unser militairisches Dasein vernichten, und unsere Würde entehren, will ich dir gar nicht bekanntmachen — und übrigens wirst du mehr wissen, wie ich in einem Ort, wo man nur halb Menschen sieht. —

Wenn ich kein Soldat wäre, so hätte ich der Nanett auf ihren Namenstag damals gratuliert, wie es sich gebührt, aber gestern schlug ich einen slowakischen Kalender auf und fand, dass (er) schon vorüber ist; nun bleibt mir nichts übrig, als hietzo meine Alltagswünsche zu wiederholen und mit ungeheuchelter Liebe das Beste zu wünschen. — Sie ist glücklich an Seite eines edlen Mannes, nun gebe der Himmel Zufriedenheit und Beharrlichkeit zu ihren Begleitern.

Auch dier könnte ich im voraus gratulieren, aber da höre ich auf zu schreiben, denn ich kann es nicht ausdrücken mein Fühlen — —

Lebe nun wohl, gute Schwester, und wenn du *mich mit einem* Schreiben beglücken willst, so

adressiere deinen Brief über Egerszeg nach Lendva, wo ich (ihn) dann schon erhalten werde.

Lebewohl und vergnügt und nehme meine heiligste Versicherung, dass (ich) stets bin und bleibe Dein dich über alles liebender Bruder

Carl.

Meinen innigsten Gruss an den Gábor. Meinen Handkuss an den Papa, wenn Du ihn siehst.

Schreib mir doch, liebe Theres, den Taufnamen des Majors, dass ich ihm bei Gelegenheit Gutes wünschen und den Gebräuchen der Welt genug thun kann.

4.

Galambok, am 26. Dezember, (1809).

Liebe Theres!

Endlich ist dieser berühmte Krieg zu Ende, wir verlassen unsere diesmaligen Stationen, und beziehen unsere Friedens-Quartiere — Pesth. Mich freut dies geräuschvolle Leben nicht mehr — ich finde kein Vergnügen an den prunkvollen Sälen und Bällen in Pesth, in Vönötzk gefällt mir(s) besser und wenn ich auf eine Art auf (ein) paar Monat loskommen kann, so eile ich zu Dir und will bei Dir die Strapazen des Krieges ausruhen, denn in einer Stadt ist dies nicht möglich — —

Liebe Theres, glaube mir, ich bin nicht mehr gerne Soldat, wenn ich in Uniform herumgehe

(was doch das Ehrwürdigste in unserm Stande ist) so zeigt man mit Fingern auf mich: *Dies ist ein österreichischer Soldat.*—Man hat Alles, Ehre, Ruhm und Zufriedenheit verloren und dermalen, wo die vielen Insurgenten-Off(icier)e, die paar Tage dienen, die Protection, Geld oder was immer emporgeschwungen hat, eingetheilt werden und mich noch vielleicht bestehlen — das könnte mich wüthend machen und sie auf ewig zeichnen — oder sie und mich unglüklich machen.

Denke liebe Theres, und Du wirst einsehen, dass ich nicht unbillig bin. Aber was ist anzufangen? ich glaube das Verhängniss (ver)lachen, und in die Welt hineinleben, um nichts sich bekümmern und alles vergessend lustig sein — wohl dem, der es kann.

Neujahr ist angekommen. Du kennst mein Herz, weisst dass (es) nicht im Stande ist, schlecht zu wünschen, und gar Dir, für welche ich bereit bin, alle Minuten zu bluten. Meinen guten Schwager grüsse. Sage ihm einen langen Neujahrswunsch in meinem Namen; ich habe ihm 2-mal geschrieben, aber auf eine Antwort warte ich jetzt noch.

Hier in einem Winkel der Erde — mitten im Bakonyer Wald begraben, bin ich ein Poet geworden, ich habe schon vieles ersonnen. In diese Gegend wünsche ich nicht mehr zu kommen.

Was macht die Nanett?

Wenn du mich glüklich sehen willst, so schreibe mir so einen Brief, dass ich 3 Tage daran zu

lesen habe, denn ich kann von Dir — was mich schmerzt — sehr wenige Briefe noch aufweisen.

Lebe wohl und zufrieden, und denke an deinen, Dich über alles liebenden Bruder und Sohn

Carl OLt.

5.

Pesth, am 26. Februar, (1810).

Liebe Theres!

Sehr lange habe ich Dir nicht geschrieben, und auch nichts gehört. Diese Zeiten, wo sich die Menschheit alle Sorgen abschüttelt und blos ihren Vergnügungen nachgehet, haben mich nicht gehindert, denn es ist mir lieber, wenn auch nur in Gedanken mit Dir zu sein, als (in) einer rauschenden, hoch sehwindelnden Gesellschaft; aber nur die Unwissenheit deines dermaligen Aufenthaltes. — Wir sind schon viele Tage in Pesth, und ich habe noch keinen fröhlichen Tag aufzuweissen. Ich wünsche dir, liebe Theres, bessere Faschings-Unterhaltungen.

Gute Theres! du weisst mein Unglück — und der Vater schickt mir doch kein Geld, um mich vollends zu equipiren. — Meine paar Gulden, die ich auf dem Land ersparte, sind ausgegeben, und nun habe ich nicht in dieser enormen Theuerung zu leben. — Um mich nur sehr einfach zu equipiren mit den Kleinigkeiten, die ich als Soldat haben muss, brauchte

ich wenigstens 1000 Gulden, aber ich verlange nicht so viel, nur um als Bettler nicht zu erscheinen.

Ich habe hier müssen Schulden machen, um mir ein Kaput anschaffen zu können.

Der Obrist, der mir sehr geneigt ist, hat mir mit Gewalt 200 fl. aufgetragen, damit ich ihm mit Stand überall erscheinen könne. — Die Nagy Sándorin hat mir 300 fl. geliehen, davon hab ich Hemden gekauft, die mich sehr hoch kommen, und bin nun so ziemlich ohne Vorrath equipirt — aber die Schulden (sind) nicht gezahlt.

Sei du wieder, gute Theres, Fürsprecherin für mich, meine Liebe soll (es) Dir einst vergelten. Trachte, dass der Vater diese Summen erlegt, die ich bei Gott nicht unnöthig ausgab.

Grüsse mir den Farkas, Meyer, Nanett und Alle. Liebe Schwester, ist denn keine Möglichkeit von diesem Stand loszukommen? gib du mir nur Rath, dem zu folgen werde ich mich stets bemühen — soll ich ewig mein Leben hier vertrauern? Ist es dein Wunsch, so thu ichs mit Vergnügen; doch genug davon — ich könnte dir langweilig werden.

Lebe nun wohl, und mit Wiederholung meiner innigsten Bitte, die ich mit grösster Aufrichtigkeit an dich gerichtet, verbleibe ich ewig dein liebender Bruder

Carl.

Sorge nur, liebe Theres, dass ich den Obristen befriedigen kann.

6.

Gute theure Schwester!

Obwohl meine Wünsche immer gleich sind, und sich an keine leeren Weltgebräuche binden, so kann ich doch nicht unterlassen, dir, du einzige Freundin, in voraus meine Glückwünsche abzustatten und auch in Hinkunft um deine Liebe (zu) flehen.

Nimm diese Zeilen als stumme Zeugen meiner echten brüderlichen Liebe, und lasse sie nicht aus deinem Gedächtniss, bis ich oder du lebest.

Liebe Theres, es ist die höchste Zeit, dass du dich um mich verwendest, denn ich kann einmal nicht mehr dienen. Warum, frage den Mayer, dem ich geschrieben, und unser erbärmliches Soldaten-Glück geschildert. Bestürme den Vater. Er kann dir nicht widerstehen, und wer könnte auch? — —

Mein alter Vámos will zu dir, absolute zu dir; er wird mit Abschied entlassen. — Schreibe, wenn du ihn willst. Er trinkt, aber (er) ist brav — doch rathen will ich es dir nicht. Der Sándor hat den Wunsch geäussert ihn zu bekommen; ich werde ihm schreiben. Mir wäre (es) sehr lieb, wenn mein alter getreuer Diener gut versorgt wäre, der mit mir viele Stürme seit meiner frühesten Jugend ausgehalten, und stelle dir vor — um mich — um mich, der einzige, um mich geweint.

Ich kann die Thränen ihm nicht anders vergel-

ten, als euch zu bitten, ihn so lang zu behalten, bis der Zufall, oder mein Schicksal mir bessere Tage zukommen lässt, und (ich) ihn selbst behalten kann.

Ich küsse und grüsse den Gábor innigst — und Du theure Theres, lebe wohl, und vergiss nicht und bleibe gut deinem dich liebenden Bruder

Pest, am 28. September 1810. *Carl.*

7.

Pesth, am 5. May (1811).

Gute theure Theres!

Wohl dem Menschen, in dessen Ohren der Ketten-Klang der Gewohnheit und Secatur wie eine sanfte Harmonie tönt; mir ist es nicht gegeben; ich will zu meinem eigenen Unglücke vielleicht, abschütteln das Joch, in das ich nie freiwillig getreten. Liebe Theres, höre was ich gethan — doch verkenne mich nicht. Durch eine redliche Offenherzigkeit und unglückliches Duell mit meinem Obristen in Collision, habe ich alle Freude zum Dienen verloren — da ohnehin gar keine Aussicht zum Avancement sich zeigt, und dieser unerbittliche Eigensinn meines Vaters mir zuhaus zu leben nicht erlaubt, noch dazu das schlechte Leben, da (ich) ganz verlassen, von Niemandem mehr Hülfe zu erwarten habe, was blieb mir übrig, als einen

verzweitelten Streich auszuführen und zu quittiren?

Ich habe bereits meine Quittirung eingegeben, gehe nach Spanien, und kehre sehwerlich, oder nie mehr zurück. Die väterliche und die Liebe meiner Geschwister sind ohnehin zu schwach, um mich hier aufzuhalten. Freilich, ein trauriger Vorsatz, doch gut genug für einen Menschen, der ohnehin wenig oder gar nichts zu hoffen hat. Ich überlasse mich meinem Schicksal, das mich entweder zum Glück oder ins Grab führen wird. Einige militärische Kenntnisse, die (ich) durch eigene Bemühungen erworben, werden mir gut zu statten kommen.

Dich zu verlassen liebe Theres, fällt mir schwer, dich — die (du)immer innig theilnahmest an meinem Schicksal — dich, meine zweite Mutter. Sobald meine Quittirung anlangt, komm ich zu dir, mich zu beurlauben — ich glaub, es wird bald geschehen. Dem Vater sage ich nichts, bis ich für seine bisherige Gnade und Sorge mich bedanke und auf immer scheide.

Lebewohl, theure Schwester, und bleibe gut deinem dich über alles liebenden Bruder

Carl.

Grüsse und küsse Gábor, Nanett, Mayer und alle Bekannte.

8.

Liebe Theres!

Also auch von dir verkannt — ich glaube wenigstens, da du mir schon auf Briefe nicht mehr antwortest. Dies könnte mich schmerzen — möge doch die ganze Welt von mir schlecht urtheilen, wie leicht könnte man das ertragen, doch wenn die geliebte Schwester, die mir einst Mutter war — wenn die auch auf mich vergisst, oder (mich) hasst, weil ich unglücklich bin — nun denn — so gehe ich mit Freuden in die Welt, wohin mein Schicksal mich tragen wird — und werde die Augen derer auf immer meiden, die mich gerne für verloren halten.

Alle Supernumerairen werden entlassen, auch ich bin einer — ist es meine Schuld, dass ich 17 praeterirt zum Oberlieut. avancierte, und nun gehen muss; nicht ich (allein), sondern noch 30 Andere — — Der Vater zürnt, hält mich für einen schlechten Menschen, auch gut — — ich gebe mir keine Mühe mehr das Contraire zu behaupten, und ohnehin kommt der schlechte Mensch früher zum Glück, als der redlichste selbst — —

Liebe Theres, schreibe mir doch die Ursache deines Stillschweigens, schreibe mir, warum du zürnst — bei Gott, dieses könnte mich zur Verzweiflung bringen, wenn ich wüsste, dass du, die sonst immer mein *guter* Engel war, nun plötzlich in meine Feindin

sich verwandeln möchte. Schreibe mir — und ob (es) deinem Bruder noch erlaubt ist, dir zu schreiben, oder noch einmal dich zu sehen und Lebewohl (zu) sagen. Wenn du (es) erlaubst, so komm' ich gegen Mitte dieses Monates zu dir — — doch unter der Condition, dass du mich gerne siehest. Wenn nicht, so wandere ich mit Schwermuth an der Seite in die weite Welt hin. Lebewohl, ich küsse den Gábor und verbleibe dein dich über alles liebender Bruder *Carl.*

Pesth, am 1. August 1811.

Czím: A Madame Madame Therèse de Farkas née de Kisfaludy à Vönöczk. Ueber Raab, Papa, Czell.

9.

(Bécs, 1812.)

Kedves Trézsim!

Ne hidd, akár mit mondanak felőlem — én sem theatrum pictor nem vagyok, nem is voltam, sem komediásnét nem szeretek; tudod hogy olyik embernek legszebb tudománya mások tetteit rágalmazni. A Hanzival beszéltem, ő is panaszkodik az öreg úr eránt, én nem — —

Májusban vagy hozzád jövök, vagy ujra katona leszek, de nem nálunk, ez uj, megvehetetlen szándékom. Köszönöm hozzám való szívességedet; a jó

Gábornak sajnálom hogy gyönge vagyok meghálálni barátságos tetteit; tudtam és biztam mindig abban a boldogságban, hogy ti engem még szerettek.

Birja a Miska bátran az én részemet; hiszem elég fáradságába kerül — nagyobba mint nékem annak a sínlése. Csókolom a Gábort ezerszer, mondd néki hogy szívem tiszteli, és hogy az az egy kérésem még a sorstul, hogy barátságát visszaszolgálhassam. És te kedvesem, légy békén irántam — én elkezdém pályámat és remélyem elvégzem, bármely tövises utra vezet — félénk soha nem voltam, és az atyám tűrni tanított. Légy boldog! nemsokára többet és maradj a ki voltál mint én hív öcséd

Károly.

Hanzi csókol Gáborral együtt.

Czím: Madame Madame Therèse de Farkas née de Kisfaludy à Vönöczk.

10.

Bécs, 6-dik május, (1812).

Kedves Trézsim!

Sokáig nem írtam, mert nem tudtam mit írjak — dolgom nem igen jó volt, és azzal nem akartalak szomorítani, hazudni sem akartam és így inkább hallgattam.

Hogy nem hiába vagyok Bécsben, itt elküldöm *a bizonyságot* s hogy nem hiába töltöm az üdőt,

mert e rövid üdő alatt nagy előmenetelt tettem. Vedd édes Trézsim a képemet, mint ha magam jönnék, és ne gondolj rosszat felőlem. Hibáztam eleget, sokat végbe vittem magam kárával, de alacsony soha se voltam, és inkább mintsem alacsonyságot elkövessek, inkább oda veszek. — Most haza nem mehetek, mert ezen mesterséget, melyet már annyira vittem, félbe nem akarom szakasztani. Ámbár szűk az erszény, de nem sokára meglátlak — és bizton * szívemhez szorítlak. Irjál mentől előbb, és ha az öreg úr — értsd el — ha egy boldog gondolat jön a fejébe — példának okáért, hogy Károly fiának talán pénz hibázik — vagy — de nem is írok többet.

Írjál édes Trézsim — ha még szeretsz, én mostan szinte ostromollak a levelekkel, mert az idő rövidsége miatt sokat nem írok, pedig oh de sok fekszik szívemen. A jó Gábort csókolom, tisztelem ezerszer, és szíves barátságát ama szegény számkivetettel, ha az Egek egészen el nem hagynak, bizonyosan meghálálom; addig elégedjék meg teljes tiszteletemmel.

Légy boldog és írj mentül, mentül előbb és maradj a ki voltál; ez a kérése téged igazán szerető

Károlyodnak.

A Majernét csókolom, mint él? írd meg, bár jót írhatnál, mert hidd el, nincs más örömöm, csak ha azt hallhatom, hogy szerencsésen vagytok.

Czím: A Madame Madame Therèse de Farkas.

* Vagy: buzgón? — E szó olvasásához kétség fér.

11.

Pozsony, 10-ik június (1812).

Kedves Trézsim!

Te valál mindeddig balsorsomnak foganatos biztatója. A te emlékezeted tarta meg talán olyik gondatlan lépéstül, mely utóbb is szerencsétlenségemre vált volna. Most is drága leveled új erőt ád a változhatatlan környülállással küszködni és napjaimat, ha mindjárt nem is rózsás uton, legalább csendesen folytatni. Vedd jó lélek köszönetemet jótévő szerelmedért és azon bizonyítást, hogy ha bár némely cselekedet ellenem mutat, belső érdemem mégis feltartám és szívem teljes bizodalommal hozzád közelíthet.

A világ hajlékony itéletéről nem sokat gondolván, magamban új világot termeszték. — Néked egyedül leírom éltemet; fontold meg; és itélj azután tetteimről.

Bécsben lévén, hogy passust Muszkaországba nem kaphattam — (és ha a nélkül elmentem volna, a néhai visszajövetelt elvesztettem volna) nem vala szándékom ott hiába élni és költeni; mert általláttam magam, hogy mennyire tarthat — de valamire magamat adni feltett czélom vala. A pictura régi kívánságom felébredt bennem, és magamat egészen reá szenteltem. A ki Bécsbe nálam volt és igazat szól, nem tagadhatja nagy előmenetelem és fárad-

hatatlan iparkodásom. De végre mégis adósságra szorultam, mert egy oly mesterség minden ágának megtanulása sok időt kiván.

Az Akadémiát elhagyván jól élhettem volna mindjárt, hacsak egy kis segítség lett volna a sokféle drága eszköznek megszerzéséhez — még most is azon szenvedek. Mert nagy munkába nem kaphatok, és a képirás, kivált ha az ember érdemét fent tartani akarja, csak alig alig táplál.

Ha akkor nekem az öreg úr csak kevéssel segített volna; hát most egynéhány ezer forintom a zsebembe volna és minden adósságomat kifizettem volna. De hogy, midőn így a keresetem ételemet csak szorosan adhatja? Az öreg úr azt írja, hogy szégyenli, hogy egy Kisfaludy piktorrá lett: egy más országban herczegek is azután élnek, és nékem mint pictornak mindig annyi böcsületem vagyon minden pallérozott nemzetnél mint egy szegény hadi tisztnek — elől tévén, ha a mesterség nemes ágát űzöm, melyhez nem mindennapi tudomány, meleg szív és egyedül csak kevés embernek adatott talentum, tüzes phantasia, egy szóval nem közönséges elme kívántatik. Pirulás nélkül merem mondani, hogy némely adomány e szép mesterséghez bennem feltaláltatott, és ki még ezután esmért, lépésemet nem vádolta. — Segítség egyedül hibázik, mert hogy merném egy nagy képbe kapni, melylyel büszkén a halhatatlanságért küszködnék, hogy emelhetném fel magamat, midőn hitvány tanultalan emberek módjára a kenyérért kell dolgoznom. Már több munkám

akadt elől, melyért legalább 15 száz forintokat fizettek volna — fel nem vehettem, mert magamnak előre 6- vagy 700 frt ki köllött volna adni, és itt előre senki nem ád, mert előre nem tudja a mester érdemét, mely magát csak a munkában mutatja.

Engem a sors nagyon üldöz, mert a mit a természet adott, azt használnom oly nehezen engedi — egyfelől nevem — — vagy cselekedni mint más szegény ember fiaiból lett pictorok, nem engedi — másfelől szegényebb vagyok, mint a Lázár. Bécsben 49 tanuló vala Európa minden részeiből, és én, ámbár gazdagnak tartának, közöttük legszegényebb valék.

A Miska itt volt és 150 frtot ugyan által adott, de amint írtad, hogy ha szükségben lát, hogy többet adhat, arról elfelejtkezett — általában gondolom, hogy ő nem az én barátom és titkosan az öreg urat ellenem bujtogatja. Igaz példája, hogy Óvárott az Andrássynál engem gyalázott, míg idegen, jobb szívű emberek hallgatásra hozták. —

Én soha nem jöttem volna Pozsonyba, ha a Hunkár annyi levél által nem kényszerített volna és el nem hitette volna velem, hogy az öreg úr engem haza vár — szép várakozásokkal közelítek haza; de elfelejtettem kivel légyen dolgom és magamat héába soktól megfosztám.

Az öreg úr azt írja, hogy nem haragszik, ha elhagyom hazámat és messze megyek: Isten néki tehát! még egyszer és hiszem legutoljára a vándor *bothoz nyulok* — és avval a feltétellel elköltözöm,

hogy Magyarországot soha ne lássam. Egy sírt mindenhol találok és remélyem oly szíveket is. —

Kedves Trézsim! értem nagy áldozatot tettél, hogy Győrre mentél lakni. Köszönöm szép akaratodat, ámbár talán karjaidtól örökre elválok. — Az a könny, mely szememben ég, minden hálaadásom. Menj oda, hol szebb békességben élhetsz, Gábor nemes szive tudom, szerencsédet soha nem ellenzi. Én Olaszországba szándékszom és onnan, hova a történet és szerencse vezet. — Ha az öreg úrtól egynéhány száz frtot kaphatnál, vélem jót tehetnél — tőled el nem veszem. Avval az öreg úr tartozik, mert ő küld el. — Ha lehetne édes Trézsim — mentül — de mentül előbb küldd le Pozsonyba a delisancz által az előbbi adresz alatt. Az öreg úrnak szívem megbocsájt — mert általlátom, hogy ő csak egy nagyobb végezet gyönge eszköze.

Egy feltalálandó alkalmatosság által egy néhány theatrum darabokat és ifjuságunkat érdeklő rajzolatokat küldök — vedd azt, mint végső hagyományomat, mindenikben igaz érzésimet feltalálod.

A Gábor mit csinál — elégedve van-e? Talán az ő szíve is tőlem már elfordult. Nem! Nem! Még vagynak jó emberek.

Légy boldog és irjál kérlek mentül előbb — ha kérésemet teljesíthetnéd, legalább egy órára Győrre mennék és ha láttalak, könnyebb szívvel válnék.

Igaz öcséd

Károly.

12.

Pozsony, 22-dik július (1812).

Drága Néném!

Vettem 13-kán írt leveledet, melyből nyilván régi jó szíved kitetszik, és Gábornak hozzám való szívessége — fájdalom hogy csak hideg betük által tehetem erántatok való érzésimet nyilvánságossá.

Vönötzkre elmenek bizonyára — 10-dik augusztusban már ott leszek. Ha mindjárt Győrre mennék is, ne gondold, hogy az öreg urat felkeresném. Én véle ezen a földön nem kívánok szólni, se őtet látni — mert az a fiui szeretet, mely még eddig szívemben lakozott, most már, és valóban nem érdemetlen, egészen elmúlt; adja bár egészen nekem a világot, ezután igaz fia nem lehetnék.

Edes Trézsim, amint látom, te az írást nem igen kedveled, mert oly keveset írsz — írd meg, a Miska hová megy lakni Téthen és a Hánzi mit csinál? — Szeretnék néki írni, ha tudnám hol volna. A Sándorral mikor szóltál?

A Gábort csókolom ezerszer, mondd néki, hogy nékem egy ösmerősöm sincs, ki Pozsonyból Győrre menne a vásárba. Ha azt akarja teljesítni mit mondott, de kéretem csak úgy, ha nehezére ne(m) esik — — tehát adja a delisáncz postára, ha lehet csötörtökön reggel, és így szombaton megkapom.

Az öreg úrtól alacsonyság — ő nekem írja, hogy

menjek el az országból és hogy az úthoz segíteni akar; most már megtettem rendeléseimet és szavát megszegi — — lássa.

Csókollak kedves Trézsim, légy boldog és légy jó hozzám, hát én is boldog lészek.

Testvéred *Károly.*

Adresszérozd — amint már tudod — a többi leveleidet is.

Czíme: *Pressburg.* A Madame Madame Therèse noble de *Farkas* nèe de Kisfaludy à Raab. *Abzugeben gegenüber den Klosterfrauen.*

13.

Édes Trézsim!!!

Megbocsáss hogy oly soká nem írtam, de az volt az oka, hogy bizonyos lakóhelyem nem volt, most már vagyon, és többet is fogok írni. — Most lakom a Károly templom mellett, szép szobám vagyon, és fizetek szolgálattal együtt holnapra 13 forintot — máskép itt minden drágább mint Magyarországban — üres óráimat pingálással töltöm, már egy egész portrét csináltam, most a Ferdinánd vagyon a munkában.

A környülállás még nem engedi hogy elmenetelem felől bizonyosat mondhatnék, mert most nem kapni passust, mert egyedül a császáron függ, ki is

16*

már többnek miolta ott vagyok megtiltotta — de most igen látszik a háboruhoz készülni, és remélem hogy nemsokára feltett czélomhoz jutok.

Itt minden ember a muszkák részére hajlik — és annyi szabad írások Ferenczet gerjesztik a francziák ellen, máskép minden titokban mégyen; a cursus mindennap alászáll és a jó pénzt fel se veszik; pénzszükség nem látszik, sőt a luxus gyarapodni látszik — egy mulatság hibázik csak, mely addig itt gyönyörködtető vala, a balletok, mely 15-dik májustól fogva eltiltatott. A császár Prágába ment és mindennap várjuk a nagy ujságokat — a francziák és a segédjei igen szöknek a muszkákhoz. Itt nagy a fogdosás, és minden szabadságosok visszatérnek a regementekhez. Bizonyos külső ujságot nem írok, mert ezerféle forog minden felé és egy sem igaz.

A Philippsbergnéhez olykor-olykor elmegyek, és mindig igen szívesen fogad — a Ferdinánd gyakorta meglátogat.

A Gábort tisztelem s csókolom számtalanszor, ha kocsit parancsol, itt mások és ismerősök segedelmével, kik a portékát esmérik, lehetne kéz alatt igen olcsón venni — a napokban is egy úri kocsit lámpásokkal 150 frtért adtak el; az ily alkalmatosság sokszor találkozik — és átalában szeretném, ha valamit reám bizna, hogy szívességét igaz szolgálatommal gyengédeden meghálálhatnám. A Nánit csókolom és kérdem hogy szeret-e még? A Philippsbergné sokat emlegeti, és gondolom örömest lejönne

az őszre, ha hinná — maga az úr a Mayert nem igen látszik kedvelni, és a Julit valamennyien gyalázzák. . . . .* köszöntetem.

Ha levelek vannak, kérlek födél kopertában küldd el és az adresszom: Monsieur Mr. Charles de Kisf. (abzugeben bei Herrn Magistrats-Secretär v. Hanischeg, im Bürgerspital im 11. Hofe die 12-te Stiege im 2-ten Stock), és írjál sokat — sokat; mert mi volna kedvesebb olvasnom, mint szeretett néném drága levele.

Ha valami változás történnék, mindjárt megírom, addig is Gáborral együtt ezerszer csókolván maradok igaz s igazán szerető testvéred *Károly*.

Bécs, 27. Maji 1813.

14.

Bécs, 15. July 1813.

Kedves Trézsim!

Megilletődtem, megvallom leveleden, nem azért: hogy egy nyilvánságos személy gyermeke atyjának vall, vagy akar vádolni, de hogy te felőlem rosszul kezdel gondolkozni és megcsalatottnak tartod magadat. Én részemről mindig a régi vagyok, a világ akármit gondol, nékem mindegy — jó vagy rossz itélésére nem vigyázok, de ha te, kihez életemben mindig nyilt szívű voltam, ha te is haragudnál reám, ezt fájdalnám. — —

* Itt két szó az eredetiben olvashatatlan.

Mentől tovább itt vagyok, annál idegenebb leszek az atyámhoz, már alig tudom, ha él-e? itt többszöri magányosságomban visszakérődzöm sorsomat; öszve tevén minden hibáimat, azt találom hogy ily bánást meg nem érdemlettem. Minden fiúi érzemény elhagyott, és egy titkos ösztön a világba kerget. — Nem gyengeség, sem más indúlat, hanem igazi gonosz szív oka mindennek. Én tudom, többé nem látom, keressen magának jobb fiat, én lemondok atyai kezéről és meg is írom teljes becsülettel néki.

Megfogadtam ugyan, hogy Bécsben maradok, de a környüllállás nem engedi, azért meg ne illetődjél drága néném, ha hallod elmenetelemet, bár ne volnék ily sikos uton — és közel hozzád csendesen élhetnék. Még két holnapot itt töltök, nézem mint forog a világ, és azután oda, hová a történet vezet — mindenhová, csak vissza nem.

A Bódi nem tartotta meg szavát, kértem hogy Sauran levelét nékem küldje által, hogy magam oda vihessem — de két levél után nem felelt és csak a Nedetzky püspöktől tudtam meg, hogy Saurannak már írt, nékem még most se; nekem mindegy, úgy is Sauran semmit se tehet s nem jó ember.

Ha az országban insurrectio találna lenni, oda elmennék, ha nem, tovább indulok.

A Gábort csókolom számtalanszor és kérem, hogy el ne vesse irántam való barátságát. A Nánit csókolom, hallom neve napja leszen, azért minden jót, tudom, hogy haragszik reám! —

Édes lelkem, ha levelem jön, légy oly jó és új

adresz alatt küldd fel hozzám; az adreszomat hiszem tudod — és máskép légy boldog és békességes, maradj a ki voltál, ne higyj minden szóra és hidd el, hogy én szeretlek és tisztellek és akár mi lesz belőlem, de téged — — el nem felejt, a te igaz öcséd

Károly.

15.

(Bécs, 1813.)

Kedves Trézsim!

A környülállás még most nem enged néked valami bizonyosat írni, de remélyem, hogy egynéhány napok mulva többet írhatok. Egy társra már akadtam, a ki egy gazdag és máskép is élemedett ember, semmi bizonyos ujságot írni nem tudok, mert minden dolog legnagyobb titokban folyik.

Tíz nap mulva az új szállásomra megyek, melyre igen szerencsésen akadtam, 10 frt egy holnapra, és tisztogatása a ruhámnak 1 frt 30 kr. — addig ne felelj a levelemre, míg a postán egyet nem küldök, mert akkor megírom az adreszt és a háznak a numerusát.

Itt lassankint elélek, (a) szükséges ruhákat már megszereztem. Édes Trézsim, nem sokára írok többet, most még nem vagyok egészen rendben.

A Gábort ezerszer csókolom, ha netalántán kocsit vészen, hát én kéz alatt itt olcsón megkaphatnám. Kérem hogy emlékezzék meg rám —

A Meyernét is csókolom és Sándort s Bódit. És neked édes Trézsim maradok igaz örökös szeretettel illető öcséd *Károly.*

Czím: Madame Madame Therèse de Farkas née de Kisfaludy a Vönöczk.

16.

(Bécs, 1813.)

Kedves édes Trézsim!

Szavamat megtartom — mindent — mindent örömmel végbe viszek, ha legkisebb kedvedet tölthetem — s hogy is ne követném, midőn kívánságod a legszentebb szeretetnek boldogító kutfeje — jöjjön akár mi, míg te élsz nevetem a sorsot.

Sehová nem menek, mert nem kell esméretség, a szív tájéka igen csendes, csak hozzád fordul. Voltam a muszka követnél, de azt kívánta hogy magamat örökre obligáljam a szolgálatra. — De talán még hazámban is boldogulhatok, azért örökre el nem menek.

Írj mentül hamarébb, hogy tudhassam az otthoni dolgokat, az öreg úr volt-e már nálad? vagy örül-e elmenetelemnek?

Más nincs hátra, csak az az egy kérésem, hogy emlékezz meg téged igazán szerető *Károly.*

17.

Bécs, 16-dik 9ber 1813.

Kedves Trézsim!

Nem tudom mi oka lehet, hogy most a Niederreuter által nekem csak haragot izentél — — holott én már teljes szívvel vártam tőled egy levelet. Írj mentül előbb, hogy ha lehet, legalább magamat menthessem, ha nem: megvallhassam — mindenik könnyebben esik. Én két levelet írtam, az egyiket postán küldöttem Vönöczkre, de választ nem vehettem.

A mi engemet illet, édes Trézsim — mindig a régi állapoton vagyok, előmenetelt teszek a picturában és a télen egészen kiakarom tanulni — azután a mint a környülállás hozza magával, vagy vándorlok, vagy — — a mit a sors ád.

Azt már tudod, hogy Hánzi kapitánynyá lett. Én nagyon örültem a hirnek, és még jobban, midőn a Demscher agensnál az öreg úrtól egyszer 500 f., máskor 820 forintokat számára láttam. Hasznát veszi az equipirozásra, mert a lovak itt igen drágák. A hireket úgy is tudod; minden jól megyen, három Colon már a Rajnán túl vagyon és a kölcsönt vissza fizetni sietnek. — —

A Gábort számtalanszor csókolom, már talán nem is tudja hogy élek vagy halok. Ha a szerencse még egyszer Vönötzkre vezet, majd lepingálom.

Szeretném látni s hallani, mit mond most a franczia veszedelemről, és egyet disputálni. Valóban most érzem szenvedő szívvel szereteteket, most midőn elhagyva idegen gyanánt éldegélek, mely igaz barátsággal voltatok hozzám, és hogy oly szerencsétlen vagyok, hogy azon barátságot csak puszta szavakkal tudom meghálálni.

A Nánit, Májert köszöntetem.

Édes Trézsim, mentül előbb írj sokat a Sándor, Bódi, Miska felől. Uram atyám emlékezik-e még reá, hogy hét gyermeke volt? Ha nem, hát ne is haragítsd a hetedikkel. Nem ártana, ha valamit küldene, itt hasznát vehetném — és szükséges is lenne.

(Köztünk szólván) a Philipsbergné a mint észre vettem, öcscsével együtt alig várják a Mayer halálát; már osztoztak, hogy a hír jött, hogy rosszul vagyon, és Ferdinánd ki is mondta nékem, hogy mely processust indit, ha mink megcsalnánk és előszámlálnak mindent, a mie vagyon, és mint gondolom, többet. *Mely ritka az igaz szív.* Elég erről. A Náninak ne mondd, hogy oka ne legyek valami ellenségeskedésnek.

A portrémat elküldöm, melyet magam csináltam, ha a másik kész lesz — most légy boldog és emlékezzél meg néha téged igaz szívből szerető s tisztelő öcsédre *Károly.*

A levélre írd:

Abzugeben in der Allee Gasse, No. 555., im 2. Stock — Hausstḫür No. 11.

18.

Kedves Néném!

Igaz szívbéli örömmel most is csak azt a régi áldott szívet találom benned — balsorsomnak itt a határa, míg Te magadtól nem taszítasz, szerencsétlen nem lészek.

Teljes szívből tudom: kívánod hazajövetelemet. De édes Trézsim, még egynéhány hétig várnom kell, azután haza sietek! Esmérem Gábor barátságos szívét, és tapasztalt embersége újra bátorságot ad. Ne hidd édes Trézsim, hogy én itt jobb napokat éljek mint Vönöczkön, mert többnyire magányosságban folynak óráim és kedves foglalatosságom az időt rövidíti. Bizonyos lehetsz benne, hogy ittlételem mindenre nézve többet használt mint ártott.

A veszprémi püspököt éppen most pingálom. — Csókolom a Gábort és téged ezerszer ölelve maradok téged igazán szerető öcséd *Károly.*

(Bécs), 23. Jul. 1814.

19.

Bécs, 21. Juli 1815.

Kedves Néném!

Niederreuter levél helyett azt az üzenetet hozta, hogy haragszol reám. Sajnálom, hogy oly könnyen kész vagy felőlem rosszul gondolkodni és hitelt adsz minden rágalmazó hírnek; én részemről hidd el,

Szeretném látni s hallani, mit mond most a francziá veszedelemről, és egyet disputálni. Valóban most érzem szenvedő szívvel szereteteket, most midőn elhagyva idegen gyanánt éldegélek, mely igaz barátsággal voltatok hozzám, és hogy oly szerencsétlen vagyok, hogy azon barátságot csak puszta szavakkal tudom meghálálni.

A Nánit, Májert köszöntetem.

Édes Trézsim, mentül előbb írj sokat a Sándor, Bódi, Miska felől. Uram atyám emlékezik-e még reá, hogy hét gyermeke volt? Ha nem, hát ne is haragítsd a hetedikkel. Nem ártana, ha valamit küldene, itt hasznát vehetném — és szükséges is lenne.

(Köztünk szólván) a Philipsbergné a mint észre vettem, öcscsével együtt alig várják a Mayer halálát; már osztoztak, hogy a hír jött, hogy rosszul vagyon, és Ferdinánd ki is mondta nékem, hogy mely processust indit, ha mink megcsalnánk és előszámlálnak mindent, a mie vagyon, és mint gondolom, többet. *Mely ritka az igaz szív.* Elég erről. A Náninak ne mondd, hogy oka ne legyek valami ellenségeskedésnek.

A portrémat elküldöm, melyet magam csináltam, ha a másik kész lesz — most légy boldog és emlékezzél meg néha téged igaz szívből szerető s tisztelő öcsédre *Károly.*

A levélre írd:

Abzugeben in der Allee Gasse, No. 555., im 2. Stock — Haussthür No. 11.

18.

Kedves Néném!

Igaz szívbéli örömmel most is csak azt a régi áldott szívet találom benned — balsorsomnak itt a határa, míg Te magadtól nem taszítasz, szerencsétlen nem lészek.

Teljes szívből tudom: kívánod hazajövetelemet. De édes Trézsim, még egynéhány hétig várnom kell, azután haza sietek! Esmérem Gábor barátságos szívét, és tapasztalt embersége újra bátorságot ad. Ne hidd édes Trézsim, hogy én itt jobb napokat éljek mint Vönöczkön, mert többnyire magányosságban folynak óráim és kedves foglalatosságom az időt rövidíti. Bizonyos lehetsz benne, hogy ittlételem mindenre nézve többet használt mint ártott.

A veszprémi püspököt éppen most pingálom. —

Csókolom a Gábort és téged ezerszer ölelve maradok téged igazán szerető öcséd *Károly.*

(Bécs), 23. Jul. 1814.

19.

Bécs, 21. Juli 1815.

Kedves Néném!

Niederreuter levél helyett azt az üzenetet hozta, hogy haragszol reám. Sajnálom, hogy oly könnyen kész vagy felőlem rosszul gondolkodni és hitelt adsz minden rágalmazó hírnek; én részemről hidd el,

mindig a régi voltam és remélyem, ha igazán megfontolod sorsomat, hogy megszűn haragod.

Uram atyám írt egy csunya levelet, melyre ha felelek, tudom örökre elválunk. Azért szid, hogy én itt úgy gavalléroskodom és traktálok, leányokat tartok és több efféléket, melyeket ha teljesítni akarnék, legalább 20,000 frt jövedelem kellene. Elhallgatom és csak azt vélem: Bár igaz volna!

A Gábornak mély hálaadással köszönöm hív gondoskodását, és ha van a földön igazság, hát viszszaszolgálom néki. Ő az az Egy — — ki eddig magának mindig híve maradt.

Ha már te is édes Trézsim rávehetted szívedet engemet gyülölni, ne tagadd meg azért tőlem utolsó kérésem. A nagy drágaság itt tovább élni nem enged, azért életemet másfelé fordítom. De itt egynéhány jó embereknek adósa vagyok, melyektől oly mindennapi módon elválni nem akarnék. Menj azért Sümeghre és beszéld rá a Bódit, hogy küldjön nékem 300 frtot, hiszem kezébe tartja a zálogot. A Gábort is kérem erre a tárgyra. Mely summa most engem ujra felemelne, és véle vagy haza, vagy másfelé elindulnék. De mentül, mentül előbb, minden óra drága. Ha a Gábor hozzám még oly barátsággal viseltetvén, a dolgot, melyen nem is kételkedem, veghe hajtaná, kérem hogy abbul a summábul még otthon a Niederreutornek, ki nékem itt 40 forintokat kölcsönzött, mindjárt lefizesse — a küldendő pénzt vagy levelet is ő általa legkönnyebb és szaporább uton megkaphatnám!

Én egynéhány napra a falura megyek egy familiát rajzolni, azért a levelet így adreszérozd kérlek, mely módon minden bizonynyal megkapom. *A Mr. Mr. Charles de Kisf.* abzugeben auf der Wieden No. 1. im 1. Stock beym Hern Martin von Schärmer, an der Carlskirche, neben Zukerbäcker Haus.

Ezekkel csókollak ezerszer a Gáborral együtt és maradok szerető testvéred *Károly.*

Czím: A Madame Madame Therèse de Farkas nèe de Kisfaludy à Vönöczk.

20.

Pesten, 10-dik Marcz. (1817.)

Kedves édes Trézsim!

Soká nem írtam — de az okát tudom elgondoltad, hogy esmérvén jó szívedet, balesetekkel terhelni nem akartam. De hogy igaz szerelmem emlékezetén ne kételkedjél, mindent megírok.

Pestre jövén a Heplernéhöz szállottam és ott régi szeretettel fogadtattam. Nedves szemmel szorított az asszony melléhöz, mert az elveszett jó leánya fájdalma látásomnál újra felébredt. — Nékem az ideutazásom még bennem lakozó jó kedvem elvesztésébe tellett, mert balsorsom épen ide vezetett, hogy lássam azokat is, kik még szeretettel rajtam

függtek, végromlásnak eredni. Gondold el édes Trézsim! Heplerné bankrótot csinált — ennek a holnapnak 22-dikén már a házát is eladják. Semmi gonoszat és csalást nem gyanító szíve vitte annyira; gondold mely érzéssel nézem ily híres és eddig bőségben élő és valóban jó embereket a szegénységnek és szükségnek ellent menni — és magam abban lévén, nem tudni segítni.

Midőn Pestre jöttem, tehát egynéhány esmerősim reá beszéltek, hogy a Magyar Museumban szolgálatot vegyek — én kész valék legnagyobb örömmel, és már minden meg volt csinálva, csak éppen a Palatinus resolutiója hibázott. Én oda oly állapotba léptem volna, hogy bizonyosan magamnak nevet szerezhettem volna. Mert a szépmesterségek custosává akartak tenni. A Director már be is adott a Palatinusnak, és én örömmel vártam a legjobb kimenetelt, annál inkább minthogy minden kívánságom bételjesedett volna és az a hiedelem, hogy annak a hivatalnak teljesen megtudnék felelni, felemelt, hogy a Palatinus egyszerre azt mondotta: — — «Ich kann ihn nicht anstellen, ich kenne ihn! er hat schöne Talente, aber ist unbeständig, würde uns, wenn wir ihn am besten benöthigten, sitzen lassen». Ezek voltak a Palatinus szavai. — Ki írt le úgy nála nem tudhatom — és nem is merek nagy háborodás nélkül reá is gondolni!

Im látod édes lelkem, hogy a szerencsének nem vagyok választottja. Már most nem tudok mást csi· *csinálni*, hanem a vásár után Erdélybe menni —

vagy egy bátor lépéssel egyszerre mindennek véget vetni.

A Gábort ezerszer csókolom és köszöntetem. Légy boldog. *Károly.*

21.

Pesth, 27-dik Marcz. 1817.

Édes Trézsim!

Mi az oka hogy nem felelsz? Elgondolom ugyan, de mégis remélyem, hogy igaz szíved a bal környülállásokon magát felemeli; és melledben még irántam mentséget találsz.

Nekem most nehéz napjaim vannak, nem magamért, de azokért kiket szerettem, böcsültem. Látni oly jó embereket, kiknek szív és ész tulajdonok vala, az idő nehezétül elragadtatni, és csak azért, hogy jobbak valának.

Szegény Heplerné halálán vagyon. Bár mentül előbb végezné, mert ha igaz hogy Isten vagyon, ő bizonyára szebb sorsra mégyen.

A Gábort csókolom! és kérem ha reá érne, hogy írna.

A Hánzinak legjobb dolga vagyon. Pénze elég és nincs mire költeni. Én igen régen nem voltam nála és nem is menek. A mi kevés jó volt benne, abból is az udvari élet kivetközteti — kinyiltság helyett bizonyos czeremoniát vett fel, ámbár a feje nem elegendő azt igazán játszani.

Mentül előbb Pestről elmenni szándékom. — Írjál lelkem, meddig maradsz Győrött, hogy utóbbi leveleim hol keressennek.

Légy boldog és csókolván maradok igazán szerető testvéred *Károly.*

Épen jó alkalmatosság akad, a Hunkár haza mégyen. Én kértem tőle 100 frtot. Az öreg úr tudom megadja néki, mert azokkal Pestről elmenek. — Fordítsd reá minden tehetségedet kérlek, hogy azt a pénzt megkapja —

Csókollak ezerszer.

Czím: *De Pesth.* A Madame Madame Therèse noble de *Farkas* nèe de Kisfaludy à *Raab*, abzugeben in Messlerischen Hause, gegenüber den Klosterfrauen.

22.

(Pest), 21-dik 7ber 1817.

Édes Trézsim!

Én írtam, azt tudom, midőn hallám, hogy Győrből elköltöztél, de te nem feleltél.

Én még most is Pesten vagyok és se nem jó, de rossz állapotban se — csak a középszerben élem napjaimat. Sokon keresztül esvén, csak azt sajnálom, hogy titeket láthatlak oly ritkán. Mert a többi világ nékem egyforma játszóhely, hol örökkén szomorú-s vígjátékok változnak.

Hánzit ritkán látom és udvari képét mint lehet

kerülöm. Pünkösdi királysága egy kis szelet támasztott benne, bár tovább tartana.

Mit csinál Gábor Vönöczkön? elfelejtette-e már Győrt? És gondolkodik-e még reám, mint én ő reá; kérd őtet további barátságáért. Te tudom megelégedett vagy és méltán.

Én Heplernétől már 4 holnapja hogy elmentem. Szegény nem legjobb állapotban vagyon, mert bankrótot csinált és a házát is el kell néki adni. Nyilván kilátszik a sors rendölése, mert engem véle oly szoros szövetségbe vetett. — De vége mindennek. Szegény asszony már 3 gyermekét a sírba kisérte, csak még engem hív fiának.

Az öreg úr hogy vagyon? az Isten tartsa egészségben, hogy utóbb által láthassa mely gyönge feleletet küldött irántam Nagy István consiliariusnak, ki írt néki, ámbár tudtom nélkül, hogy tudniillik haragja az anyaölésből támada. — Hiszem több oka volna reá, és felette csudálom, hogy oly tudós és tapasztalt öreg úr nem tudta máskép levelét végezni, mint hogy: *Szívem már egészen megvásott.* De ezután én se kimélem, a kezemben van némely eszköz magamat megboszulni. Átkozzon bár, azért mégis élek — és hidd el lelkem, ha te nem volnál, én vádolnám a sorsot, hogy e fajt közé vetett. A Bódi is új contractusra akar lépni és a jószágot örökre megvenni, a holdért, gondold meg nagylelkűségét, 100 frtot igér.

Ha a Vidos vissza utaz, kérlek édes Trézsim küldjél nékem egy lepedőt, hogy 2 legyen.

Csókolom a Gábort ezerszer és mondd neki, hogy igaz tisztelettel emlékezek reá és te jó lélek élj boldogul. Maradj a ki voltál és engem szerencséltetsz.

Károly.

Czím: A Madame Madame Therèse de Farkas née de Kisfaludy à Vönöczk.

23.

Kedves Trézsim!

Vettem leveledet és a vásznat, mind a 2 lepedőt megkaptam és köszönöm igaz testvérszeretetedet! több lepedő most nem kell — beérem avval a hárommal sokáig.

Én részemről jobb szeretem, hogy Győrött laktok, mint ott Sümeghen, hol valóban idegeneknél rosszabb testvérek * laknak — itt legalább ment vagy attól a lelki fájdalomtól, és messze minden apró nagyságtól mégis jobban megelégedve élhetsz.

Hánzit nagy ideje nem láttam; kerülöm őt. Hanem a mint hallom, igen büszke. Nagy lábon él, traktál, ámbár társasága nem igen különös. Nékem még azt se mondotta: *Károly hogyan élsz?* Valami 3 hónapja együtt voltam vele, akkor is az öreg urat szidta. Így rontja a szegény öreg úr minden földi üdvösségét. Nem talál szívre, mert magának nincsen;

* Az eredetiben nyilván elvétésből: rosszabb idegeknél *testvérek.*

és ha ma holnap elköltözik, egy igaz könny se gördül sírjába, és azok is átkozzák, a kiknek még jót tett. Valóban nem kívánatos se élte se halála. —

A mint én élek édes Trézsim azt elgondolhatod; a környülállás rabja és így a környülállást ragadom, a mint jön úgy veszem — és a jövendő reményit keblemben hordozom. Talán üt az óra és nékem is felderül még egyszer az egem.

Hej lelkem csak egy órát lehetnék veled együtt, de sokat tudnék beszélni. Mikor látlak megint? És te is oly igen-igen ritkán írsz — írjál édes Trézsim egy hétig egy levélen, csak hosszut írjál, hiszen eleget tudnál. —

Ki vette ki a jószágot árendába? írd meg, hadd tudjam én is. A Miska mit csinál? Már hány gyermeke vagyon? A Gábor mint mulatja magát és meg van-e elégedve? — Mondd néki tiszteletemet és hogy szívemből csókolom.

Légy boldog édes Trézsim és hidd el, hogy mindig igazán szerető testvéred marad öcséd

(Pest), 12. Deczember, 1817. *Károly.*

24.

Pest, 4-ik 9ber, (1818).

Édes lelkem Trézsim!

Én szerencsésen Pestre jöttem és mindjárt egész városnak magam elhíreltem uram atyámmal való megegyezésemet; abból az okból, hogy többé reám

senki ujjal ne mutasson. Minden esmerősim nyilván örültek rajta; a Stettner sírt örömében és azt mondotta, hogy ha Győrött keresztülmégyen, felkeres benneteket, hogy azt az egy pár embert megláthassa, kikben oly jó szív lakik! —

A mi engemet illet, én megvallom, hogy csak az egész dolog annyira érdekelt, mennyire a te ritka testvérséged és Gábor szép barátságos szíve oly másolhatatlan valóságban előttem ragyogtak. Mert ha uram atyám egészen megváltozott volna, tehát vagy félre vetvén méltatlan haragját eleibe bocsájtott,* vagy többet segített volna.

Én az úton alig ettem, hogy csak pénzt vihessek Pestre és annyi mégis maradt, hogy magamnak ruhát csináltathassak, de bezzeg élelmemre alig tart 14 napig. — Ha uram atyámtól valami módon egy-két forintot nyerhetsz — küldd le mindjárt levélbe, de ne frankozd a levelet. — Adósságot nem örömest csinálnék, mert a miben Győrött megállapodtunk, a tavaszig bizonyára végre hajtom.

A kardomat nálad felejtettem, ha valami alkalmatosság adja magát elő, küldd le kérlek, mert a nélkül nem szeretek lenni.

A Jancsi szörnyen hidegen fogadott — talán azt gondolta, hogy Győrről annyi kincset hoztam.

A Hunkár igen haragszik a Fáni levele miatt, azt mondotta, hogy csak minket tekint, máskép nem is felelt volna — mint hogy őtet oly szemtelen

* Az eredetiben áll még kitörölve: *volna.*

pletykaságba keverni akarják, melyre még gondolatja se vala. A mint én tudom, nem is olyan ember.

Írj minden esetre édes Trézsim! és mentül előbb ha szeretsz — én hidd el, nem fogok adósod maradni, és a levelet így adreszérozd:

Abzugeben in der Bastei Gasse im Baumgartnerischen Hause.

A Gábort ezerszer csókolom, és vegye igaz köszönetemet igaz részvevéseért. A Nagynét tisztelem. Te pedig édes Trézsim, légy boldog és szerencsés és ha öcsédet is boldognak kívánod látni — tehát szeresd tovább is, téged szerető

Károly.

A kis Nánit csókolom.

25.

Pest, 1. Márcz. 1819.

Édes Trézsim!

Minthogy már minden veszedelmen túl estem, hát megírom, mi történt velem.

Gondold meg lelkem, nékem a felette való nagy egészség és sok vér majd halálomat okozta. Februáriusnak 2-ik napján éjjel 1 és 2 óra között a szél megakart ütni — és ha eszemet elvesztem, elkerülhetetlenül eltemettek volna. De én magam kontójára eret vágattam és avval magam megmentettem. A doktorok azután még több véremet elvették, úgy

hogy majd 2 itzére mégyen. Most már megint egészséges vagyok és által látom, hogy a középút legjobb és hogy az igen erkölcsös élet a tüzes embernek ártalmas. — Feleség kellene — de hogy? — —

Az öreg úr mit csinál? csak nem akarja felnyitni* adakozó kezét? pedig nem ártana, mert betegségem mindentől megfosztott.** — Jancsi nálam se volt, nem is kívántam. Hunkár és Nagyék több részvételt mutattak.

Most Győrből bizonyosan lejönnek a vásárra; írj édes Trézsim, legalább azt hogy egészséges vagy és még reám gondolkoztál. Írd meg, hogy mulattad magadat a fársángban és mi történik Győrött? A Gábort csókolom ezerszer — egészséges-e? melyet néki is kívánok.

Ujságot nem tudok írni, csak hogy örökké az eső esik, és Pesten térdig való sár vagyon, és sok ember hal és bankrotéroz.

A Nagynét tisztelem — és téged lelkem számtalanszor csókolván maradok téged igazán szerető öcséd *Károly.*

A kardot megkaptam és köszönöm. A quártélom Bástya utczában Baumgartner házában.

* Eredetiben *felnyitna.*

** E szó olvasásához kétség fér.

26.

Pest, 28-ik Május, (1819.)

Édes Trézsim!

Mai napon vették elől főpéczi pörünket és im elküldöm atyámnak a sententiát. Magának írtam volna, de nem mertem néki alkalmatlankodni, mert egy tiszttől néki írván, nem is felelt. — Hogy pörünk oly jó végbe ment, azon kérkedés nélkül én is sokat segítettem, mert több birák házokba járatos vagyok, kik irántam jól szívességgel viseltetnek.

Én nékem új élet látszik derülni — ha egészségem lesz, még talán egészen szerencsés lehetek.

Hogy vagy édesem, remélyek a vásárra tőled egy levelet. A Gábort csókolom és téged gondolatomban mellemhez szorítlak és örök szeretettel maradok igazán szerető öcséd *Károly.*

Mondd meg u(ram) atyámnak, hogy midőn pörét referálták, a Vernes prókátora se volt Pesten, hanem Somogyban és így az egész informatió nélkül ment oly szerencsésen végbe.

27.

Pest, 6. August. (1819.)

Édes Trézsim!

Vettem leveledet, a melyből mély fájdalommal értettem, hogy téged ezután sokáig, talán igen sokáig

nem láthatlak; minthogy Sümegre mész lakni, én pedig oda nem mehetek és így az örömtől* is meg vagyok fosztva, téged minden esztendőben egyszer láthatni.

Nekem hálá az egeknek most jó egészségem vagyon, és a mi a külső állapotomat illeti, eleget igyekszem azt állandó helyre állítani, talán ha épen minden fátum ellenem nem dolgozik, nem sokára szabad szemmel tekinthetek a világba.

Nagyék lementek; de bezzeg szép hamisságban maradok, mivel én azt mondottam, hogy az öreg úrral megbékéltem és most megtudják hogy nem igaz. Ámbár én oka nem vagyok, mégis bánom; intézd el a dolgot, a mint legjobbnak találod — — bár az öreg úrral ne szólhatna az öreg Nagy, mert bizonyosan öszvevesznek.

Csókolom a Gábort, ki(s) Nánit. Írj mentül előbb — de bizonyosan és szeresd téged tisztelő, szerető

Károly.

Czíme: A Madame Madame Therèse de Farkas née de Kisfaludy à *Raab.*

28.

(Pest, 1820.)

Édes kedves Trézsim!

Vettem utolsó leveledet, és nagyon köszönöm rólam való megemlékezésedet. Bezerédi itt levén, nem

* *Eredetiben*: ez az örömtől.

akartam elmulatni, hogy ne írtam volna. Mi ujság oda haza? itten semmi; minden a régiben vagyon. Tőlem egynéhány darabokat játszottak a Magyar theatromban és a publikum igen nagy megelégedéssel vette — az ifjúság oly tűzbe jött, hogy engem a vállokon haza akart vinni. Most hála az égnek egészséges vagyok — és nagyon örülök, ha téged is annak hallani foglak. A vásárra jönnek Győrből kalmárok — légy oly jó és írj, ha mást nem is, csak hogy még szeretsz. A Gábort csókolom és tisztelem és néked vagyok igazán szerető öcséd *Károly.*

Az adreszem — Abzugeben in der Bastey Gasse im Baumgartnerischen Hause.

29.

Pest, 27. Juny, (1821).

Kedves édes Trézsim!

Már ugyan régen nem feleltél levelemre, de azért mentelek, mint hogy tudom, hogy az öreg úrral sok galibád vala. Hogy van ő? írd meg, kérlek és te is hogy vagy? egészséges, reménylem. A mi engem illet, most meglehetősen folynak dolgaim — a magyar theatrummal sok dolgom vala; sok dicsőségem volt, de kevés pénz.

Én szeretnék Győrre menni egynehány hétre, ha tudnám, hogy az öreg úr már gyógyult és Téthen laknék; írd meg azért édes Trézsim! hogy eljöhetek-e?

hogy te szívesen látsz, azt tudom, ismerlek! és Gábornak szíves barátsága is felel azért — valami egy holnapig nálad mulatnék, ezután megint vissza jönnék.

Most egy munkába kaptam, mely ha szerencsésen elsülne, egész életemre boldogítana.

A Gábort csókolom —

Én úgy gondolnám édes Trézsim, hogy én nekem számomra nézesz egy szobát egy holnapra, a hol magányosan dolgozhatnék és nem kellenék az öreg úr jöttével mindenfelé kapkodni — arra a bécsi kapu felé, hogy oly könnyen meg ne láthatna, ha mindjárt véletlen Győrre jönne is.

Írj édes Trézsim — de mentül előbb, hogy tudjam mi teendő legyek? mert későbben nem jöhetek. Addig míg személyesen csókolhatlak mindnyájatokat, vagyok téged igazán szerető és tisztelő öcséd

Károly.

Az adreszom: A Monsieur Monsieur Charles de Kisfal. abzugeben in der Bastei Gasse im Baumgartnerischen Hause.

II.

LEVELEK KISFALUDY MIHÁLYHOZ.

(1812—1826.)

1.

Pressburg, am 21. May, (1812).

Lieber Bruder!

Um sieben Uhr Früh war ich im Wirthshaus, war aber nicht mehr so glücklich Euch Alle anzutreffen — was mir sehr leid thut, umsomehr da ich manches noch mit Dir zu sprechen hatte.

Wenn du mir vom Vater bis letzten dieses Monats Geld zum Einkauf der Kleider und Mal-Requisiten für mich auswirken könntest, könntest Du mich sehr verbinden. Doch auf jeden Fall bitte ich dich, schreibe mir doch aufrichtig — — wie der alte Herr gegen mich gesinnt sei und überhaupt von Hansli seinen Angelegenheiten. Wenn ich Geld bekomme, so komme ich nach Raab auf 14 Tage und nach Gyömörő. Ich küsse die Fanni — und danke ihr für die Hemden; ich will ihr dafür Gemälde verehren.

Wenn du mir schreibst, und ich hoffe wenn du meine Bitte erfüllen willst, dass es bald geschieht, so adressire meinen Brief so — An etc. — abzugeben beym H. Advocaten Schwertner, Windgasse No. 351.

Lebewohl! Bleibe mein Freund und sei mein Freund, wie ich dich liebe.

Dein Bruder *Carl.*

2.

Pesten, 20-dik julius, (1826).

Édes Miskám!

Már régen szándékoztam látogatásodra, de nem mehettem, mert az aranyér fejembe ütvén magát, itt lekötve tartott. Ha nem volna terhedre, igen kérnélek, hogy a gyapjú árát mentől előbb leküldenéd, mert Aurorám kiadására pénzre van szükségem és augusztusi vásárra elszeretném készíteni; vagy kérlek legalább írjál, hogy tudjam, mihez tartsam magamat, de ne halaszd sokára.

Nem tudom, mit csinálnak a végső osztálylyal? Én Sándortól már $^{3}/_{4}$ esztendő óta nem kaptam levelet.

A pénzküldés legbizonyosabban eshetik meg kalmári wechsel által.

Légy boldog, csókolom egész házadat és vagyok szerető testvéred

Károly.

Czím: *Pestről*. Tekintetes, nemes, nemzetes és vitézlő Kisfaludi *Kisfaludy Mihály* úrnak T. N. Győr vármegye főjegyzőjének különös tisztelettel *Győrött*, im Comitatshause.

3.

Pesten, 27-ik 7-ber, (1826.)

Édes Miskám!

Névnapodra minden jót kivánok; ez alkalommal egyszersmind csodálkozásomat nem hallgathatom el: hogy te két levelemre s már esztendő óta csak egy sor írásra se méltattál. Az okát nem tudom. Én kérlek, hogy a gyapju árát küldenéd fel, minthogy Aurorám kiadására igen hasznát venném; te nem is feleltél, azért nem tudom, miben vagyok. Kérlek, írjál, ha az a csekély részemre esett jószág semmit sem hoz, minek tartsam, inkább akárkinek eladom, legalább valamit adnak érette.

Fannit csókolom gyermekeiddel együtt.

Szerető öcséd

Károly.

Czím: *Pestről*. Tekintetes, nemes, nemzetes és vitézlő Kisfaludi *Kisfaludy Mihály* úrnak Tek. N. Győr vármegyének főnótáriusának különös tisztelettel *Győrött*, im Comitatshause.

III.

LEVELEK KISS KÁROLYHOZ.

(1812.)

1.

(Bécs, 1812.)

Az időnek hosszú folyta
Nem enged most mást tenni,
Hanem erőmként iparkodva
Parnassusra fölmenni;
Hogy néha ezen versek
Barátimat emlitsék
S az elhagyott Kisfaludyt
Oly hamar el ne felejtsék.
Hej Barátom! volt az idő
Hogy versekkel nem éltünk,
Hanem öröm napjainknak
Szív-dobogva örültünk,
Hol életünk jóságába
Szívünk és elménk elmerült,
S szerelemnek szép hajnala
Be gyönyörűen felderült.

De nehéz felleg béhúzta most
Éltünknek szép napját —
És komorodva feltette most
Bú-bánatnak kalapját.
Mely letolja nagy erővel
Kevélyen tartott fejünket —
Mert fene sors irigylette
Szerencsé(n)ket, szívünket.
Szerelmünknek szép csillaga
Nagy sebesen eltűne,*
S szívünknek vígságai
Jajgatással megszűne.
Igaz szívű jó barátom
Te is sokat szenvedtél
S menyből egy rút pokolba
Csernoviczra vettettél,
De ne bánkódj', ne szomorkodj',
Mert el nem felejt a Pepi,
Azt mondja egy vörös ember,
De igaz szívű Kisfaludy.

* Az eredetiben előbb állott: *megszűne*, mely szó aztán törölve van, és helyébe került az «eltűne».

2.

(Bécs, 1812.)

Szerencsédet látom,
Kedves jó barátom,
Leveledet vettem,
Nagyon megörültem
És mikor olvastam
Ezeket gondoltam. —

Nincs határa jó barátom
Pepi hű szerelmének,
Nincs oly isten — se örökség —
Ki árthatna szívének.
Mert lelkének nyögései
Csak téged óhajtanak,
Hű szivének verései
Csak te hozzád kiáltnak.
Marja s dúlja szép kebelét
Egy nem ösmért érzemény,
De éltének szép virágit
Harmatozza egy remény,
Hogy Károlya a vidékre,
Világi meny hol rá vár —
El fog jönni, de nem hamar,
Ördög pokol be nagy kár.
Mért fene sors! mért osztod el
Egymásnak termett két szívet?
Mért választják oly messze földek
Vizek s hegyek oly két hívet?

Kiknek minden boldogsága
  Egy más látásábul áll,
De messze lévén, szegény lélek
  Öröm s vígságra nem talál.
Isten! ha még egy találkozik,
  Tartsd meg Kissnek a Pepit;
Te pediglen! böcsüld, áldjad
  A teremtés jó szívit.
Ördög! — te meg ide vigyázz
  Hallgasd meg a szavamat:
El ne ragadd a pokolba'
  Kedves jó barátomat.

IV.

LEVÉL FARKAS GÁBORHOZ.

(1815.)

Béts, 15-dik Májusban, (1815).

Kedves Gábor!

Meg ne neheztseljen reám, hogy most szívességéből magamnak hasznot fordítok — és magához folyamodom. Tudja édes Gáborom, hogy minden utat meg kell próbálni, ha az ember annyi pénzből mint nékem volt, esztendőkig kell élni — én is tehát mindennel speculálok, és a pénzem ritkán van kezemen. Most Boros itt levén, épen egy óra jutott kezemhez — de pénzem nem lévén — Borostól 100 frtot felvettem és magához utasítottam. Édes Gáborom, fizesse ki a Borost és bizonyos lehet benne, hogy én magának 1a Juni a pénzt visszaküldöm — nem akarom magát megcsalni, még anynyira nem vitt a környülállás. — Ha itt kértem *volna* pénzt — 100 frtért legalább kértek volna

30 f. interest 15 napra. Bizván barátságába, hogy azért reám meg nem haragszik — mert bizonyosan visszaszolgálom — maradok magát tisztelő és igazán szerető sógora

Károly.

A Trézsit csókolom a Nánival együtt, két holnap mulva rövid időre haza fogok menni.

Czím: Monsieur Monsieur Gabriel de Farkas de Kis-Barnak, Capitaine de S. Majest. et roi à Vönöczk.

V.

LEVELEK ID. KISFALUDY MIHÁLYHOZ.

(1818—1821.)

1.

Győr, 27-dik 9-ber, (1818).

Érdemem felett való édes
Uram Atyám!

Már 7 esztendeje, hogy kizáratva az atyai kegyelemből idegen földeket kerestem, de szerencsés nem lehettem, mert mindig hibázottt az atyai áldás! — a jobb ember legszebb nyeresége; most az a buzgó tisztelet, mely uram atyám iránt (meleg vérem s indulatim bármint vádoltak) mellembe soha el nem aludt, megint e tájra vezetett, hogy elnyerhessem Uram Atyám oly rég sínlett kegyelmét. És ámbár sajnálom, hogy megfosztattam * U. Atyám kézcsókolásától, mégis avval a szép reménynyel hagyom el Győrt, hogy utóbbi éltem mégis arra mehet, hogy

* *Az eredetiben* nyilván iráshibából áll: megfosztottam.

Úr Atyám béfogad atyai szívébe — melyet fenntartani legszebb örömöm és legfőbb gondom lészen.

Én Pestre megyek és a mult éltemre, mely mégse volt egészen hasztalan, örök fátyolt vetek — felejtse el édes Uram Atyám is, a mi eddig történt — és az elvesztettet helyre hozom; érzek annyi tehetséget magamban.

A mai nap új születésem napja, én míg élek, annak tartom, és fogadom, hogy nem lészen hasztalan.

Megbocsásson édes Uram Atyám! de oly tele szívvel a jövendőre czélzó feltételeimet eltagadni nem tudom, de ha megengedi Uram Atyám, Pestről irok — addigis minden jótételéért kezeit ezerszer csókolván, maradok igazán tisztelő, szerető és engedelmes fia

Károly.

2.

Pesten, 26. 7ber, (1821).

Minden tiszteletre méltó
kedves Uram Atyám!

Megfosztva már régen atyai kegyelmétől, mégis bátorkodok e következő nevenapjára Uram Atyámnak e nehány sorokkal alkalmatlankodni.

Az Ur Isten tartsa Uram atyámat teljes egészséggel s áldja meg minden testi és lelki javakkal,

hogy hálaadó gyermekei ezen innepet még több számos esztendeig szívbéli örömmel ülhessék.

Én 1822-dik esztendőre egy magyar Almanakot adok ki; ő felsége a császárné különös kegyességgel elfogadá a dedicatiót és képét is kiengedi rézben metszetnem.

Ezekből megláthatja Uram Atyám, hogy időmet nem hasztalan foglalatosságokban töltöm s legalább azon vádakat, melyek talán ellenem tétettek, hathatósan megczáfolják, s hogy mindenképen azon törekszem, hogy mocskot nem hozok nevemre, sem nemzetségemre.

Ezentúl szándékozom a magyar históriát 120 rézmetszetekkel kiadni, melyeket magam készítek és a Ferencz királyi herczegnek dedikálom.

Ezek után Uram atyámnak ezerszer csókolván kezeit, maradok mindig igaz tisztelője és hálaadó fia

Károly.

3.

Pesten, 28-dik 10ber, 1821.

Érdemem felett való
kedves Uram Atyám!

Nem tudom, utolsó levelem kézhez juthatott-e, bátorkodok Uram atyámnak kiadásomnak egy exemplárjával kedveskedni. Szerencsés volnék, ha

oly felvételt találhatna, mint idegeneknél szerte a hazában.

Bécsben valék. Ő felsége a Császárné igen kedvesen fogadta és 12 exemplárist kért magának.

Buzgó hálával szerencsés újesztendőt kivánok és Uram Atyámnak ezerszerszer kezeit csókolván, maradok holtig engedelmes fia

Károly.

VI.

LEVÉL CSAPÓ DÁNIELHEZ.

(1820.)

Pest, am 24. Juni, (1820.)

Liebster Freund!

Mit Vergnügen hört ich die Reise des Herrn Kartheders nach Tengelitz — ich dachte wohl, wär's lieber ich — — allein da es nicht sein kann, so bleibt mir nur der heisse Wunsch übrig, dass diese Zeilen Sie Alle in erwünschtem Wohlsein finden mögen.

Wie steht es mit *Árpád??* — mit höchster Sehnsucht erwarte ich dieses Thema. Sollte mein kleines Talent den guten Willen nicht betrügen, so soll es bald das Licht der Welt erblicken; ich hoffe, dass ich mich nicht vergebens mühen werde, um dem Gründer unseres Volkes ein kleines Denkmal zu setzen. Meine ganze Denkkraft hält dieses Werk nun in Spannung.

Seit jener Zeit als Sie uns verlassen, habe ich ein Originaldrama in vier Aufzügen, unter dem Titel: Die Einnahme von Ofen, verfertigt. Bis zur Stunde hat es die Bestimmung, den Kaiser zu bewillkommen. Was nur der kleine Raum einer Bühne erlaubt, um so ein grosses Ereigniss gedrängt darzustellen, ist darin enthalten; die Haupttendenz ist, die Eintracht der beiden benachbarten Nationen in jenen stürmischen Zeiten zu schildern; mit Knallmomenten übersät, wird es hoffentlich nicht wirkungslos bleiben. Für die Augen habe ich so ziemlich gesorgt, denn man kann selbe mit ausserordentlichem Pomp aufführen — die Grossen, glaube ich, lieben mehr das Aeussere als den innern Impuls, drum hatte ich dieses Werk in diese Form gegossen.

Ich bin gesund, gehe ruhig die gewohnte Bahn, in Eintracht mit mir und der Welt; kein Glück hoffend, kein Unglück befürchtend lebe ich jetzt so ziemlich ohne Sturm und ohne Unruhe;* ein lächelndes, hohes Ideal begeistert mich manchmal und versenkt mich in das glückliche Feenland der Träume, die erwachten Gefühle schreibe ich dann nieder und diese gewähren mir so manche glückliche Stunden.

Meinen Gruss und Handkuss an die gnädige Frau, an Ida, an Alle, die sich meiner erinnern.

Ist das Fraulein Madeleine schon gesund? — wie geht es dem guten Major?

* Az eredetiben tollhibából áll: Ruh; a hibaigazítás a közlőtől ered.

Hunkár ist gesund — mögen doch die Tengelitzer unserer so oft gedenken, als wir von ihnen sprechen — — —

Neuigkeiten wird Ihnen der Ueberbringer dieses wohl mehrere erzählen können als ich, denn ich weiss wirklich nicht viel.

Leben Sie herzlich wohl lieber Freund! Sie im Geiste umarmend, verbleibe ich mit aller Hochachtung und Liebe

Ihr aufrichtiger Freund

Carl Kisfaludy.

VII.

LEVELEK GAAL GYÖRGYHÖZ.

(1820—1828.)

1.

Pest, am 8-ten Febr. (1820.)

Wohledelgeborner Herr!

Die geäusserten freundschaftlichen Gesinnungen in Ihrem an Herrn Trattner gesendeten Brief, gaben mir die Freiheit persönlich an Sie zu schreiben, und zugleich für die gute Lehre, und (den) wohlgemeinten Rath (die ich gewiss beherzigen werde) meinen innigsten Dank abzustatten. Möge doch jeder Dichter, der anspruchslos nur Gefühle niederschreibt, einen solchen gütigen Richter finden!! einen Freund, der mit geläutertem Sinne, mit seltenem Geiste den Unerfahrenen durch das Labyrinth verworrener Ideen zu jenem Lichtpunkt führt, wo das Auge frei die heilige Kunst beschauen darf, und die selbst geschaffenen Gestalten sich in ihrer Eigenthümlichkeit und (ihrem) Werthe darstellen.

Dass Sie die Producte meiner Muse einiger Aufmerksamkeit würdigten, freut mich um so mehr, da ich überzeugt bin, dass sie von Ihren geübten Händen neu gestaltet vollkommener hervortreten, und das Gepräge der Flüchtigkeit, die vielleicht die zwei ersten Stücke auszeichnet, unter Ihrer Feile verlieren werden; übrigens weit entfernt von jedem Eigendünkel glaube ich mit Zuversicht, dass ich die Übersetzung nicht dem inneren Werthe meiner Dramen, sondern Ihrem nachahmungswerthen Patriotismus zu verdanken habe. Die Bemerkungen über meine Jamben finde ich ganz richtig, nur muss ich auch einen kleinen Theil dieser Schuld auf die Unbiegsamkeit der noch ganz unausgebildeten magyarischen Sprache wälzen. Es ist unendlich schwer, den Affect in reinen Jamben herauszubringen — und die vielen langen Worte machen den Versbau so schwerfällig, dass man weit schwerer Worte findet als Gedanken. Auch muss ich bekennen, dass ich in der Philologie sehr viel nachzutragen habe — von zartester Jugend Soldat, bekümmerte ich mich wenig darum und schrieb ungeregelt nur das nieder, was ein reizbares Gefühl und ein zur Melancholie neigendes Gemüth (mir) in die Feder dictierte; seit einigen Jahren nur, als ich den Kriegsdienst verlassen und mich vollends den schönen Künsten gewidmet, fing ich an emsiger zu studieren.

Aus allem dem können E. W. schliessen, dass ich kein Literator und auch weit entfernt bin mir es unverdient zuzueignen — darum ich jede Lehre und

jede Weisung mit dankbarem Herzen annehme, auch jeder sinnigen Kritik, die Wahrheit und Verbesserung erzweckt, Gerechtigkeit widerfahren lasse. Wenn Sie daher für die Zukunft in meinen annoch vorkommenden Werken etwas auszustellen haben werden, belieben Sie, so aufrichtig, wie ich Sie mir vorstelle, (sie) niederzuschreiben und mir zu senden — ich werde es als den Beweis Ihrer Gunst betrachten, und Ihr schätzbares Vertrauen vollkommen zu würdigen wissen.

Ich habe bereits 16 Stücke fertig — und bin gesonnen alle Vierteljahr eins herauszugeben; alle original und meistens aus der vaterländischen Geschichte. Darunter 5 Lustspiele, die aber, zu provinzialisiert, schwer sich mit Effect in eine fremde Sprache übertragen liessen. Wenn übrigens bei der Beleuchtung ausländischer Geistesproducte die meinigen zu viel im Schatten stehen, so möge mich auch das entschuldigen, dass ich bei uns keine Vorgänger gehabt habe, und beinahe ganz allein den klippenvollen Weg der ungarischen Dramaturgie bahnen musste. Als ich die Tartaren schrieb, war ich 19 Jahr und die meisten sind in zarter Jugend geschrieben und sehr flüchtig — jetzt bin ich um 10 Jahr älter, vielleicht kann ich etwas Gediegenes liefern. Stibor Vajda habe ich vor 2 Jahren geschrieben, (das Stück) wird etwas zu grell sein, aber die Tendenz mag mich für das nicht ganz Gelungene entschuldigen. Jetzt arbeite ich an Constantinopels Fall, ein Drama in 5 Aufzügen. Gänzlich fertig sind:

A Gyilkos	szomorújáték.
Várnai ütközet	dráma.
Szécsi Mária	«
Salamon király	«
Dobozy	«
Vak Béla	«
Barátság és nagylelkűség	«
Belizár	szomorújáték.
Estorás György	«
A Záchok	dráma.
A kérök	Lustspiel.
A pártütők	«
Y. és J.	«
A magyar honjában	«

die brauchen nur die letzte Feile und manche in Jamben übersetzt (zu) werden. Wenn ein guter Genius mir beisteht, so will ich ein Heldenspiel unter dem Titel: *Árpád* ausarbeiten, nur bin ich an Quellen und Materialien zu arm, um diesen Mann, unseren Stammvater würdig herzustellen und dem Werke einen historischen Werth zu geben.

In der angenehmen Hoffnung, dass E. W. diese Freiheit nicht missdeuten und meinem Gesuch willfahren, empfehle mich unbekannterweise Ihrer Gewogenheit und Nachsicht und verbleibe mit aller Hochachtung

Euer Wohledelgeboren

ergebenster Diener

Carl v. Kisfaludy.

2.

Pest, am 17-ten Febr. (1820.)

Hochwohlgeborner Herr!

Ihr gütiges Schreiben erhielt ich. Mit innigster Freude las ich darin die Ausdrücke Ihres Wohlwollens; es überraschte mich sehr angenehm, dass ein Mann wie Sie, den die Welt so vortheilhaft kennet, mich einiger Freundschaft würdigt; möge doch ein glücklicher Umstand die Zeit bald herbeiführen, wo ich Ihnen auch aufrichtig und thätig die Achtung und die Freundschaft, die ich gegen Sie hege, aufs Wirksamste beweisen könnte.

Dass Sie bei der Uebersetzung meiner Werke keiner wesentlichen Aenderung sich unterziehen wollen, thut mir sehr leid, denn es könnte wohl gar manches darin mit geringer Mühe verbessert und deutlicher motivirt werden, und die Gediegenheit, die meinen Stücken wohl fehlen mag, durch Ihre geübte Hand herbeigeführt werden. Auch muss Ihnen eine freie Uebersetzung mehr Vergnügen gewähren, besonders aus einer minder cultivierten Sprache, als die vorgesetzte treue. Ich weiss wohl, dass Gehalt einem Stücke zu geben doppelte Mühe kostet, doch dem starken Geist scheint es nur ein Spiel. Ich will, auf Ihre freundschaftlichen Gesinnungen bauend, offen und herzlich reden, und sie mit mir selbst näher bekannt machen. Ich dichte sehr leicht; ein bewegliches Gefühl, einige kleine Erfahrungen, die ich in Deutsch-

land und Italien gemacht, erleichtern mir die Arbeit, doch meine Tendenz und ganzes Wesen umschliesst nur das Vaterland. Alles, was ich sah und hörte, suchte, ist in das Ungarische einzukleiden, und früher als die Kunst der Dramaturgie, studierte ich den Character meiner Nation; darum schrieb ich auch nur für Ungarn, nicht für die Welt. Was in meinen Stücken den Ungarn gefallen mag, wird oft dem Ausländer platt und gehaltlos scheinen, was ihn erhebt und begeistert, wird den andern ein leeres Wort; der Grund mag in der Eigenheit der Nation liegen, die Sie eben so gut als ich kennen werden. Nie wollte ich um Dichterruhm ringen, nur dem Vaterlande die kräftigere Vorwelt zeigen, und so hat mich der Patriotismus zum Dichter geschaffen. Habe ich dieses nicht erreicht, so war mein Wille grösser als mein Talent. Meine Stücke, ich kann es ohne Erröthen sagen, haben sehr gefallen, und sind mit ausserordentlichem Enthusiasmus aufgenommen worden, nicht dass ein grosser Geist aus (den)selben spräche, nur weil sie Charaktere enthalten, die der Ungar liebt, (die) den Stempel der Nationalität tragen, und (in denen) der Ungar sich überall findet. Auch war meine Absicht, das Publikum zu dieser Unterhaltung zu stimmen. — Drum habe ich oft bessere Gedanken verworfen und beliebte Ausdrücke angebracht; in meinen späteren Arbeiten bin ich davon zurückgekehrt. Da ich kein Literator bin, und alle Charaktere nur aus dem Gefühl entspringen, so liebe ich den einfachen Stil — es hat mich nie ein *Stück gerührt,* dessen Werth auf Phrasen beruht;

darum sind mir Schillers Thekla, Göthes Klärchen und Marie viel angenehmer als hundert Sappho!

Den Stibor nennen Sie einen Teufel — dass er einer war, das beweisen uns (eine) Menge Documente — zu grell ist sein Charakter gezeichnet, aber hier zu Lande war solch ein Kannibalismus nicht selten, darum wählte ich die hässlichsten Farben. Wenn der Narr nicht genug abgeschliffen wäre, so bitte ich um Nachsicht, umsomehr, da er kein politischer Narr (ist), folglich nicht so frei abgebildet worden konnte. Einen gemüthlichen Narren in seinem Wirkungskreise für einen Stibor — konnte ich nicht zarter denken, auch die Sprache, die beinahe keine Wortspiele, nicht genug feine Drehungen hat, und die Censur, die mir manches Blümlein gepflückt, dienen mir zur Entschuldigung, wenn ich diese schwierige Aufgabe nicht vollkommen gelöst habe. Bei allem dem wird es Ihnen viel Mühe kosten; und nur Aequivalentia können ihn ganz ausdrücken; ich freue mich ihn von Ihnen neu gestaltet zu sehen. Die Frage, ob Sie den Stibor *Fürst* nennen können, muss ich mit *Nein* beantworten, denn es wäre ganz wider den ungarischen *Ritus*. Uebrigens da ein Wojwod so viel als ein Gubernator heisst, oder der oberste Machthaber in einer Provinz, so können Sie ihn im Deutschen ohne Weiters Fürst nennen, in dem Sinne wie Sie dem Trattner zu schreiben beliebten.

Ein Lustspiel unter dem Titel *A kérők* kommt dieser Tag unter die Presse, darum kann ich Ihnen das Manuscript nimmer zusenden. Dieses Stück hat hier

viel Lärm gemacht, es wird doch die Nachbarn nicht interessieren, da es mit Localismen und Provinzialismen übersäet ist, die sich mit Glück nie in (eine) fremde Sprache übertragen lassen. Die andern werde ich aber jedes vor der Herausgabe abschreiben lassen, und Sie Ihrer Meinung und Ihrer freundschaftlichen Kritik unterlegen — ich baue auf Ihr Herz, das sich aus Ihrem Briefe so edel und rein ausspricht, dass Sie mir wahrhaft darüber Ihre Meinungen sagen — ich werde mit Freuden alles Gute benützen und auch zu aller Zeit mich dankbar erweisen.

Wenn diese Werke aus der Presse kommen, so schicken Sie (sie) uns hieher, ich werde alles aufbieten, um selbe anzubringen, besonders, wenn ich dadurch einen Vortheil für Sie bezwecken könnte. Ich habe einen grossen Plan, der aber noch nicht genug ausgekocht ist. (Nach längerer Prüfung werde ich (ihn) Ihnen unterlegen); dieser könnte uns beiden ungemeinen Vortheil verschaffen. Nächstens mehr davon.

Durch den kleinen Applaus, den meine Stücke erhielten, aufgemuntert, schreiben nun alle ungarischen Literatoren Theaterstücke, es wird viel erbärmliches Zeug erscheinen, aber auch vielleicht gutes — und so haben wir Hoffnung, dass wir auch nach so langem Schlummer erwachen und in die Reihe der cultivierten Nationen treten.

Ich wünsche alles Gute; und mit der aufrichtigsten Hochachtung verbleibe ich stets

Euer Hochwohlgeboren ergebenster Diener

Carl Kisfaludy.

3.

Pest, am 29-ten Febr. (1820.)

Hochwohlgeborner Herr!

Ihr Schreiben erhielt ich. Mit Vergnügen las ich darin die Worte der Freundschaft. Dass Sie meinen Stibor als Weltmann von dieser Seite beurtheilen werden, wusste ich zuvor, der Deutsche, der die Verhältnisse nicht kennt, wird ihn noch mehr hassen. Die Tendenz haben Sie glücklich errathen, darum, erkennend die Schwächen, die darin obwalten, finde ich mich doch beruhigt. Ich danke für die Mittheilung der Scene ihres dramatischen Werkes — es ist wahr, Ihr Narr ist feiner gestaltet, aber auch der König ist kein Stibor — ich würde nicht einen Ausdruck meinem Narren in den Mund legen, hätte er eine politische Existenz und wäre sein Wirkungskreis nicht für trockene Wahrheiten und Gutthaten bestimmt. Ich hoffe, in meinem König Salamon werden Sie meinen Narren ganz anders finden. Wann habe ich die Hoffnung, Ihre dramatischen Versuche erscheinen zu sehen? — —

Dass zu Ende des ersten Actes Demeter erst dann nach Rajnald's Herkunft sich zu bekümmern scheint, da bereits die Liebe zwischen Gunda und ihm am Tage ist, dies glaubte ich durch das ungewisse Betragen Rajnalds motivirt zu haben. Dies Schwanken der Gefühle, die Unbestimmtheit seines Kommens

regen den Wunsch im Demeter an, seine Eltern kennen zu lernen — vielleicht habe ich mich nicht deutlich genug ausgesprochen, aber dies war meine Absicht.

Stibor wird hier auch übersetzt, leider erwarte ich nichts Gutes, darum wünschte ich sehnlichst, dass die Ihrige bald erscheinen möchte. Graf Festetich et Compagnie arbeiten daran. Ich wäre untröstlich und werde mit aller Mühe zu hindern suchen, dass sie (das Stück) hier nicht aufführen sollen. Ehrenhalber haben sie mir 2 Acte zugeschickt, und ich finde mich besonders beim Narren schrecklich gemartert.

Was den Effect auf der Bühne anbelangt, können Sie versichert sein, dass *Stibor* wenigstens hier sehr viel gemacht; besonders Scenen mit dem Narren, und die 2 letzten Acte — so sprach sich das Publikum aus.

Dass Sie auch das deutsche Publikum durch eine Vorrede belehren wollen, mit welchen Augen es das Wesen meiner Werke zu betrachten habe, finde ich sehr weise. Wenn Sie meine freimüthigen Aeusserungen benützen wollen, thun Sie es. Ihr Kopf und Herz sind mir Bürgen genug für jede Unwürdigkeit — ich denke mir viel zu edel Ihr Gemüth, als dass ich nur einen Augenblick anstehen könnte, Ihnen meine Ehre anzuvertrauen. Diese Werke sind Jugendarbeiten, besonders (die) Tartaren, auch Stibor ist schon 3 Jahre alt, vielleicht verdienen sie Nachsicht. Meiner Tendenz haben sie entsprochen, mein Vaterland hat sie gut aufgenommen, weiter schwindelten nicht meine Wünsche. Sie kennen Ungarn, es hat einen eigenen *Nationalsinn*, den, vielleicht den Spanier ausgenom-

men, wenig Völker haben, dieser Sinn spricht sich laut in allen meinen Werken aus, selbst die Melancholie ist Nationalfirniss; in allen Handlungen bei jedem Wechsel des Lebens ist der Ungar diesem unterworfen. Meine Tendenz war, den Wunsch, ein vaterländisches Theater zu besitzen, rege zu machen; dies konnte nur durch Originalwerke geschehen. Dies war auch die Ursache, warum ich meine Werke zu wenig gefeilt; diese Eile, um sie public zu machen, liess sie unvollkommen. Stibor schrieb ich (in) 14 Tagen, Ilka binnen 4 Tagen. Dies ist freilich nur für den Freund eine Ausrede — nicht für die Welt. Aber ich habe mehrere Dramen, die mir aufführen zu lassen verboten wurde; diese sind mehr für den Gemeingeist geschrieben. So sind *Die Zách, König Salamon*, viel besser ausgearbeitet, aber die Censur. — Sie enthalten zwar nichts im höchsten Sinne Verderbliches, gar nichts; auch hat man mir den Druck nicht verboten; aber sie erwecken bei (den) Ungarn schmerzliche Erinnerungen, darum sind sie von den Brettern verbannt worden. Dieses Jahr bin ich gesonnen selbe herauszugeben. Was meine Person anbelangt, so sprechen Sie nichts von mir in Ihrer Vorrede. Mein Namen spricht sich aus, dass ich ein Ungar bin, sonst bin ich zu jung sammt meinen Werken, als dass ich mehr Erörterung verdiente. Empfänglich für das Schöne, beseelte mich zuerst mein ältester Bruder Alexander; hätte er (*Himfy*) nicht geschrieben, schwerlich hätte ich je daran gedacht. Mein Geburtsort ist Téth im Raaber Comitat, das wird genug sein.

Die Uebersetzung der 2 Stellen des Narren haben mir Vergnügen gemacht, ich wünsche, dass Sie sich recht oft solche Licenzen erlauben — das Einzige bitte ich zu beherzigen, dass (ich) Manches der Sprache wegen gedehnt geben musste, dass Sie solches, wenn es möglich ist, mehr verkürzen. Uebrigens fühle ich mich sehr beglückt, dass meine Arbeiten in solche Hände gerathen sind, die ungewohnt nur sich selbst zu streicheln, den Freund, wenn er auch hie und da ermattet, liebend unterstützen.

Meine Meinung wäre, dass Sie in der Vorrede die ungarischen Theater nur oberflächlich berührten, denn leider lässt sich nicht viel Gewisses von ihnen sprechen — ihre Existenz ist überall sehr wankend, die meisten wandern von Stadt zu Stadt, und bestehen aus Menschen, denen die Muse sehr sparsam zugelächelt. Die meisten stehen nur im Vorhofe des Tempels. Das Stuhlweissenburger Comitat ernährt auf eigene Kosten eine Gesellschaft, sie besteht schon 4 Jahre, ist unstreitig die beste, darunter Me. Kántor ein seltenes Genie ist. Ein Theater wird in Miskolcz erbaut, eine Gesellschaft lebt in Debrezin und Grosswardein, eine unter Direction des Herrn Kilényi ist in Komorn, 2 sollen in Siebenbürgen existieren. Auch in unsern ersten Priestern Thaliens offenbart sich der Magyarismus im höchsten Grade; zu Heldenrollen sind sie geboren, in Originalwerken spielen sie vortrefflich, auch der Tragödie nähern sie sich, nur die Conversationsstücke wollen ihnen nicht ganz gelingen; der feste Ritter, der nur Waffen kennt, guckt

überall hervor. Auch die Sprache ist noch viel zu holpricht, als dass man sich in dieser Gattung mit Glück versuchen könnte; die Charaktere werden sehr oft Carricaturen. Ich glaube in dieser Sache, um die Wahrheit ja nicht zu beleidigen, nur von der aufkeimenden Cultur zu reden, nur den Vorsatz der Magyaren (zu) offenbaren, dass sie sich auch in diesem Fache zu bilden bemüht sind. Was wir mit patriotischen Augen gerne sehen und liebend umfassen, ist, glaube ich, nicht reif genug für die Welt. Uebrigens Sie sind in dieser Sache versuchter. — Sie werden besser beurtheilen können die Wege, die zur besseren Aufnahme führen sollen.

Aus dem Endrődy János etc., dieses Werk können Sie gar nicht brauchen, diese Anstalten, die er beschreibt, hat die Zeit weggerafft, von den Gesellschaften ist nicht eine mehr vorhanden, und ich wünsche auch nicht, dass in dieser Gestalt je eine erscheinen möge.

Ich erwarte sehnlichst ihre Werke, die bereits unter der Presse sind, schicken sie uns alsobald Exemplare.

Mein Bruder schreibt mir eben, dass er auch fertige Dramen hat, aber er will (sie) erst das künftige Jahr herausgeben; ich bin neugierig, ob sie das Publikum günstiger aufnehmen wird als seinen Johann *Hunyadi.* Er verlässt die lyrische Poesie, die ihm doch so hold war. Er sollte seine *Regék* fortsetzen, in denen, scheint mir, ist er der glücklichste. Er hat auch für das (Jahr) 1818 eben für die(se) das Museums-

Praemium erhalten. Ich bin gesonnen für das künftige Jahr einen ungarischen Almanach herauszugeben. Ich nehme Ihre Freundschaft in Anspruch, dass sie uns auch etwas beisteuern werden, und durch Ihren Ruf und edle Theilnahme, durch Ihr moralisches Vermögen unser Werk erheben. Wir wollen keine Kosten sparen, damit wir es auch äusserlich dem deutschen Almanache gleichstellen können, dem E. H.-Palatinus wollen wir es dedicieren. Ich bitte Ihr Urtheil über dies — — —

Leben Sie wohl; ich bleibe mit aller Hochachtung E. Hochgeboren

ergebenster Fr. und Diener

Carl v. Kisfaludy.

4.

Pest, am 13-ten März, 1820.

Hochwohlgeborner Herr!

Also vollendet?! nie erinnere ich (mich) einer solchen Neugierde als jetzt, wäre ich hier nicht gebunden, ich würde nach Wien reisen, um das Vergnügen Ihrer persönlichen Bekanntschaft zu geniessen und um den Narren zu lesen. Für den Augenblick kann ich's nicht thun, aber dieses Jahr hoffe ich Sie doch zu sehen und Ihnen für die Freundschaft und herzliche Theilnahme (zu) danken.

Es ist wahr, den Stoff zu Stibor habe ich aus den

ungarischen Miscellen, namentlich aus der Erzählung des Freiherrn v. Mednyánszky geschöpft. Die Erzählung beschreibt nur den grausamen Charakter Stibors und seinen grässlichen Tod. Die Eintheilung, Dezső, Rajnald, Margit, Gunda und Beczko sind mein Werk. Mir hat dieses Stück hier einige Feinde zugezogen, da sie glauben, dass ich den Bauerndruck in Ungarn der Welt verkünden wolle.

Der Verfasser des *Esküvés* heisst Gombos, ist Secretär bei der Statthalterei, (es) ist noch sein einziges gedrucktes Werk.

Wenn es noch möglich wäre, so haben Sie die Freundschaft, in der Ilka zu Ende des dritten Actes 57 lap, die Klage der Ilka beim Alexis Tode zu verkürzen; dieses Stück empfehle ich überhaupt ihrer Güte und wohlwollenden Freundschaft. Dass meine Monologe bei der melancholischen Wendung sich gleichen und an den *Carl Moor* erinnern, dafür mag mich der Kritiker verhöhnen, aber unschuldig fühle ich mich, denn es trieb mich die eigene Natur mehr dazu an, als die Nachahmungssucht. Uebrigens danke ich sehr für diesen Wink, ich will ihn sicher benützen.

Mein Bruder Alexander hat auch 4 fertige Dramen, sie kommen nächstens unter die Presse. In Ungarn schreibt nun alles Theaterstücke. Am 1. Mai l. J. kommen wieder die Ungarn von Stuhlweissenburg auf einige Vorstellungen hieher.

Ihren Wunsch, dass (ich) einige Zeit mich in Deutschland umsehen könnte, den nähre ich schon selbst lange, ich hoffe, dass es bald wird geschehen

können. Wenn einmal des Vaters mächtiges *Veto* aufhört, so fliege ich, aber jetzt muss ich, um die Zukunft nicht zu verderben, an eigenen Ketten nagen. Bei allem meinen Patriotismus kommt mir doch öfters die Klage aus der Brust: *Wär' ich nur hier nicht geboren!* Man findet hier so selten Menschen, die sich aus dem rohen *Magyarismus* emporgearbeiten hätten, und mein Verhängniss hat mich mitten (unter) solche gestellt. Ich denke mir oft, wie herrlich lässt sich dichten, im Kreise aufgeklärter mitfühlender Menschen, in Gesellschaft gebildeter Freunde, die nicht alles fanatisch verehren und blindlings verwerfen.

Leben Sie wohl! und genehmigen Sie den Ausdruck der *Freundschaft*, die ich zu verdienen mich bestreben werde. Ich verbleibe mit aller Hochachtung

Ihr ergebenster Freund und Diener

Carl Kisfaludy.

5.

Pest, am 14-ten März, (1820).

Lieber Freund!

Ihr werthes Schreiben, das mich ohne Wortprunk zu sagen, recht glücklich gemacht, habe ich erhalten; 3 Stunden vorher habe ich einen Brief an Sie abgeschickt. Die Nachricht Ihrer Krankheit *überraschte* mich sehr, doch hoffe ich, dass der

nahende Frühling auch Ihre Gesundheit zurückbringt, und dem heissesten Wunsche des Freundes eher entspricht, als alle Aerzte der Welt. Warum halten so selten die Kräfte des Geistes und jene des Körpers gleichen Schritt? Ich glaube, der bessere Mensch, der die Welt in seinem Innern geniesst, muss die Annehmlichkeiten des äusseren Lebens entbehren. Ich bitte Sie, dem theilnehmenden Freunde ja recht bald die bessernde Gesundheit kund zu machen.

Ich danke Ihnen innigst für die Mittheilung der Manuscripte; ich gestehe es, den Wunsch hegte ich im Stillen, aber unbescheiden schien es mir, Sie darum zu ersuchen, denn ich glaubte, Sie könnten dieses Vertrauen missdeuten, und ein Vorurtheil folgern, das die Hochachtung, die ich wirklich gegen Sie fühle, in zweifelhaftes Licht stellen müsse — um so besser; die Freundschaftsthat macht gerechten Anspruch auf meine Dankbarkeit, und zeigt mir die Reinheit Ihrer Gesinnungen, die ich unverrückt * zu erhalten wünsche und strebe. Auf die Erfüllung der Punkte können Sie sicher rechnen. Aufrichtig, wie Sie es verdienen, sage ich meine Meinung, nur bitte ich dieselbe blos als *Meinungen* zu betrachten. Wenn es mit Anstand sich thun lässt, Stibor der Theater-Direction zu übergeben, so soll es geschehen, aber unsere Bühne ist für den Augenblick so erbärmlich beschaffen, dass ich keine Aussicht sehe, mit Ehren aufzutreten. Wenn

* E *szó olvasásához* kétség fér.

es aber doch geschehen sollte, soll ich Ihren werthen Namen hinsetzen?

Die F. und Compagnie-Uebersetzung ist auch vollendet; er gab einige Probe-Scenen in der Pannonia, diese werden Sie ohne Zweifel gelesen haben, also nichts mehr davon.

Dass Sie einige Aenderungen vornehmen, ist mir sehr lieb, ich hatte es vom Anfang gleich gewünscht. Die *Ilka* muss in einigen Stellen abgekürzt und geändert werden. Hätte ich nur eine Seele gehabt in der Nähe, die verständig und aufrichtig genug mir die Schriften durchgesehen hätte, sie würden ein anderes Gesicht erhalten haben. Aber ich war nur allein und die Beurtheilung seines eigenen Kindes hält selten Stich; wo man manchmal das Beste glaubt, wird man am Ende zu nichts zurückgeführt. Ich lobe mein Geschick, dass es (mich) zufällig mit Ihnen bekannt machte; ich werfe mich an Ihre Brust und erkenne Sie als einen billigen Richter, der nicht auf dem Nacken eines Andern den Kranz erha schen will.

In der Literatur-Zeitung sind Sie mitgenommen worden — aber es gereicht Ihnen wirklich zur Ehre. Denn welcher hellsehende Mensch wird die Zähne nicht erblicken, die der Neid aus jeder Zeile blöckt.

Wann wird diese schöne Morgenröthe der Literatur erscheinen, wo man die Werke der Schriftsteller nach ihrem Werthe und (ihrer) Eigenthümlichkeit misst, und nicht persönlicher Hass oder Eigendünkel, *sondern Gerechtigkeit* am Richterstuhle sitzen?

Eine Recension ist über die *Ilka* erschienen, aber nicht diese Fehler hat sie gerügt, die ich mit Recht befürchtete (Beweise, dass der Rec. nie über diesen Zweig der Literatur nachgedacht), sondern Fehler, die ich mir nie träumen liess. Z. B. sagt er: Micsoda czikornyás érzés az és az akkori időhöz illetlen, a mit Alexis Ilkához szól:

Viszont érzést nem, nem szerelmet
Kivánok én tőled, mert érdemetlen
Vagyok mind arra, mélyen érzem
Nagyságát lelkednek. De engedj meg
Ha szívem erővel hozzád hajlik,
S egész valómat elragadja.
Nem vétek az, ha a szegény halandó
A porból feltekint az örök
Világossághoz és imádva
Szemeit az égre felveti stb. stb.

Mely természet ellen való kifejezések magyar szívhez nem szólnak. Also damals fühlten die Ungarn nicht, nicht die Griechen?

Er ist sehr grob, und weiss nicht, was bei dem Stücke dem Publikum so äusserst gefallen. Den Stil nennt er Asszonyi. — Doch muss ich bekennen, dass es mich sehr freut, dass alle Menschen, die noch dies Manuscript gelesen haben, (es) lachend weggeworfen haben und laut die Indignation geäussert. Schon erboten sich Mehrere dem noch ganz unbekannten Recensenten zu antworten, aber ich will nie eine Zeile erwiedern. Ich fühle, dass mich bei meinen

Mögen diese Zeilen Sie in besserer Gesundheit treffen, um Sie zu versichern der Achtung und aufrichtigen Freundschaft Ihres liebenden Freundes

*Carl Kisfaludy.**

Czím: *Pest.* Sr. Hochwohlgeboren Herrn *Georg v. Gaal,* Bibliothekar Seiner Fürstlichen Durchlaucht Nikolaus v. Eszterházy. *Wien.* Abzugeben in Eszterházy'schen Hause.

7.

Pest, am 11-ten Apr. (1820.)

Theurer Freund!

Hiemit überschicke ich die Manuscripte. Ich habe sie genau durchgelesen und werde diesen Beweis Ihrer Freundschaft stets an meinem Herzen tragen. Offen, wie Sie es verlangten und verdienen, sage ich meine Meinung — aber ich bitte Sie auch selbe nur als Meinungen zu betrachten; ich fühle mich zu klein, als Richter aufzutreten. Als Freund, den Sie unverdient aufgenommen, rede ich hier und wage Gedanken, Ansichten darzulegen, mit der Bitte, dass Sie (sie) nur würdigen sollen. Ich bin überzeugt, dass Ihre Freundschaft diese meine Erst-

* A lap alján idegen kéztől áll: «Durch Jos. Eggen*berger* — Pest.»

linge als ihr Eignes betrachtet, und kein Mittel versäumen wird, ihnen die besten Kleider zu geben; — mögen Sie denn dies so nehmen, als ich (es) treugesinnt Ihnen gebe.

Dem *Stibor* scheint es, haben Sie die meiste Aufmerksamkeit geschenkt, er enthält Stellen, die nun dessen gute Aufnahme verbürgen. Selbst das Versmaass, wie jedes Gefühl, ist da mehr geordnet — mit einem Wort, Ihr Glück, dass Sie nicht zugegen waren, sonst hätte ich sie todtgeküsst — es übertraf alle meine Erwartungen, das Ganze ist wirklich veredelt, und ich danke meinem Gott, dass dies Stück in Ihre Hände gerieth. Einige Ausdrücke, die mir nicht gefielen, habe ich angemerkt, und bitte selbe in Betrachtung zu nehmen. Das Lied des Narren im 2-ten Acte schien mir am wenigsten gelungen; wäre es nicht besser, (es) in Trochäen zu schreiben und (ebenso) im vierten Act die Stelle: *magam mását — és más tinóján szántasz* — auch die sind mir hart vorgekommen; ich habe beide mit x angemerkt. Haben Sie die Gnade darüber zu sinnen, oder Aequivalente zu suchen. Die Ballade hat mich entzückt, überhaupt kann ich Ihnen für *Stibor* nicht genug mich dankbar erweisen.

Ilka bitte ich noch einmal durchzugehen, und die Gnade und Freundschaft mir (zu) erweisen, die gewissen Ausdrücke die freilich im Originale darin sind — z. B. *Magyar szív, ungarisches Herz* — ganz auszulassen, überhaupt alles dies auf Ungarn gemünzte Lob zu streichen, es würde den Deutschen

ein Bedauerungslächeln abnöthigen. Ich habe es gethan, um das Publicum ins Theater zu ziehen. Sie kennen ja diese Nation, sie will sich überall gelobt sehen, aber das soll das Ausland nicht erfahren. Im 4-ten Act bitte ich die ersten Scenen nach dem beiliegenden Zettel, oder wie Sie es besser finden, zu ändern. Diese Bitte ist vielleicht unbescheiden, aber so kanns nicht bleiben, es hat Aehnlichkeit mit der Amalie in den *Räubern*. Mir ist, bei Gott! der Gedanke ohne zu stehlen eingefallen — ich wusste es wohl, dass (ich es) irgendwo gelesen habe, aber ich dachte nimmer auf die Räuber. Dieser Tage haben sie das Stück gegeben, und mit Entsetzen sah ich (es) ganz darin. Wenn es möglich ist, opfern Sie eine Stunde dieser Arbeit, dankbar werde ich jede Minute, die Sie daran verschwenden, zählen, und in das Schuldbuch, das immer wächst, getreu aufzeichnen. Übrigens ist die *Ilka* mit warmem Gefühl übersetzt; bei mehreren Stellen fand ich mich selbst mehr gerührt, als im Originale. Veredelt haben Sie sehr vieles.

Tartaren, glaube ich, haben Sie am wenigsten angesprochen. Dieses Stück haben Sie kalt behandelt. Hier kann ich freilich nur mich selbst verdammen, denn man kann, das weiss ich gut, kein geistiges Getränk aus dem Wasser schöpfen; wo nichts ist, kann man auch nichts finden.

Das Ende des 3., 4., 5-ten Actes fürchte ich, wird gar keinen Effect machen, und ich muss gestehen, da ich Ihren Styl und (Ihr) Vermögen zu kennen

glaube, dass ich öfters gezweifelt, dass diese Verse aus Ihrer Feder geflossen. Ich bedauerte Sie im voraus bei diesem Stück, denn es lohnte wirklich nicht die Mühe es zu übertragen; mir bleibt nichts anders übrig, als Ihre Grossmuth in Anspruch zu nehmen, und hie und da die Scenen durch eigenes Feuer und geläuterten Kunstsinn zu erwärmen bitten. Das Bessere im Stück, zum Beispiel Bálint's Erzählung, Elek's Monolog und Zelmirens, die Ihr Gefühl ansprechen konnten, haben Sie auch trefflich wiedergegeben. Wenn es thunlich wäre, sollten diese Benennungen, die öfters vorkommen: *Edelmann* ausbleiben, auch das Wort: *Tartaren* will mir nicht gefallen.

Die Zeichen habe ich hingemacht, um auf manche Stellen Sie aufmerksam zu machen; überhaupt find ich hier, dass Sie sehr wörtlich übersetzt haben, und gerade hätte ich gewünscht, dass Sie sich über dieses (Stück) am meisten erbarmen.

Hier haben Sie nun die Meinungen so treu, als es in meinem Innern spricht; übrigens mögen mich die Kunstrichter noch so misshandeln, so soll mich Ihre Freundschaft für Alles entschädigen; denn nur denen Jugendarbeiten kann ich allein dies Glück verdanken, dass ich Sie kennen lernte.— Ich hoffe, das ich Ihrem Geiste noch Würdigeres zeigen könne. Um Ihnen meine Achtung und Liebe beweisen zu können, erlauben Sie, dass ich Ihnen eines meiner besseren Stücke dedicieren darf. Diese Bitte ist allein nur auf die *Achtung* gegründet, die ich

ein Bedauerungslächeln abnöthigen. Ich habe es gethan, um das Publicum ins Theater zu ziehen. Sie kennen ja diese Nation, sie will sich überall gelobt sehen, aber das soll das Ausland nicht erfahren. Im 4-ten Act bitte ich die ersten Scenen nach dem beiliegenden Zettel, oder wie Sie es besser finden, zu ändern. Diese Bitte ist vielleicht unbescheiden, aber so kanns nicht bleiben, es hat Aehnlichkeit mit der Amalie in den *Räubern.* Mir ist, bei Gott! der Gedanke ohne zu stehlen eingefallen — ich wusste es wohl, dass (ich es) irgendwo gelesen habe, aber ich dachte nimmer auf die Räuber. Dieser Tage haben sie das Stück gegeben, und mit Entsetzen sah ich (es) ganz darin. Wenn es möglich ist, opfern Sie eine Stunde dieser Arbeit, dankbar werde ich jede Minute, die Sie daran verschwenden, zählen, und in das Schuldbuch, das immer wächst, getreu aufzeichnen. Übrigens ist die *Ilka* mit warmem Gefühl übersetzt; bei mehreren Stellen fand ich mich selbst mehr gerührt, als im Originale. Veredelt haben Sie sehr vieles.

Tartaren, glaube ich, haben Sie am wenigsten angesprochen. Dieses Stück haben Sie kalt behandelt. Hier kann ich freilich nur mich selbst verdammen, denn man kann, das weiss ich gut, kein geistiges Getränk aus dem Wasser schöpfen; wo nichts ist, kann man auch nichts finden.

Das Ende des 3., 4., 5-ten Actes fürchte ich, wird gar keinen Effect machen, und ich muss gestehen, da ich Ihren Styl und (Ihr) Vermögen zu kennen

glaube, dass ich öfters gezweifelt, dass diese Verse aus Ihrer Feder geflossen. Ich bedauerte Sie im voraus bei diesem Stück, denn es lohnte wirklich nicht die Mühe es zu übertragen; mir bleibt nichts anders übrig, als Ihre Grossmuth in Anspruch zu nehmen, und hie und da die Scenen durch eigenes Feuer und geläuterten Kunstsinn zu erwärmen bitten. Das Bessere im Stück, zum Beispiel Bálint's Erzählung, Elek's Monolog und Zelmirens, die Ihr Gefühl ansprechen konnten, haben Sie auch trefflich wiedergegeben. Wenn es thunlich wäre, sollten diese Benennungen, die öfters vorkommen: *Edelmann* ausbleiben, auch das Wort: *Tartaren* will mir nicht gefallen.

Die Zeichen habe ich hingemacht, um auf manche Stellen Sie aufmerksam zu machen; überhaupt find ich hier, dass Sie sehr wörtlich übersetzt haben, und gerade hätte ich gewünscht, dass Sie sich über dieses (Stück) am meisten erbarmen.

Hier haben Sie nun die Meinungen so treu, als es in meinem Innern spricht; übrigens mögen mich die Kunstrichter noch so misshandeln, so soll mich Ihre Freundschaft für Alles entschädigen; denn nur denen Jugendarbeiten kann ich allein dies Glück verdanken, dass ich Sie kennen lernte.— Ich hoffe, das ich Ihrem Geiste noch Würdigeres zeigen könne. Um Ihnen meine Achtung und Liebe beweisen zu können, erlauben Sie, dass ich Ihnen eines meiner besseren Stücke dedicieren darf. Diese Bitte ist allein nur auf die *Achtung* gegründet, die ich

20*

gegen Sie hege; dieses Stück will ich Ihnen aber eher ungedruckt zusenden, um Ihr Urtheil früher zu erfahren. Diese Bitte dürfen Sie mir nicht abschlagen, sonst thue ich's ohne Erlaubniss. —

Wie die *Szécsi Mária* aus der Presse kommt, werde ich Ihnen ein Exemplar zusenden.

Wegen (des) Taschenbuchs erlauben Sie mir ein Wort. Sollte dieser Kovács um 80 fl. einen Kupfer liefern können, der Stich hält? mich dünkts, es ist zu wenig für eine feine Arbeit, wie ich (sie) wünschte, und damit (ich) mit Ehren neben (dem) John'schen Portrait stehen bleiben könne.

Mit Unmuth musste ich erfahren, dass G. F. seine traurige Uebersetzung nach Dresden und Leipzig geschickt. Ist das nicht ein Unglück? Was werden diese von mir denken? — das wenige, was am *Stibor* gut ist, hat er auch weggenommen! Vergebens liess ich durch 3. 4., Hand sagen, dass sein Werk nichts sei; er ist sehr eingenommen dafür. — —

Nun leben Sie wohl! Berichten Sie mir, wie Ihre Gesundheit stehet, und sein Sie versichert meiner Hochachtung und Freundschaft, mit der ich verharre

Ihr aufrichtiger

Carl Kisfaludy.

8.

Pest, am 30-ten Apr. 1820.

Liebster Freund!

Eben kam ich von einer Reise zurück, als ich den sehnlichst erwarteten Brief erhielt, den ich als den sichersten Bürgen Ihrer Freundschaft betrachte, und die gute Meinung, die ich Unbekannter von Ihnen hatte, zur Gewissheit macht. Ich weiss, dass Sie meine Werke blos übersetzen, nicht verbessern wollen, darum war ich auf den Inhalt sehr gefasst, nur um kleine Aenderungen wagte ich Sie zu bitten, und auch nur um solche, die dem Geübtern nicht viel Mühe kosten. Ich hätte Sie wohl mehr bestürmen können, aber mir ist an Ihrer Freundschaft und (Ihrem) Wohlwollen mehr gelegen, als an dem mitleidsvollen Lob der Welt, und an dem kalten Kopfwinken* einiger Kunstrichter — auch das weiss ich, dass man, um solche Werke umzubilden, mehr Mühe und Kraftaufwand braucht, als etwas Selbstständiges hervor zu bringen. Ich gäbe jetzt viel darum, hätte ich diese Werke nicht drucken lassen, denn in süsser Einfalt glaubte ich genug gethan zu haben, wenn ich beliebte Ausdrücke zusammenhäufe und sie halbgeregelt der Welt vorlege. Es ist aber geschehen, und mir bleibt nichts übrig, als diese

* E szó olvasásához kétség fér.

Scharten durch (et)was Besseres auszuschleifen. Sie haben für meine dichterische Ehre so viel gethan, dass es unbescheiden wäre, mehr zu verlangen; drum handeln Sie immerhin nach Ihrem Gutdünken, ich bin zufrieden und kann mich schon nicht dankbar genug erweisen für das, was Sie mir Fremdem gethan haben. Ihre Offenheit dient mir zur Richtschnur für die Zukunft, und Sie können versichert sein, dass keine Ihrer Lehren auf schlechten Boden fallen — wenns Gott will, so sollen sie noch gute Früchte tragen.

Es thut mir sehr leid, dass Sie die Dedicace ablehnen, nicht Vergeltung hoffe ich darum, auch keinen Gegendienst für die Kleinigkeit — aber ich glaubte meine Achtung und Liebe nicht anders an den Tag legen zu können, als durch die Früchte meines Strebens, und durch die Weihe des entfesselten Geistes. Die 2 Dichtungen, die Sie ebenfalls ausschlugen, hätten Ihnen vielleicht mehr Ruhm verschafft; dass aber die Erzeuger deren reiner und absichtsloser Ihnen ihre Arbeiten gewidmet hätten, das glaube ich nicht. Ich habe keine Svada um Sie zu bewegen, auch keinen andern logischen Grund als meine Freundschaft, kann Sie dies nicht dahin vermögen, dieses Zeichen der uneigennützigsten Liebe anzunehmen, so mag es unterbleiben. Wenn Ihre Bescheidenheit es allein verbietet, so will ich mich beruhigen; sollte es aber die Furcht sein, mir diese kleine Ehre vergelten zu müssen, so sollte es *mir* sehr leid thun.

Hinsichtlich meines Estoráz bin ich mehr verlegen, wie Sie — die ganze Sache ist nicht in meinem Kopfe entsprungen, drum kann ich mich auch darin nicht finden. Ich glaube, wir geben die ganze Sache auf, überzeugt, dass Sie alles für mich thun und wirken — doch kömmt mir die Sache als Bettelei vor, und dies stimmt nicht überein mit meiner Natur. Drum danke ich Ihnen für den guten Willen; ich stehe ab von dieser Bitte. Wir armen Ungarn sind fremd für unsere Grossen, sie haben kein geneigtes Ohr mehr für die heimische Sprache. Sollte das Werk einst herauskommen und Ihnen, lieber Freund, einiges Vergnügen gewähren, so sollte es mich mehr freuen, als die Strahlenflügel des Fürsten.

Die Kupfer des Kovács habe ich gesehen; er scheint mir wirklich geschickter als Passini; auf jeden Fall werde ich ihm die Arbeit übertragen, aber den Zeitpunkt kann ich nicht bestimmen, denn wir sind noch nicht in Richtigkeit wegen der nöthigen Gelder. Ich will ihm zeitlich genug die Arbeit verkündigen, ich hoffe er wird befriedigen. So viel Zeit wird ihm wohl immer bleiben, dass er uns die Kupfer verfertigen könne.

Haben Sie *Szécsi Mária* und *Kérők* erhalten? Sagen Sie mir ihr Urtheil. Meine Freunde wollen alle behaupten, ich hätte mehr Talent zu komischen, als zu ernsthaften Charakteren, und ich fühle doch nichts Lustiges in mir. Die *Szécsi Mária* ist 4 Jahre alt, die *Kérők* um 6 Monate jünger, es

hat hier sehr gefallen, ich vermuthe wegen der Localität.

Entfernt von Pest habe ich (auf) Ihre Gesundheit getrunken; nehmen Sie die Versicherung, dass ich auch ohne Namenstag Ihnen alles Gute und Schöne wünsche, so wie ich auch stets bin

Ihr aufrichtiger Freund

Carl Kisfaludy.

9.

Pest, am 17. Mai, (1820).

Lieber Ferund!

Ihr freundliches Schreiben erhielt ich und mit Vergnügen las ich darin, dass Sie Ihren Namenstag lebensfroh und gesund hingebracht haben — mögen doch die kommenden auch diesem gleichen!

Mein Trauerspiel *Irene* überarbeite ich jetzt; wenn ich damit fertig werde, wie ich hoffe, bald, so übersende ich Ihnen das Manuscript, damit Sie sehen, ob die Arbeit gediegen genug sei, und meine Muse Kraft genug besitzt, Sie in ihren Arm zu schliessen, und reich genug, dem Freunde eine Gabe zu spenden — freilich sind es nur Blumen eines sparsam gepflegten Gartens, doch der gute Wille soll das Fehlende ersetzen.

Die bewusste Dedicace gebe ich ganz auf. Ich glaube, dass ich Ihnen selbst damit einen Gefallen

erweise — solche Commissionen sind nicht die besten, tragen selten angenehme Früchte, und Sie sind mir zu theuer, als dass ich wegen des kleinen zu erwartenden Nutzens (Ihnen) die kleinste Ungelegenheit verursachte. Ihre gute Meinung und das Wollen sind Bürgen genug Ihrer Freundschaft.

Sind Ihre Uebersetzungen schon unter der Presse? ich bin sehr neugierig, wie selbe aufgenommen werden. — Wenn die Herren Kritiker mich nicht ganz zerreissen, so habe ich (es) bloss Ihrem Namen zu danken.

Ich war in Gran bei der Installation. Dieses Fest werden Sie ausführlich genug in den Zeitungen lesen. Mich unterhielten die Gesichter, und das Herumflattern der Menschen um den Günstling des Glückes. — Für einen tiefen Menschenkenner würde dies einen Stoff gegeben haben zu jahrelangen Betrachtungen. Ich sah wohl grössere Herrlichkeiten, doch so viel Priester nie. — Denken Sie sich das Andere. — —

Auch die Musen wirkten tüchtig auf die Gemüther, denn gegen 60 Stück Arbeiten wurden ausgetheilt. 6 Herrschaften gehören dem Primas, folglich wurde jedes 10-mal erhoben.

Leben Sie wohl und eingedenk Ihres aufrichtigen Freundes

C. Kisfaludy.

Czím: *Pest.* Seiner Hochwohlgeboren dem Herrn *Georg v. Gaal*, Bibliothekar Seiner Fürstl. Durch-

lauch Nicolaus v. Eszterházy. *Wien.* Abzugeben im Fürst Eszterházy'schen Hause.

10.

Pest, am 11-ten Juni, (1820).

Liebster Freund!

Ich danke für das Capitulum de Sancta Maria. Sie kennen zu gut die Klippe, woran sich in solcherlei Arbeiten der Dichter stossen muss. Ich sah die Mängel an meiner *Mária* selbst deutlich, doch ich habe manche Rücksichten in Ungarn, manche ausser Ungarn nicht beseitigen können; um den Character zu motiviren, und licht darzustellen, hätte ich eine der kämpfenden Partheien, besonders bei der Exposition nahe berühren müssen, aber — sapienti sat.

Nie hätte die Welt dieses Werk erblickt, wenn mich nicht einige Freunde der Sprache wegen dazu persvadiert hätten. Uebrigens macht sich das Stück auf dem Theater ziemlich gut, bis auf den 4. Act, der ziemlich grell gezeichnet ist. Sie haben sehr recht, dass ich den Plan sehr kurz abthun wollte, denn ich fand keine schickliche Episode, um den Raum auszufüllen, ich liess daher den Sprung machen — da ich der Erzählung getreu bleiben wollte, so war dieser Sprung beinahe unvermeidlich. Nehmen Sie meinen Dank für das freundschaftliche Ca-

pitulum, aus ihrem Mund sind mir solche Lehren doppelt theuer. —

Dass Sie meine *Kérők* angesprochen haben, freut mich ungemein, um so mehr, da ich überzeugt bin, dass Ihnen meine andern Lustspiele noch besser gefallen werden. Sie enthalten mehr Situationen, und tragen mehr das Gepräge der Originalität. Dass Sie sich an «affirmálom» gestossen haben, hat mich herzlich lachen gemacht, denn ich wusste nicht, welcher komische Genius sie umwehte, als Sie dies auf sich gemünzt glaubten.

Wie geht's mit Ihrer Gesundheit lieber Freund? Ich wünschte ein Antiprometheus zu sein, ich liess Ihnen den Geist und das Feuer, würde Ihnen aber eine festere Hülle bereiten. Meine Strafe würde gewiss durch die Ausflüge und Schöpfungen Ihres Geistes zum herrlichsten Genuss verwandelt.

Im Conversations-Blatt hat Jemand (et)was von mir geschrieben. Ich weiss nicht von wem dieser Aufsatz sein kann, er bestimmt, wie viel Stücke ich in meinem Pulte bewahre — sonderbar. Ich bin doch nicht so verschwenderisch mit meinem Vertrauen. Der Almanach wird darin schon angezeigt, und für das Jahr 21 wird schwerlich etwas daraus. Mir wurden viele, aber wenig gute Materialien eingesendet.

Um mich in der deutschen Sprache zu üben, habe ich selbst ein Stück von mir in 2 Aufzügen, *Kemény Simon,* übersetzt. Ich werde zum Beweis meines innigsten Vertrauens (es) Ihnen zusenden. Vielleicht können Sie (es) brauchen so weit, dass

Sie das Mark aus dem Ungarischen und Deutschen zusammenfassend, etwas Ganzes liefern könnten. Von dieser Uebersetzung weiss noch keine Seele, und soll auch nicht wissen. Wenn Sie dieses Stück dann für gelungen halten, so würde ich (notabene aber ihr Deutsches) Sie bitten, (es) auf ein Wiener Theater zu bringen.

Wenn das Theater der Magyaren erscheint, bitte ich Sie auf meine Kosten gleich eins zuzusenden. Ich bin ungeduldig wie ein Kind, dem die Mutter einen Jahrmarkt verheissen.

Leben Sie wohl, lieber Freund! Möge der heisse Wunsch des Freundes Ihre Krankheit beschwören. Mit aller Hochachtung

Ihr aufrichtiger

C. Kisfaludy.

11.

(Pest), am 24-ten Juni, (1820.)

Lieber Freund!

Schon (ein) paar Tage verlebte ich in der süssen Hoffnung, Sie hier in Pest zu sehen. Horváth sagte mir das; Ihr Brief scheint diesen Wunsch zu widerlegen, da theils Ihre Geschäfte, theils die fatale Krankheit Sie hindern werden. Wäre ich doch ein Arzt! Ich würde Ihre Krankheit, so wie jetzt den Goethe, studieren, um Sie davon zu befreien; so

habe ich nur den andächtigsten Wunsch, Sie bald, recht bald ganz gesund zu sehen.

Ihre Offenherzigkeit rücksichtlich meiner Arbeiten finden bei mir nicht nur Aufnahme, sondern sie erwecken wirklich Dankgefühle in mir, die nie versiegen werden, und ich gestehe es, dass mir Ihre, leider nur schriftliche Bekanntschaft unendlich viel Nutzen gewährt, und mich zu Thätigkeit, Fleiss und Ordnung anspornet. Mögen Sie doch diese Erklärung so nehmen, wie ich sie ihnen gebe.

Ueber das Wort «Classisch» im Conv.-Blatte bin ich selbst roth geworden. Wenn ich schon auch einigen Mängeln und Beschränktheiten unterworfen bin, so hab' ich doch Bescheidenheit genug, um die Gebrechen einzusehen, die mich befallen, und zu wenig Eigenliebe, um mich auf der Vollendung Stufe zu träumen. Meinen *Kemény Simon* werde ich Ihnen nächstens übersenden — ich kanns kaum erwarten, dass Sie ihn sehen. Dieses Stück ist mir das liebste unter meinen Werken, ich habe es so rein aus meinem Busen geschrieben. Freilich wird der strenge Richter Manches darin finden; mir sind aber die Gefühle darin so heilig, und die schönsten Träume meiner Jugend sind darin bezeichnet. Es hat nur 2 Acte; Ihnen, lieber Freund! so wie ich Sie mir denke, wird es vielleicht gefallen, drum bestürme ich Sie auch wegen der Uebersetzung. Wenn es auch nicht zum Aufführen kömmt, es wäre mir Lohn genug, (es) von Ihrer Hand in die mildere Sprache übertragen zu sehen. Meine deutsche Uebersetzung

werde ich Ihnen einmal, wenn Sie gesunder (sind) und mehr Musse haben werden, unterbreiten und (mir) Ihr Richterwort darüber erbitten.

Kemény Simon wurde während der Restauration hier mit grossem Applaus gegeben. Lassen Sie sich die Apotheose erzählen, die mir statt einer Muse, ein Kecskeméter Schnurrbart errichtet. Am Tage der Aufführung ging ich, um den Augen der Zuseher zu entgehen, auf das 2. Parterre. Da kam ich denn neben einen Mann zu sitzen, Mein Nachbar war ganz Auge und Ohr und als die Trennungs-Scene kam im 2-ten Acte, fing er an jämmerlich zu weinen und sagte ganz im elegischen Tone: «Hogy a fene egye meg a ki írta, az embernek csak pityeregni kell, már a fejem is fáj a sok sirásba.» Ich hielt diese Worte für einen Kranz der Melpomene, und dachte mir, das musst du dem Freund Gaal berichten.

Leben Sie wohl und gesund, lieber Freund! lassen Sie Ihren Körper immerhin kriechen, der Geist erhebt sich; und so ist Ihr Zustand beneidenswerth. Genehmigen Sie die Versicherung meiner innigsten Hochachtung und Liebe, mit der ich bin

Ihr wahrer Freund

Kisfaludy.

Czím: *De Pest* — különben szószerint ugyanaz, mint a 9. levélen.

12.

Pest, am 1-ten Aug. (1820.)

Liebster Freund!

Lange schweigen Sie. Vielleicht haben Sie meinen letzten Brief nicht erhalten, oder, was ich noch mehr befürchte, soll Sie wieder eine fatale Krankheit überfallen haben? Hier überschicke (ich) wieder eine kleine Arbeit von mir, möge sie doch mein Andenken in Ihrem Herzen wecken. Ich bitte um Ihre aufrichtige Meinung über dieses Werk, besonders meinen *Kemény* empfehle ich einer genauen Untersuchung. Dieses kleine Stück ist mein Liebling, es ist aus meinem innigsten Gefühl niedergeschrieben. *Kemény* ist hier im Ungarischen bei sehr vollem Hause gegeben worden und hat ziemlich gefallen; möge es Ihnen auch so gefallen, wie ich es wünsche, so stirbt er wenigstens nicht umsonst.

Bei dem andern Stück musste ich mich sehr in Schranken halten und jede politische Tendenz ausweichen; selbst so strich mir die Censur einige Ansichten über das Hofleben, und mir blieb nichts anders übrig, als hie und da einen Wink zu geben, die ich sonst gewiss mehr beleuchtet hätte.

Vermöge der Wiener Modezeitung blieben Ihre Uebersetzungen bei Traszler liegen; was musste wol diese Zögerung herbeigeführt haben?

Neuigkeiten kann ich keine schreiben, ausser

dass man einen hiesigen Kritikus und Redakteur des Notizenblattes namens Saphir, einen Hebräer, aufs Theater brachte, und als Pfiffspitz in der falschen Primadonna parodierte. Se. k. Hoheit E. H. Palatinus hat selbst zugesehen. Ob dieses wohl in andern Ländern passiert? Charactere kann man wohl meiner Meinung nach auf die Bretter bringen, aber nirgends maschinenmässig Gesichter nachahmen. Das, glaube ich, ist schon Personalität, und streitet gegen das bessere Gefühl des Menschen. Der arme Teufel wurde höchst undelicat vom Publicum behandelt.

Schreiben Sie mir recht bald, lieber Freund! und seien Sie versichert meiner Hochachtung und Liebe —

Ihr aufrichtiger Freund

Carl Kisfaludy.

Czím: Mint fenn.

13.

Pest, am 16. Aug. (1820.)

Liebster Freund!

Sehr angenehm überraschte mich Ihr werthes Schreiben; ich danke Ihnen für Ihre Gabe. Diese Uebersetzung war schnell vollendet, und es war wirklich keine geringe Arbeit. Die *Sage* gefällt mir ungemein, ich werde sie übertragen ins Ungarische, wenns mir gelingen würde. Ich bin nun sehr neu-

gierig, wie das deutsche Publicum ihr *Tátika* aufnehmen wird, Sie haben in Ihrer Vorrede vortrefflich seinen Werth bestimmt.

Sie *sticheln* in Ihrem Briefe über meine Fruchtbarkeit und durch ein Epigramm soll ich meine Muse kennen lernen, die vielleicht nicht von oben, sondern von der Donau kömmt. Diese Offenherzigkeit freut mich ungemein, denn sie giebt mir den angenehmsten Beweis, wenn auch in dornigster Hülle, dass Sie mir Freund sind, mich lieben, und mein guter Name Ihnen am Herzen liegt. Ich nehme es so, wie ein Kranker die Gesundheits-Tropfen, die mitunter bitter sind, aber stärken, das Blut erfrischen und Leib und Seele aufrecht erhalten. Nur darum könnte ich mich ärgern, dass *Sie* von mir diese Unbescheidenheit glauben konnten, dass ich mir einbildete, ich kann auch *deutsch* schreiben. Das wenige, was ich der Uebung willen bisher geschrieben, war nur für vertraute Freunde, keineswegs zum Druck bestimmt. Nie ist mir dieser lächerliche Stolz eingefallen, dass ich in zwei Sprachen Dichter sein könnte und wollte. Ich bin froh, wenn ich es in einer Sprache zu etwas bringe.

Wie dieser Herr v. Zerffy, den ich gar nicht kenne, nie in meinem Leben sah, dieses schreiben konnte, weiss ich nicht. Der Compagnon dieses Herrn, Ob. Lieut. *Habermann*, war bei mir und forderte Skizzen aus der ungar. Geschichte. Auch dieses schlug ich ab. Nur des Costüms wegen gab ich ihm etwas. Auch wurde ich aufgefordert, in den Al-

manach zu liefern. Ich antwortete aus Artigkeit: «Wenn ich's dahin bringen könnte, etwas korrekt deutsch zu schreiben, so werde ich Ihnen dienen, aber so — — etc.» Uebrigens mögen Sie sticheln wie Sie wollen, so habe ich Sie doch lieb, und gebe dieses Jahr doch 3 Stück noch heraus. 2 Lustspiele werden Sie binnen 10 Tagen erhalten, ich hoffe die *Pártütők* sollen Sie mehr vergnügen, als die *Kérők,* das ist echt ungarisch.

Ich erwarte mit Sehnsucht diese Meteor-Steine; Sie wissen schon, was ich meine.

Ueber den *Kemény Simon* schimpfen Sie ja nicht — denn es ist mein Liebling — und Sie wissen, der Vater hat manchmal ein Kind lieber, als das andere, wenn es auch nicht am besten studiert. Glücklich könnten Sie mich machen, wenn Sie dieses Stück übersetzten.

Nun leben Sie wohl, lieber Freund! ich küsse Sie für ihre freundschaftliche Aufrichtigkeit, seien Sie überzeugt, dass ich Sie zu würdigen weiss. Mögen Sie mich immer Ihrer Neigung werth halten, und dankbar drücke ich Sie ans Herz.

Ihr aufrichtiger Freund

C. Kisfaludy.

Es ist nicht wahr, dass ich Wasser trinke,
Den manch Gläschen leert ich zu Deinem Wohle,
Doch wenn ich öfters statt zu fliegen nur hinke,
So verzeihe mir —

Da find ich keinen Endreim und es reimt sich *doch.* —

14.

Pest, am 7-ten 7ber, 1820.

Theurer Freund!

Ihr letztes Schreiben erhielt ich, und danke Ihnen für die freundschaftlichen Ermahnungen, ich werde selben nachzustreben trachten, und lasse keineswegs den Muth sinken, einst Sie gänzlich zu befriedigen.

Die Arbeiten, die (von mir) bis jetzt in die Welt getreten, waren wirklich Jugendarbeiten, ohne Studium, nur leicht hingeworfene Skizzen. Die Nachkommenden hoffe ich, werden Sie mehr ansprechen, da sie gehaltvoller sind und mehr Kunstaufwand enthalten. Mit der Irene bin ich bereits fertig; wenn ich die Jamben ganz im Reinen habe, so werde ich sie Ihnen zusenden, damit Sie selbst beurtheilen, ob dieses Werk Ihren werthen Namen verdiene, denn von der Dedication stehe ich niemals ab. — —

Hier folgen die *Pártütők* und noch eine Posse. Die letztere ist hier von einem jungen Menschen übersetzt worden, aber nicht nach meinem Wunsche; wurde auch gegeben, hat ziemlich gefallen, aber liess noch viel zu wünschen übrig. Das Stück selbst wird, wenn es leicht übertragen würde, sicher unterhalten.

Was Sie über *Pártütők* urtheilen, bin ich neugierig, das Thema nahm ich von Clauren, die Be-

arbeitung ist ganz mein. Es ist etwas trivial, aber der Zweck forderte es so — und die Censur strich manche derbe Wahrheiten, besonders wo die Insurrection mitgenommen ward. Der Kovács war anfangs ein Insurgent, seine meisten Sprücheln musste ich einbüssen.

Was Sie über *Janus Pannonius* sagen, ist sehr richtig; aber auch hier wurde der Bischof mir gestrichen; sollten Sie dieses Stück irgendwo aufnehmen, so werde ich Ihnen die Ergänzungen zusenden. Im Deutschen wird es sicher erlaubt. Der neue Primas ist gar ein vigilanter Herr — — wenns so dauert, so schreibe ich ein Gebetbuch. —

Leben Sie recht wohl, mein lieber Freund, und würdigen Sie mich auch fernerhin Ihrer Freundschaft, so wie ich stets bin Ihr

aufrichtiger

Carl Kisfaludy.

15.

Pest, am 1-ten 8ber, 1820.

Lieber Freund!

Die mir zugeschickten Bücher habe ich richtig erhalten und danke Ihnen innigst für die Erinnerung. Es ist wirklich unverzeihlich von Ihrem Verleger, dass er die Correctur-Bogen Ihnen nicht zugeschickt; es sind (eine) Menge Druckfehler darin

und die Interpunctationen sind beinahe durchgehends falsch. — Ich kann mir das Unangenehme Ihrer Lage vorstellen, als Sie Ihr Werk so verunstaltet erblickten. Uebrigens hat es hier viel Aufsehen gemacht, und (sind) die Exemplare bei den Buchhändlern alle vergriffen worden. — Verflossenen Donnerstag wurden hier bei übervollem Haus die *Tartaren* gegeben. Auch der ganze Hof war zugegen. Die Kaiserin und Herzog v. Cambridge lasen immerfort Ihre Uebersetzung und explicierten die Stellen, bei denen aus vollem Halse geschrien wurde, der Kaiser hat sich sehr gnädig geäussert.

Stephan Horváth hat sein Exemplar nicht erhalten, wohl aber haben Sie ein Exemplar an meinen Bruder Sándor mir zugeschickt. Es thut mir leid, dass ich Ihrem Wunsche, *Ilka* und *Tatárok* in Gross-Octav zu besitzen, nicht willfahren kann, denn ich habe selbst keins — alle sind in kleinem Format aufgelegt worden. Aber bald lass ich die Tartaren neu auflegen sammt Ilka, beide umgearbeitet, denn sollen Sie befriedigt werden. Indessen nehmen Sie selbe so, wie ich's habe.

Dass meine *Pártütők* Sie unterhielten, freut mich sehr. Sie scheinen mich und meine Tendenz sehr richtig verstanden zu haben, würden die Herren Birák mich auch so gut verstehen, so wäre (es) freilich (für mich) nicht rathsam, viel ohne Bedeckung herumzuwandern. Ein ähnliches Werk, aber mehr mit Satyren bespickt, liegt fertig unter den Titel *A korcsházi vásár*, ein Lustspiel in drei Acten. — Dieses wird

Sie viel mehr ansprechen, und ich hoffe mit Gewissheit, das es Sie zum Lachen bringt.

Leben Sie wohl, mein lieber Freund! und bleiben Sie mir auch hinfern gut, wie ich auch stets bin mit Achtung und Liebe

Ihr aufrichtiger

C. Kisfaludy.

16.

Pest, am 4-ten 8ber, 1820.

Theurer Freund!

Fünf ganze Wochen abwesend, kann ich jetzt erst Ihre Briefe beantworten. Ihr freundliches Schreiben dtto 8-ten Octobris hat mich ungemein erfreut, umsomehr, da es mir die gewünschte Gewissheit giebt, dass Sie gesund und verjüngt leben. Wer so gut Berge klettern kann, der muss viel Lebenskraft besitzen, und alle kleinen Krankheiten belächeln. Dass Sie auf der Anhöhe meiner (sich) erinnerten, finde ich sehr grossmüthig, da Sie der Berg, ich nur eine Stufe dazu bin. — Sie erstaunten über meinen sonderbaren Appetit — ich leugne nicht; ich hatte in meiner Jugend ein wüstes Leben geführt, ein finsteres Verhängniss trieb mich ungeregelt in die Welt, Schwermuth, Unzufriedenheit mit Leichtsinn gepaart trieben mich von Welle zu Welle, losgeschraubt von allen häuslichen Ban-

den, irrte ich 6 Jahre herum; lebte von der Malerei, und verfiel nicht selten in alle Thorheiten des heissen Blutes und ungezähmter Jugend. — Ein unseliges Missverständniss zwischen (mir und) meinem Vater (wo ich jedoch schuldlos mich fühle), hatten mir jede Ordnung des Lebens verhasst gemacht, (ich) suchte Betäubung bei wilden Zerstreuungen. Doch bin ich zurückgekehrt. Mein besseres Gefühl hat mich noch zeitlich genug gerettet, und ich versichere Sie, dass ich nimmermehr Gläser speisen werde. — Mein voriges Leben betrachte ich nur als einen Sturm, der zwar mir manche Blume abgestreift, doch die Wurzel ungefährdet gelassen, und manche Herzen abgedacht, deren Inneres mir ohne dies sicher versteckt geblieben wäre. Doch genug hievon.

Ich war in Sümeg; Ihr Geschenk übergab ich persönlich meinem Bruder; es gefällt ihm ungemein und (er) ergoss sich in Ihrem Lobe.

Ilka werden Sie nächstens erhalten. —

Des Herrn von Gruber Saul habe ich nebst Ihrem Brief erhalten, es ist mir leid, dass ich ihm nicht dienen kann, ich habe mit meinem Almanach so viel zu thun, dass ich seinen Saul unmöglich übersetzen kann. Auch muss (ich) Ihnen freundschaftlich gestehen, dass ich nicht Geduld genug besitze, um dieses Werk zu übertragen, ins Ungarische gar, wo man für eigne Gedanken keine Worte findet. Das Werk selbst habe ich noch nicht lesen können, da ich erst heute Nacht hier ankam, und die erste ruhige Zeit Ihnen gewidmet. Uebrigens

liesse sich ein Uebersetzer wohl finden, doch ob sich Jemand dieser Arbeit unentgeltlich unterziehen wolle, dies ist die Frage, die ich nicht beantworten kann. Ich meinerseits werde Alles anwenden, um Jemanden zu finden; und wenn Ihnen durch die Uebersetzung dieses Werkes eine Freundschaft geschieht, so können Sie auf baldigen Erfolg rechnen. Schreiben Sie mir darüber aufrichtig, macht Ihnen die Uebersetzung Freude, so sollen Sie selbe erhalten. —

Leben Sie wokl und eingedenk

Ihres aufrichtigen Freundes

Kisfaludy.

Es ist unbescheiden von mir zu bekennen, dass ich Ihre Nordischen Gäste nicht gelesen habe, aber hier ist es nirgends zu finden. Schicken Sie mir doch gelegenheitlich ein Exemplar. —

17.

Pest, am 5-ten 9ber, (1820).

Liebster Freund!

Ihren letzten Brief habe ich erhalten. Ich danke Ihnen für die Freundschaft, dass Sie sich so bemüht haben, mir Angenehmes zu sagen. Mich freut es um so mehr, da dieses Angenehme Sie betrifft und Ihren Werth erhöht. — Dass die Tartaren zuerst gegeben werden, will mir nicht gefallen. Könnten Sie die Aufführung nicht hindern, und *Ilka* oder

Stibor zuerst auf's Repertoir bringen? Ich glaube, die würden mehr Effect machen. Was glauben Sie, mein lieber Freund? ich fürchte mich sehr, dass diese Jugendarbeit durchfallen wird. — Dann gute Nacht Poesie!

Leben Sie herzlich wohl. Ihr

Carl Kisfaludy.

Czím: mint az eddigieken.

18.

Pest, am 1. Dez. (1820.)

Mein lieber Freund!

Ich erhalte eben Ihren Brief und danke Ihnen für die freundschaftliche Erinnerung. Die Schriften, die ich versprach, erhalten Sie alle, selbst den Pascha von Ofen. Ich habe für Sie viel gearbeitet, aber der Almanach raubt mir so viel Zeit, dass ich es nicht nach meinem Wunsche schreiben kann. Und kein Mensch in der Welt würde meine Schrift abschreiben können.

Eine Bitte wage ich, mein lieber Freund! diesen beiliegenden Zettel haben Sie die Gnade Herrn Martin Schärmer zu übergeben, aber ich bitte, persönlich, damit Sie mit ihm reden und die Zeichnungen selbst besehen. Haben Sie die Güte ihm recht ans Herz zu reden, dass er sie so bald als möglich dem Axmann übergebe, und schreiben Sie mir darüber. Er wohnt in der Allee-Gasse, im Hofgürtlerischen

Haus, Haus-Nro weiss ich nicht, aber die Gasse ist bei der Carlskirche, das Haus rechts, wie Sie hineingehen, das 7-te oder 8-te, es hat 3 Stöcke und einen Garten auf dem Hof. Sein Quartier ist im 3. Stock, rechts Nro. 28.

Verzeihen Sie, dass ich so frei bin Ihnen diese Commission persönlich zu übertragen, aber im Vertrauen (auf) Ihre Güte wagte ich es — und werde auch stets bereit sein Ihnen zu dienen.

Meinen Handkuss an Ihre liebe Frau.

Ihr *Kisfaludy.*

19.

Pest, am 9-ten 10ber (1820).

Theuerer Freund!

Ihre *Nordische Gäste* habe ich mit innigstem Vergnügen gelesen. Ich danke Ihnen für diese schöne Gabe. Der alte Saperment * ist ein lieber Hausvater und der kleine Hansli ist ein Kerl, aus dem ein zweiter Tell aufwachsen würde, wenn er nicht in Ihrer Dichterbrust existierte. Bei dem 9. Gesange drang unwilkührlich der fromme Wunsch aus mir: Oh hätte ich diese Zeilen geschrieben! Ich liesse alle meine 32 Stücke fallen.

Um Ihnen, lieber Freund, Ihre angenehme Gabe kunstmässig zu vergelten, so habe ich mir vorgenommen, wenn sich die Tage etwas verlängern, Sce-

* Az eredetiben áll: Saparament.

nen aus Ihrem Werke zu zeichnen, wenn auch der gute Wille die Kunst ersetzen müsste.

Die Irene ist bereits bei der Censur, binnen 5 Tagen kommt sie zum Drucke. Sie müssen nicht böse werden, wenn Sie Ihren Namen an der Stirne dieses Werkes erblicken. Ich habe mich bemüht, dass dieses Trauerspiel den Namen eines so geachteten Freundes verdiene. Ich achte es höher, als alle meine schon gedruckten Werke.

Die *Ilka* ist hier und in Ofen gegeben worden. Der E. H. Palatin war mit seinem ganzen Hofstaat gegenwärtig; es schien ihm zu gefallen. In Pest ist dieses Stück mit grossem Beifall aufgenommen worden. M. Ehlers *Ilka*, Grimm *Niketas*, Melchior *Gyula* wurden stürmisch gerufen.

Der Zerffy'sche Almanach ist bereits erschienen — de mortuis nihil * nisi bene.

Leben Sie recht wol, lieber Freund, und sind Sie der Hochachtung und Liebe gewiss, mit der ich stets bin

Ihr aufrichtiger

C. Kisfaludy.

20.

(Pest), am 15-ten 10ber, 1820.

Lieber Freund!

Sie haben falsch gelesen, oder ich verkehrt geschrieben; ich habe nicht die Irene übersetzt, son-

* Az eredetiben áll: *non.*

dern Kemény Simon — und wenn Sie es schaffen, so steht es *Ihnen* zu Diensten, auf jeden Fall glaube ich, könnte es Ihnen bei der Uebersetzung zur Erleichterung dienen. Die Irene wäre ich nicht im Stande zu übertragen.

Scenen aus den *Nordischen Gästen* glaubte ich nur für das *Freundes-Aug* zu verfertigen, nicht aber für die Welt. Wenn Sie (mir) aber eine der erwähnten Kostüme ohne alle Ungelegenheit auf (ein) paar Wochen verschaffen können, so werde ich mir die Freude machen, so viel Scenen als möglich, bei heiteren Tagen zu entwerfen, dann sollen Sie urtheilen über ihren Werth, und ihre Zukunft bestimmen.

Ich erstaunte nicht wenig, als Gr. Mailáth mir Ihren an ihn geschriebenen Brief zeigte, dass in Wien auch ein Ungarischer Almanach herauskommen soll — nicht wegen des Almanach's (denn es wäre zu wünschen, dass mehrere einer günstigen Abnahme sich zu erfreuen hätten), aber dass der Herausgeber an Ihnen einen Protecteur gefunden habe, da Sie mir rund abgeschlagen, darin mitzuwirken! Ihrer mir bewiesenen Güte und Freundschaft gedenkend, konnte ich kaum glauben, dass Sie mir dieses Unternehmen verschwiegen haben und konnten.

Sie werden von Hofrath Görög erfahren haben, dass ich meinen Almanach der Kaiserin dedicierte, die auch so gnädig war die Dedication anzunehmen, wenn der Inhalt die Censur passiren würde. Ich hätte nie dieses unternommen, wenn ich

nicht von allen Seiten bestürmt worden wäre. Nun ist es mir aber umsomehr unangenehm, da ich Ihr Unbehagen erkenne, und deutlich sehe, dass Sie nicht viel Rühmliches erwarten; und nichts könnte mir schmerzlicher fallen, als wenn *Sie* mein Streben verkennen sollten, da ich Sie schon lange als einen geistigen, unbestochenen Richter meiner literarischen Arbeiten zu betrachten gewohnt bin. Den Inhalt meines Almanachs will ich Ihnen vorläufig kund geben, und zwar: die Rechte der ungarischen Frauen, sehr lieblich bearbeitet von dem ersten Advocaten der ungarischen Curie — 2. 2 Regék von Sándor, 3. Ein Drama in 1 Act von mir in Jamben, 4. ein Heldengedicht in 3 Gesängen, 5. 2 prosaische Erzählungen, 6. Sonette und andere vermischte Gedichte, 7. Epigramme, 8. 2 romantische topografische Beschreibungen, 9. Rhapsodie und Aphorismen. Das ist vorläufig der Inhalt meines Almanachs. Ich erwarte mit Sehnsucht Ihr Urtheil darüber. — Gr. Mailáth versprach eine Novelle und ein Gedicht in Octav-Reimen. Dann kommen noch 2 originelle ungarische Tänze dazu, und ein Lied. Die Kupfer werden (sein): das Portrait der Kaiserin, 6 Scenen aus der ungarischen Geschichte, 2 schöne Gegenden Ungarns.

Es thut mir sehr leid, dass Sie wieder kränkeln; auch mir ist nicht wohl, anhaltende Kopfschmerzen machen mir viel Ungelegenheit.

Ob mein Bruder Sándor Ihr an ihn geschicktes Packet erhalten habe, weiss ich nicht;

.seit ich ihn verliess, bekam ich keine Zeile von ihm.

Leben Sie wohl, mein theurer Freund! das neue Jahr möge Ihnen viele Freuden bringen, Gesundheit und heitern Sinn, und mir auch einen kleinen Platz gewähren unter Ihren Freunden, so wie ich stets bin mit Achtung und Liebe

Ihr aufrichtiger

Kisfaludy.

21.

Pest, am 26. Dez. (1820.).

Lieber Freund!

Ich erhielt Ihren Brief, und beeile mich (ihn) zu beantworten, um meinen allerbesten Wunsch für das kommende Jahr Ihnen kund zu geben. Möge das neue Jahr Ihnen recht viel vergnügte Tage und mir ihre werthe Freundschaft zusichern.

Dass Sie Herrn Trattner über meinen Almanach ein Wort schrieben, wusste ich nicht. Es ist abscheulich von ihm, dass er Ihre Güte auch mir nicht zufliessen liess, umsomehr, da er allein erntet, wo wir säen, und von allem den Profit zieht, das uns Mühe und Sorgen verursacht.

Ich danke Ihnen für das Recept für die Kopfschmerzen, aber gute Dichter sind meistens schlechte Aerzte. Auch Köffinger ist als Dichter mehr bekannt, als als Arzt.

Sie verlangten zwar nicht die Uebersetzung des *Kemény Simon*, jedoch will ich sie übersenden, dass, wenn Sie etwa dieses Stück übertragen sollten, diese Kleinigkeit Ihnen doch Dienste leisten könnte. Sie werden daraus (er)sehen, dass ich nie Willens war deutsch zu arbeiten; selbst diese war eine Uebungs-Arbeit, blos für freundliche Augen. Wenn Sie sie benützen wollen, so ist es gut, wenn nicht, so können Sie sie *vernichten*. Die Uebersetzung ist sehr unvollkommen, da ich sie für den Druck aus dem Manuscript bearbeitete, das ich später stark ausgefeilt habe.

Die *Irene* wird am 10-ten die Presse verlassen, ich glühe schon, um Ihr Urtheil zu erfahren. Die Sprache, die Jamben übertreffen bei weitem die vorigen Werke.

Der *Stibor* wird am Neujahrstage in Ofen zum erstenmal gegeben. Ich bin neugierig. —

Welche Stücke kommen in den 2-ten Band des *Theater der Magyaren?* Die Wahl wird Sie gewiss verlegen machen.

Ende Januar kommt wieder ein Trauerspiel von mir unter die Presse sub titulo *Záh Nemzetség*. Das Thema ist gross und interessant, die Ausführung werden Sie am besten beurtheilen können, ich bilde mir ein bischen was ein auf die 2 letzten Stücke. Ich sehe, Sie lächeln — und doch liebe ich Sie mit Ihrer ehernen Wage, und jede Rüge von Ihnen ist mir lieber, als jedes Lob eines fühllosen, nichts durchbohrenden Gefühls. —

Dem kleinen Hansli sein Gesicht hab ich entworfen, ein Mordkerl — nächstens mehr davon.

Leben Sie recht wohl und eingedenk Ihres Freundes *Carl Kisfaludy.*

Ich arbeite an einem sonderbaren Gedicht in allen Versmaassen, Hamupipőke, Aschenbrödel, und in 3 Aufzügen will ich 2 Welttheile umwandern — wird etwas daraus? Schreiben Sie mir bald, dass ich bei gutem Humor bleibe, dann gewiss. —

A kezdő mindent jónak tart, könnyen elégszik,
A bölcs tudja, minő fáradozásba kerül,
A művészi tökély gőg szemmel nem szok itélni,
Keskeny hézagokat csak szoros elme vadász.

22.

Pest, am 18-ten Jan. 1821.

Theurer Freund!

Ihr Briefchen erhielt ich; es freut mich, dass Sie meine Uebersetzungen gebrauchen können. Sie schreiben, dass ich hie und da vom Originale abgewichen bin; freilich, weil ich theils mich nicht auszusprechen wusste, theils gefiel mir der neue Gedanke besser. Es steht nun bei Ihnen Gebrauch davon zu machen, oder nicht. Auf jeden Fall bitte ich sie nur, das Ungarische genau durchzugehen.

Es ist wahr, im Ungarischen ist stark vorgerückt

worden, (eine) Menge Wörter verkürzt, (eine) Menge erfunden, der sich stets damit nicht beschäftigt, kann's unmöglich inne haben. — Und Márton ist sehr einseitig. Z. B. Die Wörter lény *(Wesen)*, alkonyat *(Abendröthe)*, lebel *(Abendlüftchen)*, élemény *(Genuss)*, romok *(Ruinen)*, etc. etc. hat er gar nicht angemerkt.

Ihrem Wunsche, auch die *Irene* zu übertragen, kann ich nur zum Theil willfahren. Um dieses Stück ganz zu übersetzen, würde mir rücksichtlich der Zeit ungemein schwer — jedoch will ich die schwersten Stellen, alle Monologe, überhaupt die bedeutendsten Wendungen in Prosa (wie Sie es wünschen) übertragen und Ihnen recht bald zusenden. Die Reflexionen, Verbindungen, werden Ihnen ohnehin keine Mühe machen, diese überlasse ich Ihnen. Ich bitte Sie, lieber Freund! machen Sie die Exposition meiner Irene! und haben Sie die Freundschaft, wenn Sie ein Stück von mir übersetzen, mir (es) alsogleich zuzusenden, damit ich sie einzeln recht durchsehen könne. —

Es soll mich wirklich belohnen, wenn Sie, theurer Freund, erkennen, dass ich, so weit es in meinen Kräften stand, Ihrem freundschaftlichen Rathe Genüge gethan. Sollte meine *Irene** wirklich Vorzüge vor meinen anderen Arbeiten haben, so erkläre ich, dass

* E helyütt * alatt Gaal kezétől, czeruzával írva, a lap alján ez áll: «*Irene* ist mir durch eine sehr gemüthliche *ajánlás* zugeeignet.»

Haus, Haus-Nro weiss ich nicht, aber die Gasse ist bei der Carlskirche, das Haus rechts, wie Sie hineingehen, das 7-te oder 8-te, es hat 3 Stöcke und einen Garten auf dem Hof. Sein Quartier ist im 3. Stock, rechts Nro. 28.

Verzeihen Sie, dass ich so frei bin Ihnen diese Commission persönlich zu übertragen, aber im Vertrauen (auf) Ihre Güte wagte ich es — und werde auch stets bereit sein Ihnen zu dienen.

Meinen Handkuss an Ihre liebe Frau.

Ihr *Kisfaludy.*

19.

Pest, am 9-ten 10ber (1820).

Theuerer Freund!

Ihre *Nordische Gäste* habe ich mit innigstem Vergnügen gelesen. Ich danke Ihnen für diese schöne Gabe. Der alte Saperment * ist ein lieber Hausvater und der kleine Hansli ist ein Kerl, aus dem ein zweiter Tell aufwachsen würde, wenn er nicht in Ihrer Dichterbrust existierte. Bei dem 9. Gesange drang unwilkührlich der fromme Wunsch aus mir: Oh hätte ich diese Zeilen geschrieben! Ich liesse alle meine 32 Stücke fallen.

Um Ihnen, lieber Freund, Ihre angenehme Gabe kunstmässig zu vergelten, so habe ich mir vorgenommen, wenn sich die Tage etwas verlängern, Sce-

* Az eredetiben áll: Saparament.

nen aus Ihrem Werke zu zeichnen, wenn auch der gute Wille die Kunst ersetzen müsste.

Die Irene ist bereits bei der Censur, binnen 5 Tagen kommt sie zum Drucke. Sie müssen nicht böse werden, wenn Sie Ihren Namen an der Stirne dieses Werkes erblicken. Ich habe mich bemüht, dass dieses Trauerspiel den Namen eines so geachteten Freundes verdiene. Ich achte es höher, als alle meine schon gedruckten Werke.

Die *Ilka* ist hier und in Ofen gegeben worden. Der E. H. Palatin war mit seinem ganzen Hofstaat gegenwärtig; es schien ihm zu gefallen. In Pest ist dieses Stück mit grossem Beifall aufgenommen worden. M. Ehlers *Ilka*, Grimm *Niketas*, Melchior *Gyula* wurden stürmisch gerufen.

Der Zerffy'sche Almanach ist bereits erschienen — de mortuis nihil * nisi bene.

Leben Sie recht wol, lieber Freund, und sind Sie der Hochachtung und Liebe gewiss, mit der ich stets bin

Ihr aufrichtiger

C. Kisfaludy.

20.

(Pest), am 15-ten 10ber, 1820.

Lieber Freund!

Sie haben falsch gelesen, oder ich verkehrt geschrieben; ich habe nicht die Irene übersetzt, son-

* Az eredetiben áll: *non*.

dern Kemény Simon — und wenn Sie es schaffen, so steht es *Ihnen* zu Diensten, auf jeden Fall glaube ich, könnte es Ihnen bei der Uebersetzung zur Erleichterung dienen. Die Irene wäre ich nicht im Stande zu übertragen.

Scenen aus den *Nordischen Gästen* glaubte ich nur für das *Freundes-Aug* zu verfertigen, nicht aber für die Welt. Wenn Sie (mir) aber eine der erwähnten Kostüme ohne alle Ungelegenheit auf (ein) paar Wochen verschaffen können, so werde ich mir die Freude machen, so viel Scenen als möglich, bei heiteren Tagen zu entwerfen, dann sollen Sie urtheilen über ihren Werth, und ihre Zukunft bestimmen.

Ich erstaunte nicht wenig, als Gr. Mailáth mir Ihren an ihn geschriebenen Brief zeigte, dass in Wien auch ein Ungarischer Almanach herauskommen soll — nicht wegen des Almanach's (denn es wäre zu wünschen, dass mehrere einer günstigen Abnahme sich zu erfreuen hätten), aber dass der Herausgeber an Ihnen einen Protecteur gefunden habe, da Sie mir rund abgeschlagen, darin mitzuwirken! Ihrer mir bewiesenen Güte und Freundschaft gedenkend, konnte ich kaum glauben, dass Sie mir dieses Unternehmen verschwiegen haben und konnten.

Sie werden von Hofrath Görög erfahren haben, dass ich meinen Almanach der Kaiserin dedicierte, die auch so gnädig war die Dedication anzunehmen, wenn der Inhalt die Censur passiren würde. Ich hätte nie dieses unternommen, wenn ich

nicht von allen Seiten bestürmt worden wäre. Nun ist es mir aber umsomehr unangenehm, da ich Ihr Unbehagen erkenne, und deutlich sehe, dass Sie nicht viel Rühmliches erwarten; und nichts könnte mir schmerzlicher fallen, als wenn *Sie* mein Streben verkennen sollten, da ich Sie schon lange als einen geistigen, unbestochenen Richter meiner literarischen Arbeiten zu betrachten gewohnt bin. Den Inhalt meines Almanachs will ich Ihnen vorläufig kund geben, und zwar: die Rechte der ungarischen Frauen, sehr lieblich bearbeitet von dem ersten Advocaten der ungarischen Curie — 2. 2 Regék von Sándor, 3. Ein Drama in 1 Act von mir in Jamben, 4. ein Heldengedicht in 3 Gesängen, 5. 2 prosaische Erzählungen, 6. Sonette und andere vermischte Gedichte, 7. Epigramme, 8. 2 romantische topografische Beschreibungen, 9. Rhapsodie und Aphorismen. Das ist vorläufig der Inhalt meines Almanachs. Ich erwarte mit Sehnsucht Ihr Urtheil darüber. — Gr. Mailáth versprach eine Novelle und ein Gedicht in Octav-Reimen. Dann kommen noch 2 originelle ungarische Tänze dazu, und ein Lied. Die Kupfer werden (sein): das Portrait der Kaiserin, 6 Scenen aus der ungarischen Geschichte, 2 schöne Gegenden Ungarns.

Es thut mir sehr leid, dass Sie wieder kränkeln; auch mir ist nicht wohl, anhaltende Kopfschmerzen machen mir viel Ungelegenheit.

Ob mein Bruder Sándor Ihr an ihn geschicktes Packet erhalten habe, weiss ich nicht;

.seit ich ihn verliess, bekam ich keine Zeile von ihm.

Leben Sie wohl, mein theurer Freund! das neue Jahr möge Ihnen viele Freuden bringen, Gesundheit und heitern Sinn, und mir auch einen kleinen Platz gewähren unter Ihren Freunden, so wie ich stets bin mit Achtung und Liebe

Ihr aufrichtiger

Kisfaludy.

21.

Pest, am 26. Dez. (1820.)

Lieber Freund!

Ich erhielt Ihren Brief, und beeile mich (ihn) zu beantworten, um meinen allerbesten Wunsch für das kommende Jahr Ihnen kund zu geben. Möge das neue Jahr Ihnen recht viel vergnügte Tage und mir ihre werthe Freundschaft zusichern.

Dass Sie Herrn Trattner über meinen Almanach ein Wort schrieben, wusste ich nicht. Es ist abscheulich von ihm, dass er Ihre Güte auch mir nicht zufliessen liess, umsomehr, da er allein erntet, wo wir säen, und von allem den Profit zieht, das uns Mühe und Sorgen verursacht.

Ich danke Ihnen für das Recept für die Kopfschmerzen, aber gute Dichter sind meistens schlechte Aerzte. Auch Köffinger ist als Dichter mehr bekannt, *als* als Arzt.

Sie verlangten zwar nicht die Uebersetzung des *Kemény Simon*, jedoch will ich sie übersenden, dass, wenn Sie etwa dieses Stück übertragen sollten, diese Kleinigkeit Ihnen doch Dienste leisten könnte. Sie werden daraus (er)sehen, dass ich nie Willens war deutsch zu arbeiten; selbst diese war eine Uebungs-Arbeit, blos für freundliche Augen. Wenn Sie sie benützen wollen, so ist es gut, wenn nicht, so können Sie sie *vernichten*. Die Uebersetzung ist sehr unvollkommen, da ich sie für den Druck aus dem Manuscript bearbeitete, das ich später stark ausgefeilt habe.

Die *Irene* wird am 10-ten die Presse verlassen, ich glühe schon, um Ihr Urtheil zu erfahren. Die Sprache, die Jamben übertreffen bei weitem die vorigen Werke.

Der *Stibor* wird am Neujahrstage in Ofen zum erstenmal gegeben. Ich bin neugierig. —

Welche Stücke kommen in den 2-ten Band des *Theater der Magyaren?* Die Wahl wird Sie gewiss verlegen machen.

Ende Januar kommt wieder ein Trauerspiel von mir unter die Presse sub titulo *Záh Nemzetség*. Das Thema ist gross und interessant, die Ausführung werden Sie am besten beurtheilen können, ich bilde mir ein bischen was ein auf die 2 letzten Stücke. Ich sehe, Sie lächeln — und doch liebe ich Sie mit Ihrer ehernen Wage, und jede Rüge von Ihnen ist mir lieber, als jedes Lob eines fühllosen, nichts durchbohrenden Gefühls. —

Dem kleinen Hansli sein Gesicht hab ich entworfen, ein Mordkerl — nächstens mehr davon.

Leben Sie recht wohl und eingedenk Ihres Freundes *Carl Kisfaludy.*

Ich arbeite an einem sonderbaren Gedicht in allen Versmaassen, Hamupipőke, Aschenbrödel, und in 3 Aufzügen will ich 2 Welttheile umwandern — wird etwas daraus? Schreiben Sie mir bald, dass ich bei gutem Humor bleibe, dann gewiss. —

A kezdő mindent jónak tart, könnyen elégszik,
A bölcs tudja, minő fáradozásba kerül,
A művészi tökély gőg szemmel nem szok itélni,
Keskeny hézagokat csak szoros elme vadász.

22.

Pest, am 18-ten Jan. 1821.

Theurer Freund!

Ihr Briefchen erhielt ich; es freut mich, dass Sie meine Uebersetzungen gebrauchen können. Sie schreiben, dass ich hie und da vom Originale abgewichen bin; freilich, weil ich theils mich nicht auszusprechen wusste, theils gefiel mir der neue Gedanke besser. Es steht nun bei Ihnen Gebrauch davon zu machen, oder nicht. Auf jeden Fall bitte ich sie nur, das Ungarische genau durchzugehen.

Es ist wahr, im Ungarischen ist stark vorgerückt

worden, (eine) Menge Wörter verkürzt, (eine) Menge erfunden, der sich stets damit nicht beschäftigt, kann's unmöglich inne haben. — Und Márton ist sehr einseitig. Z. B. Die Wörter lény *(Wesen)*, alkonyat *(Abendröthe)*, lebel *(Abendlüftchen)*, élemény *(Genuss)*, romok *(Ruinen)*, etc. etc. hat er gar nicht angemerkt.

Ihrem Wunsche, auch die *Irene* zu übertragen, kann ich nur zum Theil willfahren. Um dieses Stück ganz zu übersetzen, würde mir rücksichtlich der Zeit ungemein schwer — jedoch will ich die schwersten Stellen, alle Monologe, überhaupt die bedeutendsten Wendungen in Prosa (wie Sie es wünschen) übertragen und Ihnen recht bald zusenden. Die Reflexionen, Verbindungen, werden Ihnen ohnehin keine Mühe machen, diese überlasse ich Ihnen. Ich bitte Sie, lieber Freund! machen Sie die Exposition meiner Irene! und haben Sie die Freundschaft, wenn Sie ein Stück von mir übersetzen, mir (es) alsogleich zuzusenden, damit ich sie einzeln recht durchsehen könne. —

Es soll mich wirklich belohnen, wenn Sie, theurer Freund, erkennen, dass ich, so weit es in meinen Kräften stand, Ihrem freundschaftlichen Rathe Genüge gethan. Sollte meine *Irene** wirklich Vorzüge vor meinen anderen Arbeiten haben, so erkläre ich, dass

* E helyütt * alatt Gaal kezétől, czeruzával írva, a lap alján ez áll: «*Irene* ist mir durch eine sehr gemüthliche *ajánlás* zugeeignet.»

Dem kleinen Hansli sein Gesicht hab ich entworfen, ein Mordkerl — nächstens mehr davon.

Leben Sie recht wohl und eingedenk Ihres Freundes *Carl Kisfaludy.*

Ich arbeite an einem sonderbaren Gedicht in allen Versmaassen, Hamupipőke, Aschenbrödel, und in 3 Aufzügen will ich 2 Welttheile umwandern — wird etwas daraus? Schreiben Sie mir bald, dass ich bei gutem Humor bleibe, dann gewiss. —

A kezdő mindent jónak tart, könnyen elégszik,
A bölcs tudja, minő fáradozásba kerül,
A művészi tökély gőg szemmel nem szok itélni,
Keskeny hézagokat csak szoros elme vadász.

22.

Pest, am 18-ten Jan. 1821.

Theurer Freund!

Ihr Briefchen erhielt ich; es freut mich, dass Sie meine Uebersetzungen gebrauchen können. Sie schreiben, dass ich hie und da vom Originale abgewichen bin; freilich, weil ich theils mich nicht auszusprechen wusste, theils gefiel mir der neue Gedanke besser. Es steht nun bei Ihnen Gebrauch davon zu machen, oder nicht. Auf jeden Fall bitte ich sie nur, das Ungarische genau durchzugehen.

Es ist wahr, im Ungarischen ist stark vorgerückt

worden, (eine) Menge Wörter verkürzt, (eine) Menge erfunden, der sich stets damit nicht beschäftigt, kann's unmöglich inne haben. — Und Márton ist sehr einseitig. Z. B. Die Wörter lény *(Wesen)*, alkonyat *(Abendröthe)*, lebel *(Abendlüftchen)*, élemény *(Genuss)*, romok *(Ruinen)*, etc. etc. hat er gar nicht angemerkt.

Ihrem Wunsche, auch die *Irene* zu übertragen, kann ich nur zum Theil willfahren. Um dieses Stück ganz zu übersetzen, würde mir rücksichtlich der Zeit ungemein schwer — jedoch will ich die schwersten Stellen, alle Monologe, überhaupt die bedeutendsten Wendungen in Prosa (wie Sie es wünschen) übertragen und Ihnen recht bald zusenden. Die Reflexionen, Verbindungen, werden Ihnen ohnehin keine Mühe machen, diese überlasse ich Ihnen. Ich bitte Sie, lieber Freund! machen Sie die Exposition meiner Irene! und haben Sie die Freundschaft, wenn Sie ein Stück von mir übersetzen, mir (es) alsogleich zuzusenden, damit ich sie einzeln recht durchsehen könne. —

Es soll mich wirklich belohnen, wenn Sie, theurer Freund, erkennen, dass ich, so weit es in meinen Kräften stand, Ihrem freundschaftlichen Rathe Genüge gethan. Sollte meine *Irene** wirklich Vorzüge vor meinen anderen Arbeiten haben, so erkläre ich, dass

* E helyütt * alatt Gaal kezétől, czeruzával írva, a lap alján ez áll: «*Irene* ist mir durch eine sehr gemüthliche *ajánlás* zugeeignet.»

ich dieses Vorrücken im Gebiete der Kunst blos Ihrer Freundschaft zu verdanken habe, die in mir täglich umsomehr tiefere Wurzel schlägt, je mehr sich mein Gefühl zu läutern vermag.

Bachus Zeit ist eingetreten; werden Sie selbe recht lustig durchleben? Ich hörte einst die angenehme Nachricht, dass Sie gesonnen waren, auf (ein) paar Tage hieher zu kommen; warum bleiben Sie doch aus?

Ein anderes Trauerspiel kommt von mir wieder unter die Presse, unter dem Titel *Záh Nemzetség*. Es ist gegen (den) Aristokratismus, wird schwerlich meinen Landsleuten gefallen — das Thema ist gross, aber etwas grell. Ich habe dieses Stück schon anno 1813 geschrieben, und nun überarbeit(et); auch darin ist ein Narr, um die Gemüther von der Barbarei des aufgeregten Stolzes abzubringen und aufzurichten.

Leben Sie wohl, lieber Freund! um eingedenk
Ihres aufrichtigen

C. Kisfaludy.

23.

Pest, am 19-ten Jänner, (1821).

Lieber Freund!

In Zukunft sollen Sie schwärzer bedient werden, keine Klage soll mehr über Ihre Lippen kommen.

Hier, mein theurer Freund, übersende ich die *Irene!* nehmen sie selbe so gütig auf, als ich sie wohlgemeint Ihnen geweiht hatte, und mir wird Genüge gethan.

Dass das *Theater der Magyaren* keines glänzenden Abganges sich erfreut, thut mir sehr leid; übrigens, was geht jetzt gut? Wäre es nicht besser, wenn Sie diese Stücke zuerst aufführen liessen? — So z. B. *Irene* wird vielleicht auf der Bühne einiges Glück machen, und manches Stück durch gute Schauspieler aufgeführt, erscheint im bessern Lichte. Was mich anbelangt, ich werde Ihnen treulich helfen und die schwierigsten Stellen übersetzen. Auch hoffe ich, dass Sie in Zukunft immer mehr und mehr mit mir zufrieden sein werden, und meine Producte nicht nur mit Freundes Auge, (sondern) auch als unparteiischer Kenner vielleicht würdigen; wenigstens glaube ich, dass ich nichts schlechteres mehr hervorbringe, da ich (mir zum Ruhme muss ich (es) sagen) anfange correcter zu werden; Sie haben mich durch Ihre werthen Zuschriften so ziemlich umgewandelt, ich glaube so manches deutlicher zu ahnen im Gebiete der Kunst und Poesie.

Hier übersende ich die Costüme, das Nöthige habe ich bereits herausgezeichnet. Ich danke Ihnen dafür, über das Weitere wollen wir noch reden.

Graf Mailáth versprach in meinen Almanach eine Novelle und ein Gedicht; ich freue mich sehr darauf. Er ist sehr ein guter Mann; an dem könnten sich wohl manche unserer elenden Magnaten spiegeln,* die nichts kennen als H — und Pferde — keine Pat-

* Itt Gaal kezétől a lap alján zárjel között czeruzával írva ez áll: «(valde stark!)»

rioten und schlechte Affen sind, Schleppen anderer cultivierter Nationen.

Leben Sie wohl, lieber Freund! und wenn (es) Ihnen in diesem Fasching wohlauf und lustig vergehet, denken Sie auch an

Ihren aufrichtigen

Kisfaludy.

Die Costüme kann ich mit der Post nicht abschicken, denn Trattner sagt, wenn das Packet massiv ist, so könnte man Gefahr laufen, (des)selben verlustig zu werden. Ich will (es) daher, um Ihnen alle Kosten zu ersparen, durch Hrn. v. Baranyai expedieren lassen und das mit nächster Gelegenheit. Schreiben sie bald über die *Irene* aufrichtig, wie sie Sie anspricht.*

Czím: Hoch u. Wohlgeboren Herrn *Georg* v. *Gaal.*

24.

Pest, am 17-ten Febr. (1821.)

Lieber Freund!

Ich werde lange Zeit, vielleicht nie mehr die Feder anrühren, um etwas zu schreiben. Die Recensionen von den *Tartaren* haben mich niedergedonnert. — Auf Tadel war ich gefasst, denn diese Jugendarbeit verdient wohl kein Lob, nur in ungarischen

* Az eredetiben: wie es ihr spricht.

Ohren mag sie einiges Vergnügen schaffen, aber so niedrige Urtheile habe ich nicht erwartet. — Oder ist dieses Stück nur darum so mitgenommen worden, weil es aus dem Ungarischen übersetzt ist und (man) uns nicht einmal eines menschlichen Gedankens fähig hält? Mir hat diese Behandlung geahndet, als ich Sie bat, die Aufführung desselben zu hintertreiben, und lieber die *Ilka* oder *Stibor* zuerst dem Publikum (zu) zeigen; sie hätten wohl auch in diesen viel zu kritisieren gehabt, aber so absprechend hätten sie schwerlich urtheilen können. Es scheint mir, das Conversationsblatt wollte das unverdiente Lob, mit dem es mich so oft überhäufte, nun recht empfindlich abstreifen. Die Recensionen machten hier viel Aufsehen, in mehreren Kaffeehäusern wurde das Co.-Blatt in Stücke zerrissen. Die guten Ungarn können nicht begreifen, wie das Wort: Es lebe die Freiheit! in Wien keinen Effect machen kann.

Ich möchte doch einen von den Recensenten aufs Gewissen fragen, ob sie im 18. Jahre etwas Besseres geschrieben hätten. — Ich glaube, lieber Freund, durch diesen Schlag hat Ihr Vorsatz, die ungarischen Producte zu übersetzen, auch einen harten Stoss bekommen, wenigstens von mir rathe ich Ihnen nichts mehr zu übersetzen, denn die öffentliche Meinung wird das Beste schon verunglimpfen. Mir ist (es) im Grunde um Sie mehr leid, als um mich selbst, denn meine Landsleute lassen meinem Bestreben mehr Gerechtigkeit widerfahren und lieben meine Sprache. Aber Sie, obwohl Sie nur ein fremdes Product über-

tragen haben, bleiben doch ganz unbelohnt für Ihre Mühe und guten Willen.

Den *Kemény* erhielt ich — ich danke Ihnen, meine Meinung darüber werde ich Ihnen nachtragen.

Vermöge Briefen aus Wien sollen diese Schauspieler unter aller Kritik gespielt haben, als wenn sie mit Fleiss dies Stück wollten fallen lassen.

Nun leben Sie wohl, mein lieber Freund! ich verbleibe mit aller Achtung

Ihr aufrichtiger

C. Kisfaludy.

25.

Pest, am 24-ten März, (1821).

Mein theurer Freund!

Den *Kemény Simon* ging ich endlich buchstäblich durch. Freund! Wie vermag ich Ihnen für so viel Freundschaft und Liebe zu danken? Ihr zartes Gemüth blickt aus jeder Zeile hervor, und ich muss frei gestehen, dass mir dieses Stück jetzt erst beginnt theuer zu werden, seit Ihre Freundschaft es in Anspruch nahm. Ich erwarte sehnlichst die Gelegenheit, wo ich Ihnen auch dienen, und mein innigstes Dankgefühl darthun könne; nehmen Sie indess mein Erkenntniss Ihres Werthes, und Dank als schwache Vorzinsen meiner Schuld.

Einige Kleinigkeiten war ich so frei zu ändern,

und um Ihnen jede Mühe zu ersparen, schrieb ich Alles nieder. Einige Wiederholungen liess ich aus, und das Wort *Vaterland*, (das dem Ungarn nie zu oft vorkommt, aber den Deutschen ermüden könnte) habe ich öfters beseitigt. Den König liess ich aus, da in jener Zeit in Ungarn ein Interregnum und Hunyadi allein *Alles* war. In der Scene zwischen Hunyadi und Kemény habe ich mir die meisten Aenderungen erlaubt und alles ausgelassen, was den Hunyady Kemény's Opfer errathen liesse.

Uebrigens bitte ich alles dies als *Meinung* zu betrachten, überzeugt von Ihrer gütigen Nachsicht, glaubte ich dies wagen zu dürfen, und werde (ich) mich recht gerne Ihrer Meinung fügen.

Für meinen Almanach habe ich herrliche Beiträge erhalten, besonders gab mein Bruder Sándor ein Rege Dobozy, das viel Aufsehen machen wird. —

Leben Sie wohl, mein lieber Freund! und geniessen Sie froh und heiter des Frühlings und bleiben Sie auch hinfort gewogen

Ihrem aufrichtigen

C. Kisfaludy.

26.

(Pest), am 5-ten Mai, (1821).

Lieber Freund!

Ich danke Ihnen für Ihre schöne Gabe, ich will sie als Denkmal ihrer Freundschaft sorgsam bewah-

ren; wenn meine *Irene* Ihnen nur einen Augenblick ein Gefühl des Vergnügens ablocken konnte, bin ich hinlänglich belohnt — wol hat dieses Stück bedeutende Mängel, und wie Sie es sehr schonend berührten, leidet es an der Breite. Jedoch eine Hälfte der Schuld mag auch die noch zu wenig geläuterte Sprache tragen. Uebrigens hoffe ich mit Fleiss und Studium auch diese Klippe zu umsegeln.

Wenn Sie mir ein Märchen zusenden, werde ich es dankbar annehmen, ich will es selbst mit dem höchsten Kraftaufwand übersetzen; nur wünschte ich, wenn (es) Ihnen beliebig wäre, es unter Ihrem Namen in dic ungarische Welt treten zu lassen. Gelegenheitlich bitte ich Sie darum — aber nicht lange zögern, sonst könnte ich mich nicht ganz dazu widmen, und ich möchte doch darin die Sprache aufs Höchste ausfeilen.

Ich und mein Bruder sind rücksichtlich der Sprache ewig uneins, er ist ein Feind der Neuerungen, und ich behaupte, dass wir noch eine Dichter-Sprache bilden müssen, wenn wir nicht immer stehen bleiben wollen. Er behauptet, ich kann nicht ungarisch und bin ein Sprachverderber, und ich sage, dass blosse rhythmische Arbeiten ohne Metrum sich nie zum bleibenden Kunstwerk erheben. Um zu beweisen, dass man auch im Ungarischen metrisch und rhythmisch schreiben kann, habe ich ein Gedicht: *Az élet korai* in 8-ven Reimen geschrieben. Es hat 16 Strophen, hat mir ausserordentlich viel (Mühe) gekostet, aber ich glaube, es ist nicht misslungen — ich will Ihnen einige

Strophen zu Füssen legen — von der Kindheit eine Strophe.*

Es kommt in den Almanach — nebst einem dramatischen Gedichte *Álom és valóság,* das vielleicht Ihr Gefühl in Anspruch nehmen wird.

Ihr liebender

Kisfaludy.

Georgi war ich nicht hier. Im Geiste umarmte ich Sie und sendete von Visegráds Höhen heisse Wünsche für Ihr Wohlsein zu dem guten Engel, der Ihre Tage leitet.

27.

(Pest), Juni am 17-ten, (1821).

Mein lieber Freund!

Eben angekommen erhalte ich Ihre theure Gabe. Es freuet mich nicht nur der innere Werth Ihres

* A levélben itt e kiadás I. k. 125—129. lapjain foglalt szöveg szerint a következő versszakok vannak közölve: a 2. (Minden kelő nap stb.), a 3. (A bimbó fejledez stb.), 5. (Kin a zavarban stb.), 6. (S a bíbor felhőkön stb.), 7. (Ott áll az ifju stb.), 9. (Midőn hazáját stb.) és 11. (Mert a lángész stb.) — Ehhez képest a Gaalnak itt megirottban a következő variansok vannak:

3. versszz. 8. sor: S a nagy, dicsőre lelkesülten éleng.
11. « 6. « Ég- s földbe hat mint az kivel rokon.

Geschenkes, wohl aber die Gewissheit Ihrer Freundschaft und (Ihres) Wohlwollens. Ihr Märchen habe ich erhalten, und werde (es) so correct als (es) nur möglich ist, ins Ungarische übertragen. Dieses Jahr kömmt es nicht in den Almanach, da ich (es) theils zu spät erhalten habe, theils gesonnen war, lauter Originale für den ersten Jahrgang zu liefern, aber für das künftige wird es auf keinen Fall, wenn es Ihnen genehm ist, ausbleiben.

Die ungarische Prosodie soll Herr Mailáth ausfechten, der nach Wien reist, und Sie sicher besuchen wird. Er ist ein warmer Patriot. Wären alle unsere Magnaten nur halbwegs so — ! wo wären wir?!

Die armen *Tartaren!* ich gratuliere sehr den Wienern, dass Sie noch nie ein schlechteres Stück gesehen haben. Der Hesperus zieht ausserordentlich über mich los, vermuthlich hat er wenig ungarische Pränumeranten!

Es ist ein niedriges Volk, diese Journalisten. Ein Mensch, ein Jude, der kein Wort ungarisch versteht, hat die Dummheit, meinen *Stibor* für classisch zu erklären, später schreibt er im Hesperus und gibt es für ein elendes Machwerk aus. Was soll man dazu sagen?

Kemény Simon wird in (ein) paar Tagen gegeben werden.

Festetich hat den *Stibor* auch übersetzt, in Trochäen.

Wie ist Ihre Gesundheit? Lassen Sie doch einmal die freudige Nachricht ertönen, dass Sie ganz gesund sind. Dieses könnte mich zu einer Ode bewegen, die

aus innerstem Herzen geschrieben, hinauf zum Himmel lodern müsste.

Leben Sie recht wohl, lieber Freund und eingedenk ihres liebenden

Freundes *Kisfaludy.*

Czím: mint rendesen.

28.

(Pest), am 1-ten Juli, 1821.

Liebster Freund!

Ein alter Freund, den ich bereits 7 Jahre nicht gesehen habe, erscheint hier und sagt zu meinem Vergnügen, dass er Sie gut kennt und Ihres Wohlwollens sich erfreut; durch diesen erhalten Sie die paar Zeilen; ich wünsche, dass selbe sie gesund und frisch antreffen.

Kemény wurde hier gegeben; es scheint ein eigener Fluch über uns zu walten, dass die Stücke so schlecht aufgeführt werden. Die Ungarn haben dieses Stück ohne Gleichen mit mehr Feuer und Präcision gegeben. Die Deutschen kannten ihre Rolle nicht, gaben (sie) sehr schleppend; so dass dies kurze Stück 2 ganze Stunden dauerte — jedoch wurden sie am Ende Alle gerufen, aber es war offenbar, dass es Langeweile machte. Die Schauspieler geben als Ursache an, dass ihnen der Stil zu schwer sei. Freilich

sehen wir meistens nur alte Kotzebue'sche Stücke, seinen Stil können sie leichter erlernen. 2 Tage später ward es in Ofen aufgeführt, da hat es viel mehr gefallen, und (ist) die Diction recht oft applaudiert worden. Die Ursache mag auch darin liegen, dass das Ofner Theater kleiner ist, folglich jedes Wort verstanden wird, hingegen hier jedes 10-te Wort verständlich wird, und das hiesige Publikum mehr Spektakel und Handlung als Gefühle fordert.

Gräffer ist hier. (Er) hat sich der Pannonia angeschlossen, er hat mich besucht, scheint sich betrogen zu haben, da er eine Privatbedienstung sucht. Ich bedauere ihn, wenn er sich hier goldene Berge versprochen hat!! Die Basis der Panonnia ist so schwankend, dass sie unmöglich bestehen kann.

Im Vertrauen gesagt, ich könnte diesem Gräffer nicht viel vertrauen, er mag übrigens viel Wissen haben, aber sein Herz mag auch im Sturme der Zeit viel gelitten haben.

Wie leben Sie, lieber Freund? Dezső wird Ihnen sagen, dass ich gesund mich befinde, möge (auch) Ihnen dies Glück zu theil werden.

Mein Almanach wird diesen Monat gedruckt, ich hoffe, Sie werden darin manche interessante Gegenstände lesen. Die Uebersetzungen Ihrer Stücke wollen mir nicht ganz gefallen, ich möchte sie im Originale lesen — könnte ich sie nicht erhalten?

Leben Sie wohl, mein lieber Freund! und eingedenk Ihres aufrichtigen Freundes

Kisfaludy.

29.

Pest, am 16-ten Juli, 1821.

Lieber Freund!

Ich komme aus meinen Danksagungen gar nicht heraus; also wieder einen Dank für die guten Worte an Pálffy, denn ich bin überzeugt, er wird sie hören und würdigen. Fürwahr, Freund, wir ungarischen Dichter haben es weit gebracht!! Andere Dichter reissen sich, um ihre Arbeiten auf die Bühne zu bringen, ich muss um Gotteswillen fürs Gegentheil mich herumtummeln!

Dass die ungarischen Stücke noch kein Glück machen, liegt meiner Meinung (nach) darin, dass unsere Literatur zu wenig gewürdigt wird, und der Geist der Nation zu wenig bekannt ist. Das erbärmlichste Stück von einem gefeierten Namen wird eher Glück machen, als das beste ungarische. Wenn ich manchmal ausposaunte Stücke betrachte, so sehe ich sehr oft, dass dieses Stück gefiel, weil *der* oder *der* (es) geschrieben hat. So zum Beispiel habe ich mehrere Lustspiele, die in Wien mit Applaus aufgenommen wurden, hier gesehen, die so witzlos und gedankenleer sind, dass ich (sie) bei meinem Gefühle des Unvermögens doch nicht geschrieben haben wollte. Zweitens sind diese patriotischen Stücke nicht für jedes Volk geeignet — des Ungarn Element ist das Vaterland, der Deutsche gähnt darüber. Doch gebe ich nicht alle Hoffnung

auf, vielleicht können wir noch etwas (auf)weisen, dem man nicht jede Würdigung entziehen kann, ob es gleich ein Ungar geschaffen. Ich bin neugierig, was Graf Mailáth mit seinen Uebersetzungen der ungarischen Dichter für Aufsehen machen wird. Gegen die Geschichte der ungarischen Poesie habe ich vieles einzuwenden.

Eben gestern erhielt ich die Zuschrift, wo die Kaiserin Majestät die Dedication meines Almanachs genehmigt. Er wird Aurora heissen, und kommt binnen 4 Tagen unter die Presse. Auf Ihr Urtheil bin ich neugierig. Vielleicht wird Sie Manches befriedigen.

Also in Hütteldorf! möge Ihnen dieser Aufenthalt gedeihen und zu Ihrem Geist auch die Gesundheit einmal wieder einen. Ich bin gesund, und zwar so, dass ich nebst anderen Kleinigkeiten 4 Lustspiele gemacht habe. Ich nahm sie aus dem ungarischen Leben, und ziehe über manche alberne Gebräuche und Vorurtheile der Ungarn tüchtig los. *Korcsházi vásár* wird Sie gewiss zum Lachen bringen, wenn Sie sich noch auf die Märkte der kleinen Städte besinnen, wo die Juden und Zigeuner die Hauptrolle spielen.

Mein langer Brief wird Sie schon verdriessen, darum muss (ich) Sie nur noch erinnern, dass wenn Sie wüssten, welches Vergnügen mir Ihre Briefe gewähren, Sie vielleicht nicht so unendlich lang auf (ein) paar Zeilen von Ihrer werthen Hand warten liessen; dann Sie bitten, dass Sie auch ferner gut bleiben

Ihrem aufrichtigen Freund *Kisfaludy.*

30.

(Pest), August den 20-ten, (1821).

Mein theurer Freund!

Ich schreibe Ihnen etwas spät, aber ich hatte alle Hände voll zu thun. Sie wissen, wie die Correcturen beschaffen sind! 3 Bogen habe ich glücklich überstanden. Die Zeit, die mir mein Almanach übrig lässt, bringe ich mit Abschreiben der Ihnen versprochenen Regék zu. Mit dem Tudományos gyűjtemény erhalten Sie einige; ich wünschte nur, dass Sie Ihnen gefallen, und anwendbar wären.

Was schaffen Sie, mein Lieber? ich denke recht oft an Sie und freue mich im Voraus, wenn mir endlich vergönnt sein wird, mehr Zeit in Ihrer werthen Gesellschaft zuzubringen. Sagen Sie Gruss und Handkuss Ihrer lieben Frau! Den Hansli lass ich grüssen und küssen.

Dem Grafen Mailáth melden Sie meinen Respect. Sagen Sie ihm, lieber Freund, dass sein Willi-Tanz eben im Setzen sei, dass er unbesorgt sein könne rücksichtlich der Aenderungen, die ich vornahm zum letzten Mal, ich bin seinem Wunsche getreu nachgekommen und hoffe, dass er mit mir zufrieden sein wird.

Gräffer hat schon mit dem Festetich gebrochen, er will eine Zeitschrift mit Saphir auf seine eigene

Faust herausgeben. Viel Glück! es wird schwer halten!!

Leben Sie wohl, mein lieber Freund! und bleiben Sie gut und eingedenk

Ihres aufrichtigen

Kisfaludy.

Czím: mint rendesen.

31.

(Pest), am 15-ten 7ber, (1821).

Mein bester Freund!

Hier überschicke ich die Rechte der ungarischen Frauen, das Fehlende ist nicht viel, ich werde es Ihnen nachtragen. Auch habe ich 4 Rege für Sie, 2 von mir, 2 von anderen gesammelt. Ich danke Ihnen für Ihre Mühe, dass Sie bei Schärmer waren; 2 Kupfer habe bereits erhalten, die andern 3 hat mir Blaschke bis 5.—8. auf das Heiligste versprochen. Den 10. bin ich bei Ihnen. Mit den bereits erhaltenen 2 Kupfern Tihany und Füred bin ich sehr zufrieden.

Sie hätten ein fatales Omen, wie Sie sagten, bis (zum) neuen Jahr.

Meinen Handkuss an Ihre Frau. Möge Sie dieser Brief schon gesund antreffen.

Ich bin jetzt gesünder, als je. Das macht, weil ich zehnmal des Tages zum Trattner laufe, der jetzt auf seinem Gut geniesst, ist nach der Walachen Land, er kommt erst Ende dieses.

Mit meinem Almanach, hoffe ich, werden Sie recht zufrieden sein, er wird auch manches für Sie enthalten.

Leben Sie wol nun, theurer Freund und bleiben Sie (gut) zu Ihrem Sie liebenden

Carl K.

32.

Pest, am 18-ten 8ber, (1821).

Mein theurer Freund!

Ich danke Ihnen für die freundschaftliche Erinnerung, es thut mir leid, dass ich nicht augenblicklich in Ihre Arme fliegen kann.

Ich kann schwerlich vor 5. oder 6. November von hier abkommen, da ich erst bis letzten dieses die letzte Platte erhalten werde, (5 habe ich bereits in Händen) und (ein) paar Tage auch auf den Einband warten muss. Allein ich wollte sehr ungerne aus Ihrer Nähe, darum bitte ich Sie, mir zu schreiben, was das Quartier auf einen Monat kostet; ich würde es gerne entrichten, nur dass ich das Vergnügen geniessen könnte, in meinem höchstens 14-tägigen Aufenthalte recht viel um Sie zu sein.

Haben Sie das Quartier diesen Monat aufgenommen, so bitte ich Sie selbes auch bis Ende November zu behalten und mir darüber zu schreiben.

Horvát István ist, unter uns gesagt, mit der Bi-

bliothekar-Stelle (dem) und Archivariat, nach dem er getrachtet, und ihm auch versprochen wurde, beim Primas durchgefallen. Es scheint ihm sehr ungelegen!

Den Mailáth ersuchte ich, die Correctur (der) beim Strauss zu druckenden Musikalien für meinen Almanach zu besorgen; er schreibt mir nichts.

Meinen Gruss und Handkuss an Ihre Lina! Und Sie im Geiste umarmend, verbleibe ich stets

Ihr aufrichtiger Freund

C. Kisfaludy.

Czím: mint rendesen.

33.

(Pest), den 22-ten 9ber, 1821.

Theuerer Freund!

Endlich ist mein Almanach, dem Himmel sei es getrommelt, erschienen!!! den 3. Dezember bin ich bei Ihnen, freilich nur auf (ein) paar Tage nunmehr, da die Sache sich so verzögert hat. Im Voraus nehme ich mir die Freiheit, Ihnen folgende Commissionen zu übertragen und um Erfüllung derselben inständigst zu bitten.

1. Ich werde Ihnen 50 Exemplare ungebunden auf Druck Velin durch den Postwagen übersenden. Haben Sie die Gnade, sie dann einem Ihnen wohl bekannten Buchbinder zu übergeben, und den Preis

aus(zu)handeln, damit ich (sie) bei meiner Ankunft und Uebernahme der dazu gehörigen Kupfer gleich binden lassen kann. Es wird ebenso gebunden, wie das Igazische Taschenbuch mit gepresstem Papier und Schubern. Der Buchbinder könnte die Bogen indessen in einem Backofen trocknen lassen, damit beim starken Schlagen des Trattners schlechte Farben nicht schiessen. Die Kupfer werde ich erst dort erhalten, denn die mir bereits zugeschickten lasse ich hier verarbeiten und über Hals und Kopf austragen. Auch muss ich selbst mit dem Buchbinder wegen Versetzen eines Blattes reden. Belieben Sie auch, lieber Freund, zu fragen, was der Buchbinder für ein Maroquin-Exemplar fordert.

2. Da in Ihrem Hause der Herr Professor aus der polytechnischen Akademie wohnt, so haben Sie die Gnade ihn zu fragen, ob man daselbst 12 Stück einbinden lassen könnte, und wie hoch ein Exemplar mit Sammt kommen würde. Der Kaiserin liess ich nach Angabe des Görög (eins) dort einbinden. Bei meinem Ankommen bitte ich mir dann diese Fragen zu beantworten.

3. Das Höchste — dazu bitte ich aber Ihre ganze Geisteskraft zu verwenden und recht genau darauf acht zu haben — bleiben Sie mein Freund! wie ich nie aufhören werde zu sein, mit aller Achtung

Ihr aufrichtiger

Carl Kisfaludy.

Meinen Handkuss Ihrer Lina, das Geld für mein Pseudo-Quartier werde ich bei meiner Ankunft entrichten. Leben Sie wohl!

Czím: mint rendesen.

34.

(Pest, 1821, Deczemb. 24.)

Lieber Freund!

Ich bin glücklich angekommen. Ueberbringer dieses ist Baron Gilányi, und wünschte er zugleich Ihre Bekanntschaft zu machen. Die Rechte der ungarischen Frauen konnte ich Ihnen durch diese Gelegenheit nicht übersenden, da S. damit noch nicht zu Ende ist. Ich muss Ihnen selbe schon durch die Post zusenden.

Wenn Almanachs gesucht werden, so haben Sie die Güte nur zu verkaufen und mir das Geld dann *mittelst Diligence* zu übersenden. Wegen der Vernachlässigung der Schuhe habe ich Verdruss gehabt; es ist ein Haus, das mir sehr ergeben ist, darum bitte ich die gnädige Frau, binnen den 14 Tagen, wo der Baron in Wien verbleibt, die Commission zu besorgen. Der Zettel ist im Schuhe drin.

Meinen Handkuss der gnädigen Frau, und von Ihnen, lieber Freund, Nachrichten erwartend, verbleibe ich mit wahrer Liebe

C. Kisf.

Czím: Dem Hochwolgebornen Herr Georg v. Gaal, Mariahilf-Hauptstrasse, No. 72., im 2. Stock. *Durch Güte.*

35.

Pest, am 29-ten 10ber, 1821.

Theuerer Freund!

Nehmen Sie meinen innigsten Gegenwunsch zum neuen Jahre sammt Ihrer Familie, es möge Ihnen Ruhe und viel Freude gewähren.

Der Herr v. Görög scheint hier die Zahl der 12 vorlaut ausgesprochen zu haben, und mir 90 fl. bei(m) Fenster hinausgeworfen. — Es sei! So manches geht durch die Lüfte.

Mir sind so viel Odiosa begegnet, dass man mit Schiller eine bocklederne Seele haben muss, um sich in Geduld zu fügen. — Die Literatur-Seuche ist eine erbärmliche Krankheit, die man nur durch Fasten der unruhigen Seele bändigen kann. Der Pegasus soll Stroh fressen, oder von dem Hirnkasten eines substituirten Censors leben, wenn er sich auf (den) Beinen noch erhalten will.

Dem Schaumburg bitte ich kein Exemplar zu geben, und wenn die Exemplare auf anderem Wege noch Abgang finden, hingeben, wenn nicht, mir solche mit dem Postwagen zurückzusenden.

Auf jeden Fall, lieber Freund, heben Sie mir ein Velin-Exemplar, von denen, die ich I(hrer) M(ajestät) der Kaiserin gewidmet, auf und schicken mir selbes durch Gelegenheit zu, die (Gelegenheit) mit den Schuhen.

Wollen Sie dem Fürsten Paul eines senden, so ist es recht; wenn nicht, so behalten Sie es bei sich und verfügen (Sie) nach Gutdünken damit.

Mein Vater ist dem Tode nahe, ich habe ihn sehr krank in Raab angetroffen. Nächstens werde ich Ihnen ausführlicher schreiben, jetzt bin ich mit der Aurora so beschäftigt, wie kaum Cephalus mit der wirklichen war.

Leben Sie wohl, meinen Handkuss Ihrer Lina.

Ihr aufrichtiger

Carl K.

Czím: mint rendesen.

36.

(Pest), den 5-ten Jänner, 1822.

Liebster Freund!

Hier übersende ich Ihnen Ihre Uebersetzung mit Noten und Bemerkungen des Verfassers, und beeilen Sie sich mit dem Drucke, da dieser Stoff auch hier übersetzt wird.

S. sagte, dass ich Sie bitten soll, die ganze Arbeit noch einmal wol durchzugehen, und den Stil etwas

blumigter vorzutragen. Bei dieser Materie lassen sich aber nicht viel Blumen anwenden.

Wenn von den von Görög zurückgeschickten feinen Exemplaren 3 vorhanden sind, so haben Sie die Güte, mir selbe mittelst Diligence abzusenden.

Meinem kranken armen Vater möchte ich eins verehren.

Nächstens erhalten Sie eine kleine Geschichte deutsch von mir; möge sie Ihnen doch keine Zahnschmerzen verursachen.

Meinen Handkuss an Lina und Sie freundlichst küssend, verbleibe

Ihr aufrichtiger

C. K.

37.

Pest, den 20-ten Jänner, 1822.

Lieber Freund!

Es kam mir nie in den Sinn, das Zartgefühl der gnädigen Frau auf die Probe zu stellen. Sie konnten mir ja auf dem Gesichte ansehen, dass ich nur einen dummen Streich machte. Schon auf dem Wege machte ich den Plan, Ihrer Lina ein Andenken zu verehren; nie glaubte ich, dass sie das von dem Manne beleidigen könnte, den der Gatte Freund nannte, den sie so huldvoll empfangen. Ich wollte die Sache recht pfiffig anstellen, und log, dass ich selbe für eine

so schön aus-
in Verlegen-
lieber Freund,
Rechnung meiner
nicht auf die Ach-
— Ich fand diese
es nicht böse
in Prosa-Streich,*
Wesens betrachtet,

Sie mir, ob ich Ihnen
compromittiere, (aber
Fürsten sein Geschenk,
zurücksende,
glaubte, es sei ein
20 fl. und nicht
der fürstlichen
zur Witzigung

wieviel Exem-
haben, damit
bringe, und ob ich
zuzusenden,

Ihrer Ueber-
nicht, dass Sie

zugleich mei-

nen wärmsten Dank für die Besorgung der Schuhe; da sie die Schalen nicht acceptiert, so wird sie doch eine andere Arbeit meiner Hand nicht verschmähen.

Leben Sie glücklich.

Ihr aufrichtiger

C. Kisf.

38.

(Pest), den 22-ten Jänner, (1822).

Lieber Freund!

Hier übersende ich Ihnen durch Güte eines schätzbaren Bekannten 2 Auroren für die Bibliothek, 1, das 23-ste, für Sie; es ist mir ein Vergnügen das vorletzte Exemplar von dieser Auflage Ihnen freundschaftlichst anbieten zu können.

Meinen Handkuss an die Gnädige, so wie meinen Gruss und Kuss an Gusti.

Haben Sie diese biographische Notiz von mir im Conversations-Lexicon gelesen? Ich möchte doch wissen, welcher Esel diesen Aufsatz schrieb. Er sagt: dass ich den grössten Einfluss auf die Literatur habe, jedoch wegen Neuerungen in der Sprache unverständlich bin. Wie reimt sich das? Wie kann das Einfluss verschaffen, was man nicht versteht?

Ihr Freund

C. Kisfaludy.

Czím: mint rendesen.

kommene Gesundheit ahnen. Das Landleben wird Sie wieder ganz herstellen.

Hier bin ich so frei, lieber Freund, eine Landschaft zu übersenden. Haben Sie die Gnade den *Loos* kommen zu lassen, und mit ihm die 2 Stücke auszuhandeln. Folgende Anmerkungen bitte ich ihm zu sagen:

1. Beide Landschaften sollen fein radiert (die 2-te folget) längstens bis Ende Mai vollendet werden. So wie er eine fertig hat, soll er unter meiner Adresse den Abdruck übersenden und er wird das Geld dafür erhalten.

2. Die Unterschriften müssen ungarisch gemacht werden, ich werde ihm dieses später kund geben.

3. Bei dieser gegenwärtigen Landschaft habe ich Folgendes zu erläutern: Die Hütten in der Mitte, mit 2 Rauchfängen versehen, sind Schmelzhütten, ich wünschte, dass er da einen subtilen Rauch anbrächte.

Der Zeichner G. M. Petrich hat es nicht gethan, um die Contour der Landschaft besser auszudrücken. Die Rauchfänge habe ich rückwärts mit Blei hingezeichnet, damit er sich nicht irren kann.

4. Die Luft soll er so leicht als möglich behandeln.

5. Die links gezeichnete Kirche stehet darum hier, dass er die Form derselben leichter ausnehme, da in der Federzeichnung in so kleinem Formate es nicht möglich war, genau auszudrücken.

7. Im Vor(der)grund links steht ein Berg mit

Abstufungen, die lichten Linien sind keine Wege, sondern Felder.

7. Links im Hintergrund (auch rückwärts angedeutet) steht eine kleine Kapelle mit einigen Bäumen umgeben, die Form ist links mit Blei angedeutet.

8. Die Grösse soll er genau beachten.

Leben Sie glücklich, in der Erwartung einer Antwort verbleibe ich

Ihr aufrichtiger *Kisfaludy.*

41.

Pest, den 22-ten Apr. (1822.)

Theurer Freund!

Durch Herrn Verwalter Steger habe ich die 20 fl. für die Aurora empfangen; ich danke Ihnen!

Nehmen Sie meine herzlichsten Wünsche zu Ihrem Namenstag — und mit diesem die Versicherung meiner Liebe und Achtung.

Was machen Sie? schon lange hörte ich nichts von Ihnen. Was mich betrifft, so bin ich jetzt sehr gesund, arbeite fleissig, halb in Begeisterung, halb mit Unwillen. Hier ist die Welt arm an Geld und Geist, und flach wie die Puszten sind auch die Gemüther, eingehüllt in den Dunst ihrer Niedrigkeit. Die grosse Frage sollte wohl die Menschheit an jeden Dichter thun: *Wo* und *Wann* er geboren?! Und dem Satze; Ein Einzelner kann auf das Allge-

kommene Gesundheit ahnen. Das Landleben wird Sie wieder ganz herstellen.

Hier bin ich so frei, lieber Freund, eine Landschaft zu übersenden. Haben Sie die Gnade den *Loos* kommen zu lassen, und mit ihm die 2 Stücke auszuhandeln. Folgende Anmerkungen bitte ich ihm zu sagen:

1. Beide Landschaften sollen fein radiert (die 2-te folget) längstens bis Ende Mai vollendet werden. So wie er eine fertig hat, soll er unter meiner Adresse den Abdruck übersenden und er wird das Geld dafür erhalten.

2. Die Unterschriften müssen ungarisch gemacht werden, ich werde ihm dieses später kund geben.

3. Bei dieser gegenwärtigen Landschaft habe ich Folgendes zu erläutern: Die Hütten in der Mitte, mit 2 Rauchfängen versehen, sind Schmelzhütten, ich wünschte, dass er da einen subtilen Rauch anbrächte.

Der Zeichner G. M. Petrich hat es nicht gethan, um die Contour der Landschaft besser auszudrücken. Die Rauchfänge habe ich rückwärts mit Blei hingezeichnet, damit er sich nicht irren kann.

4. Die Luft soll er so leicht als möglich behandeln.

5. Die links gezeichnete Kirche stehet darum hier, dass er die Form derselben leichter ausnehme, da in der Federzeichnung in so kleinem Formate es nicht möglich war, genau auszudrücken.

7. Im Vor(der)grund links steht ein Berg mit

Abstufungen, die lichten Linien sind keine Wege, sondern Felder.

7. Links im Hintergrund (auch rückwärts angedeutet) steht eine kleine Kapelle mit einigen Bäumen umgeben, die Form ist links mit Blei angedeutet.

8. Die Grösse soll er genau beachten.

Leben Sie glücklich, in der Erwartung einer Antwort verbleibe ich

Ihr aufrichtiger *Kisfaludy.*

41.

Pest, den 22-ten Apr. (1822.)

Theurer Freund!

Durch Herrn Verwalter Steger habe ich die 20 fl. für die Aurora empfangen; ich danke Ihnen!

Nehmen Sie meine herzlichsten Wünsche zu Ihrem Namenstag — und mit diesem die Versicherung meiner Liebe und Achtung.

Was machen Sie? schon lange hörte ich nichts von Ihnen. Was mich betrifft, so bin ich jetzt sehr gesund, arbeite fleissig, halb in Begeisterung, halb mit Unwillen. Hier ist die Welt arm an Geld und Geist, und flach wie die Puszten sind auch die Gemüther, eingehüllt in den Dunst ihrer Niedrigkeit. Die grosse Frage sollte wohl die Menschheit an jeden Dichter thun: *Wo* und *Wann* er geboren?! Und dem Satze; Ein Einzelner kann auf das Allge-

meine begeisternd wirken, und (es) an das Schöne gewöhnen, widerspricht die Zeit so gewaltig, dass nur der höchste Eigendünkel Wahrheit darin sieht.

Uebrigens sind wir nur gesund, so wollen wir die Blumen des Lebens brechen, wo sie uns entgegen blühen und damit Holla.

Meinen Handkuss an Ihre Frau! Was macht Gusti? denkt er nicht an mich?

Leben Sie gesund und glücklich.

Ihr *C. K.*

Czím: mint rendesen.

42.

(Pest), en 29-ten April, 1822.

Liebster Freund!

Herr Loos hat mir den Abdruck der ihm anvertrauten Landschaft zugesendet. Seinem Verlangen gemäss überschickte ich Ihnen die 40 fl. nebst folgenden Bemerkungen; haben Sie die Güte ihm selbe mitzutheilen.

1. Der Rauch von den Schmelzhütten soll auch in der Luft sichtbar sein, er soll die Güte haben mit Grabstichel dieses hinein zu arbeiten, da dieser Rauch die Gegend charakterisirt.

2. Die Unterschriften muss er ausklopfen, sie müssen ungarisch geschehen und mit solchen Lettern, wie in der diesjährigen Aurora.

Haben Sie die Gnade, ihm Ihre Aurora zu zei-

gen, dass er sich nach ihr richten könne. Die Unterschrift ist so:

G. M. Petrich raj. Loos metsz.
KÖRMÖCZ.

Ich bitte ihm zu sagen, dass er über die Ö nicht 2 Stricheln, sondern 2 Puncte mache.

Sonst bin ich recht zufrieden; nur bitte ich Sie, mir seine Adresse zu geben, damit ich meine Briefe gerade an ihn adressieren könne, um Ihnen damit nicht zur Last zu fallen. In 10 Tagen wird er die 2-te Zeichnung erhalten.

Wie gehts Ihnen, theurer Freund? hat sich Ihre Gesundheit gebessert? Gehen Sie doch aufs Land, die Luftveränderung würde Sie herstellen.

Meinen Handkuss an Ihre Lina.

Bleiben Sie recht gesund und mir gewogen, dies wünscht Ihr aufrichtiger Freund

Kisfaludy.

Ich lasse den Loos bitten, wenn er die Unterschriften geändert hat, mir wieder einen Abdruck zuzusenden, und die Platten bis auf weiteres an Sie abzugeben, es versteht sich, wenn beide ganz fertig sind. Diesen Sommer will hier Jemand 12 Landschaften radieren lassen, diese Arbeit möchte ich gerne dem Loos zuschanzen. Das weitere werde ich ihm zu seiner Zeit berichten.

43.

Pest, den 18-ten Mai, 1822.

Schätzbarster Freund!

Ich erhielt Ihren Brief, worin Sie mir 8-wöchentliches Stillschweigen auflegen. Auf Ihre Krankheit vergass ich ganz, da mir Herr M. Saphir sagte, dass er Sie frisch und gesund angetroffen habe. Loos schrieb mir noch nicht, und ich habe für ihn eine Arbeit geworben, auch die zweite Landschaft von der Aurora wünschte ich ihm zu übersenden. Wenn Sie ihn gelegenheitlich sehen, haben Sie die Güte ihn zu mahnen, dass er mir auch sein Quartier kund geben soll.

Auch dem Gr. Mailáth bitte ich zu sagen, dass der letzte April längst vorüber ist. Ich hatte auf sein Wort gebaut. Er versprach mir eine Novelle in meinen Almanach, jedoch bis zur Stunde ist es bei mir immer beim Hoffen geblieben.

Was den Toldi anbelangt, lieber Freund! Wie mein Almanach herauskommt, so ist dieses meine erste Arbeit, so viel als möglich war, habe ich die Anecdoten von Toldi eingesammelt, sie sind aber so flach und alltäglich, dass ich das meiste annoch zudichten muss, um (sie) doch etwas geniessbar zu machen. Ich hoffe, bis September sie Ihnen nebst anderen Kleinigkeiten übersenden zu können.

Kemény Simon, höre ich, haben Sie abdrucken lassen; warum haben Sie mich nicht benachrichti-

get, ich hätte Sie um Etwas gebeten, nämlich (ein) paar Ausdrücke zwischen Hunyady und Kemény zu streichen. Das Ganze hätte dadurch gewonnen.

Meinen Handkuss an die gnädige Frau! Ihnen, lieber Freund, wünsche ich Gesundheit und Glück, und bleiben Sie gut

Ihrem aufrichtigen *Kisfaludy.*

Czím: mint rendesen.

44.

(Pest), den 29-ten Mai (1822).

Lieber Freund!

Der Ueberbringer dieses ist Gr.-Major Petrich, Director des Ludoviceums und Zeichner meiner Landschaften in der Aurora, haben Sie die Gnade, ihn zum Herrn Loos zu adressieren. — Der fatale Mensch hat mir noch nicht geschrieben.

Ist Ihnen der Toldi Miklós auf die bestimmte Zeit nicht zu spät gesetzt? Sollten Sie dieses jemandem andern übertragen, und wenn ich ihn kenne, so könnten wir gemeinschaftliche Sache machen. Ich werde Ihnen, sobald ich die Aurora (die mir den Kopf jetzt genug warm hält) fertig habe, zu dieser Arbeit mit allen Kräften behilflich sein.

Grillparzers Jason habe ich gelesen; wohl dem Menschen, den dieses Werk auch begeistern kann,

mich hat es grimmig kalt gelassen. Ich muss bald dem Dr. Müllner zustimmen, der behauptet, dass manche Menschen recht wohlfeil zur Unsterblichkeit gelangen. Ohne Ihnen zu schmeicheln, aber Ihre Märchen haben mich mehr begeistert, als alle Jasons in der Welt. Der Kerl ist ein wahrer Schneider, der von einer Schürze zur andern läuft.

Warum wollen Sie mir just 8 Wochen nicht schreiben?! —

Meinen Handkuss an Ihre Lina — und Sie bleiben recht rund und fett, wie mir Saphir sagte und das Höchste aber, bleiben Sie mein Freund, wie ich auch stets bin

Ihr aufrichtiger *Carl Kisfaludy.*

Czím: Herrn Georg. v. Gaal zu Wien, Mariahilf, Hauptstrasse No. 72. in 2. Stock, links, gegenüber der Kirche.

45.

(Pest), den 1-ten Juli, 1822.

Lieber Freund!

Ich erhielt Ihren lange ersehnten Brief, Sie haben Wort gehalten, und haben mir 6 Wochen pünktlich nicht geschrieben, und so peinigt Ihre fatale Krankheit Ihren Freund sammt Ihnen. Getrost lieber Freund! auch dies wird vorübergehen, wie alles Schlimme in der Welt.

Haben Sie die Fortsetzung der Märchen aufgegeben, dass Sie mich meines Wortes entbinden, oder glauben Sie, ich werde nicht Stand halten? dies werd ich auf jeden Fall, und sobald ich meine Aurora, die schon unter Druck sich befindet, vollende, so werde ich den Toldi bearbeiten. Sie können ihn dann verbrennen oder benutzen. Wie ich höre, werden Ihre Märchen ungarisch übersetzt.

Da Sie sich in Mödling aufhalten, bitte ich Sie, die Platte Körmöcz Jemandem in Wien zu hinterlassen, damit man selbe abholen kann, wenn ich (sie) zum Abdrucken benöthige; und haben sie die Güte mich dies durch (ein) paar Zeilen wissen zu lassen.

Leben Sie wohl lieber Freund! möge die Mödlinger Luft sie stärken und Sie frisch und gesund nach Wien begleiten.

Meinen Handkuss an Lina! und Sie tausendmahl im Geiste küssend verbleibe ich

Ihr aufrichtiger *Kisfaludy.*

Czím: mint rendesen.

46.

Pest, den 14-ten 10ber, (1822).

Lieber Freund!

Hier übersende ich Ihnen Ihr Manuscript und danke Ihnen für das Vergnügen, das es mir gewährte, auch sende ich Ihnen 2 Almanachs, 1 für Sie, 1 für

den Fürsten. Die Kürze der Zeit erlaubt mir nicht (das) für den Fürsten in Maroquin einbinden zu lassen; dieses kostet 15 fl. Es würde mich freuen, wenn dieses Werk Ihren Beifall erringen könnte. Ich finde mich demnach verpflichtet, Ihnen die angenommene Ziffer zu erklären: B. K. — Szalay Benjamin — Zordy — M. F. — bin ich.

Mit wahrer Herzenslust hörte ich von Hr. Hengelmüller, dass Sie bereits gesunden und sich ganz erholt haben. Möge doch dies von recht langer, langer Dauer sein.

Meinen Handkuss an Ihre Frau, und Ihnen lieber Freund ein glückliches neues Jahr wünschend, verbleibe ich mit aller Hochachtung

Ihr aufrichtiger *C. Kisfaludy.*

Sollte der Fürst Paul den Almanach nicht genehmigen, so bitte ich mir das vorjährige (Exemplar) durch eine schickliche Gelegenheit zurückzusenden. Behandeln sie die Sache recht leicht, damit er nicht klage, dass man sich aufgedrungen.

47.

Pest, den 27. Jänner, (1823).

Theurer Freund!

Ich bin eben von einer Todeskrankheit aufgestanden, ich hatte Hemorrhoidal-Kolik, die eine Gedärme-Entzündung nach sich zog.

Ich hoffe, Sie werden die Aurora erhalten haben, warum schreiben Sie nicht Ihre Meinung darüber? Sie wissen, Ihr Urtheil, wenn wir auch manchmal in Grundsätzen abweichen, (ist mir) doch immer lieb und werthvoll.

Ich höre, *Kemény* ist infam recensiert worden — wissen Sie nicht von wem, und in welchem Blatt? — Was mich betrifft, mache ich mir nichts daraus, nur um Sie ist mir leid, dass sie für Ihren edlen Willen so schlechten Lohn erhalten.

Ein glückseliges neues Jahr — sagen Sie es auch Ihrer Familie

Ihr Freund

Carl.

48.

Pest, den 19-ten März, (1823).

Lieber theurer Freund!

Ich wollte nicht versäumen durch meinen Freund Saphir Ihnen meinen Gruss und Kuss darzubringen. Wie geht's mit Ihrer Gesundheit? Hengelmüller sagte mir (eben als wir der Auferstehung zusammen zusahen), dass Sie nun wieder gesundet und fleissig herumreiten.

Den verflossenen Winter hatte ich Hoffnung, Sie in Wien zu begrüssen, aber es wurde zu meinem grössten Leidwesen nichts daraus, da ich Halsentzündung bekam.

Nehmen Sie meinen innigsten Wunsch zu Ihrem Namenstage — Glück und Gesundheit mögen Sie begleiten auf allen Ihren Wegen.

Meinen Handkuss der Gnädigen! Leben Sie wol und eingedenk Ihres Freundes *Carl Kisf.*

Czím: Sr. Hochwohlgeboren dem Herrn Georg v. Gaal in *Wien.*

49.

(Pest, 1823. április.)

Lieber Freund!

Wieder eine Gelegenheit und wieder ein Brief! Wallishauser und Schaumburg haben hieher um die Aurora geschrieben, ich bin aber nicht gesonnen, um die starken Procente eins zu geben. Sollte jemand anderer, besonders Klauzál, eins fordern, so geben Sie ihnen; sollte das in Händen habende Quantum nicht hinreichen, so schreiben Sie mir, ich werde Ihnen (noch welche) zusenden.

Wegen Papier bitte ich Sie, lieber Freund, (um das) nämliche Format sich zu erkundigen, doch nur gelegenheitlich; ich wünsche nicht, dass Sie Ihr Haus meinetwegen verliessen.

Meinen Handkuss an Lina, und Sie umarmend verbleibe ich

Ihr aufrichtiger *Carl.*

Czím: Georg v. Gaal Hochwohlgeboren Maria-hilf, Hauptstrasse No. 72. II. Stock. Durch Güte.

50.

Pest, den 21-ten Juni, 1823.

Mein theurer Freund!

Das verdammte skriblerische Leben! ruf ich aus; es hat mich bald unter den letzten Gedankenstrich des Lebens gebracht, unters Grab. Ich hatte wieder Obstructionen, nicht denkend auf Ihre freundschaftlichen Warnungen, liess ich die Sache gehen; aber bald verspürte ich eine heftige Kolik, die 36 Stunden angehalten. 18 dosis Rhabarbara, 54 Gramm Calomel gaben mir die Aerzte, und mit der Rosskur auch einen Stuhl; da glaubte ich, die Sache sei abgethan, indess in (ein) paar Tagen darauf eine Magen-Entzündung sich einstellte, Fieber und alle möglichen Uebeln. Ich war ganze 24 Stunden lang ausser mir und in Todesgefahr. Ich phantasierte viel, und es freute mich ungemein, als die Gefahr vorüber war, und man mir erzählte, dass ich mit Ihnen ungemein viel zu thun hatte. Ich glaube, wenn ich so mit Ihrem Namen im Munde ad patres gegangen wäre, sie hätten mir im Herzen eine Elegie geschrieben. Sie sehen, dass ich mich prahle, mit Ihnen phantasiert zu haben; aber lieber ists mir doch, dass ich Ihnen nun gesund wieder betheuren kann, dass ich Sie liebe, und recht oft

an Sie denke. Was schaffen Sie? der letzte Brief, den Sie durch Saphir an mich geschrieben, war voll Laune, daraus schliesse ich, dass Sie nun fröhlich, rund und beherzt wieder den Musen opfern. Dieses Geschäft ist zwar nicht immer so himmlisch, als die Phantasie uns aufbürdet, selbst die Rosen im Hesperiden-Garten sind nicht ohne Dornen. Jedoch betrachtet man die Aussenwelt, so ist (es) doch eine Wohlthat, wenn man sich in die Ideenwelt flüchten kann, wo zartere Wesen, wenn auch gestaltlos den Menschen umflattern, und so lang sie ihn um die Zeit betrügen, die Brust manchem irdischen Wunsche verschliessen, die im höchsten Glücke doch nur des Lebens Schattenseite zeigen und die Erbärmlichkeit der Geschlechter. Ich glaube, Sie verstehen mich.

Festetics hat seinen *Stibor* herausgegeben (und) nebst mir einer H— dediciert.

Diess characterisiert ihn ganz.

Meinen Handkuss an die Gnädige. — Sie im Geiste küssend verbleibe ich

Ihr aufrichtiger *Kisfaludy.*

Czím: mint rendesen.

51.

Pest, am 8-ten Juli, (1823).

Lieber Freund!

Eben erfahre ich hier zu meinem grössten Missvergnügen, dass man im Theater an der Wien den *Stibor* und zwar nach der Festetichschen Uebersetzung aufführen will. Ich bitte Sie inständlichst, lieber Freund! machen Sie selbst oder lassen Sie durch wenn immer dem Grafen Pálfy Gegenvorstellung machen. Es wäre mein grösster Wunsch, wenn man keins von denen 3 ersten Stücken in Wien geben würde. Der Gr. Mailáth wird vielleicht die Freundschaft haben, dem Pálfy dieses Vornehmen auszureden. Ich werde schon etwas liefern, das auch die Wiener ansehen werden, aber diese 3 Stücke sind einmal nicht für das Wiener Publicum, das theils durch Vorurtheil, theils höhere Bildung den *Stibor* unmöglich goutiren könne.

Sollte es aber nicht möglich sein, die Sache zu hintertreiben, so lassen Sie *Ihre Uebersetzung* geben, und recht streichen, *aber (Sie) selbst,* damit (das Stück) wenigstens nicht Langeweile mache, besonders die lange Unterredung im 1. Acte zwischen Demeter, Gunda und Rajnald, dann im 2. Acte zwischen Keledy und Dezső, und die meisten Monologe, und überall, wo Sie es für nöthig erachten.

Thun sie das lieber Freund! und Sie verbinden mich unendlich.

Mit Ungeduld auf eine Antwort harrend verbleibe ich

Ihr aufrichtiger *Kisf.*

Festetics hatte mir seine Uebersetzung gezeigt, ich habe manches darin gestrichen, denn ich glaubte nie, dass ihn der Kitzel nach Wien führen werde — und sagte ihm darüber manche Verbindlichkeiten. Ich fürchte, dass er diese geltend machen will. Hätte er (sie) hier aufführen lassen, hätt ichs mit Geduld ertragen, um mit ihm nicht zu brechen, aber in Wien?!!

Was soll ich thun?

Ich bin untröstlich.

Czím: mint rendesen.

52.

Pest, den 14-ten Aug. (1823.)

Liebster Freund!

Ich danke Ihnen für die 8 fl. C-M., weit mehr gilt mir aber der Gedanke, dass Sie sich meiner erinnerten. Wenn Sie den *Szilágyi* drucken lassen, versäumen Sie ja nicht die Begebenheit kurz vorher zu erzählen; sonst wird dieses Stück kein Deutscher verstehen.

Hier zu Lande weiss die Geschichte jedes Kind, doch draussen wird man manche Anspielungen, besonders im Monolog des Szilágyi, gar nicht verstehen. Es wäre mir sehr lieb gewesen, hätten Sie mir die Übersetzung mitgetheilt. *Nelzor und Amida* kann schon in der Übersetzung mehr Glück machen, Sie können daraus ein artiges Stück verfertigen. Die Blumen, glaube ich, lassen sich im Deutschen schöner wiedergeben.

Das *Vérpohár* habe ich selbst so gut ichs konnte übersetzt — könnten Sie diess benützen, wird (es) mir ein Vergnügen sein.

Die Aurora wird heuer recht gehaltvoll; es sind manche Stücke darin, die wenn (sie) nicht ungarisch wären, Aufsehen erregten.

Den Kormányzó haben sie recht gut zum Verweser gemacht.

Was die Regék meines Bruders anbelangt, bin ich vollkommen mit Ihnen einverstanden. Was bei uns gefällt, wird drauss(en) abgeschmackt, flach, da es nur heimische Gewohnheiten enthält, und zu wenig allgemeine Ansichten hat, um auch einen fremden Geist festzuhalten.

Eins muss ich Ihnen sagen, lieber Freund! ich habe nach öfterer Durchlesung Ihrer Übersetzung wahrgenommen, dass sie den Numerus, der im Ungarischen herrscht, im Deutschen nicht gehörig beachten, und manche Construction zu lang dehnen, und manches durch gleichlautende Worte wiederholen. Diess glaube ich hindert sehr viel den Effekt, beson-

ders bei Dramen. Dann halten Sie sich in manchen Ausdrücken zu fest an das Originale: bei *sziv* és *haza.* Es ist freilich schwer statt dieser Worte andere zu substituieren, doch muss es geschehen, wenn ein ungarisches Stück auch den Deutschen gefallen soll, und diess kann meines Erachtens nur durch das kurze Auffassen des Geistes und Zusammenpressen der Ideen geschehen, dann durch Hinweglassung der auf Effect berechneten Wiederholungen. Der Ungar wechselt das Wort *haza* és *hon* ab, hört 's sehr gerne, sie klingen kurz, und seine Existenz ist damit verschwistert. Nicht so der Deutsche, ihm macht das Wort Vaterland Langeweile. Drum sollte man so karg als möglich damit auftreten. Der ungarische Dichter bringt diese Worte an, wo er nur kann, denn er begeistert damit die grössere Zahl der Zuhörer. Der Ausländer, nicht bekannt mit (den) Sitten des Landes, hält diese Wiederholungen für Armuth des Geistes. Und (ich) glaube doch nicht, dass man einem Dichter das zum Fehler (an)rechnen wird, wenn er zu edlen Mitteln greift, die auf das Allgemeine wohlthätig und begeisternd wirken. Wenn Sie *Kemény Simon* drucken lassen, so bitte ich manch «Vaterland» zu streichen und Manches abzukürzen.

Diese Meinung unterlege ich gehorsammst Euer Herrlichkeit zur bessern Einsicht.

Meinen Handkuss an Ihre edle Frau — und Sie lieber Freund küsst

Ihr aufrichtiger *C. Kisf.*

53.

(Pest), den 19-ten August. (1823.)

Mein theurer Freund!

Heute abends erhielt ich ihren Brief und machte mich gleich darüber, um meine aufrichtige Meinung über die Übersetzung auszusprechen. Diese, ohne Ihnen lieber Freund schmeicheln zu wollen, ist im ganzen herrlich, besonders der Monolog; mir scheint diese viel mehr gelungen als alle vorigen. Die Sprache bündiger, weniger gesucht und zierlich, aber desto mehr ansprechend.

Einige Bemerkungen habe ich zuzufügen. pag. 8. *Bräutigam*, kann nicht bleiben; Hős ist *Held.* Dann ist hier ein Wort ausgeblieben das *Görbedező* — es ist kein schlechtes Epitheton für die Ränkeschmiede.

do. az *erőnek fejet hajtok.* Die Übersetzung ist hart: Den Stärkern muss etc. etc., vielleicht liess sich das besser geben.

do. die *flehende Braut* kann nicht bleiben — Hitves ist Gattin, Weib; vielleicht bleiben wir bei *Weib.*

pa. 12. *Mit allen Wassern* etc. etc. ist hart und lang — Már én sokon által estem, ich bin über manche Klippe gesprungen, und habe das Erröthen verlernt.

p. 13. *A király terhére,* teher *Last* nicht *Nachtheil,* dies Ganze liess sich vielleicht bündiger sagen.

Der Ruhm zu klein, gross für das Volk, das ihn lange kennt.

do. *elaggult* ist verjährt — ich glaubte durch diess auszusprechen, dass es dem jungen König nichts mehr nützen kann.

p. 15 das Wort *Magam*, ich *allein* ist ausgeblieben, hier, glaube ich, ist (der) Handlung wegen diess Wort nothwendig.

p. 26 *Ladsmann* wird nicht gehen statt Patrioten; denken sie hier auf ein anderes Wort, lieber soll Oheim substituirt werden.

pa. 27. Die *Thräne* soll wegbleiben — ich sagte nur : Ich lese Rührung in deinen Augen.

do. *Mein theurer Gatte O*! Hier sind aus Verstoss diese Zeilen ausgeblieben: Kedves Férjem! Hosszú elválás után ismét egy óra karjaidba vezet — legyen ez öröm utolsó, melly nagy lelketeket egymástól messze tartja, és a szerencsét, téged ujonnan birhatni, emelje állandó baráti frigyetek! Haben sie die Güte, diese Rede noch einzuschalten — ich glaube, es (ist) sogar nothwendig.

p. 22. Nicht *mir*, sondern *dir*. Es soll als ein zarter Vorwurf gelten, dass Szilágyi seine Abwesenheit benützt.

Dies sind meine Bemerkungen, nehmen sie selbe freundschaftlich auf.

Den Auftrag werde ich morgen gleich bewerkstelligen — rücksichtlich des Tudományos Gyüjtemény.

In *Nelzor* und *Amida* sind kein *Haza*; über-

setzen Sie es nur nach Ihrem Gutdünken, so blühend als möglich — ich hoffe, dies wird gefallen. Schicken Sie mirs aber, bevor sie es purisieren.

p. 28 ist das *Ki bizakodva királyi szivünkbe* — ist das *königl. Herz* ausgeblieben; ich wollte durch diess andeuten, das Mathias sein königl. Gefühl wohl gekannt und sich nicht einfallen liess, durch Gift seinen Onkel hinzurichten.

Meine Verehrung an Ihre Angehörigen, und Sie küssend verbleibe ich

Ihr aufrichtiger *C. Kisf.*

54.

Pest, den 10-ten 7ber, 1823.

Liebster Freund!

Überbringer dieser Zeilen ist Herr *Schedel*, ein Mediciner, Freund unserer Literatur und ein geschickter und hoffnungsvoller junger Mann. Ich gönne ihm die Ehre Ihrer Bekanntschaft umsomehr, da er Sie unter seine Verwandte rechnet.

Mit Trattner, der gestern nach Petróza gereist ist, habe ich gleich gesprochen; Ihr Aufsatz kommt erst diesen Monath im T. gyűjtemény Ich machte ihm Vorwürfe, dass er (ihn) so lange verschoben, aber der gute Mann hat keinen eigenen Willen.

Das schöne Gedicht, das in (der) künftigen Aurora erscheint, ist ein Epos in 4 Gesängen, Augsburgi Ütkö-

zet, von einem jungen Benedictiner, Namens Czuczor, wird aber vermöge seines originellen Wesens schwerlich * eine Übersetzung gestatten. Wenn Sie etwas von mir übersetzt haben, so schicken Sie (es) mir durch den Schedel, bevor sie es zum Druck befördern. Wenn's möglich ist, so schicken sie mir ein Exemplar *Szilágyis Befreiung.*

Das Igazische Zsebkönyv hat Geistinger übernommen, ich bin neugierig, ob er seine Rechnung finden wird.

Ich laboriere wieder an der Hypochondrie, und balge mich herum mit ihrem Gefolge; habe keine Lust zu schreiben, und mache ich etwas, so trägts die Farben des Unmuths, und (der) Finsterniss. Es ist ein Unglück in einer Sprache schreiben zu müssen, die die halbe Kraft des Geistes zu ihrer Verbesserung verschlingt, und (was) dennoch von einer dummen Generation nicht (an)erkannt wird.

Meinen Handkuss an Ihre edle Frau!

Leben Sie wohl theurer Freund, ich bin

Ihr aufrichtiger *C. Kisf.*

Czím: *Pest.* Sr. Hochwohlgeboren dem Herrn v. Gaal, zu Wien, Mariahilf, Hauptstrasse No. 72. in 2. Stock.

* Az eredetiben: wird aber vermöge seiner original Wesen schwerlich stb.

55.

Pest, den 24-ten 9ber, 1823.

Lieber Freund!

Lange habe ich Ihnen (nicht) geschrieben, aber ich hatte mit (dem) Versenden meiner Aurora so viel zu thun, dass ich Ihnen immer die Briefe aufschob. Auch jetzt komme ich mit einer Bitte, und die ist: ob ich so frei sein darf, Ihnen ein Paquet Aurora zuzusenden, damit die Verkäufer sie von Ihnen abholen könnten. Es wird Ihnen keine andere Ungelegenheit machen, als dass die Abnehmer Ihnen einen kleinen Schein darüber geben. Die Commission habe ich dem Concipisten Herrn v. Demeter gegeben. Mit diesem Pack werde ich Ihnen auch Ihr *Nelsor und Amida* übersenden.

Schreiben Sie mir Ihre neue Wohnung, und zugleich aufrichtig, ob ich Ihnen mit dieser Bitte nicht zur Last falle.

Ihr Freund *Kisfaludy.*

56.

(Pest), den 27-ten 10ber, 1823.

Theurer Freund!

Hier übersende ich Ihnen die Aurora — möge sie Ihnen einige Stunden den Freund nahe bringen.

Auch für die Bibliothek ist eine bestimmt, wenn es dem Fürsten genehm ist; wenn nicht, so schicken Sie sie mir zurück.

In *Nelzor und Amida* sind rückwärts meine Anmerkungen.

Glück und Zufriedenheit auf das neue Jahr, mitbegriffen Ihre mir sehr achtungswerthe Familie.

Die übrige Aurora habe ich in die Hände geschickt, die selbe von Ihnen abholen sollte. Ich danke Ihnen für Ihre freundschaftliche Vorsorge, und erwarte mit Vergnügen die Zeit, wo ich Ihnen gerne auch alles in allem dienen könnte.

Den Empfangschein über die 6 Dukaten habe ich dem Buchhändler Hartleben übergeben.

Leben Sie glücklich.

Ihr aufrichtiger Freund *Carl.*

57.

Pest, den 1-ten Mai, 1824.

Liebster Freund!

Mich freut es sehr, dass Sie sich meiner noch wohlwollend erinnern und bitte der Gnädigen meinen Handkuss, so wie an Gusti, den ich sehr gerne schon sehen möchte, meinen Gruss zu melden.

Machen Sie, lieber Freund, mit den beiden Stücken was Sie wollen; geben sie dem Verfasser *was* immer für Namen, ich bins zufrieden. Vielleicht

wäre es am besten, ganz anonym zu bleiben. Nur bitte ich Sie, die Bemerkungen, die ich Ihnen darüber sagte, nicht ungeprüft zu verwerfen, und von *Szilágyi* auf jeden Fall eine kleine Aufklärung vorangehen zu lassen, sonst wird es unverständlich.

Mailáth ist hier, und hat die Herausgabe der Sándorischen Uebersetzungen aufgegeben. Mir lieb.

Ich bin gesund und arbeite für die künftige Aurora, sie hat heuer an Abgang sehr abgenommen wegen Mangel an Geld, ich konnte sie nicht unter 10 fl. geben, und die Leute hieltens für theuer —

Leben sie wohl, lieber Freund, und bleiben Sie gewogen Ihrem Freunde *C. Kisf.*

Machen sie mir den erfundenen Namen bekannt — gelingt dieser Spass, so will ich Ihnen einen Plan vorlegen.

Czím: mint rendesen.

58.

Pest, den 16-ten Jan. 1826.

Liebster Freund!

Ihren Brief habe ich erhalten, und über Eilschuhe Ihren Auftrag an Tudományos Gy. zwar nicht, da ich nun einmal mit ihr nicht zu versöhnen (bin), und (mit ihr) nichts machen will, aber in der Iris, und auch in der ungarischen Zeitung richtig gemeldet.

Die Aurora für die fürstl. Bibliothek, so wie den Jahrgang für Sie werde ich mit der ersten sich vorfindenden Gelegenheit abschicken.

Es freut mich sehr, dass Ihr Gusti so brav wird und fleissig lernt. Nur bitte ich Sie, erziehen Sie (ihn) doch nicht ganz zum Német ember, und entreissen sie ihn nicht Ihrem Vaterlande. Sie sind ihn uns schuldig.

Meinen Handkuss an die gnädige Frau.

Dem *Mátyás diák*, bitte ich Sie, ziehen sie ja keine deutschen Hosen an, es ist nur eine einfache Apotheose auf Johann, und auch nur ein einfacher Charakterzug des Mathias; wird wohl jeden Ungarn, der seine Geschichte kennt, ansprechen, wird aber nie den Deutschen gefallen, so wie *Szilágyi*. (Es) sind beide aus dem Werke: *Die Zeit des Mathias*, die ich aus Scenen aus seinem Leben meistens in Lustspielen bearbeite. Fünf sind bereits fertig, und will (ich es) auf zwölf bringen. Sollten Sie in Ihrer Bibliothek vielleicht Anecdoten verwahren, ausser Galeotti und Callimachus, so werden Sie mich unendlich verbinden, wenn Sie mir selbe mittheilen in Kürze.

Es soll mich wundern, dass Sie nicht wussten, dass unter (dem) Namen Szalay Benjamin ich stecke.

Sie haben Recht, dass manches anders motiviert werden müsste, aber in dieser Gestalt war mein Vorsatz nur, die Ungarn mit leichtem, hie und da verstecktem Wort zu geisseln und lächerlich zu machen, *drum* habe ich wohl manchmal die Oeconomie

verfehlt. Wenn Sie diese Aufsätze, die ich als Szalay geschrieben, genau durchgehen, so werden Sie wohl überall auf Satyren treffen, die nur der Ungar verstehen kann. Ich könnte es wohl greller machen, aber ich will mirs doch nicht ganz verderben.

Leben Sie wohl, lieber Freund, und eingedenk Ihres Freundes *C. Kisfaludy.*

Czím: mint rendesen.

59.

Pest, den 20. Jänner (1827).

Lieber Freund!

Hier übersende ich Ihnen meine Aurora für das Jahr —27 und bitte dann um Ihr freundschaftliches Urtheil darüber. Ich habe mich heuer sehr verspätet und hoffe nur wegen des Inhalts einigermassen Entschädigung um die verlorne Zeit. Was schaffen Sie?

Haben Sie noch ein übriges Exemplar von Tudós Palócz, so möchten Sie mich damit sehr verbinden, ich kann das Buch hier nirgends bekommen, selbst zum Lesen nicht. Wenn Sie es nur einmal haben, so leihen Sie es mir auf einige Zeit, mit Dank bringe ich es zurück.

Schaffen Sie Aurora für die Bibliothek (an), so schreiben Sie mir darüber, ich werde schon Gelegenheit suchen.

Meinen Handkuss an ihre liebe Frau. Was treibt Gusti? bald wird er ein Gustav.

Leben sie wohl.

Ihr aufrichtiger

Carl Kisfaludy.

60.

Pest, den 10. Juni (1828).

Lieber theurer Freund!

Verzeihen Sie, dass ich Ihnen so lange keine Auroren schickte, ich war meistens abwesend, in sehr fatalen Familienangelegenheiten, da mir ein Bruder gestorben ist und viel Confusion hinterliess. Den vergangenen Winter hatte ich mit Hämorrhoiden zu thun. Es würde mich sehr freuen, wenn Ihnen die Aurora einige angenehme Stunden verschaffen könnte, in diesem Jahrgang werden Sie unsere Fortschritte * darin bemerken, dass die meisten Gedichte ernsten Inhalts schon metrisch sind, und dies ist in unserer Sprache keine Kleinigkeit.

Ich befasse mich meistens mit Dramen. Ich habe jetzt die vierzig merkwürdigen Jahre unserer Geschichte, nämlich von Andreas dem III. bis Carl Robert in drei Dramen, in der Arbeit. *Harmadik András, Trencsinyi Máté, Zách nemzetség.* Ich hoffe, sie werden Ihnen anders gestaltet erscheinen, als

* Az eredetiben: Vorschritte.

die früheren Stücke. Mitunter schreibe ich auch Lustspiele, die mir selbst Unterhaltung gewähren, da sie flink von der Hand gehen.

Was schaffen Sie, lieber Freund?!

Meinen Handkuss an Ihre liebe Frau, und an den grossen Guszti, denn ich glaube, schrieb ich «kleinen», er würde sich jetzt schon beleidigt fühlen.

Leben Sie recht wohl, dies wünscht

Ihr aufrichtiger

Kisfaludy.

VIII.

LEVELEK KAZINCZY FERENCZHEZ.

(1820—1823.)

1.

Pest, 15-da May, 1820.

Tekintetes Táblabíró Úr!

Azon tisztelettől ösztönözve, melyet a Tek. Úr megismért érdemei s lelkes munkái bennem gerjesztettek, bátorkodok ismeretlen csekély dramatikai szerzeményeimmel kedveskedni. Nagy örömömre és vigasztalásomra szolgálna, ha a Tek. Úr mint honi nyelvünk s literatúránk hathatós előmozdítója azokat kedvesen veszi. Érzem ugyan, hogy nagyobb elme várakozásinak meg nem felelnek, s némely hiányosságok azokat homályba vonják: de mégis kecsegtet a remény, hogy a buzgó tanulónak első zsengéit a felszentelt mester méltánylani tudja s ön-tehetségét mértékül nem veszi.

Nincs hazámban, kit nyugodtabb szívvel mernék

magam felett birónak meghívni, mint a Tek. Urat, kinek az irigység és rágalmazás tőrei annyiszor leperkedtek melléről; ki felemelkedve a tudóska ösvényről, mélyebben betekintett volna a művészség templomába. Nem merészség tehát, hanem fiúi bizodalom vezeti tollamat, midőn azt kérem: hogy méltóztasson a Tek. Úr munkáimról igaz itéletet tenni, hogy jövendőben tudjam a jót folytatni és a rosszat kerülni; méltóztasson velem közleni észrevételeit, s hálaadatosságomnak az lesz első jele, hogy azokat mindenben híven követendem.

Tatárjaimat 19-d. esztendős koromban írtam, Ilka, Stibor későbbi munkáim. Mi a nyelvet illeti, megvallom: most kezdem tanulni; nyolcz esztendeig lévén a külföldön, magyar könyveket csak alig láthaték; most kezdek választást tenni s a nyelvnek rövidebb és nyájasabb fordulatait megismerni.

Hogy a világnak a Tek. Úr eránt való tiszteletemet megmutassam, kérem, méltóztasson épen most munkában levő ezen czímű tragœdiámnak: *Első Ulászló magyar király vagy a Várnai ütközet* — ajánlását elfogadni. Vannak több kész darabjaim, de amaz kedveltem: úgy vélem, legjobb is; s hogy e részben örömem teljes légyen, azt a Tek. Úr nevével, mely minden igaz hazafi előtt oly becses, díszesíteni óhajtanám. Szándékom azt még ez idén kiadni, s legfőbb gondom lészen, hogy a munka külsőképen is czéljának megfeleljen. Erre adandó engedelmével, megvallom, nagyon szerencséltetne a Tek. Úr és erőt és örömöt adna munkálkodásomnak.

A Tek. Úr kegyességében ajánlott vagyok és maradok Tekintetes Úrnak

igaz tisztelője, szolgája

Kisfaludy Károly.

2.

Pesten, 28-a Decembr. 1820.

Tekintetes Táblabíró Úr!

Rész szerint távollét, rész szerint betegeskedés, rész szerint alkalomvárás halasztták oly soká a választ a Tek. Úr kedves levelére. Fogadja most kedvező szemekkel a Tek. Úr buzgó kívánatimat ezen új esztendő keltivel; és habár a jelenlét tiszta érdemeit elégkép méltánylani nem tudja, emelje az legalább Tek. Úr nagy szívét, hogy vannak csendes keblek, a melyek Tek. Úr szerencséjiért igaz buzdulattal hevülnek.

A *Várnai ütközet* elkészült ugyan, de némely hiányosságok nem engedték még a sajtó alá bocsájtnom — de nemsokára meg fog jelenni. Az alatt hat kisebb darabok jelentek meg tőlem, és az első alkalommal fogom azokat Tek. Úrral közleni.

Sokak unszolására eltökéllém magam egy magyar almanakot 1822. esztendőre kiadni — melynek dedicatióját a császárné ittlétében igen kegyesen el is fogadta.

Minthogy ezen almanak hazánk asszonyainak

lészen szentelve, tehát azon törekszem, hogy az mind külső ékére, mind belső érdemére a külföldiekkel vetélkedhessen; de azt a nagy czélt csak akkor érhetném el, ha ily lelkes férfiak hathatós segítségeket tőlem el nem vonják. Azért kérem Tek. Urat, szerencséltesse ezen igyekezetet akárminő elmebéli munkáival, hogy ezen ága is a szépliteratúrának hazánkban terjedjen, és ne kénytessenek jobb lelkű asszonyaink idegen nyelvhöz ragaszkodni.

A rézmetszetek többnyire jó hírű művészektől készíttetnek, a rajzolatok tőlem lesznek, és mind a hazai történetből öszveszedett scénák. Báró Mednyánszky régi várokat igért. A császárné képét *John* fogja metszeni, azon magyar öltözetben adatik elő, melyben ő Fölsége Budán először megjelent.

Hahogy Tek. Úr óhajtott munkával segítni méltóztatna, örömömre válna, és bizonyos lehet eltörülhetetlen hálámról. Az almanak foglalatját Tek. Úr leginkább meg tudja határozni, azért arról nem is írok, csak az egyért esedezek, hogy a poesis ne személyes, hanem köztárgyat foglaljon magába.

A Pannonia Redactiójánál egy szonettje vagyon Tek. Úrnak! *ha szabad,* örömmel felveszem.

Ha valamely munkával szerencséltet Tek. Úr, méltóztasson azokat adreszom alatt Trattnerhoz utasítni, különben úgy járok, mint Tek. Úr hozzám küldött levelével, mely majd három holnapokig a postán hevert; de ha lehet, mentől előbb, mert februáriusban már Bécsbe kell küldenem a censura alá: úgy volt a császárné parancsolatja.

A Tek. Úr kegyességében ajánlott vagyok és maradok Tekintetes Úrnak

igaz tisztelője, szolgája

Kisfaludy Károly.

2.

Pesten, 28-a Decembr. 1820.

Tekintetes Táblabíró Úr!

Rész szerint távollét, rész szerint betegeskedés, rész szerint alkalomvárás halasztták oly soká a választ a Tek. Úr kedves levelére. Fogadja most kedvező szemekkel a Tek. Úr buzgó kívánatimat ezen új esztendő keltivel; és habár a jelenlét tiszta érdemeit elégkép méltánylani nem tudja, emelje az legalább Tek. Úr nagy szívét, hogy vannak csendes keblek, a melyek Tek. Úr szerencséjiért igaz buzdulattal hevülnek.

A *Várnai ütközet* elkészült ugyan, de némely hiányosságok nem engedték még a sajtó alá bocsájtnom — de nemsokára meg fog jelenni. Az alatt hat kisebb darabok jelentek meg tőlem, és az első alkalommal fogom azokat Tek. Úrral közleni.

Sokak unszolására eltökéllém magam egy magyar almanakot 1822. esztendőre kiadni — melynek dedicatióját a császárné ittlétében igen kegyesen el is fogadta.

Minthogy ezen almanak hazánk asszonyainak

lészen szentelve, tehát azon törekszem, hogy az mind külső ékére, mind belső érdemére a külföldiekkel vetélkedhessen; de azt a nagy czélt csak akkor érhetném el, ha ily lelkes férfiak hathatós segítségeket tőlem el nem vonják. Azért kérem Tek. Urat, szerencséltesse ezen igyekezetet akárminő elmebéli munkáival, hogy ezen ága is a szépliteratúrának hazánkban terjedjen, és ne kénytessenek jobb lelkű asszonyaink idegen nyelvhöz ragaszkodni.

A rézmetszetek többnyire jó hírű művészektől készíttetnek, a rajzolatok tőlem lesznek, és mind a hazai történetből öszveszedett scénák. Báró Mednyánszky régi várokat igért. A császárné képét *John* fogja metszeni, azon magyar öltözetben adatik elő, melyben ő Fölsége Budán először megjelent.

Hahogy Tek. Úr óhajtott munkával segítni méltóztatna, örömömre válna, és bizonyos lehet eltörülhetetlen hálámról. Az almanak foglalatját Tek. Úr leginkább meg tudja határozni, azért arról nem is írok, csak az egyért esedezek, hogy a poesis ne személyes, hanem köztárgyat foglaljon magába.

A Pannonia Redactiójánál egy szonettje vagyon Tek. Úrnak! *ha szabad*, örömmel felveszem.

Ha valamely munkával szerencséltet Tek. Úr, méltóztasson azokat adreszom alatt Trattnerhoz utasítni, különben úgy járok, mint Tek. Úr hozzám küldött levelével, mely majd három holnapokig a postán hevert; de ha lehet, mentől elébb, mert februáriusban már Bécsbe kell küldenem a censura alá: úgy volt a császárné parancsolatja.

Azon reménynyel, hogy Tek. Úr kérésemet méltatni fogja és emelkedésünkre czélzó törekedésemet előmozdítani, maradok

Tekintetes Úrnak

igaz tisztelője, szolgája

Kisfaludy Károly.

3.

Pesten, 13-ik Májusb. (1821.)

Kazinczy Ferencznek Kisfaludy Károly tiszteletét, baráti idvezletét.

Nagy érdemű férfiú! Kedves barátom! Engedd az érdemetlennek, hogy ezen hangon felszól hozzád, és baráti szívét, mely érdemidet egész teljében érzi, ujonnan ajánlja és szerény s gazdag melledbe felvenni óhajtja. A nagy lelkek szép sajátsága az, a merész kezdőt ápolni; téged is barátom ezen nemes tulajdon bírt ifjonti munkámnak méltatására. Örvendek, ha dolgozásim bizonyíthatják, hogy téged vettelek például, és téged érteni, követni legfőbb szorgalmam. Nekem se rózsás pályám — mindenfelől emelkednek irigyek, kik lelket letipró szerekkel ostromolnak, ámbár fényre nem vágyok, sőt azon idétlen magasztalások, melyekkel néhányan gondatlan illettek, inkább terhemre, mint örömömre szolgáltak. — Az az író-világban legsajnosabb tapasztalás, hogy ritkán találtatik egyenes szív, mely epe vagy

méz nélkül ne közlené érzeményeit! Te kedves barátom! ki a köznél feljebb állsz, kinek annyi viszontagságok nyílt tekintetet adának, Te légy ezentúl a szent oltár, melyre leteszem áldozatimat — itélj munkáimról, és a te javaslásodnál híven megállok.

A zsebkönyv augusztusra kijön — sajnálom, hogy Igazzal ezen tárgyban megütköztem, mert nyilván látom, hogy egyikünknek veszteni kell — ismered hazánkat: két zsebkönyvre nem nőtt fel. Ha ő engem tudósított volna, máskép léphetne fel ezen intézet, és a kettőt egybeolvasztva tökéletesb munkát nyujthattunk volna a hazának. Reménylem hogy az én almanakomban találsz néhány darabokat, melyek figyelmedet serkentik — mihánt a censortul visszakapom, közlöm foglalatját.

E következő versezést,* melyet almanakom számára készíték, itéleted alá bocsájtom — szolgáljon példára, mennyire használtam jótévő munkádat és mennyire léptem elő a szép literatura olvasása és tanulása mellett.

Légy boldog! Küldeményedet köszönöm, és használni fogom! légy meggyőződve, hogy nyilt karokkal vár tisztelőd *K. Károly.*

(Itt következik *Az élet korai.* l. I. k. 125—129 l. A levél vége):

N. B. Még négy stropha hátra van.

A «versezés»: *Az élet korai,* melyet Kisfaludy nyolcz nappal előbb töredékben Gaallal is közölt (l. e kötet 342—343. l.). E kiadás I. k. 125—129. lapjain foglalt szöveghez képest nem az egész költemény, hanem csak első 12 versszaka van

4.

Pesten, 28-d. 10-br. 1821.

Kedves barátom!

Vedd Aurorámat oly szívvel, mint küldi a kiadó, s ha némely jót találhatsz benne, szerencséltetni fog az a gondolat, hogy hazám lelkesb fijai csekély iparkodásimat méltatják. Légy engedelmes hibáji s hijá-

közölve, a végleges kidolgozás sorrendjében, de a következö följegyzésre méltó változtatással:

2.	versz.	1.	sor.	Minden kelő nap idvezlő sugára.
2.	«	6.	«	Csalárdul a remény nem hiteget.
4.	«	4.	«	Hol majd egy szép tündér karjára fűz.
5.	«	2.	«	Gyujtják szivünket nagy czélokra már,
5.	«	8.	«	S ábrándvilágba leng öröm- s gyötrelme.
6.	«	3.	«	Lehelve a borult ábrándozóra.
6.	«	7.	«	Es Pharuszként a vándor éjjelében.
8.	«	1.	«	Kedves lánczokra kötve már síriglan.
9.	«	6.	«	Míg győz vagy testhantok közt sírt talál.
9.	«	7.	«	S a jobb utókortól remélve bérét.
9.	«	8.	«	A diesborostyánzott kiontja vérét.
10.	«	2.	«	Megzúzza Oczeán dagályait,
11.	«	3.	«	Min addig jós lelkünk csak sejtve kése.
12.	«	5.	«	Kiélt keblünk élvromjait mutatja.
12.	«	8.	«	Most dísztlen hullong a való jegére.

Érdekes külön kiemelni a levél végét: «NB. Még négy strófa hátra van» — pedig csak *két* versszaka van még a költeménynek. Megjegyzem végül, hogy az írásjelzés különbségeit már azért is mellőzöm, mert a költemény utolsó ***kidólgozásá****nak* kézirata nem maradt fönn.

nyai iránt, gondold el, hogy nagy volt a szándék, csekély a tehetség.

Fájdalom, hogy épen a kedves darabodban hiba történt; mentségemre szolgáljon az, hogy egész dologban csak egyedül lévén, mind a szűk idő, mind akkori betegeskedéseim czélomat nehezíték. Reménylem, az el nem (fog) ijeszteni további munkáktól, és ámbár Igaz úr is folytatja Zsebkönyvét, ezen intézetet se fogod részvét nélkül hagyni.

Ha volnának köz tárgyat illető munkáid, melyeket nekem szánni méltóztatol, küldd el mentől előbb adreszom alatt, hálás köszönettel veszem és észrevételeidet használván, mívelődésre fordítom.

Boldog új esztendőt kívánva maradok mindenkor

igaz tisztelőd és barátod

Kisfaludy Károly.

5.

Pesten, 10-ik Január. 1823.[1])

Tisztelt barátom!

Őszinte feleletre buzdít utolsó leveled. Hogy te Igaznak bővebben küldél dolgozásaidból, sajnáltam ugyan, de nem vádoltalak, mert valamint magam szabad lenni kívánok, úgy másban is tisztelem ezen

[1]) Vettem július 1-jén, a levél Helmeczynél eltévedvén. (K. F.)

tulajdont. A szép s jó itt is, amott is egy szent czélra vezet, s bár minden kiadó a szép után nyúl, mégis írigységre nem vetemedik s ha ezt forral, tehetetlenséget, alacsony lelket mutat. Vannak ugyan emberek (sajnosan tapasztalám), kik minden ügyekezetbe baráti részvételt színezve mérget kevernek; de ily tompa fullánkok nem hatnak az egyenes útra.

Én soha nem akartam Igazzal vetélkedni, sem ügyekezetét gátolni. — Három évek előtt, nem is sejtvén, hogy Zsebkönyv készül, már szedegettem az Aurora számára, ennélfogva senki sem vádolhat, hogy gőg vagy fényvágy vagy nyereség szomja birt ezen gondolatra — nyilván kezdettem és nyilván fogom vinni, míg kedvem, míg környülállásaim engedik. Minden intézetnek támadnak sokszor hivatlan pártfogói, kik ezt amannak kárával emelni törekednek, azonban hiheted, hogy a sok buta dicséretek, vak ócsárlások tudtom nélkül történtek. Két zsebkönyv becsülettel megállhat hazánkban, mindegyiknek vagyon publicuma; csak azt óhajtnám: hogy köz jóra, ne ellenséges indulatokra vezéreljenek.

Hogy ezen munka által nem vágytam egyedűl nyereségre, halljad Aurora történetét. Ki jószágomba utazván, Sándorral értekeztem szándékomról: hogy tudniillik literaturánkat egy zsebkönyv kiadása elősegithetné, s én eltökéllém annak eszközlését. Ő Doboziát általadta, azon feljül az ugyanakkor nyert 400 frtot a Marczibányi fundátiójából ezen czélra szánta. Pestre jövén, több nyelvünk kedvelői öszve-*rakánk* 2000 frtot Aurora kiadására; ez elegendő

nem lévén, a többi költségeket magamra vállaltam azon lekötelezéssel, hogy én évszerint a nyereségből 1000 vfrttal ezen fundust megszaporítom. Ezen tőkepénz egyedül a magyar literaturára fordíttatik. Igy kell magunknak áldozni, midőn elfajúlt gazdagjaink szunnyadnak.

Ebből látod, hogy nem haszonért fáradok. A munka sokba kerül, 1000 jön fundusra, húzd le a procentumokat, marad — semmi. Nem kérkedésből nyiltam meg előtted, hanem szíves baráti ösztönből, hogy Te, ki annyit áldozál, szenvedél nyelvünkért, aggott napjaidban láthassad, hogy fényes nyomdokodat bár gyöngébb erővel követni törekszünk. Én neked sokat köszönök és ha valaha oly szerencsés lehetek jót teremteni, lelked sugallása vezetend előre.

Vajda-Hunyadod előtt térdet hajtok. Hébének koronája — s bátor, erős sasként vál ki a többi szárnyalók közül. —

Mit ifjainkról írtál, egészen nem igazolhatom; a koránti dicséret többször önhittséget szül, s ez mindig hátra taszít. Kémélve felfedezni hijányokat, úgy tartom, hasznosabb.

Légy boldog!

Örök tisztelőd

Kisfaludy Károly.

IX.

LEVÉL VÖRÖSMARTY MIHALYHOZ.

(1823.)

Pesten, 19. Márcz. 1823.

Kedves hazafitársam!

Szives örömmel vevém általküldött levelét, mint szerény indulatja s hazafiúi buzgósága tanuját. Részemről kevély vagyok reá, ha gyönge erővel kezdett czélomat ily hathatósan, ily lelkes férfiaktól elősegíttetni látom.

A munkák iránt köszönetem mellett őszinte választ adok: Toldyt jövő évre hagyom, minthogy ezenre több ilyetén tárgyak küldettek be s azoknak felvételét igértem. A másik versezetet szívesen felveszem, mindazáltal egy kérést bátorkodom tenni: nem lehetne-e ezen különben szép és lágyan írt idyllbe græcismust szőni? A juhász és bojtár nevezet (pedig képtelen) sok olvasót elijeszt. Én magam tapasztalám, kivált a szépnemnél ezen előitéletet, és egy almanach, mely *gyönyörködtet* s nem tanít, azt nem czáfolhatja meg.

Azért, ha ezen költeményt általjában dialogisalni méltóztatnék, görög nevet adván czimerül, több kedvelőt nyerhetne. Bár volna még benne több cselekedet (Handlung), mely az egészet meghosszabbítaná.

A nyelv tiszta és szép s nem hizelkedem azon reménynyel, mely olvasásakor lepett meg, hogy tisztelt hazafim ezen nehéz pályán dicsőséget szerzend.

Ha feljebbi kérésem figyelmet érdemel, méltóztassék ezen idyllt levélben hozzám küldeni; szintúgy köszönettel venném, ha még több metrumos s köztárgyra czélzó verseket vagy epigrammákat is általszolgáltatna, én nem mulasztom el nevét, mint nyelvünk újabb hős(é)ét, a hazának bémutatni.

Magamat baráti emlékébe ajánlván

vagyok igaz tisztelője

Kisfaludy Károly.

Czím: Monsieur Monsieur Michel de Vörösmarty à *Görbő.*

X.

LEVÉL ÜRMÉNYI JÓZSEFHEZ.

(1824.)

Pest, 20. Márczius, 1824.

Kegyelmes Uram!

Ismeretlen bár, bátorkodom Excellencziádat ezen soraimmal üdvözleni és az által küldött rézmetszetért forró köszönetemet kijelenteni.

Ide rekesztvén az 1824-diki Aurorát, óhajtom, hogy ezen zsengéi a magyar nyelvnek Excell. figyelmét megérdemelhessék. Szerettem volna ugyan az idén még az Előidő gyöngyeiből a Makkabeusokat belé adni és ezen szép költeménynek fordításával gazdagítani literaturánkat; de részszerént még oly darabos munkám, hogy azzal előlépni nem is mertem, részszerént ily világi Almanachban a tárgyat magasnak tartván, félre tettem azon szándékkal: hogy az egész munkát újra kidolgozom s úgy különösen kiadom.

A mi nyelvünk még nem oly törött, hogy azon *felette szép* és magas nyelvet, melylyel az eredeti oly

igen fénylik, ügyesen által tehetnénk; mindazáltal a lehetségig reá szánom minden erőmet és ha egy ének megelégedésemig elkészül, tüstént az első forráshoz járulok és Excell. kegyes itéletéért esedezni fogok. Szerencsésnek tartom magam, ha Excell. elmevirágait ön szülőföldén s hazai nyelvén hangoztathatom; hogy azok is, kik Excell. dicső nevét ismérik ugyan, de munkáit nem értik, lelke által emelkedhessenek.

Vegye Excellencziád kedvesen tiszta hódolásomat és magamat hathatós kegyelmébe ajánlván maradok

Excellencziádnak

mély tisztelője és szolgája

Kisfaludy Károly m. k.
táblabíró.

XI.

LEVELEK DÖME KÁROIYHOZ.

(1824—1829.)

1.

(Pest), 24. 9ber, (1824).

Kedves Barátom Uram!

Vettem levelét és sietek válaszommal együtt Aurorám iránt viseltető buzgósága végett szíves köszönetemet jelenteni. Sajnálom, hogy elhagyá Pestet, de talán szerencséjére szolgál ezen távozás, azért megnyugszom; azonban reménylem, hogy a távol se felejteti el barátjait és el nem hidegíti szegény nyelvünk iránt. Én számot tartok jövő dolgozásaira, csak tessék mentől előbb megküldeni, hogy szíves és baráti véleményemet lepletlen kimondhassam.

A pénzt semmikép se adja Barátom Uram B*** kezébe, ő most is adósom és reményt se nyújt az elégtételre. Legjobb leszen egy kalmárnak általadni, *ki majd* engem itt más kalmárházhoz utasítand.

Mentől előbb megtörténend, annál inkább lekötelez Barátom Uram.

Ezek után maradok

igaz tisztelője és barátja

Kisfaludy Károly.

2.

Pesten, 27. 8ber, 1825.

Kedves Barátom!

Az Aurora kijött, ismét bátorkodom kedves Barátom szíves pártfogásába ajánlani, és ha terhére nem lenne, az első alkalommal néhány példányokat leküldök. Reménylem az idei tartalom sem fog szégyent hozni hazafiúi buzgóságára.

Névnapjára minden jókat édes Druszám, hamar püspöki széket és Matuzálem életet.

Szíves barátja

Kisfaludy Károly.

3.

Pesten, 12. April, 1826.

Kedves Barátom!

Engedelmet kérek, hogy csak két levele után válaszolok; de ezen hallgatást nem feledékenység,

hanem atyámnak hirtelen történt halála okozta. Itt nem lévén, barátságos levelét se vettem.

Az Aurorának árát minden hiány nélkül kezemhez vettem; és midőn szíves barátságaért forró köszönetemet jelentem, csak arra kérem, nyujtson nekem is mentül előbb alkalmat viszon szolgálatra.

Az idén még kiadom — tovább nem tudom. —

Mit dolgozik édes Barátom? Én úgy el vagyok foglalva más tárgyakkal, hogy a Múzsát csak elvétve láthatom.

Minden jót!

Tisztelő barátja

Kisfaludy Károly.

4.

Pesten, 20. Márcz. (1827.)

Kedves Barátom Uram!

Vettem levelét és a küldött pénzt mindjárt Schedel úrnak által is adtam, ki általam forró köszönetét jelenti. B(arátom) uram munkájiból kettőt felveszek, ha némely változásokat reám bízni méltóztatna.

J** M** úr szép érzésű férjfiú lehet — köszöntse ismeretlen nevemben. Bár más, nem töredék Regét, mindazáltal nem hosszút, küldene az Aurorába. Az orthographiában nem egyezek meg egészen vele; de ez csak külső szín, csak a tartalom legyen lelkes és szívhez szóló. Kár az ily lelkes írónak a metrumot elmel-

lőzni és egyébiránt lágy és lelkes munkáitól ezen érdemet is elvonni.

Ha több munkákat küldend, szívesen fogadom, de bejönnek-e mind az idén, arról magam se felelhetek. Prózára inkább szükségem volna mint versre, a publicum is jobban szereti.

Legyen boldog édes Barátom Uram és foglalatosságai mellett is ne hagyja egészen árván a magyar Múzsákat.

Igaz tisztelője és barátja

Kisfaludy Károly.

5.

Pesten, 19-dik Márczius, 1828.

Kedves Barátom Uram!

A hatvanhat forint. köszönettel vettem — az idén nem tudom még, adhatok-e ki Aurorát, mivel taval 1200 ft. veszték s az idén is még fele költségemnek künn vagyon, magamat pedig ily úton megrontani nem akarnám. Már nem tudom, mit adjak a közönségnek, hogy tetszésöket megnyerhessem; hitvány nak- nek- verseket pedig, melyek nálunk leginkább divatban vannak, meggyőződésem ellen nem veszek fel. A szép remény: hogy literaturánk azon alacsony, csak nevetséget szülő sallangoktól felemelkedik, napról-napra inkább haldoklik.

Ha még reá szánnám magamat Aurorám kiadá-

sára: ismét barátságát használni fogom és némely példányokat pártfogásába bocsájtani. Különben pedig tessék velem is parancsolni, hogy én is megmutathassam, mint vagyok

igaz tisztelője s barátja

Kisfaludy Károly.

6.

Pesten, 18-dik 10ber, (1828).

Kedves Barátom!

Elvégre küldök 15 példány Aurorákat, reménylem 14-et csak eladhat azon környéken Barátom Uram. A tartalom iránt baráti észrevételeit köszönettel fogadom. Több neologiai munkákat kihagytam, mert taval csak annak tulajdonitottam, hogy 1200 fort. vesztettem.

Az idei Aurora 6 frt. Magamat szíves barátságába ajánlván és boldog új esztendőt kivánván, maradok

igaz tisztelője

Kisfaludy Károly.

7.

Posten, 24-dik Jan. (1829).

Tisztelendő Úr!
Kedves Barátom Uram!

A száz for. nyugtatvány mellett felvevém s szíves köszönetemet mondom mind irántam mutatott figyelmiért, mind hazafiúi buzgóságáért.

Én halálos betegséget állottam ki s csak néhány napja hogy erősödöm. Bélgyuladás majd örökös véget szakasztott a költésnek.

Esztendőre, ha kiadhatom Aurorát: azaz, ha költségeim bejönnek, kevesebb rezek mellett olcsóbban adandom — talán így több vevői akadnak. Ha több ily nemes lelkű hazafi lenne mint B. uram, nem kellene félni az ősi csekély birtoknak ily drága könyven való koczkáztatásán.

Miként már írám, minden esetre várok munkát B. uramtól, talán azon környéken lappang még más elme is, melyet a napvilágra idézhetnénk. Csak arra kérem kedves Barátomat, méltóztassék mentül előbb hozzám küldeni.

Én most kész 42 drámáimat ráspolgatom és az időtől függ, kiadom-e vagy nem. Egy hisztóriai Románt is kezdek 2 könyvben ezen czím alatt *Várna.* Ez új tünemény lesz nálunk s reménylem, hogy kedvelőket nyerhet. — Ezeket írom Barátom Uram-

nak, mint buzgó részvevőnek ügyekezetemben; de nem akarom hogy még mások is tudják.

Jó egészséget és víg kedvet az új esztendőben és tartson meg ezentúl is baráti érzetében, miként én vagyok

Barátom Uramnak

igaz tisztelője

Kisfaludy m. k.

XII.

LEVÉL HORVÁT ISTVÁNHOZ.

(1825.)

Pesten, 7ber 21-dikén, 1825.

Tisztelt Uram Bátyám!

A Conversations Lexiconhoz jutván, kötelességemnek tartom, Sándor és felőlem írt foglalatját közlenem, annálinkább: minthogy U. Bátyámat is méltóképpen igen kedvezőleg érinti. A mi engemet illet, jól tudom: mily forrásból eredt s ki szórja tehetetlen mérgét (nem tudom, miért) ellenem. Én e német írónak ugyan a német világ előtt megfelelek s úgy hiszem: anélkül hogy más szárnyára vagy alattomos útra szorulnék, ügyemet becsülettel védeni fogom.

Mivel U. Bátyámnak tán négyszem közt ejtett itélete: *Gesuchte Neuerung und Alterthümlerey* ez által most közönséges lett és ezen két ellenkező vádat velem együtt tán mások sem értik el, azért kérem alázatosan, méltóztassék e vélekedését bővebben meg-

nyelvet a kocsis és béres köréből nem akarták kiemelni, ha ily példát látnak, milyet Bors et consortes mutatott, valóban nem szolgál ösztönökre, azokat tiszteletre mélta(t)ni. Döbrentei is már a galeriáknak él; nem munkája ártalmas, hanem nagyurakkal lévő társasága, kik tudatlanul a literatura orgánumját benne hiszik és ő utána papolnak. Az úgynevezett Academiából kültekintetekre nézve is alig lesz valami, én óhajtom ne is legyen, mert inkább semmi mint nevetséges. Szinte látnám a deák urakat feszesen ülni, hideg, idomtalan, elévült rámára vonni a literaturát vagy .... összefüzött francziaságra mint Dessewffy, mely által a nyelv bizonyosan olvasót veszt.

Az Aurorát kiadhatom-e még, nem tudom, még fele költségem kinn vagyon, pedig márczius, ha lehet, nem szakasztom félbe, de fel sem akarom magamat áldozni. Mindenesetre ha májusra valamit készít édes b(arátom), küldje hozzám, ha lehet még az idén erőltetem a dolgot — Hogy tetszik az idei Aurora? a mit lehetett, megtettem.

A mi engemet illet, nekem most kedvem pattant dolgozásra, nem az az igaz lelkesedés vezet ugyan, mely mint az elrekedt tűz kifelé hullámzik — csak oly esti fény, mely itt-ott csillog még s elhal. Két vígjátékot írtam, a harmadikon most dolgozom. Még az idén ki akarom azokat bocsájtani. Egy romantos költeménybe is kaptam, hiszem Sédli közli. Ezzel igen sok munka lenne, nem tudom győzöm-e türelemmel, annál inkább, minthogy úgy is kevés olvasót lelne, *az semmi*, de tán veszteséget is szülne. Ha e költe-

mény elmarad, *Zách nemzetséggel* és egy tündéri drámával: *A három adomány*, pótlom elmaradását.

Sándor drámáit nem tudom szeretni, balul értett hazafiság van elöntve rajta, kivált Az emberszívnek örvényeiben a képzelet, cselekedetek, az ízlés, a nemesebb lelki morál sértve vagyon. A buta magyarnak, ki olvas és nem gondol, tetszhetik, a józan ész lehetetlen hogy megnyugvást találjon oly érzéseken. Kétlem, hogy Sándor könnyű Múzsája a mélyen s magasan buvárkodó dráma léptével egy iránt mehessen. Nekem e pontban más nézetem van mint előbb. Sajnálom, hogy egy drámát kiadtam. Komor szívvel a vígra érzek ihletést, az érzés pathoszát ha elmével nem tudom nyilvánosítani, keblemből alig tudom. Irjon édes barátom! Őszinte barátja

Kisfaludy.

2.

Pesten, 24-dik julius, (1826).

Édes barátom!

Tán elfeledkezett rólam és Aurorába semmit sem küld; igen sajnálnám, ha kedves munkáit tőlem elvonná. Mentül előbb egy dalt, vagy tizet. Hát az elbeszélés mit csinál? —

Kazinczyval látom össze kell kapnom, a jövő Minervában ismét Kova sóczyval hasonlítgat. Munkámra nézve nem bánom akár mit mond, de oly

sára: ismét barátságát használni fogom és némely példányokat pártfogásába bocsájtani. Különben pedig tessék velem is parancsolni, hogy én is megmutathassam, mint vagyok

igaz tisztelője s barátja

Kisfaludy Károly.

6.

Pesten, 18-dik 10ber, (1828).

Kedves Barátom!

Elvégre küldök 15 példány Aurorákat, reménylem 14-et csak eladhat azon környéken Barátom Uram. A tartalom iránt baráti észrevételeit köszönettel fogadom. Több neologiai munkákat kihagytam, mert taval csak annak tulajdonitottam, hogy 1200 fort. vesztettem.

Az idei Aurora 6 frt. Magamat szíves barátságába ajánlván és boldog új esztendőt kivánván, maradok

igaz tisztelője

Kisfaludy Károly.

7.

Pesten, 24-dik Jan. (1829).

Tisztelendő Úr!
Kedves Barátom Uram!

A száz for. nyugtatvány mellett felvevém s szíves köszönetemet mondom mind irántam mutatott figyelmiért, mind hazafiúi buzgóságáért.

Én halálos betegséget állottam ki s csak néhány napja hogy erősödöm. Bélgyuladás majd örökös véget szakasztott a költésnek.

Esztendőre, ha kiadhatom Aurorát: azaz, ha költségeim bejönnek, kevesebb rezek mellett olcsóbban adandom — talán így több vevői akadnak. Ha több ily nemes lelkű hazafi lenne mint B. uram, nem kellene félni az ősi csekély birtoknak ily drága könyven való koczkáztatásán.

Miként már írám, minden esetre várok munkát B. uramtól, talán azon környéken lappang még más elme is, melyet a napvilágra idézhetnénk. Csak arra kérem kedves Barátomat, méltóztassék mentül előbb hozzám küldeni.

Én most kész 42 drámáimat ráspolgatom és az időtől függ, kiadom-e vagy nem. Egy hisztóriai Románt is kezdek 2 könyvben ezen czím alatt *Várna*. Ez új tünemény lesz nálunk s reménylem, hogy kedvelőket nyerhet. — Ezeket írom Barátom Uram-

nak, mint buzgó részvevőnek ügyekezetemben; de nem akarom hogy még mások is tudják.

Jó egészséget és víg kedvet az új esztendőben és tartson meg ezentúl is baráti érzetében, miként én vagyok

Barátom Uramnak

igaz tisztelője

Kisfaludy m. k.

XII.

LEVÉL HORVÁT ISTVÁNHOZ.

(1825.)

Pesten, 7ber 21-dikén, 1825.

Tisztelt Uram Bátyám!

A Conversations Lexiconhoz jutván, kötelességemnek tartom, Sándor és felőlem írt foglalatját közlenem, annálinkább: minthogy U. Bátyámat is méltóképpen igen kedvezőleg érinti. A mi engemet illet, jól tudom: mily forrásból eredt s ki szórja tehetetlen mérgét (nem tudom, miért) ellenem. Én e német írónak ugyan a német világ előtt megfelelek s úgy hiszem: anélkül hogy más szárnyára vagy alattomos útra szorulnék, ügyemet becsülettel védeni fogom.

Mivel U. Bátyámnak tán négyszem közt ejtett itélete: *Gesuchte Neuerung und Alterthümlerey* ez által most közönséges lett és ezen két ellenkező vádat velem együtt tán mások sem értik el, azért kérem alázatosan, méltóztassék e vélekedését bővebben meg-

magyazázni, hogy tanulni szeretvén, legalább a jövendőben ezen hibáktól óvhassam magamat. E kérésem teljesítését annál is inkább reménylem, minthogy nem régiben U. Bátyám maga bátoríta e pálya folytatására, többször tapasztalván, mily kész hazafiúi buzgósága tettel és tanácscsal segíteni az iparkodót.

A külföld vakon hisz ily egy-két odavetett szónak; ezt békén tűröm, mert érzek erőt magamban ennek megczáfolására; de azt sajnálom, hogy nemes férfiú nevével akarják a pilingért érdemesíteni, melyet bár messze vagyok a tökéletességtől, még sem érdemlettem meg. —

Maradok

őszinte tisztelője

Kisfaludy Károly.

XIII.

LEVELEK BAJZA JÓZSEFHEZ.

(1826.)

1.

Pesten, márczius 19-ikén, (1826).

Édes barátom!

Régen nem írtam! részszerint betegeskedtem, részszerint mindig vártam valami újat, kellemest írhatni, s nem lelék; különben pedig tudom, irás nélkül is meg van győződve édes barátom őszinte hajlandóságomról. József napra minden jót.

Örömest felmentem volna Pozsonyba, de megvallom, szinte átallok oly társaságba menni, hol Török, Bors és Kovácsóczy szemtelen sallangokkal üres fitog(t)atás és alacsony koldulással a magyar írót valóban igen pulyán repræsentálták. Én legalább szörnyeket hallék, mit azok az emberek elkövettek, úgy hogy a jobb ízlésű ember irtózik ha íróról hall, nemhogy még társalkodását keresné.

Egy országban, hol az írót úgyis úgy tekintik mint valami ingyenélő haszontalan embert és a

nyelvet a kocsis és béres köréből nem akarták kiemelni, ha ily példát látnak, milyet Bors et consortes mutatott, valóban nem szolgál ösztönökre, azokat tiszteletre mélta(t)ni. Döbrentei is már a galeriáknak él; nem munkája ártalmas, hanem nagyurakkal lévő társasága, kik tudatlanul a literatura orgánumját benne hiszik és ő utána papolnak. Az úgynevezett Academiából kültekintetekre nézve is alig lesz valami, én óhajtom ne is legyen, mert inkább semmi mint nevetséges. Szinte látnám a deák urakat feszesen ülni, hideg, idomtalan, elévült rámára vonni a literaturát vagy .... összefüzött francziaságra mint Dessewffy, mely által a nyelv bizonyosan olvasót veszt.

Az Aurorát kiadhatom-e még, nem tudom, még fele költségem kinn vagyon, pedig márczius, ha lehet, nem szakasztom félbe, de fel sem akarom magamat áldozni. Mindenesetre ha májusra valamit készít édes b(arátom), küldje hozzám, ha lehet még az idén erőltetem a dolgot — Hogy tetszik az idei Aurora? a mit lehetett, megtettem.

A mi engemet illet, nekem most kedvem pattant dolgozásra, nem az az igaz lelkesedés vezet ugyan, mely mint az elrekedt tűz kifelé hullámzik — csak oly esti fény, mely itt-ott csillog még s elhal. Két vígjátékot írtam, a harmadikon most dolgozom. Még az idén ki akarom azokat bocsájtani. Egy romantos költeménybe is kaptam, hiszem Sédli közli. Ezzel igen sok munka lenne, nem tudom győzöm-e türelemmel, annál inkább, minthogy úgy is kevés olvasót lelne, *az semmi*, de tán veszteséget is szülne. Ha e költe-

mény elmarad, *Zách nemzetséggel* és egy tündéri drámával: *A három adomány*, pótlom elmaradását.

Sándor drámáit nem tudom szeretni, balul értett hazafiság van elöntve rajta, kivált Az emberszívnek örvényeiben a képzelet, cselekedetek, az ízlés, a nemesebb lelki morál sértve vagyon. A buta magyarnak, ki olvas és nem gondol, tetszhetik, a józan ész lehetetlen hogy megnyugvást találjon oly érzéseken. Kétlem, hogy Sándor könnyű Múzsája a mélyen s magasan buvárkodó dráma léptével egy iránt mehessen. Nekem e pontban más nézetem van mint előbb. Sajnálom, hogy egy drámát kiadtam. Komor szívvel a vígra érzek ihletést, az érzés pathoszát ha elmével nem tudom nyilvánosítani, keblemből alig tudom. Irjon édes barátom! Őszinte barátja

Kisfaludy.

2.

Pesten, 24-dik julius, (1826).

Édes barátom!

Tán elfeledkezett rólam és Aurorába semmit sem küld; igen sajnálnám, ha kedves munkáit tőlem elvonná. Mentül előbb egy dalt, vagy tizet. Hát az elbeszélés mit csinál? ---

Kazinczyval látom össze kell kapnom, a jövő Minervában ismét Kova sóczyval hasonlitgat. Munkáimra nézve nem bánom akár mit mond, de oly

hitvány emberrel egy kategoriába ne tegyen. B(arátom) uram is ott paradéroz mint Kovácsóczy társa.

Ezen idezárt levelet, édes barátom, adja által Steinbach úrnak, G. Cziráky secretáriusának. Őt kérem, hogy a grófné adreszét küldje meg, minthogy azon az idén a sor. Kelletlen teszem, de ha már elkezdettem, nem vonhatom el magamat.

Irjon tisztelő barátjának *Kisfaludy.*

3.

Pesten, 18-dik 10ber, (1826).

Édes barátom!

Aurórám még 25-dikre készülhet el csak, a nyomtatás már 10 hete hogy készen fekszik. A rézmetszők megcsaltak és ily nagy kárt okoztak, mert nem is reménylem, hogy költségemet bevehessem.

Legyen oly kegyes édes barátom, és tudakozza meg, Pozsonyban van-e Juranics győri püspök s ott maradand-e új esztendeig? Huzl Károly által ezt leginkább megértheti. Méltóztassék az iránt nékem az első póstával néhány sort írni. Viszont szolgálatra mindég kész barátja

Kisfaludy.

Czím: De Pest. Monsieur Monsieur *Joseph* de *Bajza* mon meilleur ami à Presbourg.

4.

Peston, 25-dik 10ber, (1826).

Édes barátom!

Szíves barátságában bízván, bátorkodom egy kéréssel terhelni. Ezen példány Aurorát adja által Gróf Cziráky secretariusának, azon kéréssel nevemben, hogy szolgáltatná tüstént a grófné kezébe. Több példányokat a napokban még küldök, ha néhányat eladhatna belőlök édes barátom, a bevett pénzből tessék a pósta költségét lehúzni.

Irja meg azután Aurorárol őszinte véleményét. Tudja édes barátom, mily kedvesen veszem az őszinteség és barátság itéletét.

Új esztendőre minden jót; tartson meg ezentúl is baráti emlékében, mint maradok változhatatlan barátja *Kisfaludy.*

5.

Peston, 29-dik 10ber, (1826).

Édes barátom!

Ezzel jelentem, hogy 26 példány Aurorát a diligencera adtam fel; kérem édes barátom azokból 10 példányt Schwaiger András könyvkereskedő úrnak által küldeni; a többi 15 példányt, ha lehet, eladni. Bocsánatot, hogy ennyire alkalmatlankodom, azonban minden viszonszolgálatra késznek érezvén magamat, maradok őszinte barátja *Kisfaludy.*

27*

XIV.

LEVÉL SZEMERE PÁLHOZ.

(1826.)

(Pest, 1826, deczember.)

Édes Palim!

Im által küldön Feri értekezését; a vígjátékot szombaton censurázva megkapod. A mi Feri munkáját illeti, nekem igen tetszik, ámbár mely jókat simogatva tetéz reám, azt vaskörömmel másfelül ismét levonja. Mi nem honi e darabban — arról óhajtanék felvilágosítást nyerni. Még az az észrevételem is van: Míg Feri eszthetikai székéről alá mennydörög, minden kornak legnagyobb példáit emlegetve, elfelejteni látszik, hogy a mi az időhöz s nemzethez van kötve, annak bélyegét is hordja. Ő mondja: a komoly tárgy ön keblünkben születik, a komikumot külső tárgy és forma segíti elő — igaz és éppen azért a komikum nálunk igen nehéz mert a mit . . . . nemzet alig bir sajátságot, és a mit bir is, nevetést kiván. Molière jóformán egész Francziaországot *Párisban* feltalálta és a költőnek utazni kellene

mind a különféle nyelv, szokás miatt és kérdés, ha nincs értéke és nem akar szemtelenkedni, nem halna-e meg éhel tanulása mellett? Shakespere minden óriási elméje mellett alig lett volna az, ha Erzsébet virágzó kora annak szárnyat nem ad. Hol nincs társasági nyelv, a komikum kényszerű munkát ád; hol nincs társalkodás, ott csak erőszakos vonások tűnnek fel a tréfában is, mely többnyire a művész előtt ízetlen. Itéletem szerint a társalkodásból születik a Comus, még annak költői nyelve is abból fejlődhetik ki. Ha én Debreczent, Szabolcsot összejárnám, tudom két darabot nyernék általa, de éltem egész munkája adna-e annyit, hogy könnyű kebellel Erdélyt, al- és felföldet összejárhatnám. Bizonyos rendet szúrni, mint Feri érti, igen veszedelmes, ha az ember dicsősége jelét nem akarja hátán hordozni — engem a Pártütőkben az ostoba assessorért kétszer akartak megverni. Látogass meg, a hasam fáj.

Károly.

Czíme: Tekintetes Szemere Pál fiskális úrnak.

XV.

LEVELEK KISFALUDY JÁNOSHOZ.

(1826—1827.)

1.

Pest, den 14. 7ber, (1826).

Lieber Jancsi!

Mit der 1-ten Diligence werde ich dir die Auroren zusenden, über 40 Exempl. Es macht nichts, wenn auch die 10 Exempl. beim Hr. v. Nagy liegen bleiben. Das Paquet musst (du) aufmachen, dein Exempl. herausnehmen. Auch wirst du darin ein unsere Theilung betreffendes Schreiben der Theres finden.

Vorgestern war hier ein schreckliches Gewitter. Der Blitz schlug in (den) städtischen Mayerhof ein und zündete.

Lebe wohl. Das Andere später.

Dein *Carl.*

2.

Pest, den 21-ten (October 1826).

Lieber Bruder!

Da du nicht kommen kannst, so muss ich dir berichten, dass ich Miska 2 Briefe geschrieben, das Wollgeld für nun gebeten und er mir gar keine Antwort giebt. Es bleibt nun nichts übrig als unsern Antheil so bald als möglich ihm wegzunehmen, denn er glaubt, es ist sein Eigenthum — und bewährt sich als ein niedriger Mensch, dem kein Wort und keine Ehre heilig. Von Pressburg aus könntest du diess Geschäft in (ein) paar Tagen enden und bis weiters lieber durch einen Bauern administrieren lassen, oder wie du es für gut findest. Auch der Theres habe ich geschrieben, dass sie den Schluss der armseligen Theilung beschleunigen solle.

Ich könnte diess freilich persönlich mehr betreiben; aber ich kann doch keine frischen Schulden machen auf das Ungewisse, damit ich auf der Reise nichts erhalte. Du hast von Pressburg näher nach Raab und hast mehr Ansehen; du könntest mit aller Strenge dein Recht handhaben.

Leb' wohl und schreibe mir deine Meinung.

Dein Bruder

Carl.

3.

Pest, den 16-ten 9ber, (1826).

Lieber Jancsi!

Miska hat mir 100 fl. C. M. als meine Revenue geschickt und geschrieben, dass er die gemeinsame Wirthschaft aufgeben und das künftige Jahr Rechnung ablegen wird — keine* früher verkaufen konnte und auch die Wolle schlecht verkaufte. Er sagte, dass er auch dir schreiben wird — ob er's gethan, weiss ich nicht.

Hab die Gnad lieber Jancsi und bitte den Paul in meinem Namen und frage ihn, ob ich ihm für diess Jahr auch Auroren zum Verkaufe schicken darf? und schreibe mir recht bald nur durch die Post. Er hat noch Geld von mir, sollte er dir eins geben, so bitte ich dich, schicke es mir gleich durch die Diligence, da ich es sehr benöthige. Sollte er nichts sagen, so mache du auch keine Erwähnung. Schreibe mir deine Gedanken über unsern Antheil; ich habe wegen (der) Urbarial-Gründe dem Bódi geschrieben. Man sagt, du wirst zum Major befördert. — Darf ich die Exemplare an dich zuschicken? Gruss an Theres! Lebe wohl. Dein

Carl.

* Igy az eredetiben; a keine után nyilván hiányzik egy szó.

4.

(Pest), den 24-ten 9ber, (1826).

Lieber Jancsi!

Dem Miska habe ich geschrieben, (er) hat mich aber noch mit keiner Antwort beglückt, so wie auch Sándor und Bódi. Wenn ich meinen Antheil verkaufe, so gebe ich ihn nur dir — (du) brauchst mir nur das 4-tel zu erlegen und vom andern die Interessen zu zahlen. So einzeln kann keiner von uns wirthschaften und auch in Arenda wird nichts herausschauen, denn um das Bischen Geld, was man dafür erhält, werden die Felder verdorben und ausgezehrt. Ich rathe dir, dass du auf jeden Fall mit künftigem Jahre die Wirthschaft antretest.

Was die Urbarial-Gründe anbelangt, verhält (es) sich so: du weisst, wir 2 bekamen in Mérges und in Tét auch von den felszabadított paraszt helyekbül das meiste, ich gar — überall den innern Grund auch von diesen — vermög Landtags-Beschluss müssen wir dafür Portion zahlen; folglich muss uns die bestehende grosse Last bei der Theilung vergütet werden.

Gieb diesen Brief, aber so bald als möglich, dem Paul v. Nagy, schreibe mir nur per Post was er sagt, denn die Zeit drängt mich. — Lebe wohl.

Dein

Carl.

Czim: An k. k. Herrn Rittmeister Johann v. Kisfaludy zu *Pressburg*.

5.

Pest, den 23. 10ber, (1826).

Lieber Jancsi!

Hier sende ich dir 40 Exempl. Auroren, hab die Gnade (sie) gleich dem Herrn v. Nagy zu übergeben. Die kommende Woche werde ich ihm noch Exempl. senden. Sollte er das Geld für die verkauften übergeben (aber verlange es nicht), so sei so gut, zieh deine Fracht-Unkosten ab, und sende es mir nur auf der Diligence.

Von Haus hab ich noch keine Antwort. Viel Glück zum neuen Jahre.

Carl.

6.

(Pest, 1827, jan. v. febr.)

Lieber Bruder!

Ich habe die mir angewiesene Summe von 240 fl. richtig erhalten und bescheinigt und danke dir für deine Güte. Hier hast du 40 Aurora, die 41-ste gehört dir, (du) brauchst dafür nicht zu zahlen, sondern wenn der Hr. v. Nagy dir wieder Geld übergiebt, so *ziehe* die für mich ausgelegten Fracht-Unkosten ab.

Aus dem beigegebenen Brief der Theres kannst Du ersehen, wie die Sachen zu Hause stehen. Ich habe darauf dem Sándor gleich einen Brief geschrieben und durch eine andere Sache so eingeleitet, dass er mir antworten muss. Ich warf ihm ziemlich mit derben Ausdrücken die Saumseligkeit vor. Die Antwort werde ich dir zusenden — indess brauchst du ihm nicht zu schreiben. — Ich sehe, wir müssen schon jede Delicatesse bei Seite setzen.

Vor März kann ich auch nicht nach Sümeg — da könnten wir zusammen gehen; ich hoffe auch ohnehin nicht, dass wir früher in Ordnung kommen, bevor wir selbst die Sache nicht betreiben, mit unserer Gegenwart. Lebe wohl, theile mir Deine Ansichten mit. Was den Verkauf meines Antheils betrifft, werde ich schon mit dem Zeidler * reden, doch jetzt kann ich wegen der verspäteten Taschenbücher wenig nach Hause gehen.

Lebe wohl. Dein *Carl.*

7.

(Pest), den 30. März. (1827.)

Lieber Jancsi!

Hier übersende ich dir die Eintheilung der Felder und Capitalien. Sándor hat sie mir geschickt, lass (sie) abschreiben, dann sende sie mir zurück. Der Miska hat für den Felpétser Wald 3000 fl. angebo-

* E szó olvasásához kétség fér.

ten, also 500 für meine Rate. Die Sümeger wollen sie ihm geben, wenn wir nicht es ablösen; mir ist (dies) nicht möglich, wenn du könntest — aber auf jeden Fall lass wenigstens eine Rate nicht los, in Summa der Bonification.

Bódi war zum Sterben krank, (er hat) Lungenentzündung gehabt, das sagte mir Barcza, der hier war. Von Sümeg erhielt ich keinen Brief.

Wann kannst Du vom Landtág entkommen? Es ist die höchste Zeit, dass wir von Miska unsere Antheil wegnehmen, denn sonst felkopik az állunk; er ist im Stande und verkauft auch die Schafe, schreibe mir, wenn und was dein Willen ist.

Hat der Paul Nagy keine Auroren mehr verkauft?

Lebe wohl.

Carl.

XVI.

LEVELEK KÖLCSEY FERENCZHEZ.

(1826—1828.)

1.

(Pest,) 1826. Deczember 13.*

Édes Barátom!

Nagyon sajnálnám, ha te is balul értenél; én azon levelet inkább enyelgésből írtam, mint valami nevetséges apprehensióból, mely tőlem mindig távol volt. A vas körmöt komolyabb drámáimra értettem, melyek (és igen igazán) a kritikát sem érdemlik meg; és hogy ezen szavaidat magam is érzettem, azzal bizonyítom, hogy mindegyiket, mely drámai életet nyerhet, újra kidolgoztam s kidolgozni fogom. Hidd el édes Ferim, a recensiótól, kivált ha oly férfitól jön, kit tisztelek mind characterére, mind ismeretére nézve,

* A kelet nem Kisfaludy kezeírása, alkalmasint Kölcsey jegyezte a levél elejére; a (Pest) a Szemere-Tár tartalomjegyzékének adaléka.

nem irtózom, bár előbb is divatba lett volna nálunk, én dicsekedés nélkül merem mondani, tovább haladtam volna.

A puszta dicséret csak buzgóságot szülhet (s azt is csak a szerényebb résznél), de előmenetelt soha. Azért miattam ne vesd el kedvedet az írókkal való foglalatoskodástól. — A miről meggyőzesz, köszönettel fogadom és meggyőződésemet úgyis mindig fenntartom. Ezen sorok mutassák tiszteletemet és bizonyítsák, mint vagyok

őszinte barátod

Károly.

2.

Pesten, 20-dik auguszt. (1827.)

Édes Barátom!

Fájdalmas részvéttel hallám szeretett testvéred halálát; ismervén lelkedet, szükségtelennek tartom a vigasztalást, mely üres hangok által csak a gyöngébbet enyhítheti — önmagadból inkább tenyészhet az, mélyebben szemlélvén az életet. Szint e sors ért engem is, én is csak most vesztém el legkedvesebb testvéremet, kinek élete hunytával minden tekintetben annyi jó elmarada tőlem.

Ily környülmények közt szerénytelenség lenne új munkákat kérni tőled, elgondolván: se időd se kedved az írásra, de minthogy benned bíztam és azért

több íróknak verseit nem kis neheztelésökre vissza igazítottam, most Aurorám oly inségre jutott, hogy e nemben, ha régiebb darabjaiddal nem segítesz, egészen parrag marad. Kérlek azért, tégy össze néhány előbbi versedet és küldd által mennél előbb a postán — hálám mellett nagyon örvendeni fogok, ha néhány sorokban nyugodt és minden történendőn felül emelkedett lelkedet hallom.

Én egy vígjátékon dolgozom az Aurora számára, de hidd el csak oly érzettel mint néha a Comus papja, ki szokott enyelgéssel lejt a deszkán, míg belseje titkos bútól vérzik. A diétának vége — nyelvünk ügye hazánkéval lassanként hanyatlik, a szalmatűz villáma nagyobb sötétségbe taszít. De minek kérődzöm vissza az epét? hol van egy szeglet földünkön, s hol egy jobb lélek, ki mind ezt ne tudná.

Légy boldog édes Ferim! jer hozzánk, a kölcsönös beszéd, véleményosztás és vitatás közt elnémul a szív, s tán egymást, ha rövid időre is, azon felejtésbe ringathatjuk, hol a hevülő tűz vidámabb színt hágy maga után.

Csókol barátod *Károly.*

Czím: *Pestről* Tekintetes Kölcsey Ferencz úrnak *Beregszász.* (Oldalvást áll:) *Kassa. Munkács. Tettes Ludányi Bay György úr szállásán.*

3.

Pesten, 12-dik Aprilis, 1828.

Édes Barátom!

Még az idén tán utószor, minthogy költséggel nem győzöm, kiadom az Aurorát. Igen sajnálnám, ha te (kinek darabjai az újabb kornak legillatosb virágai előttem) Aurorámból kimaradnál — küldj azért, ha környülményid s kedved engedi(k), néhány verset 15-dik júniusig, nem mint kiadónak, hanem mint barátodnak, ki szinte kész mindenkor viszonszolgálatra. Úgy reménylem, kezednél már az idei Aurora. A Szabadság czím alatt küldött szép ódádat a censor nem engedé meg, de sok kérés után *Hazámhoz* felírás alatt megengedte. Tartalma megmaradt s az elég.

Én, mióta nem láttalak, három vígjátékot írtam: Csalódásokat 4 f. v., Nem mehet ki a szobából 1 f. v., Heraklit és Demokrit 1 f. v., azon felül a Leányőrzőket is újra kidolgoztam. Nagyon óhajtanám, ha elolvasván azokat, itéletedet irántok lelkednek ismert őszinteségével és kimélet nélkül nekem kimondanád. Mit nyer azáltal az író, magad tudod — és mi szüksége van a magyarnak arra, kivált olyannak, ki távol van azon gőgtől, hogy már a tökéletesség pontjához jutott volna: azt magad már kijelentéd. Én részemről alig várom a józan megbírálását darabjaimnak, mert *félek:* hogy a hasztalan érzelgést igen elkerülvén,

nem lettem-e száraz. Ezt senkitől sem kívánnám úgy hallani, mint tőled.

Az Akadémia deputátiója elvégezte üléseit. Mi lesz belőle, fog-e ártani, használni, nem lesz-e tudós ispita, vagy tudományos politia, az még az idő méhében nyugszik. Eddig a magyarnak csaknem minden publicitás ártott, mert önség vezérlé többnyire az egyes tagokat; fogja-e ez a köznek részvétét megnyerni? kérdem — de minderről Pali többet szólhat, ha szegény Kriska halála erről gondolkodni engedi.

Légy boldog kedves Barátom! s a midőn magamat szíves emlékedbe ajánlom vagyok,

tisztelő barátod

Károly.

A levél czíme: *Kölcsey* Ferencz úrnak több T. N. V. megyék táblabírájának különös tisztelettel

Surányban.

Tek. Bay György úrnál. Miskolcz. Beregszász.

XVII.

LEVELEK TOLDY FERENCZHEZ.

(1826—1830.)

1.

Téten, 29-ik ápril, (1826).

Kedves barátom!

Igérvén hogy tudósítom, ha tovább elmaradnék, mintsem gondoltam, im ezen soraim mutassák meg hívségét emlékezetemnek. Hazajövetelemet legfölebb 8 napra határozom meg, addig kérem, édes barátomat, tartsa magánál leveleimet. Ezen bezárt levelet vigye el szállásomra, de kérem minden halasztás nélkül. Helmeczit csókolom. Mondja meg neki, hogy *egyeztünk* — a többit szóval. Az Aurora majd nem tudom hogyan készül; a sok dolog miatt nem is dolgozhatok.

2.

Pest, 9ber 11-ikén, (1829).

Édes kedves barátom!

Elvégre egy levél! gondolám, de kettős örömmel, *tudván és* újra értvén, hogy egészséges, útját sikerrel

folytatja, és hogy az új világban, a sok tudós emberek közt is régi szíves barátjára őszinte lélekkel emlékezik. Mi élünk, tengődünk, reménylünk és — magát óhajtjuk mint egy szerencsés gondolatot, mely baráti körben a hiányt ismét betöltse. *Józsi*val mennyire emlegetjük képzelheti, és ha világi szerencséje csak félig esik kivánságunk szerint, a boldogok közé tartozik. Józsit gyakran látom, és ez nagyobb része örömimnek. Különben majd mindig szobámba zár a köszvény, mely az alatta valókat (melyek tán néha többet is ugrottak mint kellett volna) nagy szerénységben tartja. Jövő hónapban neki ülök a Trencsényi Máténak — neki ülök, de lesz-e belőle valami, az egek tudják. Józsi derék unszoló, reménylem rá hajt a munkára. Az ujságért is most történik az elhatározott lépés, bár, (a) mint vissza jön, szerzett tapasztalásait a mi Jelenkorunk dicsőíthetné. Vörösmarty a régi káromkodó, Károlyival vesződik és Kontján dolgozik. Stettner fordít, Bártfay számol, Forgó rosszul h — —, Helmeczy gazdálkodik vesztére.

Aurora kijön nagy hűhó után, alig tudott megszületni, azonban belseje tán a populusnak is fog tetszeni, külsője semmivel sem különb a tavalinál, sőt olyan sem. Lichtl engem csalt meg, őt meg a bécsiek. Az Aurora elküldését Józsi fogja eszközleni.

Paziazinak szóltam a fordítás iránt, ő mindjárt igérte, de úgy tetszik megint elfelejté, mert felém se jön és nem is dolgozik; tán nem tartja méltónak, lássa, de én jó móddal, a nélkül hogy [illegible] [illegible]gem

XVII.

LEVELEK TOLDY FERENCZHEZ.

(1826—1830.)

1.

Téten, 29-ik ápril, (1826).

Kedves barátom!

Igérvén hogy tudósítom, ha tovább elmaradnék, mintsem gondoltam, im ezen soraim mutassák meg hívségét emlékezetemnek. Hazajövetelemet legfölebb 8 napra határozom meg, addig kérem, édes barátomat, tartsa magánál leveleimet. Ezen bezárt levelet vigye el szállásomra, de kérem minden halasztás nélkül. Helmeczit csókolom. Mondja meg neki, hogy *egyeztünk* — a többit szóval. Az Aurora majd nem tudom hogyan készül; a sok dolog miatt nem is dolgozhatok.

2.

Pest, 9ber 11-ikén, (1829).

Édes kedves barátom!

Elvégre egy levél! gondolám, de kettős örömmel, *tudván* és újra értvén, hogy egészséges, útját sikerrel

folytatja, és hogy az új világban, a sok tudós emberek közt is régi szíves barátjára őszinte lélekkel emlékezik. Mi élünk, tengődünk, reménylünk és — magát óhajtjuk mint egy szerencsés gondolatot, mely baráti körben a hiányt ismét betöltse. *Józsi*val mennyire emlegetjük képzelheti, és ha világi szerencséje csak félig esik kivánságunk szerint, a boldogok közé tartozik. Józsit gyakran látom, és ez nagyobb része örömimnek. Különben majd mindig szobámba zár a köszvény, mely az alatta valókat (melyek tán néha többet is ugrottak mint kellett volna) nagy szerénységben tartja. Jövő hónapban neki ülök a Trencsényi Máténak — neki ülök, de lesz-e belőle valami, az egek tudják. Józsi derék unszoló, reménylem rá hajt a munkára. Az ujságért is most történik az elhatározott lépés, bár, (a) mint vissza jön, szerzett tapasztalásait a mi Jelenkorunk dicsőíthetné. Vörösmarty a régi káromkodó, Károlyival vesződik és Kontján dolgozik. Stettner fordít, Bártfay számol, Forgó rosszul h — —, Helmeczy gazdálkodik vesztére.

Aurora kijön nagy hűhó után, alig tudott megszületni, azonban belseje tán a populusnak is fog tetszeni, külsője semmivel sem különb a tavalinál, sőt olyan sem. Lichtl engem csalt meg, őt meg a bécsiek. Az Aurora elküldését Józsi fogja eszközleni.

Paziazinak szóltam a fordítás iránt, ő mindjárt igérte, de úgy tetszik megint elfelejté, mert felém se jön és nem is dolgozik; tán nem tartja méltónak, lássa, de én jó móddal, a nélkül hogy szerénységem

sértődjék utána nem járhatok. A Leányőrzőket mindjárt újra dolgoztam volna, de mivel hallgat, abban hagytam.

Sárga levél, sárga levél,
Bús utamra miért estél?
Azért estem, mert nincs ágom,
Nincs a mi tart, nincs világom!

Hej nekem is az a sorsom,
Nekem sincsen már zöld ágom,
Van hazám, de nincsen benne
Egy kis hajlék, mely fölvenne.

Harmat, harmat honnan jöttél!
Bús szememre miért estél?
Azért estem a felhőbül,
Mert víg napom már nem derül.

Harmat, harmat te könynyé válsz,
Szemembe' jó helyet találsz,
Nekem is leszállt víg napom,
Szegény magyar, azt siratom.

Fülemile, te kis madár!
Mért nem zenged dalod immár?
Azért nem zengem dalomat,
Mert elvesztém hű páromat.

Hej fülmile te kis madár!
Elnémulok én is immár,
Mit is mondjam keservemet,
Nincs már szív mely ért engemet.

Itt egy szép dal, félig-meddig szívből irtam; folytatás:

Franzli, Franzli, hová lettél,
Olyan messze miért mentél?

De engedelmet tudós Doctor úr, hogy ily gyöngeségekkel lopom pillanatit, de nem titkolhatom, bár nyakig üljön is a tudományokban s minden bölcsek fejét magának hozza is, mégis jobban örülök, ha a régi heves, hirtelen, de jó Franzli régi szivét hozza vissza.

De most legyen boldog édes barátom, a jó szerencse vezesse ösvényén, és vegye lelki ölelésemet! Ha kis ideje marad, írjon, ki vehet nagyobb részt minden sorsában mint őszinte barátja

Károly.

3.

Pesten, 7-ik ápr. (1830.)

Édes Franzlim!

Örömmel hallom boldog haladását és óhajtva várom az órát, hogy mindazon jót s megtiszteltetést újra magától értsem. Mire vissza tér, egy új szomorújáték várja ítéletét. Én javulok, a tavasz jótevőleg hat reám, a nyár még szebb reménynyel kecsegtet, mert úgy hiszem magát is vissza hozza. Tán harczban lel bennünket — de mindazt Józsitól, mint a per első hősétől jobban megérti. Ha Bowring vígjátékaimat fordítja, írja meg neki, hogy most még a Leányőrzőt hagyná ki; kis új változásokkal még jót lehetne belőle csinálni, ezért sajnálnám ha ily csúfan jönne a külföld elébe. Tán még az eddigленieknél jobbat

írhatok s azokkal a Leányőrző is kijöhetne s egyszersmind haladásunkat is mutatná. — Én úgy vélném, ezeket javalhatná neki: Csalódások, Vígjáték, Betegek, Hűség próbája, Kénytelen jószívűség, Nem mehet ki a szobából. Ez utolsót csak azért, jelenteni, mily karban áll színünk, s mily nehéz részvét s állandó szín nélkül (mely mint az író, mint a játszó főoskolája) tárgyban haladni. Az ujság iránt bizonyosat nem írhatok, remény mosolyg minden felől és ha még sem teljesedik, csak azon sötét felekezet vádjainak foghatom köszönni, mely minden jó czélt, fanyar ízléstől távozót, eltemetni vágyna. Ha ujságom megjönne, jó lenne azon folyóirást utóbb, t. i. a levelében érintett belletristicai írást, a Társalkodóval egyesítni; ez csekély nagyobb árszabással kiterjedettebb lehetne. De mind erről, ha öleljük. A betű csak holt tetem, a kedves szó által inkább tenyészik az élet sikere. A mi Gr. Sz. Ist. illeti, egy kevéssé megcsökkent most a közösülés, úgy látszik ő az ellenfélhez pártolt, de hiszem a kénytelenség ismét vissza vezetendi, s akkor ha alkalom v. idő szolgál, kivánságát kitelhető erőmmel segítem. Most kedves Franzlim, az isten tartsa vígan és egészségben. Forrón ölelve vagyok, a mi eddig voltam, hív barátja

Károly.

4.

Pest, 21-dik m(ájus, 1830.)

Édes barátom!

Vettem levelét és igen örültem bizodalmának, de elég sajnos, e pillantatban ellenkező s nem várt környülmények miatt nem teljesíthetem. Kerestem másutt is, F-nek nem volt s obligatiókra sem kaphattam, de ha nem késő julius közepéig, akkor kapok és szívesen szolgálok — írjon a miatt mentül előbb, arra a czélra tán nem lenne még késő; mikor akar Olaszországba indulni? Mert higyje meg, igen örömest tenném meg ezen csekély szolgálatot, sőt nagyobbat is, mi csak tőlem kitelhetik.

Ujságom iránt e napokban várok resolutiót. Sok ellenségeim vannak — és a per miatt is, melynek titkos rugótollát elég botorul sokan bennem képzelék, ellenim száma inkább nőtt; de nem sokat törődöm vele, ha az igaz ügy győzni fog. — Bajza ugyancsak keményen vitézkedik, csak úgy zúzza őket rendre. Alig várom, hogy maga az egészet olvashassa, s iránta velünk értekezzék. Gr. S. nagy szorongásban vagyon az Aca. miatt, egyeztetné a feleket s nem tudja miként. Szívből velünk tart, de képleg színez. Mi történik az Aca-val még nem tudom, a mennyire befolyásom engedi, bizonyos lehet, hogy maga lesz egyik fő tárgya dolgozásimnak; hiszem pedig, e kivánat nem lesz puszta. Gr. Kár. Györgygyel is szól-

tam már az iránt — magát dicsérve említé s hogy én a jóhoz még jobbat adtam és némely elrejtett szót a mit szeme nem látott, vele nézettem, azt tőlem fölteheti.

Különben én igen javulok, a tavasz igen jótevőleg hat reám, dolgozni is van kedvem és reményem is van, éltemet ezentúl szebben és aköznek több sikerrel szentelhetni. Szívemnek is akadt egy kis dolga és némelykori jó kedvemhez csak maga hibázik, hogy teljesülést nyerjen. Írjon édes Franzlim! írjon meg mindent, min foglalatoskodik szíve és feje, mert magáról reménylem, hogy ez a kettő mindig, mint egy égi húrnak édes hangja, összezengni fog.

Most édes b(arátom), lelkemből ölelem és levelét elvárván maradok mind ezentúl is őszinte barátja

Károly.

XVIII.

LEVÉL KISFALUDY SÁNDORHOZ.

(1828.)

Pest, 29-dik febr. (1828.)

Édes Sándorom!

A városkapitánynyal szállása iránt végeztem, a nagyhíd-utczában lesz jó nagy szobája, és egy azonkívül inasának. Nagyon örülök, hogy kivánságának eleget tehettem. Ha Pestre jön, jó lenne, ha először hozzám járatna. A mint a hídon átjön, egyenest a nagyhíd-utczába megyen, onnan balra, a mint az Ürményi rézzel fedett házhoz jut, balra tér egy rövid utcza, melynek egyik oldalát Ürményi-ház, a másikat pedig két másik ház teszi, a tulsó szeglet . . . . . . nagy piaczra szolgáló az én házam, Balla-ház, el nem hibázhatja — onnan mindjárt a közel szállásához vezetném. Örömmel várja

Károly.

Czíme: Monsieur Monsieur Alexandre de Kisfaludy Assesseur du Comté de Zala à *Sümegh* par Wesprim.

FÜGGELÉK.

1.

ÖNÉLETRAJZI LEVÉL.

Lieber Freund!

Durch diese Zeilen löse ich mein Wort (ein), das ich dir bei unserer Trennung gab. Freilich wirst du staunen, dass ich (es) so lange anstehen liess, und nun auf einmal als wie von Scribentenfieber ergriffen, dir ganze Folianten übersende, die bald mein verhängnissvolles Leben bezeichnen, bald Bemerkungen enthalten, die mir der Tage Wechsel aufdrängt. Doch erwarte kein Tagebuch! Nur treue Schilderungen meines Gefühls und manche alberne Streiche, die mir mein allzureizbares Herz spielte, und ich fürchte, annoch spielen wird. Denn leider muss ich dir gestehen, dass das Sprichwort: *Durch eignen Schaden wird man klug*, seine Wirkung an mir noch nicht geäussert.

Du wirst gehört haben, dass ich meinen Säbel, der mir seit meinem 14-ten bis 21-ten Jahre an meiner Seite geklämpert, zwar nicht als Siegestrophäe, doch in allen Ehren aufgehängt und den

Soldatenstand, wobei ich besonders in Friedenszeiten nie recht zu Hause war, verlassen, um in die Dienste — und noch dazu in eheliche — eines hübschen Mädchens zu treten, in das ich leidenschaftlich verliebt war. Doch mein Calcul hielt keine Probe; denn mein Vater, der meine Glückseligkeit auf eine Dukatenwage legte und das Gewicht entsetzlich leicht fand, sprach sein mächtiges Nein! — Ich fühlte mich gekränkt, gieng dem Vater aus den Augen und wollte meinen Willen ertrotzen. Doch meine leidenschaftliche Liebe und Festigkeit zerschellten an seiner herzlosen Brust; mir blieb nichts übrig, als entweder um Gnade (zu) betteln, (zu) entsagen und einer Andern die schon vergebene Hand zu reichen, oder förmlich mit dem Vater (zu) brechen. Eine knechtische Erziehung, die schon frühe jeden Keim der Liebe erstickte und gegen jeden Zwang mir gleiche Waffen lieh, bestimmte mich für das zweite: ich kündigte dem Vater den Gehorsam und er enterbte mich.

Dieses Opfer, das ich unbedacht meiner Liebe brachte, schien mir erst dann ungeheuer, als ich hörte, dass meine innigst Geliebte mich bereits vergessen, und sich bereits anschickt, ihr gebenedeites Selbst, das mir so viele Stunden versüsste, einem Andern zu schenken.

Diese Nachricht zerriss mein Herz; ich sah sie, für die ich meine Existenz hingegeben, in fremden Armen, und was mich am meisten ärgerte, meinen *Roman stoisch* belächeln.

Ich stand vernichtet bei dem Gedanken, dass ich nun Niemandem angehöre; ich glaubte mich von Allen betrogen, scheute die ganze Welt, in der ich keinen offenen Busen, kein fühlendes, dankbares Herz mehr zu finden hoffte, und ein finsterer Groll gegen Alles, was mich umgab, bemächtigte sich meiner. Ich floh zu meiner Schwester, an der ich allein noch mit warmer Liebe hing, und ihrer liebevollen Sorge glückte es endlich, mich etwas aufzuheitern, eine finstere Schwermuth zu vertreiben und in mir wieder neue Wünsche und Hoffnungen zu erwecken.

Der erste Rücktritt meines Geistes brachte auch die vorige Heiterkeit mit, und ich fing an, heller meine Lage zu entwickeln. Ich sah deutlich, dass wenn meine leidenschaftliche Thorheit nicht in das Lächerliche und Kleinliche ausarten soll, so muss ich zu allererst meine Existenz sichern. Die Kunst der Malerei, der ich seit meiner zartesten Jugend sehr ergeben war, schien mir das beste Mittel dazu — mit Vergnügen sah ich mich frei in der Welt herumwandern und den Nimbus der Unsterblichkeit auf meinem Scheitel hängen (selige Einfalt, denk ich mir nun); so wurden Raphael und Rubens meine Götter.

Diese Lieblingsidee verdrängte nun alle andern Wünsche und der Stolz, nicht von (der) Gnade meiner Verwandten leben zu wollen, half mir alle Hindernisse zu besiegen, um den Plan auszuführen, der mich aus einem k. k. Offizier und ungarischen Gutsbesitzer zu einem Maler umgeschaffen, den ich

annoch vorstelle und mich erträglich zufrieden befinde.

So war meine Lage, als ich mein mütterliches Gut verpfändete, mit Thränen in (den) Augen von (der) Schwester Abschied nahm und geradewegs mit gefülltem Beutel nach Wien fuhr. Dort fand ich mehrere alte Bekannte, die mir auch getreu halfen, meinen Beutel zu leeren. Nur 6 Dukaten konnte ich aus dem Sturm retten, der mich von einem Wirthshaus, von einer Lustbarkeit zu der andern warf. Ich kratzte mir bedenklich den Kopf, als ich den leeren Raum in meinem Beutel entdeckte und auch kein Mittel wusste, ihn zu füllen. Doch rückwärts konnte ich nicht, um nicht für einen alltäglichen Lumpen zu gelten. Drum sah ich mich nach 4 monatlichem Aufenthalt zuerst um, um mit guter Art nach Russland zu kommen, wo ich von meiner nur allzuschwachen Kunst mehr Ertrag hoffte, als in Wien. «Welch ein unverzeihlicher Leichtsinn!» wirst du ausrufen — und doch war es so.

2.

MEGJEGYZÉSEK EGY FELHIVASHOZ.

Wohl in jedem Lande giebt es unberufene Profeten, die theils aus Gewinnsucht, theils (aus) verkehrtem Ehrgeiz, theils von einem unerklärbaren Hass gegen ein Land, die sie ernährt (geleitet), ihr Unwesen treiben, doch wohl nirgends mehr als hier in Ungarn. Wer könnte sich wohl des Lächelns enthalten, als diese Ankündigung eines Almanachs erschien:

Aufgemuntert von dem regen Streben des patriotischen Eifers der edlen Magyaren. Ob denn diese Schriftsteller wissen, in welcher Sprache sie schreiben? wenn sie es wissen, wie können sie dieses ein patriotisches Streben nennen, wenn sie in ein Land (eine) fremde Sprache einführen? Wer kann wohl nun mit Recht ein edler Magyare genannt werden, der so ein Streben unterstützen könnte? Glauben diese Herren, dass die Ungarn ihre Sprache vergassen? oder halten sie uns für so schwach, dass wir solches (für etwas) anders als eine Satyre

nehmen könnten? Leider giebt es Viele unter uns, die entartet genug, alles Fremde nachäffen, und sich dem Gelächter, und (der) Verachtung anderer Nationen, in denen noch der Geist der Nationalität lebt, aussetzen, — Doch haben wir noch Männer, die ihr Vaterland lieben, die Werke des Auslandes gebührend achten, doch auf das Heimische nicht vergessen. Was würde der edle Deutsche sagen, wenn ein hergelaufener Franzose gehaltlose gallische Frasen als Früchte des regen Strebens der edlen Germanen darbiethe(n würde). —!?

2. *Auf Verbreitung des nationalen Ruhmes und Glanzes berechnet ist.* Noch haben wir unseren Namen und (unsere) Sprache aufrecht erhalten; traurig wäre es, wenn unser Nationalruhm durch solche Werke * der Welt bekannt werden müsste. Ungarns Ruhm, so wie der Ruhm jedweden Landes, kann nur durch heimische Geburten begründet werden, nur die können der Nachwelt die Stufe unserer Cultur überliefern. — Von diesem Schleichhandel unberufner Sachführer kann man wohl mit Horatius sagen: Serpentes avibus geminentur, tigribus agni.

3. *Einen neuen Zweig der vaterländischen Literatur zu begründen.* — Sind wir Ungarn? ist Ungarn unser Vaterland? wie kann also die Literatur anders als ungarisch bestehen? Diese Herren mussten Ungarn bloss nach einigen Menschen ** be-

* Az eredetiben: von solchen Werken.

** *Az eredetiben áll:* von einigen Menschen bloss.

urtheilen, sonst wäre es unglaubich (es sei ihnen zu Ehren gesagt) dass sie solche Ungereimtheit niederschreiben konnten. — Übrigens ist (das) nicht der erste Almanach, der hier in Ungarn erscheint, es waren schon in deutscher und ungarischer Sprache mehrere vorhanden. — Wenn es erlaubt ist, von der Ankündigung auf das Werk zu schliessen, so ist wahrlich nicht viel Rühmliches * davon zu erwarten.

Olvasása kétséges; így is lehet: Rechtliches.

JEGYZÉSEK.

VÁNDOR ÉS SPHINX.

Kisfaludy kéziratai között van egy lap, mely a czímbeli allegoriának nyilván első töredékes kidolgozását tartalmazza és — a mit a papir azonossága tesz valószinűvé — alkalmasint szintén 1823-ban íratott. Ime:

Szobor és vándor.

VÁNDOR.

Márvány tetem! minő kevélyen állsz a téren, merően nézve a távolba. Védjelként emeled fel koszorús fejedet a tájra, mely neked hódolni látszatik; de nekem fáradtnak árnyékot nem adhatsz.

SZOBOR.

Multat, nem jelent példázva állok itt; öröklét s mulandóság vegyül bennem, nem az élők változó iránya. A déli nap sugárit kiállja szemem, lelked röpültét felfogom, de nyugalmat ne várj a nagytól, ki dicsőre aggván, megveti a gyönge pihenőt. Kelet- s enyészetkor elnyulik árnyékom s enyhülést igér, a nap feljöttén fénybe merengek. Csudálj, ébredj, vagy borulj lábamhoz s elégedj éltemnek vizsgálatával.

*

KÜLÖNFÉLE.

E czím alá foglalva jelent meg az Aurorában (1824, 204—215. l.) a *Levél*, *Hasonlat*, *Mese* és *A könyv és szerzője*. «A szarka és fülmile» cz. közleményt Toldy kapcsolta a többihez s én annál inkább meghagytam így, mert a kéziratok közt «Mesék» fölirás alatt van meg «A könyv és szerzője» és nyomban utána, azonegy levélre írva, a «Szarka és fülmile». Ez utóbbi az eddig kiadottal szóról-szóra megegyezik. Az első ott így hangzik:

A szerző és könyve.

Menj szép könyvecském szerte a világba, szerezz dicsőséget; te vagy nemedben legelső, téged magasztalnak! mond megelégedetten a szerző. Vigyázz uram! felel szerényen a könyv: vizsgálj meg jól, mert félek hogy bennen a jó szándékot és nem a dicsőt ismerik el. Menj csak, mondá kevélyen a szerző: nem kérdik azt, *mi tartalma*, hanem *ki irta* s ezzel könyvét szárnyra bocsájtá s mindjárt is ezer torokból zeng a dicséret.

Később a szerző egy könyvtárba megy s örömmel látja könyvét teljes ékében kiragyogni a többi közül. Hah! kiált fel: nem mondám, mily díszre jutandasz! mily szépen állsz a kopott könyvek között. — Ne örülj, mond búsan a könyv: szép vagyok, mert soha nem olvasnak.

*

KRITIKAI JEGYZETEK.

Ez elmefuttatások eddigi czímét «Kritikai töredékek», mely Toldytól eredt, «Kritikai jegyzetek»-re változtattam, mert a kézirat eleje és vége megvan s ebből nyilvánvaló, hogy e jegyzetek nem töredékül maradtak ránk. Hogy egészükben e fejtegetések kimerítik-e mindazt, a mit Kisfaludy iroda-

lomról, nyelvről, kritikáról mondani akart, a tartalomnak minden rendszer nélküli egymásutánjából meg nem itélhető. A szakaszokra osztás, Kisfaludy szándékával egyezőleg, Toldytól való. Az eddigi szöveg öt szakaszból állott, a mostani ezt öt újjal és eddig ismeretlennel toldja meg. És pedig: I. sz. egyezik a régi kiadásokkal; II., III. és IV. új. A közlés e sorrendjét maga a kézirat szabja elénk. V., VI., VII. és VIII. egyezik az eddigi kiadások II—V. szakaszaival. Ennek utolsó mondata teszi a kézirat fönmaradt befejező részének elejét s közvetetlenül utána következik a mi itt — Kisfaludy számozásával egyezőleg — IX. és X. alatt most először van közölve.

A régi közlés különben majdnem bizonyossá teszi, hogy Kisfaludy ez értekezésének megmaradt része az eredeti kézirat s hogy Toldynak tán a szerzőtől eredő másolat-, vagy második kidolgozás-töredék szolgált kiadása alapjául.

Toldy 1827-re tette e fejtegetések keltét; a hozzávetését nem tartom elfogadhatónak. Abból indulva, hogy 1. Kisfaludy 1826-ban tervezte egy kritikai folyóirat kiadását (l. Kisfaludy K. és m. II. 350. l.); 2. hogy a megbeszélt vagy érintett művek mind 1826-on innen esnek; végül 3. azon psychologiai tényből, hogy Kisfaludy mindig azon melegében fog a dologhoz — a Kritikai jegyzetek keltét 1826-ra tettem.

Bár a ráutalások, czímek, idézetek stb. lehető magyarázata csak egy kritikai kiadásnak lehet föladata, a III. szakasz (Új Szellem) érthetővé tétele czéljából ide kell jegyeznünk, hogy a 49. l. említett «Cebesz táblája» Náthy Józsefnek a műve — ugyanazé, ki ellen a most először kiadott «Nadl« feliratú 2. sz. xénia (l. e kiadás I. 390. l.) van intézve — s hogy a Hébe, melyet Kisfaludy csak lap szerint idéz, az 1825-iki kötet. Ugyanazon lapon 9—10 sor f. áll «Hébében 190. l.»: itt az 1824. kötet van értve. A kéziratban Kisfaludy így idézi: «lásd Hébében No. —», a miből, valamint a X. sz. egy kipontozott helyéből (59. lap), mely egy hiányosan megszerkesztett mondata figyel-

tet, világos, hogy Kisfaludy nem tekintette még a kéziratot sajtó alá végkép elkészültnek. Az azonban valszínű, hogy a 49. lapon előforduló tollhiba «Kremniczi *erczek*» megmaradt volna, melyet a már említett I. k.-beli xénia elkerült, helyesen idézvén Náthy inkriminált kifejezését: «Kremniczi *erkölcs*». — Érdemes megemlíteni, hogy a X. sz.-ban Kisfaludy Sándor szomorújátékának czíme így van idézve az eredetiben: «Emberi szív örvényei».

Megjegyzem végűl, hogy a IV. sz. befejezése elveszett a kézirat egy egész — a második s középső — ívével, így tehát a VI. szakasz eredetijével is, melyben az e kötet 53. lapján törölt s gondolatjelekkel (— —) pótolt nevek bizonyára megvoltak.

A szakaszok czíme a kiadó pótlása.

*

OGUZ KÖNYVE.

Az eddigi czím így hangzott: «Keleti közmondások». A fönmaradt kézirat azonban a gyűjteményt a következő czímmel látja el: «OGUZ KÖNYVE. Atyáink szavai. (Keleti közmondások.)» Az eddigi kiadásokban a gyűjtemény 145 mondásból állott, a mostani 188; azonfelül a régiből hat mondás megszünt önállóan szerepelni, mert a kézirat bizonyítása szerint mással (rendesen az előtte állóval) *egyet* tesznek. A többlet e szerint 49. De még nagyobb a különbség a régi és a mostani kiadás szövege között. A kézirat bizonyítása szerint a közmondásoknak legfölebb ha fele volt eddig híven és pontosan közölve, némelyik meg (p. o. a 32. Egy *kéz*be két *tök* nem fér — mely a régi kiadásban egészen magyarosan így hangzott: «Egy *kalpag* alá két *fej* nem fér», vagy a 146., mely most azt mondja, ha mind *okosak* volnának az emberek, kihalna a világ, a régi kiadás szerint: kihalna a világ, ha mind *orvos* volna az ember) kifejezésre vagy tartalomra épen jellemet cserélt.

*

JEGYZŐKÖNYV.

Az eddigi kiadásokban közölt «Jegyzőkönyv» mindössze 129 tételből állott. Az eredeti kézirat elveszett, de megmaradt egy másolata, mely 243 pontot foglal magában s kétségtelenné teszi, hogy Kisfaludy egy ily czímű füzetbe írta be, a mi olvasmányaiban, megfigyeléseiben, tán érintkezésében is neki akár tartalma, akár metaforikus értéke vagy eredeti nyelvbeli kifejezése miatt feltünt. Több mondásról könnyű kimutatni, Kisfaludy honnan vette, még többről, hol alkalmazta. Csak két adalék jelleme üt el a többitől: a 175. sz. (e kötet 95. l.), mely érdekes életrajzi adat — és az, mely eredetileg e gyűjtemény 50. pontja volt s költőnknek egy rég ismert versét tartalmazza: az 1. sz. xénia (e kiadásban I. k. 143. l.), mely 1817-ből való. Ebből világos, mily korán kezdette Kisfaludy az ily följegyzéseket, a mi szinte meglepő adalék írói pályára készülése történetéhez.

Az eredetileg 243 pontból csak 229-et közlünk. Ugyanis: a másolat 6. száma azonos a gnómák 1. számával, a 12. sz. azonos a gnómák 4. számával, a 14. sz. azonos u. o. 6. számuval, a 30. sz. azonos u. o. 8. sz.-val, a 37. sz. azonos u. o. 2. sz.-val, a 38. sz. azonos u. o. 14. sz.-val, a 43. sz. azonos u. o. 10. sz.-val, a 46. sz. azonos u. o. 15. számuval, az 55. sz. azonos u. o. 16. sz.-val, a 63. sz. azonos u. o. 11. sz.-val, a 71. sz. azonos u. o. 17. sz.-val (e kötetbeli szöveg 15. sz., mely közeljár a gnómák 5. sz.-hoz s a 23. sz., mely u. o. 7. sz.-val, a 31. sz. u. o. 9. sz.-val, a 62. sz. u. o. 12-vel körülbelül egyforma, meghagytam, mert nyelvbeli kifejezésök mégis elég eltérő; apróbb egyezéseket itt egészen mellőzök) — a mi érdekes világot vet a gnómák eredetére.: a mennyiben kettőt — a 3. és 13. számút kivéve, valamennyinek itt a Jegyzőkönyvben mutattuk ki forrását. Továbbá: a másolat 83. sz. így hangzik: «Az *ideál könyvében* . . .» a többi hiányzik; nyilván a kézirat

olvashatatlan volt s Toldy, ki a másolatot készíttette, nem vetette össze az eredetivel s nem pótolta a hiányt. A 155. sz. a másolatban ez: «Jó bor után a költő máskép ír, mint . . .» a többi itt is hiányzik. Végül kihagytam az 50. számot, az 1. sz. xéniát, mely e kiadás I. k.-ben közölve van.

Megjegyzendő még: e kiadás 60. sz.-ban (e kötet 85. lapja) egy szó hiányzik: a másoló kihagyta, s minthogy az eredeti kézirat elveszett, a hiány pótolhatatlan; így utalnak a 87. sz. (88. l.), a 163. sz. (94. l.), továbbá a 175. sz. (94. l.) és a 188. sz. (96. l.) kipontozott helyei is a fennmaradt másolat hézagaira.

*

EGY PRÆNUMERÁNS FOHÁSZA.

A kéziratból most először közölve. Fölötte érdekes új adalék a Conversationslexicon pöréhez. — Az idézet Klopstockból Kisfaludy kéziratában így hangzik: «Und die Unsterblichkeit ist kein lerer Gedanke, sie ist des Schweisses der Edeln werth.» — Úgy hiszem, a töredék 1830 elejéről való.

*

BRUTUS.

A fennmaradt kézirat czímlapján ez áll: «*Brutus.* Szomorújáték 5 felvonásban.» Toldy, a ki először tette közzé, a czímhez még hozzácsatolta: *Voltaire után, 181 ?*» A kiadó a tények alapján javította az adalék elejét és egészítette ki az évszámot. A kéziratból most először pontosan közölt szövegnek az eddigivel szemben való változásaira csak egy kritikai kiadás utalhatna.

*

RÉGI SZOKÁS MEGMARAD.

Kisfaludy művei között itt jelenik meg először s mint a czímhez csatolt adalék magyarázza: Gaal György eredetijének a fordítása. (L. erről K. K. munkái, II. k. 64—65. l.) Kisfaludy többször kérte Bécsben élő Gaal barátját, támogassa ő is műveivel Auroráját; G. szabadkozik, nincs készen semmije, mi a közlésre méltó volna, meg magyarul írni sem tud már csak egy levelet sem. Kisfaludy ekkor 1821 május 5-én (344. l.) azt írja neki: «Wenn Sie mir ein Märchen zusenden, werde ich es dankbar annehmen, ich will es selbst mit dem höchsten Kraftaufwand übersetzen; nur wünschte ich, wenn (es) Ihnen beliebig wäre, es unter Ihrem Namen in die ungarische Welt treten zu lassen. Gelegenheitlich bitte ich Sie darum — aber nicht lange zögern, sonst könnte ich mich nicht ganz dazu widmen, und ich möchte doch darin die Sprache aufs Höchste ausfeilen.» Mit válaszolt erre Gaal, nem tudjuk, mert a köztük folyó levelezés, fájdalom, nem maradt fenn teljesen. Költőnknek azonban, szerencsére, megvan 1821 junius 17-iki (346. l.) levele, melyben ez áll: «Ihr Märchen habe ich erhalten, und werde es so correct als es nur möglich ist, ins Ungarische übertragen. Dieses Jahr kommt es nicht in den Almanach, da ich (es) theils zu spät erhalten habe, theils gesonnen war, lauter Originale für den ersten Jahrgang zu liefern, aber für das künftige wird es auf keinen Fall, wenn es Ihnen genehm ist, ausbleiben.» — Mindazáltal a «perzsa rege» csak az 1829-iki Aurorában jelent meg (237—265. l.). Miért csak ekkor? meg nem állapithatni. De ismervén költőnk dolgozása módját, ki mindent az utolsó pillanatra szeretett hagyni, s megfontolván más részről, mily kevéssé valószinű, hogy Kisfaludy két évig hevertette volna kész fordítását: jogosultnak tartom a föltevést, hogy e «rege» a megjelenése évében készült is — tehát 1828-ban.

AZ AURORÁBÓL.

Érdemes legalább e helyen közölni Kisfaludy szerkesztői megjegyzéseit s ezekhez közölt magyarázatait, melyek az Aurorában jelentek meg. — Az első, 1822-iki kötet elején, számozatlan lapokon, ez áll:

1.

«Rézmetszetek magyarázatja.

I.

Dobozy e nemes magyar vitéz, hogy életét romlásnak indult hazájának fenntartsa, szép hölgyét lovára ültetvén, mentséget keres. Bár szaladtát im ily szívrázó szavakkal festi le a költő:

Dobozynak lova vágtat,
Fehér rongyként szakadoz
Róla a hab; orra lyukja
Arasznyira nyiladoz.
Terhe alatt mély nyomot vág
A föld szinén vas lába;
Nagy kortyokkal fujtat és nyög —
Szakadoz már párába. —

S a szép hölgy odaöntve, férjét szorosan átkarolva, tekint fel a bajnok szemébe, nem félelem, de szent buzdulat, szelíd elszánás nyugszik édes képén. Szíve már nem a földé, túl fellengez boldogabb tájakon.

A szép hölgynek hosszu haja
Tekercséből bomolva,
S egész szőke pompájában
Szélt és hosszat omolva,
Egy patyolat palást gyanánt
Leng és úszik a szellőben; — —

Dobozy némán hajtja le fejét híve felé és karjával a porfelleget hasítja és azon szó, melyet utóbb ejt: Menjünk! menjünk, a míg lehet! szerelem és bosszús érzemény közt egész lényén elömölve látszik.

Hátul török lovagok száguldanak, kik a portól eltakarva, itt-ott tünnek elé és ezen metszetnek, melynek művészi érdemét tagadni nem lehet, bényomását emelik.

II.

Ezen metszet a Villik jelenetét s Zalán elhalását képezi. Emelka, e szerencsétlen mátka, most villi fehér lepelben, myrtus-párta fején, elnyulongó, szerte oszlott hajjal, gyönge árnyékként, a mély titkú erdőbe érkezett hívéhez lebdes s szellemkarjával érinti kebelét. A szép alak képe a sír nyugalmát hirdeti, szent békére int tiszta tekintete, s egész válója színváltozottak jelét mutatja.

Zalán a szerelem ömlengéseivel nyitja meg karjait a feléje lebegő alaknak, kinek lágy ölelése halált legyint reá. Fájdalom nélkül áll el szíve, szeme szakadoz, teste hanyatlik, míg nyilt ajkain Emelka neve édes sohajtással szerte lengedez. A hold szelíden világít keresztűl a fenyők sötét sudarai közűl.

A villik homályos dalt zengve körüllengik e boldog párt, mely a por-világból a hívség szárnyain szebb létbe által költözik.

III.

Ön ereje érzetében áll Arpád, a magyar fővezér, Pannonia hegyén; elmerülten néz alá a szép földre, mely egy bájos kert gyanánt nyilik a szemnek. Mély eszmélet, csendes lelkesedés látszik a hősnek képén; tekintete fellengve szállong a távolba, mintha ezen pontból akarna határt szabni győzedelminek és a boldog országot innen akarná kerekíteni. Nagy tekintet! méltó a magas lélekhez, ki ezen őseitől vérrel szerzett tartományt ismét elfoglalá és tartandó *szabadságban* népének általadá.

Jobb kezében buzogánya szorúl, mintha fenyítné az ellent, ki fegyvert emelne híveire.

Körűle hadnagyai állnak; buzdítva vezérök lelkétől, bajnoki tűz ragyog szemökben, készek halni s áldozni a hazáért, példájára a késő maradéknak.

A völgyben magyar tábor fehérlik s hol előbb a dühös harcz dörgött s éles kard villogott: ott most életöröm és csend uralkodik. *K. K.*

Jegyzetek.

I. Kép Kisfaludy Sándor verséhez: Dobozy Mihály és hitvese, rege a magyar előidőből (22—34. lapig). A K. K. idézetei a költemény 14. és 15. versszakából valók.

II. Gróf Mailáth János regéjéhez (193—207. lapig); czíme: Villi táncz.

III. Horváth István «Árpád Pannonia hegyén» czímű történeti regés leirásához (321—341. lapig).

2.

Ugyancsak az 1822. Aurorában, a 169—192. ll.-on közölve van egy műfordítás Helmeczytől: *Szofrónia és Olind*, keresztlhadi rege. T. T. Hierosolymiaszából. C. I. 81—90. s C. II. 1—53. — A közlemény 170. lapján ez áll:

A következő Regének (mely egy episodja Tasso Torkvát *Gerusalemme liberata*-jának), felvétele ellenkezni látszik ugyan azon jelentési czikkelylyel, melyben Aurora tartalmának merő eredeti magyar elmeszüleményeket szabtunk; mindazáltal a ki megfontolja, mily becsű az ily tolmácsolat akár művészi, akár egyéb tekintetből nyelvünkre nézve, megbocsátand e léptünknek. Tasso jobbára 12 és 13 szótagu mértéktelen sorokban alkotá Hierosolymiásza stanzáit; e jeles fordítás 10 és 11 szótagu mértékes sorokban szerkesztetett s így e fordítás minden sornál 2—3 s minden stanzánál 16—20 szótaggal rövidebb

az eredetinél, a mi nem csekélység az ilyetén nemű munkában; sőt annál dicsőbb e merész próbaszándék által megmutathatnunk: hogy habár nyelvünk mindeddig rím szűkéről vádoltatott, mindazáltal e pontban is versenypályát futhat a míveltebb nyelvekkel, mivel e regének egy stanzája sincsen, melyben tiszta rím ne volna a hív fordítás mellett.

Az ily költemény azonban eredetileg is fentebb nyelven lévén írva, fordításban is fentebb nyelvet kívánt; ezért az itt előkerülő újítások mellőzhetetlenek valának. *K. K.*

3.

Az 1823-iki Aurorában is van tőle pár mondat; aláírása nincs ugyan alattok, de kétségtelen, hogy Kisfaludy tollából valók. Ime:

Rezek magyarázatja.

Czímrezek.

Aurora nyájas tekintettel s csendes méltósággal szövétneket és rózsafüzért tartván kezében, fellebeg a föld színére. Az éj Istennéje sötéten körülleplezve a mákkal koszorúzott Morpheust és Icelost zárva karjai közé, letün a derülő fény elől. Ezen allegoria nyelvünk tenyészetét képezi, mely most a felséges uralkodóház és hazánk szeretett nádorispánja kegyelmes pártfogása alatt fentebb díszre hajnallott.

Ő császári királyi főherczegsége, dicső nádorunk mellszobra szerteömledező sugárzattal áll a tudományokat és szépművészeteket képező jelek között.

A következő 1—6. rézhez is vannak magyarázó sorok, de pár sort kivéve, csupa idézet más-más szerzőtől; a mi

Kisfaludyéként megmarad (összesen 42 szétszórt sor az Aurora kilencz oldalán) — azt legfölebb egy kritikai kiadás veheti föl.

4.

Aurora 1824 (V—VII. 1.), aláírás nélkül.

Rezek magyarázatja.

Czímrezek.

Szőlőtő és kalász, mint földmívelésünk példázati közül emelkedik fel Magyarország géniusza és szelíden bájleplét lebbinti el a szépművészetek: tudniillik költés, muzsika és rajzolás géniuszairól.

Egy fa tövében, körülfolyva tiszta pataktól, ül a jelenlét géniusza és méhkasra támaszkodva íróink szorgalmát képezi, kik szép hazai nyelvünket fentebb díszre emelni törekednek. Távol látszik egy sziklavár, példázva a múlt időt, melyben a magyar leginkább csak hadi munkákban foglalatoskodott.

I.

A megbosszult hitszegő. Jelenés a kriptában: midőn Berta, Miksa úrfinak barátnéja koporsóját mutatja. Lásd: 30. lapon.

II.

A sóbányák. Jelenés a sóüregekben, midőn Sarolta az aknába száll megmenteni kedvesét. Lásd: 66. lapon.

III.

Augsburgi ütközet. Jelenés a táborban, midőn Türtül beszélgeti a vitézeknek Árpád győzedelmét Zalánon. Lásd: 81. lapon.

IV.

Viszonlátás. Jelenés az emlékoszlop előtt, midőn Dezső megismeri Idát, s az öreg világtalan Tivadar ég felé terjesztett karokkal a híveket áldja. Lásd: 152. lapon.

V.

Szép Eszter. Jelenés Gróf Arszlán palotájában; midőn Eszter a halálos döfést felfogja kedvese helyett s a gyilkos irtózva néz a hív haldoklóra. Lásd: 237. lapon.

VI.

Indulat hatalma. Jelenés a szabadban, midőn Sára kedvese sírjánál a megváltó tőrt szegezi mellének. Lásd: 266. lapon.

VII.

Rozgonyi Caecilia képe, midőn a hőslelkű asszony a zászlót lebegteti és szelíden de elszántan vitézeit a harczba vezérli. Lásd: 279. lapon.

Jegyzetek:

1. A lapszámok az illető Aurora-kötetre vonatkoznak.
2. 1. kép: Kisfaludy Sándor ily czímű regéjéhez.
3. 2. « Gróf Mailáth János novellájához.
4. 3. « Czuczor hőskölteményéhez.
5. 4. « Kisfaludy Károly novellájához.
6. 5. « Szentmiklósy elbeszéléséhez.
7. 6. « Kovacsóczy novellájához.
8. 7. « Makáry költői elbeszéléséhez.

5.

Aurora 1828. A 154—58. l. Helmeczy fordítása áll: «*Dies irae*, az egyházi textus szerint.*» A * alatt mint jegyzet a 154—155. l. ez áll:

Ez éneket szerzé *Celàno* Tamás, szentferenczi szerzetes, a 13-dik század első felében. Ersch-Gruber szerint (l. Allg. Encyclop. der Wissenschaften u. Künste. Leipzig, 1827. 16 darabját). Az eredeti hosszabb, hanem az egyházi rövidítés minden tekintetben hathatósb; s minthogy ez egyike szentegyházi legszebb énekeinknek s temérdek angol, franczia s főkép német fordítót nyert s ezek közt: *Herdert*, *Fichtét* a philosophust, *Schlegel A. Vilmost;* s nálunk az újak közt: Virágot s Makáryt — és szint annyi számos muzsika-szerzőt, kik közt legnevezetesebbek: Astorga, Bühler, Cherubini, Durante, a két testvér Haydn, Jomelli, Mozart világszerte híres szerzeményével, Neukomm, Palestrina, Pergolesi, Vogler, Weber, Winter s. t. Minden fordításink mellett is szerfelett méltónak itéltem közleni e jelenvalót, mind *hívségére*, mind *metrikai érdemére* s ennélfogva *énekeltethetési alkalmasságára* nézve. *K. K.*

Ha nincs «K. K.» e közlés alatt, senki se hinné, hogy e pontosan idéző s annyi tényre utaló jegyzet Kisfaludytól ered.

*

LEVELEK.

I.

Farkas Gábornéhoz. E 29 levél közül a 14. sz. Toldy másolatában az Akadémia kézirattárában, a 28. sz. Spissich úr birtokában, a többi 27, mind eredeti, a Kisfaludy-Társaság tulajdonában van s ezek borítékán Toldy kezétől ez áll: «Kisfaludy Károly huszonnyolcz sajátkezű levele, Terézia, Farkas Gáborné, nénjéhez 1807—1819. — A Kis-

faludy-Társaságnak ajándékozta rokona, Spissich László, Vönöczkön. — Nov. 25. 1860.» — Megjegyzendő, hogy eredetileg ez évszám állott a borítéklapon: 1809—1819. Ugy az 1807, mint a javítás útján helyébe került 1809 téves; a helyes évszám: 1808—1819.

Ha a levél keltén az évszám zárjel közé van téve — p. o. mindjárt az első levélen (1808) — ez azt jelenti, hogy az időmeghatározás az eredeti levélen hiányzik s a kiadó pótlása, illetőleg hozzávetése.

A levelekben, különösen a német nyelvűekben, itt-ott a szövegben is van egy-egy szó zárjelbe (...) téve, a mi szintén a kiadó pótlása — csekély javítás, érthetővé-tétel czéljából. A német levelek nyelve, helyesirása általában gyarló, helylyel-közzel egészen a meglepetésig. Az ilyeneket: «mögen sie (diese Zeilen) so glücklich sein in die Hände meines geliebten Schwesters nie zu verfehlen»; vagy «der Vatter hält mich vor ein schlechten Menschen»; «sitze ich hier auf die Gränze Syrmiens, in ein Wald»; «der vexel des Lebens» s számos hasonlókat persze javítottam, de a stilust magát, a szöveget általában érintetlenül hagytam. Magyar leveleiben is közönségesek ezek: tövéses, tagadhattya, sénlés, erántom, taszétasz, helett, rendölés, kényszerét stb. — itt is, majd kivétel nélkül, a mai irodalmi nyelvhasználatot és helyesirást követtem.

A következő jegyzetek elé tett számok az illető levél számára utalnak.

1. Kisfaludy katonakorából való levél, mint valamennyi német levele. Teréz nénje Farkas Gábor nyugalmazott kapitány neje volt, ki Vönöczkön, Vasmegyében lakott; ide volt a levél czímezve. — A levél kelte az eredetiben ez: Szuszek am 17. July *80 ;* az évszám nyilván elvétés e helyett: *08.*

2. *Nanett* Kisfaludy testvérnénje, máskép Anna vagy Náni; a későbbi levelekben előforduló Meyer vagy Mayer, Annának a férje, nyugalmazott őrnagy. Majerné alatt (10. s 15. levél) szintén Anna értendő. *Sándor*, Károlynak bátyja, *a költő.*

4. Az aláirás után álló «OLt» = Oberlieutenant. Kisfaludy 1809 aug. 23-án lett főhadnagy.

5. Nagy Sándorné, az Eszterházyak budapesti ügykormányzójának neje, K. K.-nak rokona volt.

9. *Hánzi:* a testvérbátyja, János (a 24. és 25. levélben: Jancsi) József nádor hadsegéde lett (l. 21. és 22. lev.) s mint nyug. tábornok halt meg Budapesten.

12. Megemlítem itt, hogy a 12. levél czíme (243. l.) így hangzik az eredetiben: A M. M. Th. le noble de F. — Szintígy a 21. levélé.

14, Itt a 245. lap végén a — — kihagyást jelöl. A következő mondat maradt el: «Igaz, a leány bejött a télen a kis szobába, de én látván, hogy oly nagy k—, megvetettem, a mint láttad és valóban nem volt képmutatás hozzá való viseletem; egyebet nem tudok felőle mondani, csakhogy nincs esze, hogy magának jobb patronust nem keresett. — Bódi, kit e levelében említ, Boldizsár testvérbátyja.

17. Miska, Mihály bátyja, kihez III. alatt közölt leveleit (267—269. l.) írta. — A 24. levélben említett Fáni: ennek neje.

II.

Kisfaludy Mihályhoz. Az 1. levél a Kisfaludy-Társaság, a 2. és 3. Kisfaludy Árpád tanár úr birtokában van, a kinek szívességéből itt közölhetem.

III.

Kiss Károlyhoz. A két levél szövege Kisfaludy Árpád tanár úr birtokában van — de nem maguk a levelek, hanem másolatuk Kisfaludy saját kezétől, nyilván egy verses füzete számára készítve, mert a 2. levél papirjának jobboldali felső lapszélén ez áll: «6. Levél», a mi csak e föltételezett füzetnek lapszámozása lehet. Hogy e levelek Bécsből keltek, s 1812-ben irattak és Kiss Károlynak szólottak, erre nézve l. Kisfaludy Károly és munkái I. k. 123. és 180. l. Kiss Károly hadnagy volt, később Budapesten az Aurora munkatársa.

IV.

Farkas Gáborhoz. A levél eredetije Spissich úr tulajdona; másolata Toldy kezétől az Akadémia kézirattárában.

V.

Id. Kisfaludy Mihályhoz. Károly levelei atyjához hangjuknál, tartalmuknál, és a melyben iródtak, az időpontnál fogva, ha nem is a legbecsesebbek, de kétségtelenül a legérdekesebbek minden levelei között.

1. Megjelent először a Vasárnapi Ujságban 1888, 6. sz., évszám nélkül; az (1818) az én pótlásom. A levél új adalék az apa és fiú közti viszony történetéhez. L. Kisfaludy Károly és munkái I. k. 160. l.

2. Itt jelenik meg először. A levél eredetije Darnay Kálmán úr sümegi lakos birtoka, kinek szívességéből közlöm. Az évszám itt is a kiadó pótlása. A levél merőben új adatot tartalmaz a költő életéhez s alkalmasint a magyar történetnek saját metszeteivel való kiadásának tervére történik czélzás az ugyanez évben Trézsi nénjéhez irt (1821 jun. 27., l. e kötet 266. l.) soraiban is: «Most egy munkába kaptam, mely ha szerencsésen elsülne, egész életemre boldogítana» — e hely eddig rejtett értelmét, úgy látszik, ezzel sikerülhet megmagyarázni.

3. Darnay úr birtokában. Megjelent először Magyar Szalon 1891 június. Az érdekes tényen kivül, melyet e levélből tudunk meg: hogy Károly elküldötte atyjának az Aurora első kötetét, s hogy Bécsbe azért is ment, hogy a «császárnénak» személyesen mondjon köszönetet, a miért az Aurora ajánlását elfogadta — fontos e levél már azért is, mert teljesen igazolja, egyébként még e levél ismerete nélkül történt, hozzávetésünket a Farkas Gábornéhoz írt utolsó s atyjához írt 2. levél kelte *évét* illetőleg.

VI.

Csapó Dánielhez. A levelet először Dux Adolf közölte (Kisfaludy-Társ. Evlapjai 1879—80, új folyam, 15. k. Budapest, 1881. 209—11. l.) a következő jegyzetokkel: Csapó Dániel: Tolna vmegye alispánja és országgyűlési követe. Ida: Csapó D. leánya, később Kiss Péter, fiumei kormányzó neje. Madelaine: a nevelőnő. Az őrnagy: b. Serpes Lajos, a család meghitt barátja. Hunkár: Kisfaludy Károly derék barátja. — A levél keltén az évszám szintén Dux pótlása. — Érdekes itt megjegyeznünk, hogy Kisfaludy kéziratai között csakugyan megvan Csapó 10 oldal hosszú levele (aláirás nélkül): «Árpád»-ról, az utolsó oldalon a szerepelhető személyek hosszú lajstromával együtt.

VII.

Gaal Györgyhöz. Kisfaludy e levelei, melyek fejlődése történetére nézve oly fontosak, valamint a Bécsben lakó Eszterházy herczeg könyvtárnokának, Gaalnak válaszai, nem maradtak fenn teljesen. A levelezés az Akadémia birtokában van. Kisfaludytól megvan 60, Gaaltól csak 26 levél (1820, febr. 14.—1828, jun. 23-ig), s ezt is a véletlen szerencsének köszönjük, mert Kisfaludy a hozzá érkezett leveleket épen nem szokta megőrizni.

1. Estorás György = Eszterházy Gy. Érdekes, hogy Gaal első válaszában Kisfaludy ily czímű drámájával szemben, melyről azt hiszi, hogy Eszterháyznak akarja ajánlani, nagyon tartózkodó, később (1820, április 21.) oly módon ajálja föl neki közbenjárását, mely nagyon közel jár a figyelmeztetéshez, hogy inkább mondjon le egészen e tervéről. Kisfaludy csakugyan fel is hagy e szándékával (8. levele, 1820, április 30. 311. l.): «Ich glaube — írja neki itt — wir geben die ganze Sache auf.» L. még 9. levelét (1820, máj. 17., 312. l.): «Die bewusste Dedicace gebe ich ganz auf.»

3. Endrődy János ily czímű művére történik itt hivatkozás: A Magyar Játékszín, 4. k. 1792—3. — Gaal műveinek megjelenését nehezen várja K. K., Gaal ugyanis azt írja neki, hogy még ez év folytán fog tőle megjelenni: Märchen der Magyaren I. k., Polymnia 3. k. és Theater der Magyaren I. k.

5. A 299. l.: «Ich danke Ihnen für die Mittheilung der Manuscripte» Kisfaludy három darabjának: a Tatárok, Ilka és Stibor német fordításáról van szó, melyeket neki Gaal el fog küldeni. — U. o.: «Auf die Erfüllung Ihrer Punkte» stb. Gaal tanácsaira vonatkozik; 1. mit csináljon K. a kézirattal, ha Budapesten a német szinházban Stibort elő akarja adatni? 2. jegyezze meg, hol kivánja a három fordítás szövegét rövidíteni? — A 301. l. az idézet Ilkából e kiadás II. k. 9—10. l.

7. «Damit (ich) mit Ehren neben (dem) John'schen Portrait stehen bleiben könne» — e helyet (308. l.) magyarázza a Kazinczyhoz írt 2. levelének (395. l.) e helye: «A császárné képét John fogja metszeni». Tényleg azonban a Schermertől rajzolt képet *Höfel B.* metszette.

9. A 313. l. Rudnay primás installatiójáról van szó.

10. A levél eleje arra vonatkozik, hogy Gaal 1820 május 27-én kelt levele megszólítás helyett így kezdődik: Capitulum de sancta Maria, s elbeszéli, hogy egy német barátja az asztalán látta Kisfaludy drámáját s a Szécsi-t Sancta-nak olvasván, azt hitte, hogy az egy dráma szűz Máriáról. Egyébként G. levele a Szécsi elég beható birálatát tartalmazza.

12. A levél bevezetését az magyarázza, hogy G. jun. 20. óta nem ért rá írni. — «Vermöge der Wiener Modezeitung» nyilván annyit tesz: a bécsi Modez. szerint. — Traszler G.-nak brünni kiadója.

13. Micsoda *Sage* az, melyet K. fordítani igérkezik, nem állapítható meg, mert G. leveleinek a melléklete, melyre irója is hivatkozik, elveszett. — Tátika: Kisfaludy Sándor *regéje*, melyet Gaal németre fordított. — Zerffy azt írta

G.-nak: hogy megindítandó Almanachja számára Kisfaludy német dolgozatokat igért; erre vonatkozik a levélnek 321. l. foglalt része. — A «Meteor-Steine», melyeket vár (322. l.), alkalmasint a Theater d. Magyaren-nek egy példánya.

14. *Pártütők* fordítója valószinűleg Paziazi (l. Kisfaludy és munkái, I. 291.). — Janus Pannonius: Barátság és nagylelkűség czímű drámája (l. III. k. 37—65. l.)

15. E mondata (325. l.): «Würden die Herren Birák mich auch so gut verstehen, so wäre (es) freilich (für mich) nicht rathsam, viel ohne Bedeckung herumzuwandern» — válasz arra, a mit neki Gaal (1823 szept. 18.) ír a Pártütőkről: «Sagen Sie mir doch ganz ehrlich: fürchten Sie nicht, von unseren Landsleuten gesteinigt zu werden? — Ich an Ihrer Stelle würde mich nicht einmal getrauen, durch die Waitznergasse, geschweige sonst wohin, ohne militärische Bedeckung zu gehen.»

16. G. azon levele, melyre Kisfaludy ezen sorai válaszul szolgálnak, elveszett.

17. G. levele, melyre K. itt utal, szintén elveszett; ép úgy az, mely a 18-nak megfelelt; innen van, hogy e decz. 1-jén kelt levél elejét nem értjük tisztán. — Kisfaludy eddigi 18 levelével szemben Gaalnak nincs meg több csak 13 levele.

23. A levél kezdete G. azon panaszára vonatkozik, mért használ K. olyan rossz téntát. — A 339. lapon: «Hier übersende ich die Costüme, das Nöthige habe ich bereits herausgezeichnet.» — G. 1821, jan. 10-én kelt levelével egy könyvecskét küldött neki, hogy abból a Nordische Gäste-hez készítendő képek számára a schaffhauseni és zürichi viseletet kirajzolhassa.

24. Kisfaludy *Tatárok* cz. drámája Gaal fordításában az An der Wien szinházban 1821, február 8-án adatott elő.

25. E levélre, a neválaírás után, Gaal a következő sorokat irta: *NB.* Meine deutsche Uebersetzung des *Kemény Simon* wurde in Kotzebue's Theater-Almanach bei Kummer, in Leip-

zig anno 1822 oder 1823 mit einem illuminirten Titelkupfer, worauf der Held in einem idealen Kostüm höchst lächerlich erscheint (etva à la Ziska) gedruckt und in mehreren öffentl. Blättern als *das beste Stück* des ganzen Jahrgangs jenes Almanach gerühmt.»

27. A ráutalásokra vonatkozólag megjegyzendő, hogy Gaalnak 1821 febr. 26-tól 1821. sept. 11-ig nem maradt fönn levele, azontúl is még csak egy ez évből: 1821 deczember 27-ről.

29. A 350. l. a kikezdés vége: «Gegen die Geschichte d. ung. Poesie habe ich vieles einzuwänden» — az eredetiben e helyen, nyilván Toldy kezétől eredő, czeruzával írt ily jel áll: (?) — Gaal leveleinek nagy része elveszvén, e hely aligha lesz valamikor megmagyarázható.

31. «Die Rechte der ungarischen Frauen» — az Aurora I. k.-nek első czikke: «A magyar asszony törvényes tekintetben» S-től (alkalmasint Stettner), melyet G. németre fordít. V. ö. 34. levél, (356. l.) és 36. levél (358—59. l.)

34. A levél eredetije dátumtalan; Toldy kezétől ez áll rajta: «(Kelet nélkül) betéve az 1821. decz. 29. után» s Toldy azért, kitől a levelek számozása ered, ezt a *35.* számmal látta el, az 1829. decz. 29-ikit pedig *34.* sz.-mal. Itt nyilván tévedés forog fenn Toldy részéről: a dátumtalan levél *előbb* iratott, mint a decz. 29-iki. Ugyanis: Gaal 1821. *deczember 27-én* írja neki: «Indem ich Ihnen zu Ihrer glücklichen Ankunft zu Pesth, Glück wünsche, kann ich nicht verhehlen, dass Ihr so langes Schweigen mich besorgen liess, die Pferde wären wieder mit Ihnen durchgegangen» — és ír már Gilányi báróról is, kitől Kisfaludy a dátumtalan levelet küldi. Ha K. levelének bécsi útjára két napot veszünk fel s Gaalról — a mit aggodalma valószínűnek tüntet fel — hogy mindjárt másnap felelt: akkor K. dátumtalan levele irását decz. 24-re tehetjük. (Arról, hogy Kisfaludy két hétig maradt Bécsben, hová deczember 5-én v. 6-án ért, meg hogy jövet Győrött is tartózkodott Trézsi nénjénél l. Kisfaludy K. és munkái II. k. 41. és 76. l. a 79. jegyzet).

36. A 369. lapon: Kéri az Aurora finom kiadásainak egyikét, hogy beteg atyjának elküldhesse. V. ö. ezzel az atyjához írt 3. levelét, 278. l. Megjegyzendő, hogy mind a két levélen a kelet évszáma K. K. kezétől eredt.

38. L. K. levelét Horváth Istvánhoz, 413—14. l. — Megjegyzem egyúttal, hogy Gaalnak 1822-ből egyetlen levele sem maradt meg.

41. Steger: Eszterházy herczeg budapesti tiszttartója volt.

48. Ezt a levelet Toldy 40. számmal jelölve, 1822-re tette — habozás után, mert eleinte 1823 állt czeruzával a levélen, majd a *3* után kérdőjelet tett, végül áthúzta s alája egy kettest írt: 1822. Mindazáltal 1823 a helyes évszám, a mint Gaalnak 1823 május 7-én kelt levele minden kétséget kizárólag bizonyítja, mely pontról pontra válasz K. e soraira, a ki még 1823 jun. 21. levelében, (375. l.) a maga részéről is utal G. soraira.

49. E levél Toldy számozása szerint a 41; rajta T. kezétől ez áll: «(kelet nélkül, betévo 1822, márcz. 19. után)». Minthogy e levél szerint K. még rendelkezésre álló Aurora-példányokról disponál, míg ugyancsak 1822. jan. 22-én (361. l.) azt írja: es ist mir ein Vergnügen das *vorletzte Exemplar* von dieser Auflage Ihnen freundschaftlichst anbieten zu können — lehetetlen, hogy e kelet nélküli levél 1822-ből való volna. De meg azért is, mert az akkor közvetlenül utána következő, a márcz. 25-én, tehát csak *három* nappal később (most 40. számú) írt levél (363. l.) nem kezdődhetnék így: «Ich hatte lange geschwiegen stb.» Hanem valószínű az, hogy Gaal e két levelet, melyet egymásután vett, utóbb rossz helyre — egy évvel későbbre — illesztette be. Igy tettem e levelet is 1823-ra, s Kisfaludy levelezésbeli időközeit véve mértékül, aligha nem közel járok a valósághoz, ha az előbbinél egy hónapra későbbről: áprilisról keltezem.

57. A levél utóiratát nem magyarázhatjuk: Gaalnak 1823-ból 2 levele maradt fönn, aztán 1826-ig nincs tőle semmi.

59. A «Tudós Palócz, vagyis Furkács Tamásnak Mónos-

bélben lakó sógor urához írt levelei» — Gaalnak 1803-ban 6 füzetben megjelent egyetlen magyar munkája.

60. A levél kelte évére tájékoztató, hogy megvan G. válasza K. K. e soraira, mely 1828 jún. 23-án kelt s G.-nak K. K.-hoz írt legutolsó levele. — Hadd említsük még, hogy «Guszti» 1855-ben «törck földön» meghalt. Pár héttel később G. Gy. is, a testileg-lelkileg megtört apa, kinek az elhunyt egyetlen gyermeke volt, meghalt Bécsben 72 éves korában.

VIII.

Kazinczy Ferenczhez. A levelek eredetiire nem sikerült ráakadnom s így *Kazinczy Gábor* kiadása (Kazinczy Ferencz levelezése Kisfaludy Károlylyal s ennek körével, Pest, 1860) szerint közlöm. A helyesirást is — bár nem vág össze a mi kiadásunkéval — meghagytam, csak a *honnyi*-t (1. levél) és a *mellye* (1. és 3. levél) szót változtattam meg: honi, melle.

2. A második kikezdés 2. sora (Kemény G. kiadásának 6. lapján) «nem engedték *meg*» nyilván sajtóhiba s azért e kiadásban (394. l.) így javítottam: «nem engedték *még*».

3. A levél végén ez áll K. G. jegyzése szerint: «Öt heti itt mulatásom után sietek Péczelre. Töltényit s a Versegiségeket Ballára bíztam. Minden bizonynyal veendi Uram Bátyám. Ajánlom magamat. *Pali*» — s ehhez a jegyzetben: Szemere Pál.

IX.

Vörösmarty Mihályhoz. A levél eredetije az Akadémia kézirattárában. Megjelent először Vörösmarty munkái Gyulai által rendezett kiadásában (1864, XII. k. 545—6. l.) Gyulai Pál következő jegyzete kiséretében: «*Toldy Csepelben. Juhász és bojtár.* Mindkét költeményt beküldötte Vörösmarty Kisfaludy Károly Aurorájába, de Kisfaludy egyiket sem volt hajlandó kiadni s gyöngéden, némi ürügy *alatt, vissza* utasította. Még ekkor a két költő ismeretségé-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

bélben lakó sógor urához írt levelei» — Gaalnak 1803-ban 6 füzetben megjelent egyetlen magyar munkája.

60. A levél kelte évére tájékoztató, hogy megvan G. válasza K. K. e soraira, mely 1828 jún. 23-án kelt s G.-nak K. K.-hoz írt legutolsó levele. — Hadd említsük még, hogy «Guszti» 1855-ben «török földön» meghalt. Pár héttel később G. Gy. is, a testileg-lelkileg megtört apa, kinek az elhunyt egyetlen gyermeke volt, meghalt Bécsben 72 éves korában.

VIII.

Kazinczy Ferenczhez. A levelek eredetiire nem sikerült ráakadnom s így *Kazinczy Gábor* kiadása (Kazinczy Ferencz levelezése Kisfaludy Károlylyal s ennek körével, Pest, 1860) szerint közlöm. A helyesirást is — bár nem vág össze a mi kiadásunkéval — meghagytam, csak a *honnyi*-t (1. levél) és a *mellye* (1. és 3. levél) szót változtattam meg: honi, melle.

2. A második kikezdés 2. sora (Kemény G. kiadásának 6. lapján) «nem engedték *meg*» nyilván sajtóhiba s azért e kiadásban (394. l.) így javítottam: «nem engedték *még*».

3. A levél végén ez áll K. G. jegyzése szerint: «Öt heti itt mulatásom után sietek Péczelre. Töltényit s a Versegiségeket Ballára bíztam. Minden bizonynyal veendi Uram Bátyám. Ajánlom magamat. *Pali*» — s ehhez a jegyzetben: Szemere Pál.

IX.

Vörösmarty Mihályhoz. A levél eredetije az Akadémia kézirattárában. Megjelent először Vörösmarty munkái Gyulai által rendezett kiadásában (1864. XII. k. 545—6. l.) Gyulai Pál következő jegyzete kiséretében: «*Toldy Csepelben. Juhász és bojtár.* Mindkét költeményt beküldötte Vörösmarty Kisfaludy Károly Aurorájába, de Kisfaludy egyiket sem volt hajlandó kiadni s gyöngéden, némi ürügy *alatt, vissza* utasította. Még ekkor a két költő ismeretségé-

nek csak küszöbén állott. Mindezt Toldytól tudom, ki szíves volt Kisfaludynak ide vonatkozó levelét is közleni velem.» S a levél közlése után: «Vörösmarty Toldyt ujra átdolgozta, de a Juhász és bojtárt nem bántotta s igaza volt.»

A levél szövegének utolsó sorában való pótlás: hős(*é*)-ét, a mostani kiadótól eredt.

X.

Urményi Józsefhez. Másolata a M. N. Múzeum birtokában. Itt először jelenik meg. A levél különben már ismeretes volt.

XI.

Döme Károlyhoz. A Kisfaludy-életrajzhoz eddig fel nem használt ez érdekes levelek először a *Rajzolatok*ban jelentek meg (1837, 3. év 2. fele), hol a 96. számban ily czím alatt «*Literatorok levelei*, közli *Munkácsy*» a 766—67. lapon I. Virág Benedektől, II. Verseghy Ferencztől foglaltatnak levelek. U. o. a 97. számban 773—74.: «III. Kisfaludy Károly levelei» czím alatt vannak a közöltük levelek, hozzáfüggesztve Munkácsytól közel három hasábos czikk, melynek éle Bajza, de különösen Toldy ellen fordul. «Azonban — írja a 775. lapon — e három elhunyt s érdemteljes literator leveleinek közlésére nem épen ez vala egyedüli okom, hanem látnia kellett a tisztelt közönségnek, hogy amaz érdemes egyházi férfiú, kihez e levelek irattak, már nevendék korában a pesti egyetemes szeminariumban, barátságos viszonyban állott *Virággal, Verseghyvel* s ugyanakkor, de még utóbb is, *Kisfaludy Károlylyal* egész elhunytáig. Fel nem tehetni tehát Kisfaludy Károlyról, hogy ily érdemes egyházi férfiút, kinek munkáit használta, kikérte; kinek folytonos barátságával élt s kiről jól tudhatá, hogy a literaturában, szinte mint a literatorok terméki tehetségeikben szigorú biró lehet, hogy mondom Kisfaludy Károly ily férfiút törekedett volna bármi úton-módon, bármi által

is hitegetni.» Es felszólítja Toldyt, hová lett a kész 42 drámából 21, a mennyi hiányzik? Vagy ha a közölt három töredéket is számlálja: hová lett 18 drámája? Toldy «adjon számot sáfárságáról». — Kihez vannak e levelek czímezve? Munkácsy nem említi. Kisfaludy a 2. levélben «druszájának» mondja s «hamar püspöki széket» kíván neki; az is világos, hogy író ember és az irodalmi művek buzgó serkentője. Ez okok s időbeli adatok támogatása is megerősíti id. *Szinnyei Józsefnek* általam is elfogadott azon nézetét, hogy a czímzett Döme Károly, ki 1768-ban Komáromban született, Irsán 16 évig lelkész volt, aztán 1816-ban erdélyi, majd 1819-ben pozsonyi kanonok lett s többek közt Kazinczyval is levelezésben állott; 1845-ben meghalt. Munkácsy azon adata, hogy Döme «a pesti egyetemes szeminariumban lett» volna, nem pontos; Döme «a pozsonyi papnevelő-házban futotta le hittudományi tanpályáját». (Toldy, Irodalmi beszédei I. 121. l.). — Nem hallgathatom el az egyetlen nehézséget, mely azon nézet ellen szól, hogy csakugyan Döme Károly a czímzett: maga Kisfaludy

1. levelében ezt irja: «Sajnálom, hogy elhagyja Pestet, de talán szerencséjére szolgál ezen távozás, azért megnyugszom.»

3. Kisfaludy édes atyja 1826, márczius 25-én halt meg.

4. A pénz, mit Kisfaludy Schedelnek Döme részéről átad, alkalmasint ennek előfizetése a Handbuch d. Ungrischen Poesie-ra, mely ez évben, 1827-ben, lett közzé. — Megjegyzendő, hogy Döme Károly név alatt nem jelent meg az Aurorában semmi; a fölvett versek, melyeket e levél említ, hihetőleg álnév alatt rejteznek.

7. Uj életrajzi adatot tartalmaz: «Várna» cz. «hisztóriai románt» tervez; valószinűleg 1820-ban megkezdett «Első Ulászló» romános tragœdia anyagát készült a Tihamér bővített alakjában feldolgozni. — Megjegyzem végül, hogy Munkácsy e levél keltét 1830-ra teszi. Az évszámok hozzávetőleges meghatározásai a jelen kiadótól erednek.

XII.

Horvát Istvánhoz. A levél eredetije a M. n. múzeum birtoka. — A Lexicon (Neue Folge des Convers. Lexicons. 1. Abth. des 2. Bandes, 782. l.) czikke, melyre itt hivatkozás történik, idegen kéztől eredő másolatban mellékelve van a levélhez. Elég érdekes arra, hogy ide iktassuk.

Kisfaludy (die Brüder Alexander u. Karl) aus einem im südwestlichen Ungarn begüterten Adelsgeschlechte, wurden, jener 1777, dieser 1796 geboren, jener lebt auf seinem Gut bei Sümegh, dieser in Pesth; beide haben auf die Entwickelung und Vervollkommnung der ungarischen Sprache und schönen Literatur den grössten Einfluss gehabt. Alexander regte durch seine elegischen und lyrischen Gesänge und Liebesklagen, Himfy, die in der Geschichte der ungarischen Poesie unstreitbar eine Epoche machen, alle empfänglichen Gemüthe in seinem Vaterlande an. Er verlebte seine Jugend ferne von der Heimath im Kriegsdienste. 1809 Rittmeister bei der magyarischen Insurrection, stand er als Adjutant beim Erzherzog Palatinus. — Karl versenkte sich in die ungarische Vorwelt und in die Heroenzeit des Kampfes zwischen den heidnischen Götzen und dem Kreuze, zwischen diesen und dem Islam der Mongolen und Türken, in welchem Streit Ungarn allerdings ein rauheres Gegenstück des romantischen Kampfes in der pyrenneischen Halbinsel darstellt, endlich in die Tage des inneren Bürgerkrieges, der nicht geringere tragische Stoffe darbietet, als der Krieg der weissen und rothen Rosen. — Mehre von Karl Kisfaludy's vaterländischen Dramen sind auch ins deutsche übersetzt, in Ungarn aber mit stürmischem Beifall aufgeführt worden. Hinsichtlich seiner Sprache wird ihm von dem genialen Kritiker Stephan Horvát, Custos des pesther Museums, gesuchte Neuerung und Alterthümlerey, die beinahe alle Verständlichkeit unterbreche, nicht ganz ohne Grund vorgeworfen. *(8.)*

XIII.

Bajza Józsefhez. Az eredetiek az Akadémia kézirattárában. — B. Pozsonyban volt Földváry Ferencz országgyűlési követ mellett mint ennek irnoka. — Az évszám mindenütt a kiadó pótlása.

1. Sédli: Toldy. Sándor: Kisfaludy S. — A levélen hátul Bajza kezétől ez áll: *Kisfaludytól.*

2. Cziráky grófnén «az idén a sor»: neki ajánlani az Aurorát. Az Aur. mindenik kötete más-más előkelő nőnek volt ajánlva. — E levélen is hátul B. kezétől írva: *Kisfaludy Károly.*

5. A levélen az aláirás alatt idegen kéztől ez áll: «A dilizsánszt neked kell megfizetned. Jan. 2-, 3-, 4-ikén menj oda. Hiszen tudod, hol van. A huszárral menj, mert a csomó nagy! Csókollak lelkem! Irj nekem.» — A levélen hátul ugyane kéztől: «Herrn v. Bajza.» — Továbbá még: «Az ára 6 frt v. cz.», a mi Bajza följegyzésének látszik.

XIV.

Szemere Pálhoz. Eredetije a Szemere-Tárban. A levél külsején idegen kéztől áll: 1827, a mi nyilván tévedés, mert Kisfaludynak Kölcseyhez írt levele 1826. decz. 13-án kelt — a mit nem a levél elején idegentől pótolt, hanem a levél végén Szemerétől hozzá függesztett sorokhoz ugyancsak Szemere kezétől eredő dátum tesz kétségtelenné — a Szemeréhez írt ez egy levélben pedig már hivatkozás van amarra, tehát: Szemere közben Kisfaludy e levele tartalmát Kölcseyvel közölte; Kölcsey közben megirta Szemerének, hogy Kisfaludy e levele neki rosszul esik; s végül Szemere közben Kisfaludyt is értesítette arról, hogy levelét Kölcsey rossz néven veszi — világos ebből, hogy a levél nemcsak 1826-ban, hanem decz. 13-dika előtt legalább 5—6 nappal. kelt. (L. még alább a Kölcseynek írt első levélhez *adott jegyzetet.*) Egyébiránt megvan Kölcseynek Szemeré-

hez intézett azon közbenső levele is, mely minden lehető kétséget kizár. 1826, deczember 12-én azt írja Kölcsey Szemerének Péczelről: «A Kisfaludy levele nem olyan vala, hogy állapotomat enyhítse. Kín az a félreértés! Én azért beszélek a komikumról generaliter, hogy őtet valahogy bántani kénytelen ne legyek, s ime ő mindenütt rejtett nyilakat keresett maga ellen. Mondám-e én, hogy az ő darabja nem honi? stb.» (Kölcsey Ferencz minden munkái, 3. kiad. 1887. IX. k. 311. l.) Így ismerve a három levél összefüggését, sokkal többet közölnek velünk a bennük foglalt tényeknél. — Kölcsey értekezése különben, melyről itt szó van: A komikumról, az Élet és Literaturában 1827-ben jelent meg (l. a fennt idézett kiadást III. kötet 54—96. l.), de már 1826 végén küldte el kéziratban Szemerének. Erre vonatkozik az imént idézett levél második kikezdése (u. o. 311—12. l.): «Trattnerrel alkut tevél? Igen jó, édes Palim, de szinte óhajtanám, hogy a Kisfaludy által szurónak talált irás ne jőjjön ezen darabba, ne egyikbe is. Megúntam az örök czivódást, czivódást még ott is, a hol barátságot akarék mutatni. — Azonban még erről szólani fogunk.»

A kipontozott hely az eredetiben olvashatatlan.

Az Akad. kézirattárában megvan e levélnek egy Toldy készítette pontatlan másolata, melyen Toldy kezétől a következők állanak: «*Jegyzet.* 1. Dátumtalan az eredeti is (talán 1826 végén). 2. Bizonyos *rendet* (Karok és Rendek értelm.). 3. *Szúrni* (német és magyar figura után *gúnyolni).*» E levél a *Toldy* másolatából s az ő jegyzeteivel együtt megjelent először a Vasárnapi Ujság-ban (1880. 6. sz. 87. l.)

XV.

Kisfaludy Jánoshoz. Az eredetiek a N. Múzeum birtokában. Eddig teljesen ismeretlenek voltak s itt jelennek meg először.

1. Nagy, kiről a levél említést tesz, valamint a 3. levélben a Paul: Felsőbüki Nagy Pál, a híres szónok. Aurorá-

kat azért küld neki K. K., mert Nagy azokat a pozsonyi országgyülés tagjai között nagy buzgósággal és nagy eredménynyel árusította. E levél 40 Aurorát említ, az 5. levél ugyanannyit, a 6. ismét negyvenet. Ezt írja meg 1827. jun. 3-án Bajza Kazinczynak: «Nagy Pál Kisfaludy Aurorájából a tavaliból 70 példányt, az ez éviből közel 120-at eladott.» (Kazinczy F. levelére Kisfaludy Károlylyal stb. 229. l.)

2. Az osztályról van szó. — A levél kiegészített keltét igazolja a tartalmon kívül a 3. sz. levél hónapjának dátuma is.

6. A 240 frt nyilván az a pénz, melyet Nagy az Aurorákért K. János útján küldött. A levél keltének a szövegben történt kiegészítését okadatolja a tartalma, mely világossá teszi, hogy az 5. és 7. közötti időben íródott.

7. A Sümegen lakó Boldizsár 1827-ben meghalt.

XVI.

Kölcsey Ferenczhez. Mind a három levél a Szemere-Tár birtokában.

1. E levélnek mintegy folytatásaként ugyanazon papiron Szemere kezétől ez áll: «Horvátot ma találhattam meg. Mind a három Trapius meg vagyon nála, úgy szintén Aristophanes is. Mindnyájával szívesen szolgálna *itt Pesten*, de Csekére nem bocsáthatja, mert — úgymond — Hisztóriáját ezekből dolgozgatja. Még Eggenbergernél teszek próbát — — s ime érkezem s hozom Sophoklest, egyedül magát találván. Azonban bestelláltam a többit is s január 2-dikáig elérkeznek s veended. Ezen kis czédulácskát tartsd meg. Ölellek! Csókollak.»

Palid. 13. Xbr 826.»

A levél czíme szintén Szemere Pál keze írása, ez: «Pesten. Tekintetes Kölcsey Ferencz úrnak Péczelen. Sophokles I. II. kötet.» Ebből világos, hogy Kisfaludy Károly levelét *Szemere* küldötte el Kölcseynek. — Megemlítem még, hogy

az aláírásban a Károly előtt Szemere kezétől áll: Kisfaludy; végül, hogy a levél harmadik, üres lapján ez áll: A diplomával holnapra biztatott Pista.

2. Az aláírásban idegen kéztől áll a *Károly* alatt: Kisfaludy, valamint az elején az évszám is 1827. — Boldizsár testvérje 1827-ben halt meg. — Kölcseynek Kisfaludyhoz írt egyetlen fenmaradt levele épen erre válasz s 1827 szept. 6-án kelt Csekén (l. Kölcsey id. kiadását. X. k. 338—39. l.).

3. A Heraklit és Demokrit «Áltudósok» czímen jelent meg. L. e kiad. IV. k. 105. l.

XVII.

Toldy Ferenczhez. Az eredetiek az Akadémia birtokában.

1. Toldy e levél keltét sajátkezűleg így egészítette ki: 1825, a mi nyilván tévedés 1826 helyett. L. a Döméhez czímzett levelekhez írt jegyzetet, 3. p. (476. l.)

2. A kelet évszáma — 1829 — Toldy helyes pótlása. T. ekkor Berlinben volt s K. oda írt levelet. — Józsi: Bajza József. — Jelenkor: az ujság, melyet kiadni készült. — Lichtl: budapesti képkereskedő, az 1830-iki Aurora kiadója. — A közölt Sárga levél stb. e kiadás I. k. 118—119. l. a 32. számu népdal, s fölötte érdekes, hogy ehhez képest itt a levélbeli szöveg a következő helyeken tér el amattól:

2.	versszak	2.	sor	5	versszak	2.	sor.
3.	«	1.	«	5.	«	4.	«
4.	«	1.	«	6.	«	3.	«
4.	«	2.	«	6.	«	4.	«
4.	«	3.	«				

«Tudós Doktor úr», a 24 éves Toldy 1829-ben lett orvosdoctor.

3. Az évszám (1830) Toldy pótlása. — «Harczban lel bennünket»: a Conversations-Lexiconi harcz. — Gr. Széchenyi Istvánnál K. Toldy azon kivánságát igérkezik kitelhető erővel segíteni, hogy Toldy legyen az Akadémia titkára s ne az «ellenfél», azaz Döbrentei.

4. K. így keltezi e levelet: «Pest, 21-dik M.» Az (1830.) Toldy sajátkezű pótlása a levélen s ugyancsak ő jegyezte a levél felső bal felére: «Páris, 7. Június» — s ez alapon egészítettem én ki a kelet hónapját *m(ájus)*-ra. — «F» minden valószinűseg szerint: Forgó. — A «per» a Convers. Lexicon miatt. — A rövidítések: S(zéchenyi), Aca(démia), Kár(olyi).

XVIII.

Kisfaludy Sándorhoz. Egyetlen fenmaradt levele bátyjához; Kisfaludy Arpád úr tulajdona. — A papir egy része ki lévén tépve, egy szó hiányzik a szövegből, ezt jelölik a pontok (...) A kelet évszámának megállapítását bizonyossá teszi Kisfaludy Sándor következő feljegyzése a levélen: d. 3/3 828.

*

FÜGGELÉK.

Kisfaludynak német nyelvű dolgozatait illetőleg tudjuk Gaalhoz írt egyik leveléből, hogy «das wenige, was ich der Uebung willen bisher (deutsch) geschrieben, war nur für vertraute Freunde, keineswegs zum Druck bestimmt.» (1820, aug. 16. e kötet 321. l.). Ezekből különben is nagyon kevés maradt fenn: egy jelentése jótékony szinházi előadásról, a Kemény fordításából pár lap s a következő két töredék.

Önéletrajzi levél. Az eredeti MS-ben van. Nyilván nem személyhez intézett levél, hanem autobiographiai részlet levél alakjában. Toldy szerint Kisfaludynak több ily levele maradt volna, a mi nem valószinű, mert úgy a tartalom, mint a kézirat tanusága szerint is maga az első levél sincs befejezve. — E töredék alkalmasint 1812 és 15 között íródott. (KK. és munkái I. 73. l. a 101. jegyzet.)

Megjegyzések egy felhivâshoz. A kézirat MS-ben. Dr. J. S. Zerffy és J. F. v. Habermann fölhívásáról van szó egy hazai német nyelvű Almanachra való előfizetésre. L. bővebben *KK. és munkái.* II. 14—17. — A töredék 1820-ból való.